Papers de recerca històrica 6

Un any més, tal com han fet des de l'any 2003, els *Papers de Recerca Històrica*, editats per la Societat Andorrana de Ciències, tenen un nou recull d'articles i aportacions sobre la història d'Andorra.

El dossier monogràfic elaborat per Gerhard Lang-Valchs està marcat per la temàtica filatèlica. Ens explica l'existència d'un primer segell andorrà que resulta d'una farsa que tingué lloc a Liepzig l'any 1883; mostra les vel·leïtats filatèliques frustrades de l'alemany Otto Bickel, que proposà al Consell General la creació d'un servei postal andorrà l'any 1893; desvela l'origen d'uns assajos dissenyats l'any 1928 que foren descoberts a Toulon el 1961, i acaba posant en context i desenvolupant la implantació del nou servei postal francès, nascut a l'inici dels anys trenta. Amb aquestes aportacions l'autor dibuixa el panorama de les relacions complexes establertes entre les dues administracions centrals dels països veïns, el Consell General i el bisbe d'Urgell, panorama que ja havia esbossat en un article anterior, també publicat en els *Papers de Recerca Històrica*, en el qual s'havia centrat en el projecte del suís Friedrich Weilenmann d´establir una administració postal andorrana.

Com ja és tradició en aquesta col·lecció, el conjunt d'articles recollits en la nova edició es caracteritza pel caràcter diacrònic. Jordi Casamajor recull un ampli corpus de gravats rupestres descoberts l'any 2008 a Andorra i a l'Alt Urgell. Èric Jover, Alan Ward Koeck i Alan Ward Leach passen pel sedàs de la crítica les fonts clàssiques relacionades amb la Segona Guerra Púnica i contextualitzen les diferents poblacions pirenaiques documentades. Carles Gascón s'endinsa en el difícil dossier de l'heterodòxia albigesa i de les seves repercussions en la geopolítica dels comtes de Foix a Andorra. Aquests mateixos bons homes són els que Pere Canturri identifica en els frescos de Sant Martí de la Cortinada quan detalla les singularitats del romànic andorrà.

Finalment, Lars Pohle, mitjançant els documents judiciaris, ens apropa a personatges andorrans dels segles XVI i XVII, i Alexander Kaffka estira els fils per treure a la llum les fantasies i els fets que envolten un personatge singular de la història d'Andorra d'inici del segle XX, Borís Skossyreff, més conegut com a Borís I.

A banda dels documents històrics que acompanyen el dossier monogràfic elaborat per Gerhard Lang-Valchs, cal destacar les aportacions iconogràfiques que provenen del fons Josep Casal i Casal. Una menció especial es mereix, al nostre entendre, la reproducció del *Seul récit veridique et historique de la guerre de 1882 entre la république d'Andorre et le duché de Bosost* editat a la revista *La Vie Moderne*. En aquesta publicació hebdomadària, nascuda l'any 1879, apareixia, l'any 1884, una faula firmada per Jean Faro en la qual l'autor barrejava la fantasia més absoluta amb uns coneixements reals sobre la vall d'Andorra.

Un cop més, mitjançant aquesta nova edició dels *Papers de Recerca Històrica*, la Societat Andorrana de Ciències respon amb encert a la seva vocació de difusió de la recerca i de les fonts històriques.

Vull agrair als autors i als col·laboradors la tasca desenvolupada i la seva perseverança, que han permès treure a la llum aquest nou instrument de treball que serà profitós tant per als especialistes com per al gran públic.

Olivier Codina i Vialette
Director del Departament
de Patrimoni Cultural

Ara fa poc més d'un any, amb motiu del cinquantè aniversari de la nostra entitat, Banca Privada d'Andorra va publicar el volum *Paraules per a la història*, que recull 100 anys de notícies d'Andorra en la premsa estrangera, des de mitjan segle XIX fins a la creació del banc, el 1958. El Principat ha atret viatgers i cronistes, fascinats pel paisatge, per la singularitat de les institucions i els costums, pel procés de modernització del país que, en una època de grans tensions i conflictes internacionals, va saber mantenir la independència. Andorra hi apareix com un indret més o menys fabulós, on conflueixen un seguit de llocs comuns que, amb el temps, n'han arribat a constituir una imatge mítica.

La Societat Andorrana de Ciències, mitjançant la revista *Papers de Recerca Històrica*, duu a terme una tasca molt important per mostrar la realitat que s'amaga darrere el mite. Des de l'any 2003, ha recollit articles sobre els temes més diversos, que ofereixen una nova imatge d'Andorra, des de la prehistòria fins al segle XXI, i ha ofert als lectors imatges poc conegudes que ajuden a reconstruir la memòria recent del nostre país. Els punts de vista són molt variats: monografies i grans panoràmiques, articles de divulgació i assaigs especialitzats, amb aportacions innovadores pel que fa al treball de camp i a la recerca d'arxiu. La revista ha tingut la col·laboració d'experts andorrans i catalans, amb algunes contribucions internacionals. Si fa més de cent cinquanta anys els corresponsals de *Le Magasin Pittoresque o Nouvelles annales des voyages* van donar les primeres notícies de l'existència d'Andorra als lectors europeus, en l'actualitat, especialistes de diferents procedències apropen als andorrans la seva història.

És el cas del professor Alexander Kaffka, que publica un article, molt ben documentat, sobre Borís I, Borís Skossyreff, l'aventurer rus "pretendent" del tron d'Andorra, que ajuda a destriar realitat i fantasia. El número 6 de *Papers de Recerca Històrica* inclou com a element central un dossier amb diferents aspectes de la història del correu al Principat, elaborat per Gerhard Lang-Valchs. S'hi inclouen també dues aportacions d'història antiga, de Jordi Casamajor sobre els gravats rupestres i d'Alan Ward i Èric Jover sobre els andosins a la Segona Guerra Púnica. I dos treballs d'història medieval, de Pere Canturri sobre les singularitats del romànic andorrà i de Carles Gascón sobre el catarisme. Lars Pohle hi presenta una nova aproximació a la delinqüència, en època moderna, a partir de la història de dues famílies del segle XVII. Finalment, Arnau Gonzàlez planteja una reflexió general sobre la historiografia andorrana a partir d'un estudi de Roser Porta i Jorge Cebrián al voltant de la presència d'andorrans als camps nazis, que remarca la necessitat d'incloure la història d'Andorra en la perspectiva europea, ampliant les recerques i incorporant mètodes comparatius. En aquesta línia d'obertura cal destacar que, des de fa pocs mesos, *Papers de Recerca Històrica* es pot consultar a la xarxa, gràcies a un acord de col·laboració amb l'Institut d'Estudis Catalans.

Banca Privada d'Andorra vol agrair a la Societat Andorrana de Ciències l'oportunitat de participar en aquest projecte i destacar l'esforç dels investigadors que hi col·laboren i de totes les persones que el fan possible.

Joan Pau Miquel i Prats
Director general
Banca Privada d'Andorra

Papers de recerca històrica 6

Aquest número de *Papers de Recerca Històrica* palesa novetats formals que enceten una nova etapa. El rigor del contingut és una constant que hi perdura.

Cal esmentar l'elaboració d'un dossier, *Els correus a Andorra, una història inacabada*, que inclou la preuada participació de Gerhard Lang-Valchs.

Ressaltem l'article d'Arnau Gonzàlez i Vilalta, *Unes reflexions sobre la historiografia andorrana al voltant dels "Andorrans als camps de concentració nazis", de Roser Porta i Jorge Cebrián*, que reflexiona sobre la historiografia andorrana i n'estableix un diagnòstic. Podem albirar/desitjar que crearà una certa polèmica que volem constructiva. La Societat Andorrana de Ciències posa a disposició d'aquesta els *Papers de Recerca Històrica* i el seu butlletí, El SAC.

Les aportacions han posat de manifest l'existència d'alguns col·leccionistes poc coneguts (o coneguts en àmbits reduïts), si més no per l'autor d'aquestes línies. El conjunt d'aportacions presenten un cert volum quantitatiu, qualitatiu i variat. Aquests materials són eines de treball. Aquest treball no hi és, és el lector o l'estudiós que ho decideix, i pot fer-lo públic.

Destaquem una constant, que és la participació d'estudiosos estrangers sobre temàtica andorrana, fet que ratifica la necessitat i la utilitat dels *Papers de Recerca Històrica*.

Pere Cavero i Muñoz
Cap de la secció d'Història
Societat Andorrana de Ciències

Els correus a Andorra, una història inacabada: 6-7 (2009)
Papers de Recerca Històrica volum 6 (Societat Andorrana de Ciències)
DOI: 10.2436/20.0110.03.11 ISBN: 978-99920-61-04-6

Papers de recerca històrica 6

El primeríssim segell andorrà "made in Germany"

Gerhard Lang-Valchs

Gerhard Lang-Valchs
Historiador, teòleg i professor
langvalchs@iservices.com

Resums

Català

El primeríssim segell andorrà.

L'article confirma la tesi de Billig que es tracta d'un segell fet en broma per ridiculitzar Louis Senf, un comerciant filatèlic de Leipzig que amb el seu germà reproduïen segells en facsímil per fer-ne publicitat, amb la decepció de col·leccionistes i aficionats, a alguns dels quals varen induir a error el 1883 en fer-los creure que aquest segell era el primer dels correus andorrans. Van anunciar al seu catàleg d'aquell mateix any, en la secció de novetats, que Andorra s'havia incorporat al grup d'estats emissors de segells. L'any següent ho van desmentir.

Castellano

El primerísimo sello andorrano.

El artículo confirma la tesis de Billig de que se trata de un sello hecho en broma para ridiculizar a Louis Senf, un comerciante filatélico de Leipzig que con su hermano, reproducían sellos en facsímil para hacer publicidad, decepcionando a coleccionistas y aficionados, a algunos de los cuales indujeron a error el 1883 haciéndoles creer que este sello era el primero de correos andorranos. Anunciaron en su catálogo de aquel mismo año, en la sección de novedades, que Andorra se había incorporado al grupo de estados emisores de sellos. Al año siguiente lo desmintieron.

Français

Le tout premier timbre andorran.

L'article confirme la thèse de Billig selon laquelle ce timbre a été une plaisanterie pour ridiculiser Louis Senf un commerçant philatélique de Leipzig. Lui et son frère reproduisaient et copiaient des timbres dans un but publicitaire ce qui a entraîné la déception des collectionneurs et des amateurs. Ce qui les a induit en erreur c'est qu'en 1883 ils ont fait croire, en l'annonçant dans son catalogue, dans la partie des nouveautés que ce timbre était le premier des courriers andorrans vu que l'Andorre s'était incorporée au groupe des états qui pouvaient imprimer des timbres. L'année suivante cette information a été démentie.

English

The very first Andorran stamp.

The article confirms the hypothesis formulated by Billig. It states that the stamp in question was made as a joke, in order to mock Louis Senf, a philatelic merchant in Leipzig who, together with his brother, reproduced stamps in facsimile for publicity, disappointing collectors and philately enthusiasts, who were induced to think, in 1883, that this was the first stamp issued by the Andorran Postal Service. The Senf brothers announced in their 1883 catalogue that Andorra had been incorporated in the group of countries that issued postage stamps. The following year this news was shown to be false.

Sí, efectivament, aquest és el primer segell d'Andorra. El que li manca és el color: vermell fosc. Desgraciadament no en puc reproduir una foto (ni en blanc i negre ni en color) perquè després de dos anys de recerca tan sols he sigut capaç de trobar aquest dibuix. No se'n sap res, del tiratge. I és bastant probable que ja no n'existeixi cap exemplar original. Es va imprimir l'any 1883 i no es troba en cap catàleg, ni en cap llibre de filatèlia no n'hi ha cap foto. Només és esmentat per dos autors. Mentre que Bourdi[1] solament el descriu, Billig[2] també explica un detall de la història de la seva creació.

Seria un error pensar que és el producte d'una iniciativa postal andorrana, francesa o espanyola, és una creació completament alemanya, ideada i realitzada a Leipzig. És un segell únic en tots els sentits de la paraula i no pertany a cap sèrie. No és un segell oficial o oficialment aprovat com la sèrie andorrana de 1896, finalment no emesa.[3] Tampoc no es tracta d'una prova com les que Henri Douchet va enviar al Consell General i al bisbe copríncep per a la seva aprovació, fet que no va passar mai.[4]

El primeríssim segell andorrà "made in Germany"

A la segona meitat del segle XIX, els germans Louis i Richard Senf tenien una botiga de filatèlia a la ciutat alemanya de Leipzig, coneguda per les seves fires de mostres. Contribuïa a la seva bona reputació que publiquessin des del 1873 també una revista filatèlica anomenada *Illustrirtes Briefmarken Journal*. A la pàgina 53 de la primera edició de l'any 1883 es podia llegir en la secció "Novetats" que ara també Andorra s'havia incorporat al grup d'estats emissors de segells. Això no obstant, en el número següent del seu butlletí, els germans Senf van haver de desmentir aquesta notícia i rectificar. Van haver d'admetre que havíen sigut víctimes d'una broma "ideada per alguna persona ociosa amb la intenció d'enganyar i desprestigiar els editors".

Però com van poder caure els Senf en el parany? Com ells mateixos expliquen, diversos coneguts fidedignes els van presentar exemplars d'aquell segell afirmant que acabava de ser editat. En aquella època el flux d'informacions tant a escala europea com internacional no era comparable a l'actual. Era una època en què a totes les parts del món es van organizar administracions de correus, fins als racons més amagats del planeta, es van emetre segells. Així que no és tan estrany que s'agafessin la suposada informació seriosament, a més, en proves *documentals*.

Però qui era o qui eren l'autor o els autors d'aquesta creació? Haurem de buscar-los entre els amics, coneguts i clients dels germans Senf. Descontents amb la pràctica dels Senf de reimprimir (en facsímil) segells existents per després distribuir-los junt amb els exemplars del seu butlletí filatèlic a manera de publicitat, es devien unir diversos d'aquests crítics i van decidir donar una lliçó als Senf.

La crítica, no obstant això, va més enllà del que es pot suposar a primera vista. I no estic segur si els criticats realment es van assabentar del seu abast real. La idea bàsica és, sens dubte, fer-los sentir en la pròpia pell allò que molts clients i col·leccionistes sentien quan tenien un d'aquells facsímils a la mà. Per a molts, col·leccionistes aficionats, però ni de bon tros especialistes en filatèlia, era realment difícil distingir entre original i reimpressió. Així que molts se sentien enganyats i decebuts.

La descripció que els mateixos germans Senf fan d'aquest segell sembla estranya. Fixant-nos en el cap de l'òval s'hi reconeix clarament una cara barbuda, difícilment confusible amb la Llibertat. Sembla que l'anàlisi del segell no va ser precisament intensa i encertada.

Més encertada sembla la interpretació que Billig fa en el seu llibre, en apuntar que la persona representada és clarament Louis Senf. No el vull contradir, però crec que la seva interpretació queda curta. Vejam! Què fa Louis Senf amb una gorra frígia? Tal vegada representa o es manifesta en pro de la llibertat de la filatèlia? No deu ser més encertada l'opinió de Rommel, que parla d'un barret amb borla, encara que la borla mateixa no es vegi?[5] O potser que el que porta al cap no sigui una gorra frígia sinó un barret de bufó, tal com se segueix portant en les sessions i les desfilades del carnaval alemany a la zona del Rhin? Al cap i a la fi és ell el principal responsable de les reimpressions i l'objecte principal de la broma.

I crec que la intenció de la broma va encara més enllà. Quan vaig veure el segell per primera vegada, el dibuix em va semblar estrany, encara que no hauria pogut dir què era el que em causava aquella estranya impressió. Així que el vaig ensenyar a un amic que no té res a veure amb temes filatèlics. Sense pensar-hi dos cops em va dir: "Però aquest cap de ninot sembla tret d'un teatre de guinyol!" No vull ni puc afegir res més a aquesta opinió tan espontània.

Però aquest no és el darrer indici que apunta que es tracta d'una broma. Un altre es troba en el semiarc sota de l'òval central. La inscripció diu *mostazahs*. Sembla una paraula críptica però realment no ho és. Es tracta d'una, o més aviat de dues paraules espanyoles. *Mostaza* és la traducció castellana del cognom de les víctimes de la broma: Senf. *HS* és una abreviació incorrecta de *hermanos* [*Hnos.*; en alemany: *Gebrüder*]. I no acaba aquí. També és indicatiu el color vermell del segell. Louis Senf era pèl-roig i duia el malnom [Senf] d'*el Roig*.

El més probable és que la majoria de gent que va veure aquesta obra d'art i va parlar d'aquest segell no es va assabentar de la missa la meitat. Rommel, que havia viscut aquella broma a Leipzig, hi queda inclòs.[6] Parla en el seu llibre d'un intent de mitificar els germans Senf. Si realment no se n'havia assabentat, cal brindar un *chapeau* als que havien ideat aquesta broma. Com expressar aquesta crítica en forma gràfica i simbòlica més encertadament i subtilment? La pràctica d'editar reedicions de segells en facsímil, això no obstant, no es va acabar fins que Louis Senf va deixar el negoci, cap al 1890, i el seu germà Richard seguí ell sol al capdavant del negoci.

Notes

1. Auguste Bourdi: *Les timbres de fantaisie et non officiels*, tom 1, Lió 1971, pàg. 101
2. Billig, Fritz ; Stiedl, Otto E.: *Billig's Great Handbook on Forgeries*, tom 40, pàg. 149
3. La majoria dels catàlegs filatèlics segueixen referint-se erròniament a aquells segells com a "carlistes" i indiquen el 1875 com a l'any d'emissió.
4. El 1978 la Vegueria Episcopal va editar un full commemoratiu amb la reimpressió d'aquella meravellosa sèrie. Encara no s'ha pogut establir inequívocament quan es van imprimir els assajos. La proposta d'Henri Douchet data de l'any 1896; la data que indica la Vegueria Espiscopal, el 1910, és per tant molt qüestionable.
5. Dr. Otto Rommel: *Katalog der Phantasie- und Schwindelmarken*, publicat per entregues a *Die Post. Universal-Anzeiger fuer Briefmarken-Sammler*, núm. 4, 1905, volum 1, Andorra.
6. Si ell sabia més de l'assumpte 22 anys després de l'esdeveniment, quan va publicar el seu catàleg, va callar cavallerosament el que molts ja haurien oblidat i va iniciar o va contribuir a la mitificació dels coneguts filatèlics.

Els correus a Andorra, una història inacabada: 8-10 (2009)
Papers de Recerca Històrica volum 6 (Societat Andorrana de Ciències)
DOI: 10.2436/20.0110.03.12 ISBN: 978-99920-61-04-6

Otto Bickel i la seva iniciativa postal de 1893

Un altre episodi de la història postal andorrana

Gerhard Lang-Valchs

Papers de recerca històrica 6

Resums

Català

Otto Bickel i la seva iniciativa postal de 1893.

L'intent de l'alemany Otto Bickel, especulador filatèlic, de millorar el servei postal d'Andorra i crear una administració postal pròpia es veurà ràpidament frustrat en adreçar-se al síndic general, que l'envia al delegat permanent a Perpinyà, tant per la negativa del costat francès, en considerar-lo estranger, com per la del costat espanyol, pels seus antecedents.

Castellano

Otto Bickel y su iniciativa postal de 1893.

El intento del alemán Otto Bickel, especulador filatélico, de mejorar el servicio postal de Andorra y crear una administración postal propia se verá rápidamente frustrado en dirigirse al síndico general y éste enviarle al delegado permanente de Perpiñán, tanto por la negativa del lado francés, en considerarlo extranjero, como del lado español, por sus antecedentes.

Français

Otto Bickel et son project postal de 1893.

La tentative de l'spéculateur philatélique allemand, Otto Bickel, d'améliorer le service postal en Andorre et de créer une administration postale propre a été un échec. Tout d'abord il s'est rendu auprès du Président du Parlement Andorran qui l'a renvoyé à son tour au Délégué Permanent de Perpignan. L'essai a échoué aussi bien par le refus du côté français parce qu'il était considéré comme un étranger que du côté espagnol où sa proposition a été refuser par ses antécédents.

English

Otto Bickel and his 1893 postal initiative.

The attempt of the German philatelic speculator Otto Bickel to improve the Andorran postal service and create its own postal administration was extremely short-lived. His appeal to General Syndic (the president of the Parliament) was forwarded to the Permanent Delegate of the French Co-Prince in Perpignan, who denied Otto Bickel permission to develop his initiative because he was a foreigner. The Spanish authorities also denied him this permission because of his antecedents.

Nota: La imatge a color es troba a la pàg 185

Una de les iniciatives per millorar el servei postal a les valls d'Andorra i d'instal·lar-hi al mateix temps una administració postal va ser idea de l'alemany Otto Bickel. Carles Romeu, veguer francès durant més de trenta anys, recorda els seus intents i el seu pas per Andorra quan als anys vint ell mateix pren una iniciativa semblant i intenta canviar el servei de correus, que seguia sent tan rudimentari com aleshores. Per a la majoria de la gent el nom d'aquest filatèlic alemany llavors ja havia caigut en l'oblit, si és que l'havien sentit anomenar en aquells anys. Qui era aquest senyor? Què volia i per què van fracassar els seus esforços?

"…who resided in San Marino between 1891 and 1894, diffusing knowledge and promoting the collection of the Republic´s postal values through the multi-lingual monthly San Marino-Philatelist and his original illustrated envelopes."

Bickel va néixer l'11 de novembre de 1862 a Eppingen (Alemanya), uns trenta quilòmetres al sud de Heidelberg. No sabem pràcticament res sobre els primers 29 anys de la seva vida. Explica ell mateix que en aquells anys havia estat a Àsia, Àfrica i Oceania. A més de la seva llengua materna: francès, anglès i italià, devia parlar diversos idiomes . Quan el 1891 es va apuntar com a soci al Club Filatèlic Internacional de Dresden, com a membre número 1.506, acabava de fundar una empresa. No queda clar si a través d'aquesta empresa pensava dedicar-se a la filatèlia o al col·leccionisme de llibres i fòssils o a ambdós. Quan, poc després, entra en el món de la filatèlia com a comerciant ja té clar que es dedicarà a la filatèlia de països petits, poc coneguts i notoris per la seva escassa correspondència, cosa que suposava treballar per a una clientela reduïda.

Fidel a la seva idea es trasllada el 1891 a San Marino, país que ja tenia segells propis des de 1877. El gener de 1892 treu el primer exemplar d'una nova revista filatèlica, el *San Marino Philatelist*, una revista trilingüe en alemany, anglès i italià. S'hi podien trobar, a part de les novetats en el camp de la filatèlia (de San Marino), anuncis de 32 comerciants filatèlics més, recollits per 22 agents seus en diversos països, prova d'una considerable activitat comercial.

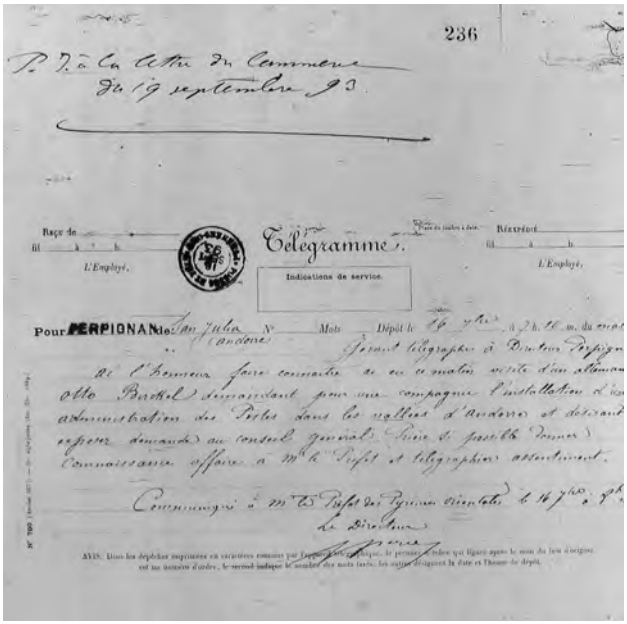
Motivat pels seus èxits inicials, decideix obrir un segon negoci. No obstant això, no podia tirar endavant aquest pla sense l'ajuda d'una persona de confiança, Leonie Berger, filla d'un hoteler alemany, amb la qual es casa el novembre de 1892. Ja a la primavera de 1893 se'n van tots dos a Cettigne, l'aleshores capital de Montenegro, una ciutat de 2.000 habitants. A nom de la seva muller hi obre un altre negoci, de cigarretes i segells. Sembla que només la presència de Bickler va produir en aquell país l'aparició de diversos segells i targetes postals rares. Una estranya cooperació amb el ministre montenegrí de Correus contribueix a la multiplicació de rareses filatèliques i deixa alguns guanys addicionals a les arques del petit Estat.

Quan a la tardor de 1893 intenta entrar a Andorra ja li devien anar malament els negocis a San Marino. Ple d'optimisme, havia anunciat per a l'any 1892 una tirada de 5.000 exemplars de la seva revista, però no sabem si realment ho va poder fer i si després va aconseguir vendre'ls. La dificultat de portar a la vegada dos negocis tan allunyats l'un de l'altre i les crítiques d'alguns comerciants, que li van retreure haver manipulat la política d'emissió de la petita república amb la seva creixent correspondència i les seves compres calculades de segells i d'haver especulat després amb edicions provisionals que l'administració postal es veia obligada a editar, li van fer tancar, el 1894, definitivament la botiga a San Marino i va haver de traslladar-se a Montenegro. Així va morir també la seva revista.

Però a Montenegro tampoc no li va anar bé a la llarga. Massa aviat l'administració local va aprendre a manejar alguns dels trucs amb què havia treballat l'alemany i finalment es va acabar el negoci per a Bickel.

Els Bickel van tornar a Alemanya i a partir de 1895 va seguir amb els seus negocis filatèlics a Munic. Poc temps abans de néixer l'únic fill, Edmund, es van traslladar durant un parell de mesos fora de la ciutat i després quasi tres anys a Berlín. No els devia anar tan bé com s'havien imaginat i van tornar el 1903 a Munic, d'on ja no es van moure, només per a viatges de negocis. Aquests viatges van portar Otto Bickel a Sèrbia, Liechtenstein, Creta i finalment a quasi tota Escandinàvia, a la recerca de coses rares en el camp filatèlic.

telegrama Bickel and_asc_1893

Sembla que als anys 20 va reduint les seves activitats filatèliques. Poc se sent a dir d'ell, amb 60 anys complerts. Acabada la Segona Guerra Mundial, Otto Bickel va morir, el 5 de juliol de 1946, a 84 anys a Munic, on va ser enterrat

junt amb la seva muller, que s'havia separat d'ell quasi dues dècades abans i que havia mort el 1938.

Quan Otto Bickel va arribar, el setembre de 1893, a Andorra i Perpinyà ja aportava alguna experiència en el camp filatèlic. Per un costat, era un aficionat i col·leccionista; per l'altre, comerciant. Havia vist de prop l'organització postal en dos petits estats i hi havia tractat amb els responsables.

Com que pels seus negocis acostumava a buscar camps apartats, és a dir països petits com San Marino, Montenegro o més tard Liechtenstein, Sèrbia o Creta, no és estrany que es fixés en Andorra, que era una de las terres filatèlicament amagades que encara quedaven a Europa.

A mitjan setembre de 1893 Otto Bickel es presenta a les Valls per proposar millorar el servei postal andorrà i crear una administració postal pròpia tal com ja existia a la gran majoria dels estats europeus. El síndic general, qui, se suposa, va enviar l'avís corresponent per telegrama de Sant Julià a Perpinyà, estaria una mica desconcertat en sentir la proposta, perquè era la segona oferta en poc temps.[1] La primera ja s'havia debatut al Consell General però no s'havia pres encara cap decisió definitiva. Així que –el més probable–, sense explicar-li res de la iniciativa de Plácido Ramón de Torres, que estava en marxa, se li va indicar que el prefecte de Perpinyà era la persona més indicada per presentar-li aquelles pretensions, però que a París es decidiria definitivament sobre la proposta.

Otto Bickel va anar llavors a Perpinyà, on va presentar el seu projecte el 19 de setembre al prefecte. Abans havia enviat una carta al ministre competent per als assumptes de correus, de la qual portava una còpia, en què explicava el seu projecte.

Com es desprèn de la carta que escriu el dia següent al seu ministre d'Afers Exteriors, al prefecte no li feia gaire gràcia la proposta de l'alemany. Suggereix, sense més consideracions, que es comuniqui al Consell General que qualsevol decisió positiva per la seva part seria vetada oficialment. La nota marginal, probablement feta pel mateix ministre, n'explica el perquè. No es pot admetre que un estranger es faci càrrec d'un servei públic a Andorra.[2]

El 2 d'octubre li contesta el ministre. Comunica al prefecte el contingut de la seva resposta directa a Bickel: França s'encarregarà de les millores necessàries. Segueixen les raons de la nota marginal ja conegudes a més de l'encàrrec de comunicar la negativa ministerial al Consell General. Una carta paralel·la la rep el ministre competent de les Comunicacions, que havia enviat al seu col·lega la sol·licitud inicial. Acaba dient que caldrà informar també el director de Correus de Perpinyà. La resposta per a Bickel s'escriu realment el dia següent: França ampliarà el servei existent si és necessari.

Això darrer no era dir per dir. Un estudi sobre la situació postal a Andorra[3] que el ministre havia encarregat al director de Perpinyà arran de la iniciativa de l'alemany, amb data de 6 de novembre, arriba el dia 8 a París. Resumint: cal fer alguna cosa per millorar el servei postal actual.[4]

El ministre competent, no obstant això, es fixa en les despeses i la quantitat de correspondència lliurada i arriba a la conclusió que els ingressos que produeix el servei de correus no cobreixen ni de bon tros les despeses que genera.[5]

Però, encara que no implicat directament, també el copríncep episcopal estava al corrent de les propostes de l'alemany. Amb motiu d'una trobada entre el prefecte i el representant del bisbe –així ho diu el prefecte en la seva carta al ministre del 7 de novembre– també es va tocar el tema d'Otto Bickel. El mitrat sabia ja que els francesos havien denegat la sol·licitud a Bickel, cosa que veia amb bons ulls. Per a ell, Bickel era un especulador amb unes intencions més que dubtoses. Les indagacions fetes per ell a l'entorn de la reputació de l'alemany no havien confirmat sinó els dubtes que havia tingut des del principi.[6]

Amb la negativa que rep Bickel i les consideracions sobre els guanys inexistents estem un altre cop al punt de partida. No ha canviat res, tot continuarà igual. Així acaba, en dos mesos escassos, un dels episodis més curts en el qual algú va tractar de canviar el curs de la història postal d'Andorra. I com molts altres abans i després, va quedar en foc d'encenalls.

Bibliografia

Hermann Dietz: "Pionier und Geschäftemacher, Otto Bickel in Montenegro", a *Südost-Philatelie* 72/2001, pàg. 1356-1363

Christian Hörter: "Er hinterließ Spuren in der Philatelie - Ein Beitrag zur Geschichte der Philatelie. Otto Bickel (1862-1946)" a *Philatelie*, 349/350, juliol/agost 2006

Arxiu Nacional d'Andorra (ANA). Arxiu de les Set Claus, Arxius del ministeri d'Afers Estrangers francès

Archives Départementales des Pyrénées Orientales (APO), Délégation permanente pour l'Andorre, 1723 W

Notes

1. ANA, ASC segle XIX, 3404-3406. Sembla que els francesos, curiosament, no s'havien assabentat de la iniciativa *paralel·la* de Plácido Ramón de Torres.

2. ANA, Arxius del ministeri d'Afers Exteriors francès, 1893/09/19, s.l. Correspondència relativa al servei de correus francès i a la proposició de Bickel. AMAEF, CPA 17, 5.4., R 822, carta del prefecte de Perpinyà al seu ministre d'Afers Exteriors del 20 de setembre: "Il est inadmissible l'établissement d'une administration publique dirigée par un étranger."

3. Ibídem. Carta del prefecte de Perpinyà al seu ministre d'Afers Exteriors del 6 de novembre.

4. Ibídem. "Il est donc nécessaire de remédier a l'imperfection du service postal actuel."

5. Ibídem. Carta del ministre de Comunicacions al seu homòleg d'Afers Exteriors del 13 de novembre "Les recettes sont donc loin d'égaler les dépenses."

6. Ibídem, carta del prefecte de Perpinyà al seu ministre d'Afers Exteriors del 7 de novembre. Després de l'emissió d'una primera sèrie, que pensava vendre en gran part a col·leccionistes i comerciants, planejava canvis mensuals. No queda gaire clar a què es refereix concretament, però tenint en compte les seves actuacions anteriors es pot pensar en sobrecàrregues (provisionals) i en canvis de color per crear noves varietats.

Els correus a Andorra, una història inacabada: 11-13 (2009)
Papers de Recerca Històrica volum 6 (Societat Andorrana de Ciències)
DOI: 10.2436/20.0110.03.13 ISBN: 978-99920-61-04-6

Els assajos de Toulon

Consideracions sobre els segells menys coneguts d'Andorra

Gerhard Lang-Valchs

Papers de recerca històrica 6

Resums

Català

Els assajos de Toulon.

L'autor relaciona els tres segells apareguts sobre Andorra l'any 1961, amb data de 1928 i valor facial de 10 pessetes, amb el barceloní Fernando Escalas i no amb els correus espanyols (inaugurats el 1928) ni tampoc amb els correus francesos (inaugurats el 1931), i els considera fets per un profà del tema filatèlic i de l'Administració postal.

Castellano

Los ensayos de Toulon.

El autor relaciona los tres sellos aparecidos sobre Andorra en el año 1961, con fecha de 1928 y valor facial de 10 pesetas, con el barcelonés Fernando Escalas y no con los correos españoles (inaugurados el 1928) ni tampoco con los correos franceses (inaugurados el 1931), y los considera hechos por un profano del tema filatélico y de la administración postal.

Français

Les essais de Toulon.

L'auteur met en rapport les trois timbres apparus sur l'Andorre l'année 1961, datés en 1928 et d'une valeur faciale de 10 pesetas avec le barcelonais Fernando Escalas et non avec le courrier espagnol (inauguré en 1928) ni avec le courrier français (inauguré en 1931). Il croit que c'est l'œuvre d'un incompétent dans le domaine philatélique et de l'administration postale.

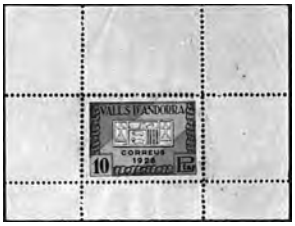
English

Toulon's essays.

The author links three Andorra-related stamps (face value 10 pesetas, and dated 1928) that appeared in 1961, with Fernando Escalas from Barcelona. He thinks that they were neither connected with the Spanish Postal Service (opened in Andorra in 1928) nor with the French Postal Service (opened in Andorra in 1931), and considers that their maker knew little of philately and postal administration.

El 1961 van aparèixer a Toulon (França) tres segells que fins aleshores no havien estat descrits en cap revista filatèlica ni figuraven en cap catàleg filatèlic i de l'existència dels quals ja no es recordava ningú.[1] Es tractava de diversos exemplars de tres segells de 10 pessetes d'Andorra amb motius diferents que, per la inscripció en dos d'ells, es podien datar fàcilment el 1928. El tercer, de paper idèntic i idèntica inscripció, excepte per la data que hi faltava, també amb un disseny d'un motiu andorrà, s'havia produït òbviament al mateix temps i sota les mateixes circumstàncies.[2]

Són falsificacions, segells de fantasia? Es tracta d'una emissió local o particular? Se'ls pot considerar semioficials? Qui els va encarregar? En quines circumstàncies van veure la llum del dia? Aquest article intentarà donar resposta a aquestes preguntes explicant el que els documents oficials accessibles avui ens diuen sobre ells.

A cap dels especialistes en segells andorrans que hagin opinat públicament sobre aquests segells no se'ls va ocórrer mai cap d'aquestes dues opcions. Per poder parlar d'una falsificació necessitaríem tenir un original que s'hagués pogut falsificar, per enganyar el servei de correus o els coleccionistes. Òbviament, no és el cas. És summament improbable també que es tracti de segells de fantasia. L'escàs nombre d'exemplars existents –en deuen seguir existint com a màxim deu de cadascun– exclou aquesta possibilitat. Quin sentit té produir segells de fantasia en un nombre tan reduït?[3] I després no

van ser ni publicats ni posats a la venda, absolutament inconcebible si hagués estat un producte cent per cent comercial com un segell de fantasia.[4]
Per poder contestar a les altres preguntes plantejades convé fer una ullada a la situació del servei postal a Andorra els anys vint.
Entre els anys 1925 i 1930 a Andorra i al seu voltant es parlava molt de la qüestió postal. Els francesos volien millorar el seu servei postal, deficient, i fins i tot inexistent a l'hivern, per la impracticabilitat dels ports. Els espanyols estaven un altre cop disposats a reorganitzar el seu servei, que era més regular però no menys rudimentari que el de la nació veïna. Els andorrans volien organitzar ells mateixos el seu propi servei i el copríncep episcopal, el bisbe Justí Guitart, no ho veia de bon ull.
Els plans per crear un servei postal a Andorra no eren res de nou. Ja des dels anys vuitanta del segle anterior hi havia hagut diversos intents de modificar o ampliar el servei existent per part dels mateixos andorrans, per part dels francesos i dels espanyols. Per la difícil situació política al voltant de les Valls totes les iniciatives van fracassar; només es van introduir millores de poca importància per al públic. L'únic camp en què havia canviat alguna cosa substancialment va ser en el telèfon i el telègraf, que en aquest context, això no obstant, no ens interessen.
La idea d'un servei propi andorrà va reviure novament a final de 1925 gràcias al suís Friedrich Weilenmann[5], que va aparèixer a les valls presentant un pla per a una administració postal andorrana i que va desplegar les seves activitats a la Seu d'Urgell, Madrid, París i Perpinyà, a més d'Andorra, per aconseguir el vistiplau dels responsables, políticament implicats o afectats. A pesar del suport del bisbe copríncep i de diversos membres del Consell General, va ser rebutjada la seva petició de concedir-li l'organització d'un servei de correus i l'explotació temporal en la sessió de l'11 de novembre de 1927.
Això no obstant, la concessió per a l'emissió d'un segell andorrà, era per a Fernando Escalas[6], un empleat de l'Ajuntament de Barcelona de qui sabem ben poc. Deuria de tenir algun contacte amb Andorra, possiblement a través d'un tal Sr. Aymat, que s'esmenta en diverses ocasions en aquest context. Tampoc no sabem gaire més d'ell.
Els segells de què parlem han d'haver vist la llum del dia evidentment entre 1926 i 1928, en el context de les sol·licituds de concessió que hem esmentat. No hi havia cap altra iniciativa postal durant aquella època. Només el 1932 n'hi va haver una altra, el resultat de la qual es representa en la majoria de catàlegs de segells andorrans,[7] conegut com Edifil.
Es tracta, doncs, en el cas dels nostres segells, sens dubte d'assajos, com ho demostra la forma de presentació d'alguns dels segells. No n'existeix cap plec o miniplec. Tots els exemplars dentats i no dentats coneguts vénen sols i han d'haver estat retallats, per tant, del full o bloc original. (Vegeu la foto de l'esquerra.)
Què són assajos i per a què serveixen? I per què hi havia tres assajos amb valor idèntic? Quan hi ha un projecte d´emetre un segell o una sèrie de segells se'n prepara un cert nombre de proves. És una forma de presentar un parell de propostes a un públic més ampli perquè n'aprovi el disseny, elegeixi colors o suggereixi canvis. Eren per elegir un color i un dels dissenys.
Els assajos sembla que hagin estat encarregats per algú profà en el tema filatèlic i en l'administració postal. No sembla que la finalitat del segell (o de la sèrie de segells) fos, diguem-ne, de natura administrativa. Els assajos acostumen a cobrir tota la gamma o almenys de gran part de valors d'una sèrie. Aquí tenim tres valors de 10 pessetes, el valor màxim de les sèries espanyoles d'aquells anys. Aquests segells haurien servit només per a algun franqueig extraordinari, per a paquets, valors declarats, coses que de moment no es podien enviar des d'Andorra abans de la instal·lació del servei de correus espanyol. Falten els valors més baixos per a cartes i targetes. Conclusió: aquest segell o aquests segells anava o anaven destinat(s) primerament al mercat filatèlic i no al franqueig postal real amb la intenció de treure'n el màxim profit (l'autor i qui s'encarregués de fer-lo(s) imprimir…).
Qui són, doncs, els autors dels assajos de què parlem? I qui hi havia al darrere de la iniciativa? Weilenmann, Escalas, una tercera persona, empresa o institució?
No es tracta d'una iniciativa oficial francesa o espanyola. Tampoc no es tracta d'una iniciativa episcopal. No existeix ni un sol document –i precisament en aquests anys no ens falten documents de les tres parts esmentades relatives a la qüestió postal – que parli de segells andorrans o que hi faci la mínima referència o al·lusió en aquest sentit. No existeix cap oferta oficial concreta de part de tercers ni al Consell General, ni al prefecte de Perpinyà ni al bisbe.[8]
Els únics autors possibles que queden són el suís Friedrich Weilenmann i el barceloní Fernando Escalas Coste. Els assajos van ser realitzats el 1927 i amb certa probabilitat abans de la tardor, i no el 1928. El primer segell oficial del Consell General devia veure la llum el 1928, tal com es dedueix de la inscripció en dos dels tres exemplars. I per treure el segell durant l'any 1928 calia decidir-se per un model i, a més, preparar-ne la impressió, la distribució i la venda, cosa que requeria temps. Un cop feta pública la decisió del govern espanyol d'instal·lar una administració de correus a Andorra a final d'octubre de 1927, imprimir els assajos hauria estat una despesa absurda i inútil.
Per què no pot Friedrich Weilenmann ser-ne l'autor?[9] Fins al 1931 Weilenmann no aconsegueix cap encàrrec oficial per part del Consell General de preparar una sèrie de segells o algun exemplar deslligat. No parla en cap de

les seves cartes d'aquest encàrrec, ni d'un projecte de disseny, ni de proves ja fetes. I, sobretot, no l'esmenta en el seu llibre[10], en què parla àmpliament sobre la qüestió postal i dels seus esforços d'organitzar una administració postal andorrana pròpia entre el 1925 i el 1936, sense ometre els seus múltiples fracassos.

En el paràgraf anterior havia dit que Weilenmann no havia parlat mai de segells: això no és totalment correcte. Weilenmann comença a pensar i a parlar de segells el 1929, quan presenta un nou projecte al bisbe Guitart i al Ministerio de Asuntos Exteriores de España.[11] Volia fer imprimir un segell a l'estil *Pro Juventute*, un segell de beneficència, que part del seu valor facial ("afegit") estava directament destinat a algun propòsit benèfic. Estava pensant en un segell de 4 pessetes i en una tirada de 15.000 exemplars. Era una idea, un projecte, res més. No havia pensat encara en cap disseny concret. Quan el bisbe li assegura el seu suport al projecte reservant-se, entre d'altres, el dret d'aprovar-ne el disseny, Weilenmann no li respon ni li fa propostes concretes. Si haguessin estat seus els assajos, hauria pogut utilitzar qualsevol dels tres com a mostra. I sobretot el motiu del segon, el del bisbe amb el Consell General, hauria fet gràcia al mitrat i segurament no l'hauria disgustat. Almenys hauria estat una base sòlida per fonamentar la seva proposta.

És a dir, que queda només Fernando Escalas –per exclusió– com a autor. No sabem qui va intervenir en el disseny de les tres peces ni quina impremta –barcelonina, se suposa– el va realitzar. Van arribar els assajos a Andorra? Probablement mai. Almenys no de forma oficial. Si el Consell General hagués rebut els assajos també haurien pogut servir a Weilenmann després que se li atorgués la concessió del servei postal, i els hauria esmentat en aquest context.

Es deurien quedar a Barcelona, deurien passar allà, qui sap com, els avatars de la Guerra Civil, i probablement van passar a França amb algun dels molts espanyols que es van refugiar al país veí al final de la contesa, per tornar a aparèixer els anys seixanta a Toulon, al comerç del Sr. Rocamora.[12] L'única informació de què disposem sobre ell és que era comerciant filatèlic i que la seva família venia de Catalunya.

Notes

1. Jacques Bacquer va ser el primer a descriure'ls, el desembre de 1961, en el seu article a *Monde des Philatélistes*" i després a *Philandorre* 3, pàg. 16, "Emissions locales ou particulières de timbres d'Andorre. Les essais de timbres de Friedrich Weilenmann (1928)"

2. Desgraciadament no puc presentar una foto decent del segon segell. No n'he pogut localitzar cap exemplar en mans de cap col·leccionista. Una foto de qualitat bastant regular es pot trobar a l'article de Bacquer esmentat a dalt. Aquest segell sembla d'idèntiques dimensions que els altres. Sota la inscripció *805 - 1928* (s'acostumava datar en aquells anys la fundació d'Andorra per Carlemany, l'any 805) es veu una foto dels membres del Consell General al complet i del bisbe al mig –probablement, l'aleshores bisbe Guitart– amb la Casa de la Vall com a fons.

3. L'única excepció, possiblement a escala mundial, representa curiosament el *primeríssim segell andorrà*, que es va imprimir a Alemanya el 1883 amb la intenció de prendre el pèl als germans Senf, de Leipzig, uns coneguts col·leccionistes i comerciants filatèlics. Vegeu: Gerhard Lang-Valchs. *Die allererste Andorra-Marke, made in Germany*; en versió catalana en aquesta mateixa edició de *Papers de recerca històrica*.

4. Alguns dels arguments que després s'exposaran per demostrar que es tracta d'assajos podrien utilizar-se també en aquest punt per refutar la possible tesi d'un segell de fantasia.

5. Gerhard Lang-Valchs: "Friedrich Weilenmann i el correu d'Andorra". *Papers de recerca històrica 5*, pàg.103 – 117. (GLV)

6. *Llibre d'Actes num. 262 de l´11 de novembre de 1927.*

7. Aquesta sèrie, que es considera semioficial, va veure la llum en el context dels intents d'establir un servei postal aeri regular amb Andorra, utilitzant la ja existent línia aèria de Barcelona a la Seu d'Urgell, inaugurada el 3 de febrer de 1932. (*La Vanguardia*, 20-2-1932, pàg. 23, col. 1.) Vegeu també: Carlo Romo. *The 1932 "Semi-official Airmails"* (Part 1-3), *Valira Torrent* 15 (mar 1982), pàg. 7-9; 16 (oct. 1982), pàg. 2-5; 17, (març 1983), pàg. 2-4.

8. El que sí que existeix a l'Arxiu del Delegat Permanent de la Mitra d'Urgell (AMU) són dues cartes, una d'una empresa francesa (AMU, Serveis públics, 2.1; 1411263) i una altra d'una d'anglesa (1411322-22a) al bisbe de la Seu d'Urgell, amb dates del 27 de març de 1928 i 2 de juny, en què ofereixen els seus serveis per si ell (i els andorrans) es decidissin a imprimir paper moneda o els seus segells propis; és a dir, just després que la primera edició de segells andorrans, que no eren sinó segells espanyols de l'època amb la sobrecàrrega *Andorra*, sortís a la venda a les oficines andorranes.

9. En el seu article "Emissions locales ou particulières d'Andorre. Les essais de timbres de 1928", Carlo Romo va refutar magistralment les conclusions de Bacquer, que havia atribuït l'autoria dels assajos a Weilenmann. Basant-se probablement en una falsa lectura del paràgraf corresponent en el Llibre d'Actes (LDA) parla d'un tal senyor Aymat d'Escaldes (confonent Escaldes amb Escalas), el qual estava implicat en l'assumpte.

10. Friedrich Weilenmann: *Die Wahrheit über die Pyrenäenrepublik Andorra*, Zuric, 1939

11. GLV, pàg. 112/113

12. Els meus intents de trobar més informació sobre la persona de Rocamora i la seva procedència foren en va.

Els correus a Andorra, una història inacabada: 14-21 (2009)
Papers de Recerca Històrica volum 6 (Societat Andorrana de Ciències)
DOI: 10.2436/20.0110.03.14 ISBN: 978-99920-61-04-6

L'organització del servei postal francès a Andorra

Gerhard Lang-Valchs

Papers de recerca històrica 6

Resums

Català

L'organització del servei postal francès a Andorra.

La introducció d'un servei postal francès el 1931, a part del ja existent servei espanyol inaugurat a principi del 1928, s'havia descrit fins ara com una reacció francesa a la instal·lació de l'administració del correu espanyol. Podia ser-ne una de les raons, però cal tenir en compte altres motivacions possibles, els esforços andorrans i del copríncep episcopal per a una solució diferent.

Castellano

La organización del servicio postal francés en Andorra.

La introducción de un servicio postal francés en 1931 aparte del ya existente servicio español, inaugurado a principios del 1928, se ha descrito hasta ahora como una reacción francesa a la instalación de la administración del correo español. Podía ser una de las razones, pero hay que tener en cuenta otras posibles motivaciones, los esfuerzos andorranos y del Copríncipe Episcopal para una solución diferente.

Français

L'organisation du service postal français en Andorre.

L'introduction d'un service postal français en 1931, le service postal espagnol déjà sur place depuis 1928, a été considéré jusqu'à nos jours comme étant une réplique française à l'installation du courrier espagnol. Ce motif pouvait être plausible mais il ne faut pas négliger les efforts des citoyens andorrans et ceux du Co-prince Épiscopale pour trouver un dénouement différent.

English

The organization of the French Postal Service in Andorra.

The introduction of a French Postal Service in Andorra in 1931, which followed the opening of the Spanish Postal Service which took place in 1928, has been described as the French reaction to the installation of Spanish Postal Administration. This could have been one of the reasons, but there are other possible motivations which must be taken into account, such as the efforts of the Andorran people and the Episcopal Co-Prince who tried to find a different solution.

La introducció d'un servei postal francès el 1931 a part del ja existent servei espanyol inaugurat a principi del 1928, s'ha descrit i vist fins ara quasi sempre com una reacció francesa a la instal·lació de l'administració del correu espanyol.[1] No es pot negar que aquesta fos una de les raons, però una explicació monocausal resulta en aquest cas –com quasi sempre– almenys sospitosa de no tenir en compte altres motivacions possibles. A més a més, reduir aquesta iniciativa francesa només a una reacció, una espècie de revenja, no fa justícia a les intencions franceses ni tampoc no té en compte els esforços andorrans i del copríncep episcopal d'arribar –almenys al principi– a una solució ben diferent.

Repassem primer ràpidament els començaments del servei postal, sobretot en les darreres dècades del segle XIX i les dues primeres del XX. El Consell General i les parròquies s'havien encarregat des de sempre del correu intern, designant i pagant algunes persones que feien de carters i portaven la correspondència de la capital als pobles i viceversa[2] quan era necessari. El correu que portava una destinació fora de les Valls es lliurava a persones que per la seva feina o interès personal havien de creuar les fronteres i que s'encarregaven de dur-lo, segons l'època de l'any, al seu punt de partida o a la seva destinació, a les oficines de la Seu d'Urgell o a les franceses més properes d'Ospitalet, Porta, Acs o la Guingueta d'Ix. Una altra possibilitat era encarregar la correspondència als anomenats *traginers*, que la lliuraven directament al destinatari; és a dir, usar una espècie de servei de correus privat.

El primer servei oficial i regular el van instal·lar els francesos l'any 1874 durant la Tercera Guerra Carlina.[3] Un cop acabada la guerra, amb la rendició del darrer bastió carlista, la ciutat d'Urgell, el 1876, França ja no posava gaire interès a seguir mantenint aquest servei postal, que li havia interessat per la situació d'aïllament d'Andorra durant els anys finals de la contesa. I malgrat la petició expressa del Consell General de continuar amb l'esmentat servei, els francesos van mostrar poc interès a continuar-lo, al·legant problemes financers.[4]

La proposta feta pel Consell al prefecte sembla que va anar una mica més enllà del manteniment del servei de carters. Conscient de les inevitables deficiències d'un servei que no podia lluitar contra la neu que acostumava a bloquejar els ja per si mateixos difícils camins durant l'hivern, va proposar un camí alternatiu a l'hivern passant per la Guingueta d'Ix, Puigcerdà fins a la Seu i Andorra. A la part espanyola, sense la qual no es podia realitzar aquesta idea, no li va agradar aquesta proposta de cooperació amb el veí gal.[5] I –encara a falta de documents– sembla lògic que els espanyols, segurament també amb vista a l'imminent Congrés Postal que s'havia de celebrar a París (1878), van decidir organitzar aquest servei per compte propi en veure que els francesos havien desistit de la seva intenció davant les dificultats per garantir-ne ells sols la continuïtat al llarg de tot l'any.

Del correu que passava per la frontera espanyola se n'encarregava aleshores, a partir de 1877, un carter espanyol que venia a peu, més endavant en mula, des de la Seu d'Urgell, fins que els seus serveis van quedar obsolets després de la construcció de la carretera a la Seu i la inauguració de la línia d'autobusos d'Alsina-Graells, que enllaçava, a partir de mitjan anys vint, la ciutat episcopal amb la capital de les Valls.

El 1874 s'havia constituït a Berna (Suïssa) la Unió Postal Internacional, a la qual es van unir 22 països, entre ells Espanya, per organizar i unificar l'intercanvi internacional de correus entre els membres signants. Cap de les decisions preses allà no va tenir en compte Andorra. L'adhesió de França no es va produir fins l'any següent.

No obstant això, en el Segon Congrés Postal que es va tenir lloc el 1878 a París, Espanya va posar sobre la taula la qüestió d'un servei andorrà. Partint de l'aleshores *status quo* postal a les Valls i atès el desinterès que mantenia França, Andorra va ser adjudicada per a assumptes postals a l'Administració espanyola. Aquest estat de coses seguiria invariable fins al Congrés Postal de Londres, el 1930.[6]

Els francesos, de tota manera, se'n van penedir un parell d'anys més tard. Havia caigut el règim de Napoleó III després de la guerra francoprussiana i el nou govern de la III República *va descobrir* Andorra durant la crisi andorrana de 1880-81 i després. Per primera vegada es va idear i es va posar en pràctica una política andorrana consistent i clara. Es van projectar per als anys següents una sèrie de mesures infraestructurals per desenvolupar i modernitzar el país: escoles (franceses) amb els seus mestres, facilitats per a estudis mitjans en instituts francesos, beques d'estudis superiors, construcció de carreteres, etcètera. I entre tots aquests projectes hi havia també la construcció d'una línia telegràfica i la instal·lació d'una oficina de correus.

El 1882 arrenca aquest programa amb la construcció d'una línia telegràfica que porta a una sonora disputa entre andorrans, francesos i el bisbe d'Urgell[7], que era, juntament amb el president de la República Francesa, copríncep d'Andorra. A causa d'aquest enfrontament no totes les mesures planejades es duen a terme directament. Després de diverses setmanes d'estira-i-arronsa, es permet als francesos acabar d'instal·lar la línia telegràfica inicialment boicotejada pels mateixos andorrans, però no s'obre finalment l'oficina de correus.[8]

El 1884, dins el marc de la reorganització de la Delegació Permanent per a Andorra, que a partir de llavors ja no se situa a Foix sinó a Perpinyà, encapçalada ara pel prefecte dels Pirineus Orientals, comença a funcionar un servei de carters de la Vegueria francesa pensat en principi únicament per a la conducció regular del correu oficial. Se sol oblidar que, tan sols com a favor extrareglamentari[9], es permetia als carters distribuir (i recollir) cartes als pobles que els venien de passada i deixar la resta del correu extraoficial a la *centraleta* de l'Hostal Calones, a la capital. En el camí de tornada també solien recollir les cartes lliurades allà per al seu enviament directe a França.

Aquest sistema no havia canviat des dels dies de la seva introducció i les deficiències que hi havia hagut des del principi seguien sense resoldre's. Per millorar aquest poc més que servei bàsic els francesos havien intentat en repetides ocasions implantar un *bureau*, una oficina de correus en tota regla, a la capital.[10] Però els intents van fracassar, o per la negativa del Consell General, o per la del copríncep episcopal. Les raons les trobem en els primers anys del bisbat de Cassañas (1871-1901) per la seva diametral oposició a qualsevol projecte francès que pogués significar una minva de la influència episcopal; després aquesta oposició seria un càstig per als andorrans insubmisos.[11] Amb el bisbe Laguarda (1902-1907) el motiu de l'oposició va ser la negativa francesa a posar personal andorrà en tots i cadascun dels llocs de la planejada administració, tal com ho havia fet en el cas de les línies telegràfica i de telèfon que es van instal·lar entre 1904 i 1905.[12]

Per altra part, també els francesos es van oposar en diverses ocasions a iniciatives encaminades a millorar la situació. El 1893 van rebutjar una iniciativa del filatèlic alemany Otto Bickel.[13] El 1900 es van negar a donar el vistiplau a una iniciativa del Consell General d'organitzar un servei propi, inclosa l'adhesió a la Unió Postal Universal[14], i el 1906 passa el mateix amb els canvis projectats pel bisbe i l'Administració espanyola.[15]

És a mitjan anys vint quan arrenquen les iniciatives francesa i espanyola que deixarien Andorra amb un sistema postal únic al món fins avui. Quina era la situació del servei de correus a Andorra a principi d'aquella època?

El servei era rudimentari, per anomenar-lo d'alguna manera. No existia cap oficina de correus a les Valls. L'únic que hi havia era un lloc bastant petit, ja descrit pel Sr. Gomma[16], metge d'Acs-les-Tèrmes, que havia estat el primer a visitar Andorra amb el seu cotxe el 1911, amb motiu de la seva segona visita a les Valls dos anys més tard. En aquell lloc ubicat al segon pis de l'Hostal Calones, al centre de la capital, a part dels treballs propis de sabater que s'hi realitzaven, es venien segells francesos i espanyols per al franqueig segons el destí, i allà es lliurava, recollia i distribuïa la correspondència entrant i sortint. El personal encarregat de l'esmentat servei es componia de tres persones, totes andorranes: dos carters i un recepcionista (*receveur*), a la capital. L'exigu pagament anava a càrrec de França.

El Congrés Postal de Madrid, que, a causa del començament de la Primera Guerra Mundial, s'havia hagut d'ajornar fins al 1920, no va portar cap canvi pel que fa a Andorra. I encara que alguns autors afirmen el contrari[17], ni en les propostes de l'any 1912 per a la preparació del congrés, ni en les actes de 1920, ni en les del següent d'Estocolm, de 1924, es troba el més mínim indici d'una proposta o discussió referents a Andorra.

Des dels darrers anys de la Primera Guerra Mundial les queixes dels andorrans no havien parat d'arribar a la Vegueria i al prefecte de Perpinyà. Tant els particulars com el Consell General denunciaven de manera oral i escrita una i altra vegada les deficiències del servei de correus francès a les Valls. Tant el veguer com el prefecte, el delegat permanent per a Andorra, eren conscients de les deficiències, les causes de les quals seguien sent majoritàriament les mateixes que vint o trenta anys enrere.

Un dels primers documents de la Vegueria Francesa de la segona dècada del segle XX referent al correu que s'ha conservat és una estranya nota que envia l'encara veguer francès Carles Romeu al seu superior, el prefecte de Perpinyà, per avisar-lo de la cessació del servei de correus amb Andorra per ordre superior.[18] Els carters, seguint les instruccions corresponents, havien deixat de fer el seu treball acostumat. Per la consegüent desatenció de la distribució del correu privat a Escaldes, Encamp i Canillo, el Consell General ja havia discutit sobre l'assumpte. Per assegurar la continuïtat del servei, el Consell estava disposat a pagar dues pessetes diàries als carters perquè seguissin recollint i distribuint la correspondència en cas que no es tornés a reprendre el servei francès habitual.

El què havia passat, no se sap i quedarà segurament sense aclarir. Sembla que va ser una extralimitació d'una unitat o una patrulla francesa que tenia ordres de tancar el pas fronterer.[19] No van deixar passar els carters andorrans al·legant ordres superiors, cosa que els carters van entendre com un tancament definitiu i que s´havia acabat el seu contracte i la feina per a la Vegueria. Ni el prefecte, ni el director departamental de Correus no sabien res de la supressió d´aquest servei.

Encara que el cas de la suposada suspensió del servei va resultar una falsa alarma, aquest succés va alertar (o va tornar a alertar) el veguer dels retards que el correu patia des de feia temps; sobretot de retards que, a falta de nevades, no es podien justificar per la impractibilitat dels ports i que es devien a una repetida desatenció dels deures per part dels carters andorrans.

A mitjan maig de 1918 el veguer es torna a queixar de la impuntualitat. En la seva carta demostra, amb dates i detalls concrets, retards de la correspondència de fins a quinze dies, la qual cosa considera un abús intolerable per part dels carters, sobretot si es tenia en compte que els encarregats feien en aquell temps les seves travesses a diari i atenien assumptes personals o altres treballs.[20]

Aquestes alteracions de la normalitat postal no degueren passar desapercebudes a la població andorrana. I tals situacions solen ser ocasió de xerrameques i rumors. Un d'aquests rumors devia arribar a orelles del veguer, que va donar de seguida la veu d'alarma. L'Administració espanyola planejava, es deia, introduir un servei postal més ampli i així substituir o fer obsolet el servei de correus francès.[21] La informació es basava en una comunicació oficiosa[22] que el síndic general deia haver rebut de part de l'administració de l'oficina de correus de la Seu d'Urgell. Segons les paraules del síndic, aquest va aconseguir ajornar la posada en marxa d'aquesta mesura, que ja havia estat acollida favorablement per les parròquies. Ni el veguer ni cap més persona, això no obstant, no aconsegueix detectar ni anteriorment ni posteriorment cap acció espanyola concreta en aquest sentit, per la qual cosa va ser impossible denunciar l´intent.

A pesar de l'advertència del Ministerio de Comunicaciones y Telégrafos, del 26-06-1918, que pogués tractar-se d'una falsa alarma, i a pesar de la falta de proves, puja la tensió i el nerviosisme. El prefecte de Perpinyà n'informa reiteradament el Ministère d'Affaires Étrangers a París. I davant aquesta insistència, a París l'assumpte es pren molt seriosament. Els francesos, convençuts de la veracitat de la informació, intervenen en l'assumpte i encarreguen al seu ambaixador a Madrid que lliuri al govern espanyol una nota de protesta.[23]

Mentre corrien els rumors, Carles Romeu intentava solucionar el problema del lliurament regular de la correspondència. El retard no sols es donava a l'hivern sinó també a l'estiu, quan en principi no devia d'haver-hi problemes amb les comunicacions. La negligència dels carters es va perfilant com a causa principal de les fallades. Els carters són amonestats[24] i

amenaçats d'acomiadament en cas de reincidència. La situació, tanmateix, no canvia. En el següent informe que el prefecte havia encarregat expressament al veguer[25] aquest fa referència a investigacions pròpies sobre el tema que demostraven sense cap dubte que les queixes es corresponien plenament amb la realitat. Com que els carters s'havien negat formalment a repartir el correu intern andorrà, en considerar que això no era la seva obligació[26], el Consell ja havia fet els seus propis plans per seguir garantint el repartiment.

A final de novembre al veguer se li esgota la paciència i envia una carta oficial d'acomiadament als carters. Paralel·lament s´apuja substancialment el sou dels futurs carters i, a més a més, del personal que no havia vist alterades les seves remuneracions feia més de 25 anys.[27] Amb aquesta mesura es pretenia tornar a la normalitat. Però a pesar de tots els esforços i diversos canvis de personal, la situació pràcticament no varia els anys següents. La vegueria segueix denunciant les deficiències, mentre que el prefecte no hi troba remei eficient. Tampoc no contribuïa el canvi de prefectes –entre 1910 i 1925 havien ocupat al voltant d'una dotzena de delegats permanents diferents el lloc mentre que el veguer francès seguia sent el mateix– a la continuïtat dels esforços. I per a molts d'ells els assumptes d'Andorra eren tan sols una més de les seves múltiples tasques, per la qual cosa no és estrany que no se´ls prestés l'atenció que hagués estat desitjable.

A mitjan anys vint les queixes i reclamacions segueixen sense que s'hagi trobat una solució viable i duradora.[28] El veguer francès insisteix davant el prefecte i aquest a París. L'Administració francesa segueix disposada a buscar una solució per millorar el seu servei de correu.[29] I com que els intents dels anys anteriors no havien donat fruit, va fer el que quasi cinquanta anys enrere ja havien fet, demanar per segona vegada al govern espanyol, a través de l'ambaixada, la seva col·laboració. Sol·liciten un permís perquè els seus carters puguin passar amb la correspondència per territori espanyol durant el tancament dels ports a l'hivern, pel consabut trajecte Puigcerdà-la Seu d'Urgell-Andorra. Però els espanyols els ho tornen a negar.

Tres anys més tard comentarien que possiblement fos aquesta sol·licitud la que va instigar l'Administració postal espanyola a intervenir en l'assumpte i a posar realment en marxa la reorganització del correu. No sé si realment va ser així[30], perquè encara va passar més d'un any fins que no es van fer els primers passos previs per organitzar una nova Administració postal andorrana. Tan sols a final de maig de 1926[31] s'aplana el camí, destinant oficialment dos funcionaris de Correos en comissió de serveis a Andorra perquè estudiïn sobre el terreny les necessitats i les possibilitats, i facin propostes per a la realització del projecte. Sembla que els francesos no s'assabenten d'aquestes activitats. Els andorrans sí que s'adonen de les intencions espanyoles, i la reacció del Consell General és la decisió de promoure una iniciativa postal pròpia[32] a fi de no dependre més dels països veïns en aquest aspecte i de guanyar algun diner amb el superàvit que podia produir una Administració pròpia a través del negoci filatèlic.

Mentre a Madrid es discutia i es preparava l'enviament dels seus funcionaris de Correos per temptejar necessitats i possibilitats, a Andorra es va presentar un senyor suís, Friedrich Weilenmann, amb un pla per a una Administració postal andorrana. Abans que entrés per primera vegada en contacte amb el prefecte de Perpinyà a través de la Vegueria Francesa, el febrer de 1926, ja havia tingut contactes amb les autoritats espanyoles a Madrid i amb les franceses a París.[33] Havia vingut a Andorra per proposar una Administració postal pròpia de les Valls. A més, estava disposat a organitzar-ho ell mateix, amb l'ajut del Consell General, i d'encarregar-se´n del funcionament a través d'una concessió per a la seva explotació, que esperava aconseguir. Per això els seus primers contactes havien estat amb representants del Consell General i amb el copríncep episcopal. Weilenmann, avalat per l'exprelat Raymund Netzhammer, bisbe retirat de Bucarest, que li servia de traductor i d'intèrpret a la Seu, va exposar les seves idees junt amb alguns membres del Consell General. El bisbe Guitart es va convèncer de la utilitat i la viabilitat del pla i va arribar a refiar-se totalment de Weilenmann, a qui donaria suport en la iniciativa també a través de la seva influència al Consell.

Segur del consentimient episcopal i del suport promès d'alguns membres influents del Consell General va anar a Madrid per fer contactes amb els ministeris i departaments competents i proposar-los els seus plans. Allà, tanmateix, a la fi estava en marxa la reorganització del correu per part espanyola, cosa amb la qual ningú ja no havia comptat després de tants intents fallits i tanta demora. Sense posar Weilenmann al corrent dels preparatius, li van donar allargues. De totes formes, aquestes trobades no haguessin servit de gaire, ja que no haurien pogut ser gran cosa més que una primera presa de contacte.

De Madrid va anar a París, on, amb el suport d'empleats de l'Ambaixada Suïssa, es va presentar al Quai d'Orsay per donar a conèixer també allà els seus projectes. Sembla que en aquesta ocasió va tenir més èxit, perquè al ministeri li van suggerir que presentés les seves idees i plans per escrit i de forma detallada. És a dir, que des de París no hi va haver –com havia passat en el cas de l'alemany Otto Bickel el 1893– un rebuig frontal pel fet de ser el sol·licitant un estranger aliè als assumptes d'Andorra.

Poc després Weilenmann es presentà a Perpinyà. Com que el prefecte no hi era, va exposar els seus plans al veguer. Encara seguia Carles Romeu de veguer, qui naturalment tenia presents les dificultats del correu francoandorrà, els darrers intents fallits de trobar un remei eficaç i tota la llarga història d'intents fracassats dels darrers trenta anys. El suís va dir que actuava en nom del Consell General, cosa per la qual no estava autoritzat oficialment. No obstant això, havia de comptar amb el suport de membres influents, que l'ajudaven o potser també l'utilitzaven per fer prosperar la iniciativa pròpia del Consell per organitzar la qüestió postal.[34] Comptava amb el suport del bisbe Guitart, que fins i tot li havia donat ajut davant de Madrid en lliurar-li una carta de recomanació.

La primera impressió que va tenir el veguer va ser que es tractava d'una acció d'interès purament comercial, i així ho va transmetre al prefecte.[35] Al mateix temps va enviar una carta al síndic general per retreure-li que el Consell estava prenent decisions en un terreny que no li incumbia.[36] El síndic respon que no s'ha pres encara cap decisió i que el Consell General encara no ha estat informat de les propostes de Weilenmann. Quatre setmanes més tard el Consell presenta un projecte de contracte de concessió[37] que el veguer cursa al prefecte.[38] Aquest estudia detingudament la qüestió i, òbviament disposat a donar una solució definitiva al problema postal, envia una carta al Ministère d'Affairs Étrangers en què intenta sondejar l'opinió i l'actitud del seu superior.

La carta de contesta del ministre al seu prefecte[39] és sorprenentment positiva. Encara que d'entrada fa referència expressa al cas Bickel i recorda la decisió presa en aquell cas i el perquè, no exclou la possibilitat d'admetre aquesta vegada la sol·licitud encara que el potencial concessionari sigui estranger.

Amb vista a la ja assumida impossibilitat de garantir un servei postal regular amb l'estructura organitzativa actual i veient que des de París se li van assenyalar els contactes ja tinguts allà amb Weilenmann, el prefecte comença a apostar també per la idea d'una organització postal pròpia de les Valls que posaria fi a les queixes i li trauria un problema de sobre, en permetre'ls una Administració postal independent i deixar així la solució dels problemes concrets i diaris als mateixos andorrans. La proposta de Weilenmann podria ser una base vàlida per al projecte. La carta del ministre reflecteix molt bé l'estat d'ànim i de bona disposició de fer alguna cosa profitosa per als andorrans; prendre les idees del projecte com a base, aprofundir i ampliar el projecte per arribar a dissenyar un avantprojecte madur.

El veguer es va fer càrrec d'un estudi exhaustiu de la situació postal actual que hauria de servir de base per a la presa de decisions a París. El resultat no va ser gaire encoratjador pel que fa a l'eficàcia del servei, cosa que calia esperar després de les constants dificultats dels darrers anys i confirmava les arxiconegudes queixes ja exposades.[40] Però precisament això va augmentar les possibilitats que s'arribés a una solució nova.

Què en va ser d'aquella iniciativa? Per què no va prosperar? No sabem si es va arribar a estudiar més a fons la qüestió postal ni si es va arribar a traçar algun (avant) projecte. Sembla que no, perquè els esdeveniments es van precipitar, amb la qual cosa no va donar temps als francesos d'acabar de dissenyar un projecte *andorrà*.

Quan els espanyols anuncien a final d'octubre o principi de novembre de 1927 oficialment la imminent instal·lació d'un nou servei de correus espanyol a Andorra la notícia sorprèn tots els afectats: el bisbe, els andorrans i els francesos. El bisbe i almenys l'ambaixador de França a Madrid reben la notícia pocs dies després, però no es percep cap reacció oficial de cap dels afectats. Sembla que a les autoritats competents els va arribar la notícia tard. No he trobat cap document de l'any 1927 que indiqui que el prefecte i el veguer haguessin estat avisats de la nova situació. Tampoc no hi ha res que indiqui que volguessin deixar temporalment en suspens l'assumpte fins que s'aclarís la situació i es pogués determinar el veritable abast de la mesura espanyola anunciada, cosa perfectament comprensible en aquesta situació. La manca de cartes de part de la vegueria, del prefecte i del ministre els darrers mesos de l'any podria indicar alguna cosa per l'estil.

El que sí sembla clar és que els andorrans van ser els darrers a assabentar-se'n. O com cal interpretar el comportament del Consell General en les setmanes següents? Francesc Cairat[41] insta el batlle que es prengui urgentment una decisió a Perpinyà i a París, cosa que podria explicar-se per l'intent d'avançar-se a l'acció espanyola, anunciada per a l'1 de gener. Això, tanmateix, sembla que no coincideix amb la decisió del Consell General exposada al prefecte per Pere Font[42], en la qual es diu que no s´ha atorgat la concessió a Friedrich Weilenmann; és a dir, per part dels andorrans no es mou res en la qüestió postal.

No es comprèn per què els andorrans no van actuar ni tampoc van esmentar la mesura espanyola anunciada per a la realització de la qual havien d'haver començat poc a poc els preparatius concrets en totes les parròquies. Per què no diuen res ni intenten pressionar els francesos per poder avançar-se a l'actuació espanyola o fins i tot intenten impedir-la buscant una solució conjunta amb el bisbe Guitart, que havia signat per la seva part el contracte de concessió del servei de correu a Friedrich Weilenmann?[43] Encara que sembli mentida tenint en compte els contactes fluids que hi

havia entre el copríncep mitrat i el Ministerio de Asuntos Exteriores de España el bisbe es va quedar sorprès amb la mesura espanyola.[44] Sabia que a Madrid des de feia temps s'estava preparant alguna cosa però no s'imaginava que el seu propi pla, que incloïa també la posada en pràctica de les idees de Weilenmann, quedaria obsolet de la nit al dia.

El Consell General, d'altra banda, havia donat suport oficialment a Fernando Escalas en contra de la voluntat del bisbe Guitart. La concessió donada a Escalas només comprenia l'emissió de segells andorrans.[45] A Perpinyà el síndic general havia donat suport a Weilenmann o mantingut un pla idèntic[46] davant el prefecte i el veguer. El que volien els andorrans era una Administració pròpia, organitzada totalment per ells mateixos. Aquest somni es va començar a esfumar.

El Decret del 30-10-1927 va originar un gran desconcert en els mesos següents . La posada en marxa del servei de correus espanyol a principi del 1928 va ser com un raig d'aigua freda per al Consell General, que, abans que s'inaugurés, es va presentar a Perpinyà amb una delegació per protestar enèrgicament contra la mesura.[47] Mentre la gent del carrer, aliena a les implicacions polítiques de la mesura espanyola, comença a usar el nou servei, els seus representants no paren d'oposar-s'hi. No hi estan d'acord. Els francesos segueixen rebent les queixes i el bisbe s'esbatussa amb Madrid i no sap per on sortir. En aquesta situació passa una cosa insòlita, mai vista i fins molts anys més tard mai repetida a Andorra. El dia 2 de juny s'organitza una reunió tripartida al Palau Episcopal de la Seu amb representants de les tres parts afectades. La meta devia ser, en principi, trobar una solució al problema postal plantejat per l'actuació espanyola.

El dossier[48] que redacta el veguer francès sobre les deliberacions i els resultats de la trobada demostra, no obstant això, que finalment no n'hi va haver. Què havia passat? El bisbe Guitart havia signat mentrestant la pau amb el ministre d'Asuntos Exteriores d'Espanya. Havien arribat a un acord[49] que donava al copríncep algunes prerrogatives per sancionar futurs canvis del sistema administratiu postal andorrà i dret a vetar decisions relacionades amb el personal empleat. A canvi va acceptar obertament el nou *status quo* postal a Andorra.

Tenint en compte aquest desenvolupament, no pot estranyar que no hi hagués hagut deliberacions sinó que el bisbe, a més d'explicar monologant que acceptaria la situació actual, anunciés a més a més que la Fábrica Nacional de Moneda y Timbres, a Madrid, emetria una nova sèrie de segells amb motius *propis* andorrans, els assajos dels quals van presentar als participants.

Així que en el fons la primera trobada tripartida va acabar abans d'haver començat. En vista de la nova situació, els francesos es replantegen la qüestió postal, ja que no es pot arribar a un consens. Jurídicament, és difícil una solució que no molesti als veïns, i finalment van acceptar els fets consumats. Però al mateix temps van decidir demostrar als espanyols que no eren menys que ells i van anunciar que proposarien un canvi de l'article referent a Andorra en el pròxim congrés postal de l'UPU, a Londres, per insistir en la igualtat de drets d'ambdós països. Al mateix temps van començar a fer plans per a una Administració postal francesa pròpia, paral·lela, a les Valls.

Quan els espanyols van veure que els francesos estaven fermament disposats a organitzar el seu propi correu i en veure que no els ho podrien impedir, van acceptar la decisió francesa. Tanmateix van intentar evitar una discussió sobre l'assumpte d'Andorra al si del congrés de Londres. Una discussió entre els representants de París i Madrid fàcilment hagués pogut donar lloc que alguna iniciativa andorrana hagués prosperat per ser admesa com a membre de propi dret de l'UPU, cosa que hauria suposat per a Espanya un dur revés perquè hauria significat probablement una retirada forçada d'aquell territori. Així que van proposar als veïns gals buscar una solució consensuada. El resultat fou una moció francoespanyola conjunta per canviar l'article 40 dels estatuts de l'UPU i concedir així a França els mateixos drets que ells tenien. L'única condició que hi va posar la part espanyola va ser que en el text se'ls anomenés a ells primer.[50] Això va ser el pas decisiu per a la implantació d'una Administració postal francesa a Andorra.

Un cop aconseguit el consens els altres passos eren de pur tràmit institucional. Amb els ulls posats en les possibles conseqüències negatives d'un enfrontament sobre la qüestió postal andorrana, francesos i espanyols van buscar i van trobar un acord. La bona voluntat i els interessos polítics d'ambdues parts fan ara possible allò que abans no podia ser. Encara que durà tan sols cinc anys[51], es va acordar i practicar una veritable cooperació, tal com després estaria reflectida en l'acord signat per ambdues nacions. A partir de l'obertura del (nou) servei francès es posa en pràctica la tan àmpliament desitjada cooperació hispanofrancesa, ratificada per la part espanyola en la Real Orden núm. 660 del 30 de juny de 1930. Del 15 de juny a l'1 de novembre entrava en vigor l'*horari d'estiu*. Consistia a portar el correu sortint en un turisme des de Sant Julià, via la capital, Encamp, Canillo, Soldeu i el Pas de la Casa, seguidament per la N 20, a la Tour de Carol des d'on seguiria el camí en tren. El correu entrant prenia el camí al revés. Durant l'*horari d'hivern*, entre el juliol i l'octubre, empleats espanyols

recollien la correspondència i altres enviaments a l'oficina francesa de la Guingueta d'Ix per portar-los en autobús fins a la Seu d'Urgell. Allà el *carter francès* els recollia per portar-los al seu torn a les Valls per al seu posterior repartiment. El correu sortint es despatxava al revés de forma anàloga.

Amb la implantació de l'Administració postal espanyola per als andorrans havia canviat la situació. El 1926 havien començat un cop més a somiar un servei postal propi i alguns ingressos a través dels beneficis per a les arques públiques que aquest generaria. Però ni els esforços de Fernando Escalas ni els de Fr. Weilenmann van prosperar. Les protestes contra la mesura van pretendre la retirada espanyola amb l'ajut del govern francès i del bisbe. En veure que aquest es posicionava finalment al costat dels espanyols i que els francesos arran del desenvolupament relatat més amunt ja no van seguir amb el seu pla d'oposar-se a la iniciativa del país veí, van abandonar el seu pla francoandorrà i van desenvolupar el seu propi, els andorrans es van quedar sols amb les seves protestes.

Si Espanya no hagués finalment reorganitzat el seu servei postal a les Valls, els andorrans podrien haver organitzat un servei propi, possiblement amb el consentiment d'ambdós coprínceps. Després de tants fracassos, els francesos estaven disposats a estudiar seriosament la proposta *suïssoandorrana* i també el bisbe copríncep donava suport a aquesta opció. I més tard, Espanya després d'una sol·licitud per part dels francesos corresponent al següent congrés postal, hauria hagut de retirar-se del territori andorrà.

La implantació del servei postal francès canvia la situació definitivament. Al final tant el servei francès com l'espanyol s'havien implantat sense haver-ho consultat i sense tenir en compte ni la voluntat ni els interessos del Consell General.[52] Les contínues protestes andorranes no van tenir cap efecte. El més interessant i revelador és l'amarga queixa presentada al prefecte de Perpinyà amb data del mateix dia de l'obertura del *bureau* francès. El text de la nota de protesta que els andorrans envien al prefecte de Perpinyà[53] desvela clarament que les intencions andorranes anaven bastant més enllà de vetar l'establiment d'un servei postal francès. Rebutgen els acords francoespanyols del 30-6 i 25-7-1930, que perpetuen la doble administració postal. Ho demostren també les decisions preses pel Consell General després de l'anomenada *Revolució Andorrana*, el 1933, uns dos anys més tard.

En la sessió del 24 de febrer de 1933 es nomena Friedrich Weilenmann ciutadà honorari d'Andorra i se li concedeix la nacionalitat. A més a més, se li concedeixen plens poders per actuar en nom del Consell General en la qüestió postal. La meta és l'ingrés d'Andorra com a membre de ple dret a l'UPU. Aquesta meta tenia una doble finalitat. Primer, obligaria Espanya i França a retirar les seves administracions postals de les Valls. Segon, significaria un primer reconeixement d'Andorra en una organització internacional, a la qual cosa hauria seguit l'intent de ser reconeguda per la Societat de Nacions com a membre de ple dret. Ambdues, doncs, haurien pogut ser un pas previ important per a la independència real d'Andorra dels seus coprínceps, pretesa amb una (nova) constitució[54] que volia iniciar una nova etapa política.

Weilenmann obté així a la fi l´aprovació del seu projecte, que demanava des de 1927. Com la majoria del Consell General i de molts andorrans, veu a prop la independència. Aquest, tanmateix, ha de ser enterrat a l'agost, quan cinquanta gendarmes francesos sota el comandament de l'alesho-res tinent coronel René Baulard entren a Andorra per posar fi a la Revolució Andorrana en nom dels coprínceps, que volen veure restablert l'ordre constitucional.

APO = Archives des Pyrénées Orientales, 1723 W, Délégation permanente pour Andorre, carton 131 i carton 203, dossier Weilenmann
AMU = Arxiu de la Mitra d´Urgell, Serveis públics, 2.1, Correus
ASC = Arxiu de les Set Claus, segle XIX i segle XIX
AMAE = Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores de España
AMAEF = Archives du Ministère d'Affairs Étrangers de França a l'Arxiu Nacional d'Andorra
LDA = Llibre d´actes
UPU = Unió Postal Universal

Notes

1. Vegeu François Dupré: *Els serveis de la Poste Française s'estenen a Andorra a partir del 16.6.1931*, Andorra 1998 (per anomenar-ne tan sols un exemple)

2. En principi la raó era probablement que la gran majoria de les cartes enviades era correspondència oficial entre el Consell General i les parròquies, i viceversa. Per a les poques cartes privades s'aprofitava el mateix servei.

3. Amb ell es mantenia la connexió postal amb les Valls interrompuda pel tancament de la frontera espanyola i la manca d'una organització postal per part dels carlins a aquesta part dels Pirineus.

4. És el que recorda el sotsprefecte de Prada, delegat permanent de la República Francesa a Andorra en la seva carta del 4 de juliol de 1882 al síndic general (ASC, segle XIX, 3896).

5. Això és el que François Dupré diu al seu llibre [pàg. 5; (paginació pròpia: la versió catalana aquí esmentada no té paginació)] sense aportar les proves documentals corresponents. A pesar d'això no li manca lògica.

6. Els únics canvis que hi va haver van ser canvis del text, no del contingut. Només es va canviar la denominació inicial de "República del Valle de Andorra" a Washington (1897) a "República de Andorra".

7. Tampoc no és el lloc d'intentar dilucidar l'entrellat d'un conflicte que duraria encara més d'un segle.

8. Com François Dupré explica i demostra en el seu article "L'etablissement d'un bureau de poste français à Andorra la Vella le 19 septembre 1882… reste sans lendemains!", el Consell General insisteix que tots els llocs de treball que es creïn per a l'administració dels correus siguin ocupats per andorrans. Com que la part francesa no està disposada a accedir a aquesta petició, els andorrans acaben vetant el servei.

9. El caràcter especial d'aquest servei el deixa molt clar el veguer Carles Romeu en el seu dossier sobre la situació del correu a Andorra del 8 de febrer de 1926 i, fins i tot abans de la seva instal·lació, adverteix el ministre de l'Administració de Correus de les complicacions que podrien resultar de "l'ingérance des courriers français de la Viguerie dans l'affranchisement et la distribution des correspondences sur le territoire andorran…" (carta del 29-11-1886 al prefecte).

10. Hi va haver diversos intents, p. e. el 1888, el 1892 i el 1901.

11. La raó d'aquesta *insubmissió* era la negativa del Consell de seguir pagant els delmes eclesiàstics en espècies, tal com volia, tant si com no, el bisbe Casañas. Era un conflicte per al qual no es va trobar solució fins que va arribar Juan Laguarda a ocupar la seu episcopal, el 1902, qui, sorprenentment, va resoldre el problema en pocs mesos (ASC, segle XX, 4146).

12. AMU, 2.1, 11063-61; ASC, segle XX, 4162

13. Vegeu Gerhard Lang-Valchs: "Otto Bickel i la seva iniciativa postal de 1893", *Papers de recerca històrica 6*. La República de San Marino li va dedicar el 1997 fins i tot un segell. Bickel va proposar primer al Consell General i després al prefecte de Perpinyà organitzar el correu a Andorra. La iniciativa va ser rebutjada en ser Bickel estranger. Un any abans havia estat rebutjada la iniciativa de l'andorrà Francesc Pla de crear un segell andorrà per al correu intern (ASC segle XIX, 3051/3054).

14. AMAEF. *Andorre 1896-1938, Z 70-5* [fons sense inventariar].

15. L'oposició al projecte va arribar tard, quan l'intent d'instal·lar una oficina de correus a la capital ja havia estat cancel·lat per part dels espanyols. [La part francesa no s'havia assabentat en cap moment del que realment estava planejat i del que havia de passar, i va protestar, per tant, per assumptes secundaris.] Si no hagués estat per un acord oral entre els representants d'ambdós països en el recent congrés postal de Roma (d'abril a maig de 1906), en el sentit de no tocar l'article referent a Andorra, ni en el Congrés Postal ni posteriorment a través de mesures concretes, no s'explica per què Espanya va renunciar a aquesta mesura, que fins i tot ja estava posada en marxa.

16. *http://apsc.free.fr/vt2-2/index.htm*; [últim accès 17-3-2009, 20.58]; D. W. Tanner: *The Postal History of Andorra* (part 2); "Valira Torrent - Bulletin of the Andorran Philatelic Study Circle". *Issue* 2, p. 2-6 (nov. 1975).

17. El conegut i normalment ben informat filatèlic alemany H. E. Sieger va publicar, probablement el 1929, un fullet de distribució restringida (50 exemplars) en què presenta tots els segells andorrans emesos fins a la data i diu en la pàgina 2 que el Congrés Postal d' Estocolm va encarregar expressament a Espanya que s'ocupés d'una vegada de la reorganització del seu servei postal a les Valls. H. E. Sieger: *Andorra*. Edició privada, Voigt & Gleiber, Frankfurt a. Main, [sense any].

18. APO, 1723 W, Délégation permanente pour Andorre, carton 131, carta del 23-11-1917 "…Je viens d'apprendre que, par ordre de l'administration postale en date du 1er novembre, le service de nos courriers français de Porté à Andorre la Vieille a été suspendu."

19. Ibídem. "… que les courriers andorrans avaient été refoulés par le barrage militaire." El tancament del pas fronterer tenia tan sols sentit si es tractava de capturar algon pròfug francès o algun presoner de guerra alemany que s'hagués escapat d'un camp de presoners per refugiar-se (a través d'Andorra) a Espanya, un cas no tan infreqüent com es pugui creure. Aquests camps per als soldats alemanys es trobaven no allunyats de la regió pirinenca, a la mateixa regió on, després de la Guerra Civil Espanyola, s'instal·larien els camps d'internament per als refugiats espanyols.

20. APO, 1723 W, carta del veguer al prefecte del 13-05-1918.

21. No hi ha cap constància documental de cap pla espanyol en aquestes dates. La manca total de proves i accions concretes que haguessin pogut fonamentar aquestes afirmacions així com la referència a decisions del darrer Congrés Postal (que s'havia celebrat feia dotze anys) deixarien bastant clar el caràcter especulatiu de les informacions referides.

22. APO, 1723 W, carta del veguer al prefecte del 09-06-1918, "… officieusement…"

23. Ibídem, carta del MAEF al prefecte del 12-07-1918.

24. Ibídem, carta del veguer al prefecte del 29-06-1918.

25. Ibídem, carta del veguer al prefecte del 01-06-1918.

26. Ibídem. "…il était nullement obligé à transporter la correspondance des Vallées."

27. A part dels dos carters i del *receveur*, l'Estat francès pagava els telegrafistes de Soldeu, Canillo, Andorra i Sant Julià.

28. APO, 1723 W, carta del veguer al prefecte del 08-08-1925 ("Notre service postal franco-andorran continue à provoquer des plaintes justifiées.") i ("Je reçois de continuelles réclamations… ") carta del 12-11-1926.

29. Ibídem. Carta del 13-02-1925.

30. En el meu treball sobre F. Weilenmann anteriorment esmentat havia afirmat que la signatura de la 2a Convenció de l'Opi per part del síndic Pere Font havia estat la raó que va empènyer l'Administració espanyola a començar a actuar. Després d'haver vist els documents de la vegueria d'Andorra és, tanmateix, més probable que fos la iniciativa francesa d'aconseguir el transport del correu per territori espanyol la desencadenant perquè arrenqués la reorganització espanyola del seu servei de correu.

31. L'anunci oficial publicat a *La Gaceta de Madrid* el recull *La Vanguardia* de l'01-06-1926 (pàg. 27, col. 3).

32. LDA, 1, 259.

33. Gerhard Lang-Valchs. *Papers de Recerca històrica, 5* (pàg 108).

34. La iniciativa de Weilenmann havia estat rebutjada oficialment, potser per ser avalada pel bisbe i/o per rancúnies internes. El Consell apostava oficialment per Fernando Escalas, a qui havia donat una concessió postal que, tanmateix, no sembla que anava tan lluny com la proposta del suís i es limitava a l'emissió de segells. Així que ambdues iniciatives eren en el fons compatibles.

35. APO, W 1723, cartró 203, carta del veguer al prefecte del 11-02-1927.

36. Ibídem. La carta corresponent no s'ha conservat però es dedueix el contingut de la resposta del síndic al prefecte del 17-03.

37. Ibídem, carta del síndic al veguer del 13-04.

38. Ibídem, carta del veguer al prefecte del 07-05.

39. Ibídem, carta del ministre al prefecte del 30-06.

40. APO, W 1723, cartró 203, carta del veguer al prefecte del 5-8-1927.

41. APO, W 1723, cartró 203, carta del batlle al prefecte del 30-10.

42. Ibídem, carta del síndic general al prefecte del 21-11.

43. AMAE, R 444, 195/195a [contracte de concessió en francès amb la signatura episcopal, data 16-10-1927].

44. Un futur treball s'ocuparà de l'entrellat de l'assumpte, que no importa en el context d'aquest article.

45. I no hi ha constància que F. Escalas hagués desenvolupat cap pla concret per a l'organització d'una administració andorrana. Ni ho esmenta en la seva renúncia parcial a la concessió (AMU) Els assajos trobats per Bacquer han de ser probablement fruit dels seus intents.

46. El veguer opina que el Consell General dóna suport a Weilenmann en secret i/o que fa seves les seves propostes. La raó per a aquesta posició poc clara poden ser rancúnies internes o la intenció de jugar dues cartes.

47. *La Vanguardia* del 05-12-1928, pàg. 27, col. 3

48. APO, 1723 W, carta del veguer al prefecte del 11-06-1928.

49. La intensa correspondència entre el bisbe i el ministre d'Asuntos Exteriores a Madrid revela el descontentament i el desacord del bisbe amb la mesura espanyola. Davant la insistent negativa espanyola a qualsevol canvi, el copríncep –veient que qualsevol mesura de força de la seva part seria necessàriament infructuosa– es va inclinar cap a un arranjament que li donava certes competències pel que feia a futurs canvis en el camp postal.

50. AMAE, R 444, 129/129a.

51. La Guerra Civil Espanyola, la Segona Guerra Mundial i el règim de Franco van tornar a canviar el panorama una altra vegada.

52. APO, 1723 W, carta del Consell General del 20 de maig de 1931 dirigida al prefecte: "… sense l'exprés consentiment i la correspondent autorització…".

53. Ibídem. "… no poden pas escapar al general anatema fulminant per la Sobirania del Poble, màxima conquesta de la gran Revolució Francesa."

54. LDA, 1, 280a.

Fons d´arxiu del Consell General

Resposta del Consell General a la sol·licitud de la SAC demanant informació sobre el tema.

El juny del 1993 el cap de Govern, Òscar Ribas Reig, adreça una carta al síndic general, Jordi Farràs Forné, en què demana comparèixer davant la Comissió Permanent del Consell amb la finalitat d'informar de diferents qüestions, entre elles dels "futurs correus andorrans".

Aquesta compareixença es produeix el 13 de juliol de 1993. El cap de Govern informa dels contactes amb els correus francesos i espanyols, i manifesta que cal decidir si es continuen les converses o no. El Govern preveu tres alternatives:

1) Administració dels correus andorrana (deficitària)

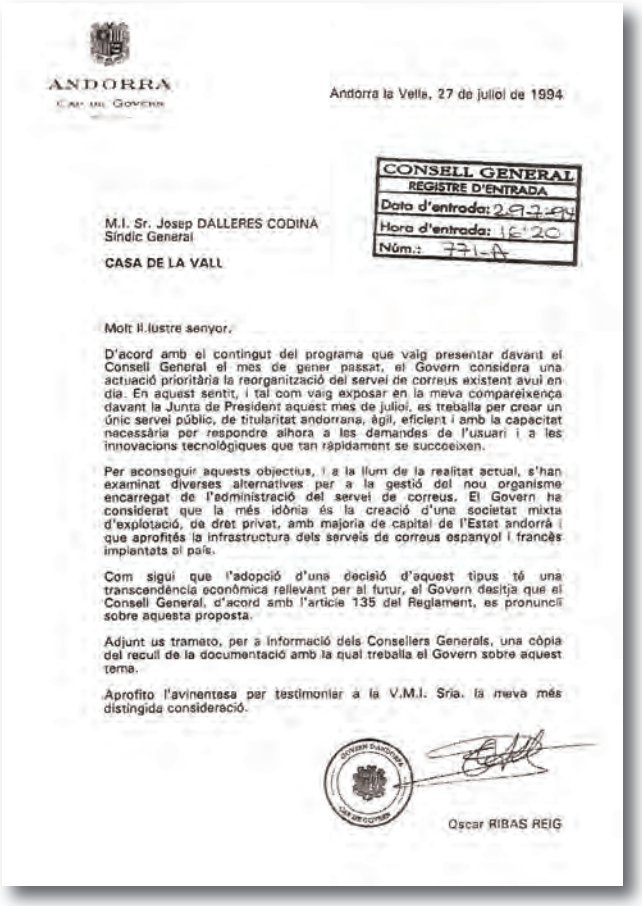
2) Administració dels correus de titularitat andorrana i cedida per conveni a França i Espanya

3) Creació d'una societat d'economia mixta (51% Andorra, 24,5% França i 24,5% Espanya)

Es discuteix àmpliament entre els membres de la Comissió les diferents opcions i qüestions relacionades: filatèlia, distribució, serveis complementaris…

Conclouen que abans de prendre cap decisió cal un estudi econòmic acurat del cost de la recuperació del servei, com de les perspectives econòmiques de la gestió futura del servei de correus. El cap de Govern es compromet a fer aquest estudi i trametre'l als membres de la Comissió Permanent.

Als arxius del Consell General no hi ha constància documental posterior a aquesta data en relació amb el tema de la creació dels correus andorrans, llevat del document següent.

ANDORRA
Cap del Govern

Andorra la Vella, 27 de juliol de 1994

CONSELL GENERAL
REGISTRE D'ENTRADA
Data d'entrada: 29-7-94
Hora d'entrada: 16'20
Núm.: 771-A

M.I. Sr. Josep DALLERES CODINA
Síndic General
CASA DE LA VALL

Molt Il.lustre senyor,

D'acord amb el contingut del programa que vaig presentar davant el Consell General el mes de gener passat, el Govern considera una actuació prioritària la reorganització del servei de correus existent avui en dia. En aquest sentit, i tal com vaig exposar en la meva compareixença davant la Junta de President aquest mes de juliol, es treballa per crear un únic servei públic, de titularitat andorrana, àgil, eficient i amb la capacitat necessària per respondre alhora a les demandes de l'usuari i a les innovacions tecnològiques que tan ràpidament se succeeixen.

Per aconseguir aquests objectius, i a la llum de la realitat actual, s'han examinat diverses alternatives per a la gestió del nou organisme encarregat de l'administració del servei de correus. El Govern ha considerat que la més idònia és la creació d'una societat mixta d'explotació, de dret privat, amb majoria de capital de l'Estat andorrà i que aprofités la infrastructura dels serveis de correus espanyol i francès implantats al país.

Com sigui que l'adopció d'una decisió d'aquest tipus té una transcendència econòmica rellevant per al futur, el Govern desitja que el Consell General, d'acord amb l'article 135 del Reglament, es pronunci sobre aquesta proposta.

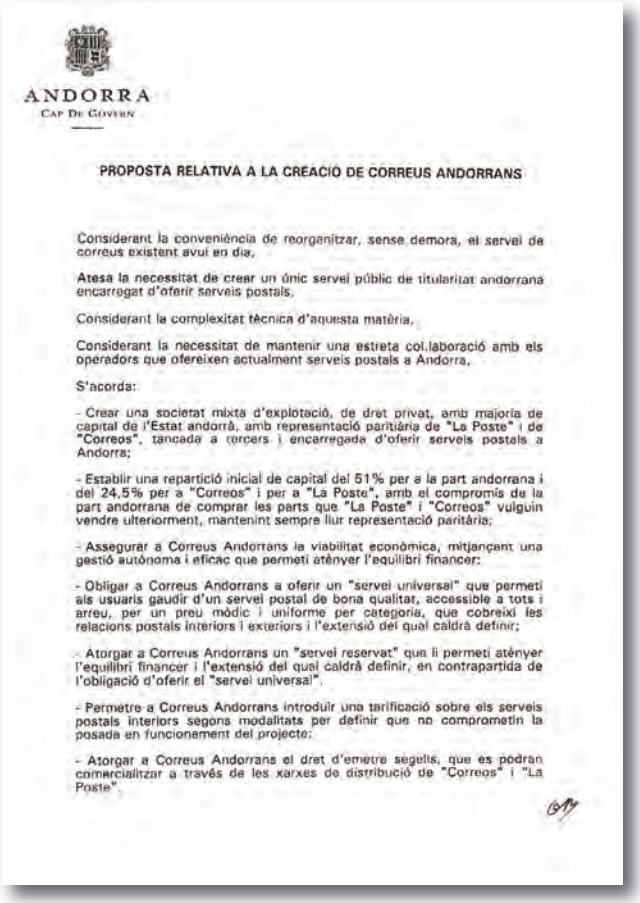
Adjunt us trameto, per a informació dels Consellers Generals, una còpia del recull de la documentació amb la qual treballa el Govern sobre aquest tema.

Aprofito l'avinentesa per testimoniar a la V.M.I. Sria. la meva més distingida consideració.

Òscar RIBAS REIG

Fons d´arxiu particular

Desembre 1990

ANDORRA
CAP DE GOVERN

PROPOSTA RELATIVA A LA CREACIÓ DE CORREUS ANDORRANS

Considerant la conveniència de reorganitzar, sense demora, el servei de correus existent avui en dia,

Atesa la necessitat de crear un únic servei públic de titularitat andorrana encarregat d'oferir serveis postals,

Considerant la complexitat tècnica d'aquesta matèria,

Considerant la necessitat de mantenir una estreta col.laboració amb els operadors que ofereixen actualment serveis postals a Andorra,

S'acorda:

- Crear una societat mixta d'explotació, de dret privat, amb majoria de capital de l'Estat andorrà, amb representació paritària de "La Poste" i de "Correos", tancada a tercers i encarregada d'oferir serveis postals a Andorra;

- Establir una repartició inicial de capital del 51% per a la part andorrana i del 24,5% per a "Correos" i per a "La Poste", amb el compromís de la part andorrana de comprar les parts que "La Poste" i "Correos" vulguin vendre ulteriorment, mantenint sempre llur representació paritària;

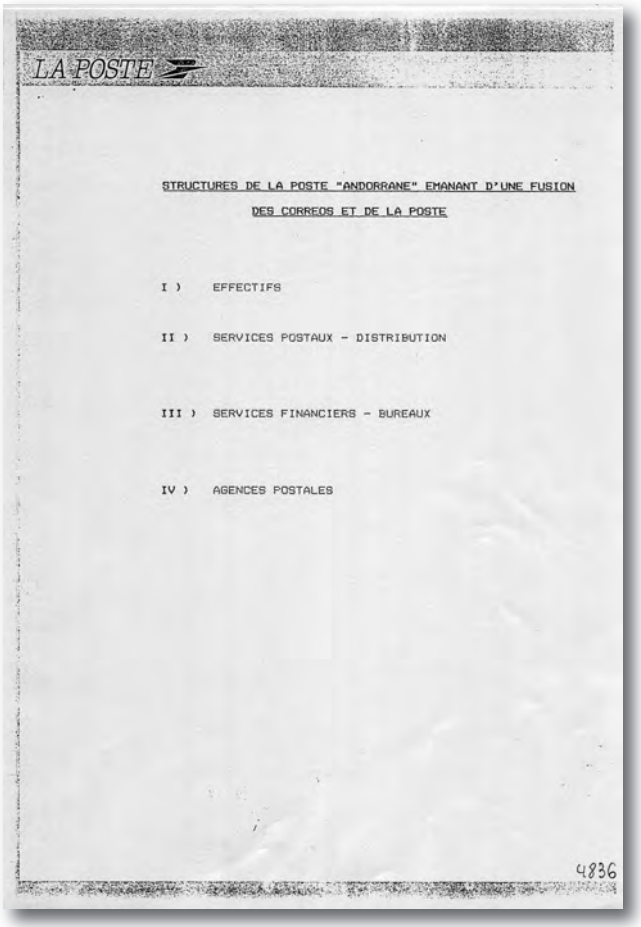
- Assegurar a Correus Andorrans la viabilitat econòmica, mitjançant una gestió autònoma i eficaç que permeti atènyer l'equilibri financer;

- Obligar a Correus Andorrans a oferir un "servei universal" que permeti als usuaris gaudir d'un servei postal de bona qualitat, accessible a tots i arreu, per un preu mòdic i uniforme per categoria, que cobreixi les relacions postals interiors i exteriors i l'extensió del qual caldrà definir;

- Atorgar a Correus Andorrans un "servei reservat" que li permeti atènyer l'equilibri financer i l'extensió del qual caldrà definir, en contrapartida de l'obligació d'oferir el "servei universal".

- Permetre a Correus Andorrans introduir una tarificació sobre els serveis postals interiors segons modalitats per definir que no comprometin la posada en funcionament del projecte;

- Atorgar a Correus Andorrans el dret d'emetre segells, que es podran comercialitzar a través de les xarxes de distribució de "Correos" i "La Poste".

LA POSTE

STRUCTURES DE LA POSTE "ANDORRANE" EMANANT D'UNE FUSION DES CORREOS ET DE LA POSTE

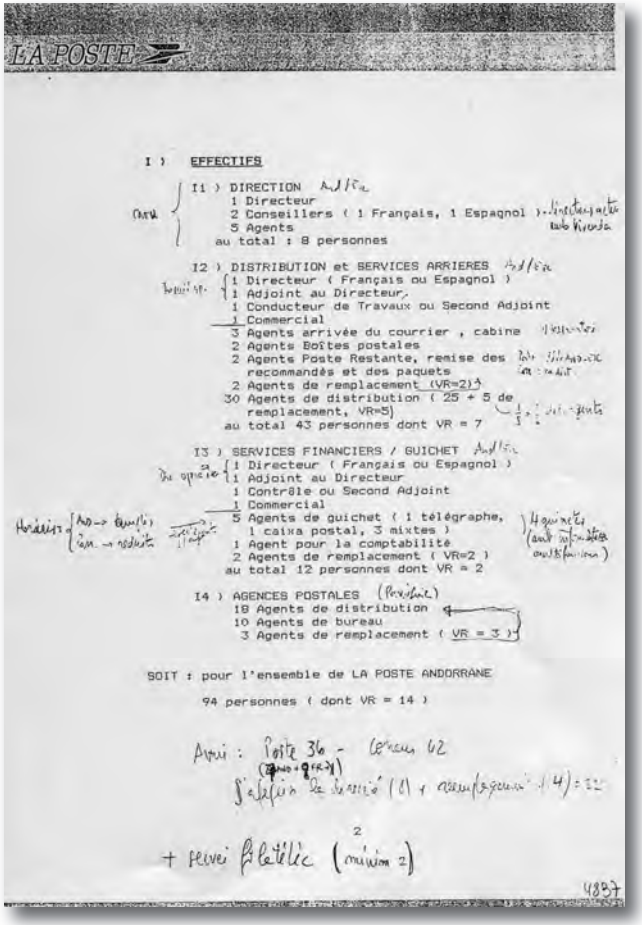
I) EFFECTIFS

II) SERVICES POSTAUX - DISTRIBUTION

III) SERVICES FINANCIERS - BUREAUX

IV) AGENCES POSTALES

4836

LA POSTE

I) EFFECTIFS

I1) DIRECTION
1 Directeur
2 Conseillers (1 Français, 1 Espagnol)
5 Agents
au total : 8 personnes

I2) DISTRIBUTION et SERVICES ARRIERES
1 Directeur (Français ou Espagnol)
1 Adjoint au Directeur
1 Conducteur de Travaux ou Second Adjoint
1 Commercial
3 Agents arrivée du courrier , cabine
2 Agents Boîtes postales
2 Agents Poste Restante, remise des recommandés et des paquets
2 Agents de remplacement (VR=2)
30 Agents de distribution (25 + 5 de remplacement, VR=5)
au total 43 personnes dont VR = 7

I3) SERVICES FINANCIERS / GUICHET
1 Directeur (Français ou Espagnol)
1 Adjoint au Directeur
1 Contrôle ou Second Adjoint
1 Commercial
5 Agents de guichet (1 télégraphe, 1 caixa postal, 3 mixtes)
1 Agent pour la comptabilité
2 Agents de remplacement (VR=2)
au total 12 personnes dont VR = 2

I4) AGENCES POSTALES (Provisoire)
18 Agents de distribution
10 Agents de bureau
3 Agents de remplacement (VR = 3)

SOIT : pour l'ensemble de LA POSTE ANDORRANE

94 personnes (dont VR = 14)

LA POSTE

II) SERVICES POSTAUX -DISTRIBUTION - ORGANISATION

II.1) ANDORRE LA VIEILLE et ESCALDES-ENGORDANY
15 tournées de distribution à pied
2 tournées de distribution EXPRES CHRONO motorisées
3 tournées de distribution PAQUETS motorisées
2 tournées de distribution extérieur AND. (Comella,Can Diumenge etc...)motorisées

soit 22 tournées
3 personnes au bureau (tri,manutention etc..)

II.2) SANTA COLOMA
2 tournées de distribution (1 à pied, 1 motorisée).

II.3) ENCAMP
3 tournées de distribution (2 à pied, 1 motorisée pour servir : Vila, Les Bons, Mirador, Cortals)

II.4) ORDINO
1 tournée de distribution (motorisée)

II.5) CANILLO
2 tournées de distribution (1 à pied, 1 motorisée pour Soldeu,Incles,Ransol, Envalira etc...)

II.6) SANT JULIA DE LORIA
3 tournées à pied
1 tournée motorisée pour les alentours, Aixirivall,Nagol,Certers etc...

II.7) LA MASSANA
2 tournées à pied
2 tournées motorisées pour les alentours Escas,Teixidor,Sispony,Anyos,Arinsal etc...

II.8) PAS DE LA CASA
2 tournées à pied

soit pour l'ensemble de la distribution :

40 tournées

L'organisation de la distribution se fait à Correos où sont installées toutes les boîtes postales.

4

LA POSTE

III) SERVICES FINANCIERS/GUICHET

L'organisation se fait dans les locaux de l'actuelle " Poste française ".

ACTUELLEMENT :
Les Correos fonctionnent avec 3 guichets en manuel,
GT1 - émission des mandats ordinaires et télégraphiques,
mandats vers Caixa,
CRBT

GT2 - Caixa Postal (livrets reliés à LA SEU)

GT3 - Vente TP, affranchissements recommandés

La transmission et la réception télégraphiques se font à l'arrière comme à LA POSTE.

La Poste fonctionne avec 2 guichets multi-opération et éventuellement un troisième en saison.
Les guichets sont informatisés.

ORGANISATION FUTURE :
Compte-tenu de ces deux organisations, 4 guichets informatisés sont nécessaires ; cela implique la conservation de l'application Poste et de la liaison CHEOPS/POSTE, l'informatisation des Correos avec création d'une ligne spécialisée reliée au centre informatique de LA CAIXA à Madrid.
Sur chaque terminal guichet :
- application POSTE (francs, pesètes ?),
- liaison CCP/CNE Montpellier-Toulouse
- liaison CAIXA POSTAL

COMPTABILITE-CAISSE :
Conservation des organisations actuelles fonctionnant en parallèle ou création d'une comptabilité propre.
Le système comptable français est certainement plus complexe, mais il s'adapte sur un réseau informatique solide.

POINTS DIVERS : à définir,
- heures d'ouverture des guichets
- monnaie : opérations francs/pesètes
- timbres : 2 systèmes en parallèle ou création d'un timbre unique, politique tarifaire.

3

4839

LA POSTE

IV) AGENCES POSTALES

Effectif prévu :

- PAS DE LA CASA	2
- LA MASSANA	1
- SANT JULIA	1
- CANILLO	1
- SOLDEU	1
- ORDINO	1
- ENCAMP	1
- SANTA COLOMA	1
- ESCALDES	1

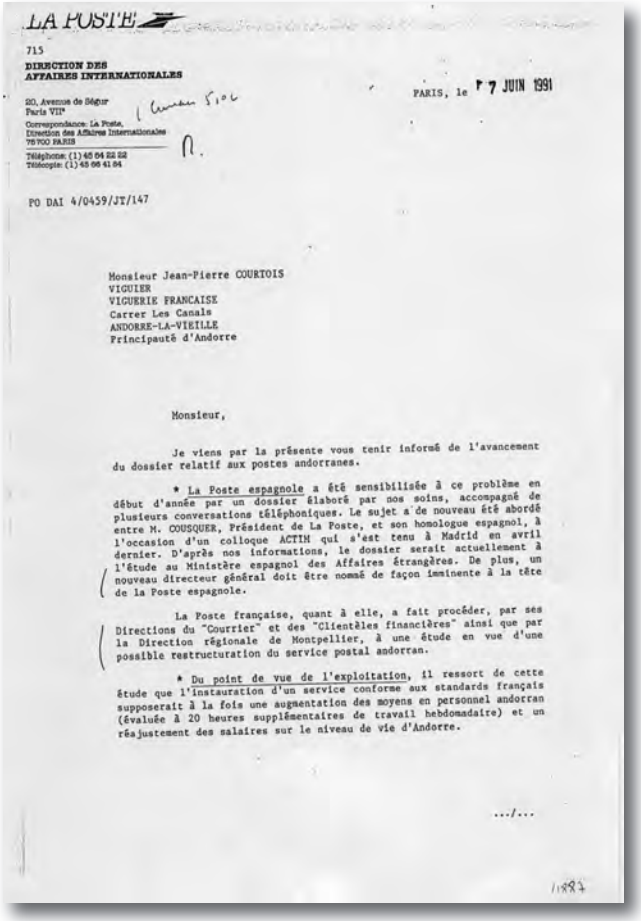
ACTUELLEMENT : en moyenne 3 heures/jour par agence
Opérations : affranchissement, réception, expédition de courrier

DANS L'AVENIR : personnel à plein temps (6,5H/jour)
élargissement du cadre des opérations (CNE,MDTS)
attribution de bureaux (de la commune comme à ENCAMP).

5

4840

7/6/1991

LA POSTE

715

DIRECTION DES AFFAIRES INTERNATIONALES

20, Avenue de Ségur
Paris VII°
Correspondance: La Poste,
Direction des Affaires Internationales
75700 PARIS
Téléphone: (1) 45 64 22 22
Télécopie: (1) 45 66 41 84

PARIS, le 17 JUIN 1991

PO DAI 4/0459/JT/147

Monsieur Jean-Pierre COURTOIS
VIGUIER
VIGUERIE FRANCAISE
Carrer Les Canals
ANDORRE-LA-VIEILLE
Principauté d'Andorre

Monsieur,

Je viens par la présente vous tenir informé de l'avancement du dossier relatif aux postes andorranes.

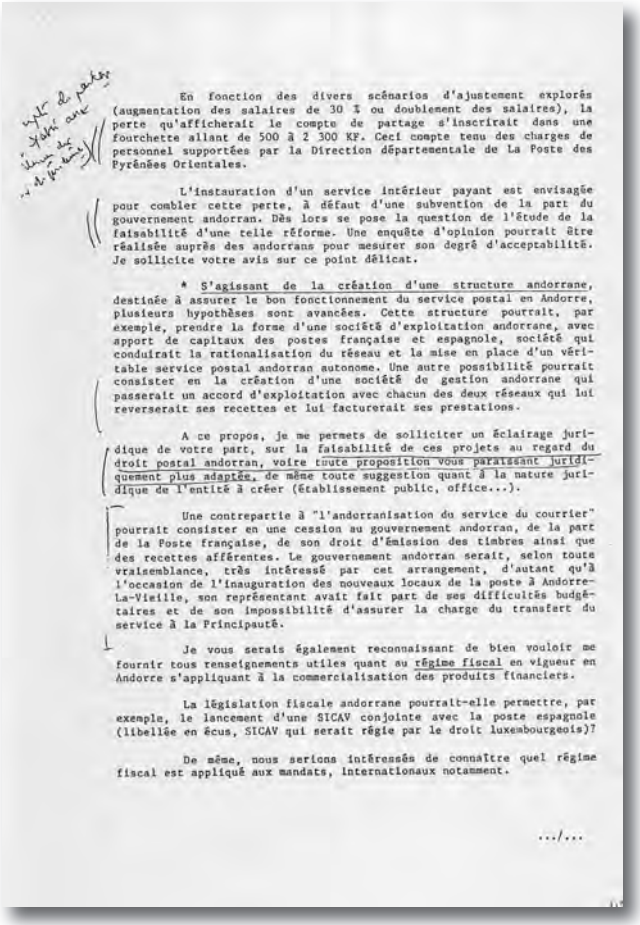
* La Poste espagnole a été sensibilisée à ce problème en début d'année par un dossier élaboré par nos soins, accompagné de plusieurs conversations téléphoniques. Le sujet a de nouveau été abordé entre M. COUSQUER, Président de La Poste, et son homologue espagnol, à l'occasion d'un colloque ACTIM qui s'est tenu à Madrid en avril dernier. D'après nos informations, le dossier serait actuellement à l'étude au Ministère espagnol des Affaires étrangères. De plus, un nouveau directeur général doit être nommé de façon imminente à la tête de la Poste espagnole.

La Poste française, quant à elle, a fait procéder, par ses Directions du "Courrier" et des "Clientèles financières" ainsi que par la Direction régionale de Montpellier, à une étude en vue d'une possible restructuration du service postal andorran.

* Du point de vue de l'exploitation, il ressort de cette étude que l'instauration d'un service conforme aux standards français supposerait à la fois une augmentation des moyens en personnel andorran (évaluée à 20 heures supplémentaires de travail hebdomadaire) et un réajustement des salaires sur le niveau de vie d'Andorre.

.../...

11887

En fonction des divers scénarios d'ajustement explorés (augmentation des salaires de 30 % ou doublement des salaires), la perte qu'afficherait le compte de partage s'inscrirait dans une fourchette allant de 500 à 2 300 KF. Ceci compte tenu des charges de personnel supportées par la Direction départementale de La Poste des Pyrénées Orientales.

L'instauration d'un service intérieur payant est envisagée pour combler cette perte, à défaut d'une subvention de la part du gouvernement andorran. Dès lors se pose la question de l'étude de la faisabilité d'une telle réforme. Une enquête d'opinion pourrait être réalisée auprès des andorrans pour mesurer son degré d'acceptabilité. Je sollicite votre avis sur ce point délicat.

* S'agissant de la création d'une structure andorrane, destinée à assurer le bon fonctionnement du service postal en Andorre, plusieurs hypothèses sont avancées. Cette structure pourrait, par exemple, prendre la forme d'une société d'exploitation andorrane, avec apport de capitaux des postes française et espagnole, société qui conduirait la rationalisation du réseau et la mise en place d'un véritable service postal andorran autonome. Une autre possibilité pourrait consister en la création d'une société de gestion andorrane qui passerait un accord d'exploitation avec chacun des deux réseaux qui lui reverserait ses recettes et lui facturerait ses prestations.

A ce propos, je me permets de solliciter un éclairage juridique de votre part, sur la faisabilité de ces projets au regard du droit postal andorran, votre toute proposition vous paraissant juridiquement plus adaptée, de même toute suggestion quant à la nature juridique de l'entité à créer (établissement public, office...).

Une contrepartie à "l'andorranisation du service du courrier" pourrait consister en une cession au gouvernement andorran, de la part de la Poste française, de son droit d'émission des timbres ainsi que des recettes afférentes. Le gouvernement andorran serait, selon toute vraisemblance, très intéressé par cet arrangement, d'autant qu'à l'occasion de l'inauguration des nouveaux locaux de la poste à Andorre-La-Vieille, son représentant avait fait part de ses difficultés budgétaires et de son impossibilité d'assurer la charge du transfert du service à la Principauté.

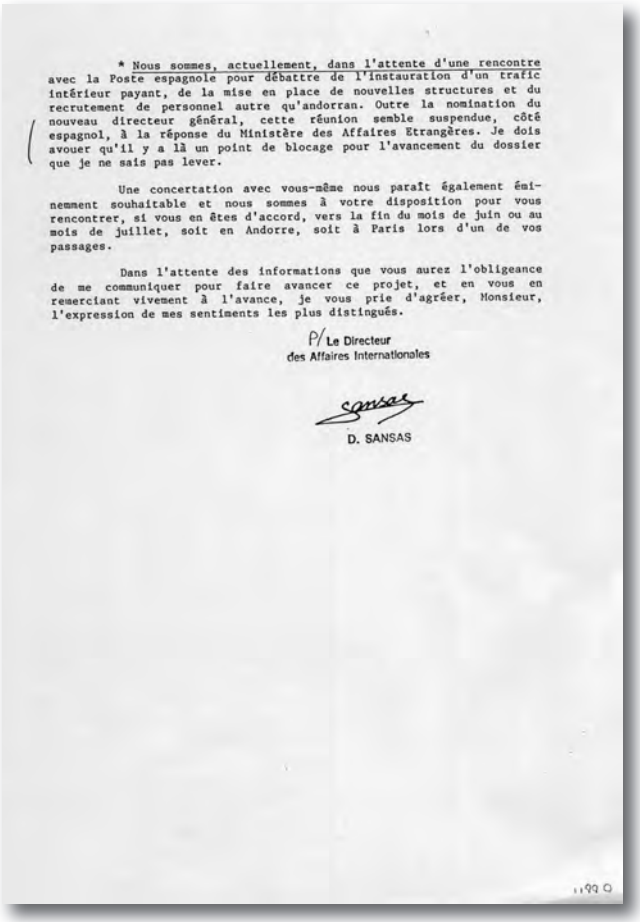
Je vous serais également reconnaissant de bien vouloir me fournir tous renseignements utiles quant au régime fiscal en vigueur en Andorre s'appliquant à la commercialisation des produits financiers.

La législation fiscale andorrane pourrait-elle permettre, par exemple, le lancement d'une SICAV conjointe avec la poste espagnole (libellée en écus, SICAV qui serait régie par le droit luxembourgeois)?

De même, nous serions intéressés de connaître quel régime fiscal est appliqué aux mandats, internationaux notamment.

.../...

29/04/1992

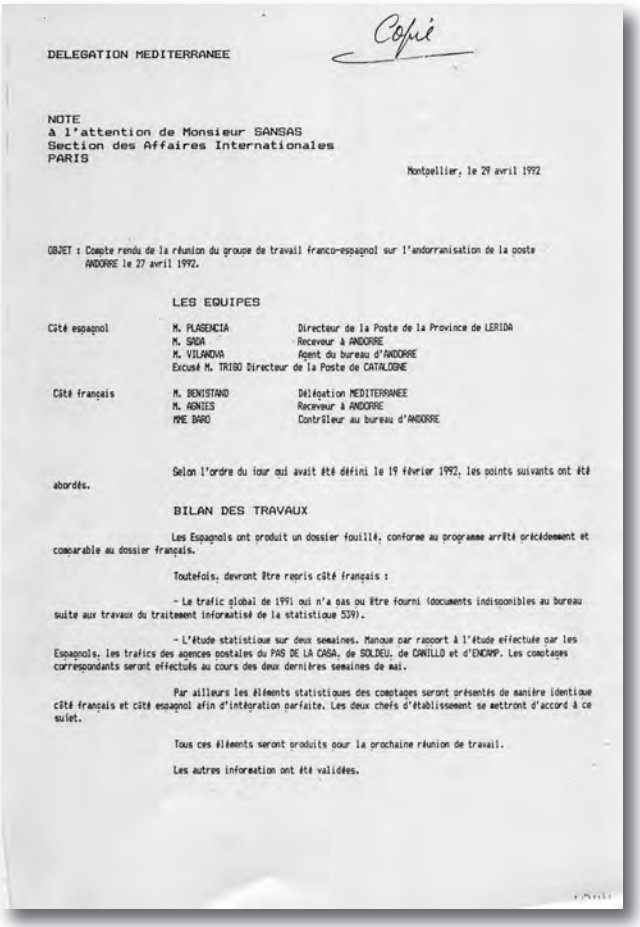
* Nous sommes, actuellement, dans l'attente d'une rencontre avec la Poste espagnole pour débattre de l'instauration d'un trafic intérieur payant, de la mise en place de nouvelles structures et du recrutement de personnel autre qu'andorran. Outre la nomination du nouveau directeur général, cette réunion semble suspendue, côté espagnol, à la réponse du Ministère des Affaires Etrangères. Je dois avouer qu'il y a là un point de blocage pour l'avancement du dossier que je ne sais pas lever.

Une concertation avec vous-même nous paraît également éminemment souhaitable et nous sommes à votre disposition pour vous rencontrer, si vous en êtes d'accord, vers la fin du mois de juin ou au mois de juillet, soit en Andorre, soit à Paris lors d'un de vos passages.

Dans l'attente des informations que vous aurez l'obligeance de me communiquer pour faire avancer ce projet, et en vous en remerciant vivement à l'avance, je vous prie d'agréer, Monsieur, l'expression de mes sentiments les plus distingués.

P/ Le Directeur
des Affaires Internationales

D. SANSAS

DELEGATION MEDITERRANEE

Copie

NOTE
à l'attention de Monsieur SANSAS
Section des Affaires Internationales
PARIS

Montpellier, le 29 avril 1992

OBJET : Compte rendu de la réunion du groupe de travail franco-espagnol sur l'andorranisation de la poste ANDORRE le 27 avril 1992.

LES EQUIPES

Côté espagnol	M. PLASENCIA	Directeur de la Poste de la Province de LERIDA
	M. SADA	Receveur à ANDORRE
	M. VILANOVA	Agent du bureau d'ANDORRE
	Excusé M. TRIGO	Directeur de la Poste de CATALOGNE
Côté français	M. BENISTAND	Délégation MEDITERRANEE
	M. AGNIES	Receveur à ANDORRE
	MME BARO	Contrôleur au bureau d'ANDORRE

Selon l'ordre du jour qui avait été défini le 19 février 1992, les points suivants ont été abordés.

BILAN DES TRAVAUX

Les Espagnols ont produit un dossier fouillé, conforme au programme arrêté précédemment et comparable au dossier français.

Toutefois, devront être repris côté français :

- Le trafic global de 1991 qui n'a pas pu être fourni (documents indisponibles au bureau suite aux travaux du traitement informatisé de la statistique 539).

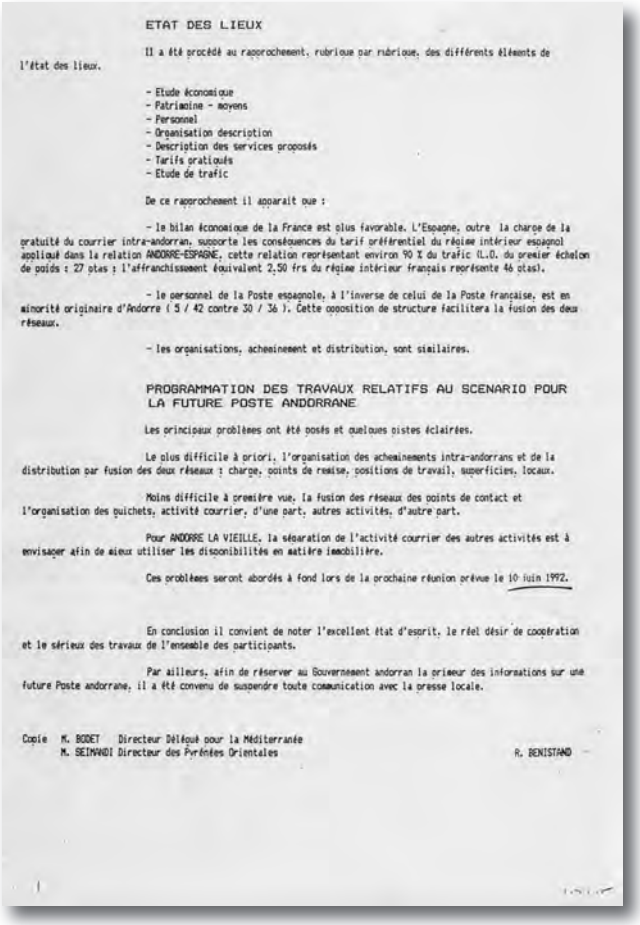
- L'étude statistique sur deux semaines. Manque par rapport à l'étude effectuée par les Espagnols, les trafics des agences postales du PAS DE LA CASA, de SOLDEU, de CANILLO et d'ENCAMP. Les comptages correspondants seront effectués au cours des deux dernières semaines de mai.

Par ailleurs les éléments statistiques des comptages seront présentés de manière identique côté français et côté espagnol afin d'intégration parfaite. Les deux chefs d'établissement se mettront d'accord à ce sujet.

Tous ces éléments seront produits pour la prochaine réunion de travail.

Les autres information ont été validées.

21,22/07/1992

ETAT DES LIEUX

Il a été procédé au rapprochement, rubrique par rubrique, des différents éléments de l'état des lieux.

- Etude économique
- Patrimoine - moyens
- Personnel
- Organisation description
- Description des services proposés
- Tarifs pratiqués
- Etude de trafic

De ce rapprochement il apparait que :

- le bilan économique de la France est plus favorable. L'Espagne, outre la charge de la gratuité du courrier intra-andorran, supporte les conséquences du tarif préférentiel du régime intérieur espagnol appliqué dans la relation ANDORRE-ESPAGNE, cette relation représentant environ 90 % du trafic O.U. du premier échelon de poids : 27 ptas ; l'affranchissement équivalent 2,50 frs du régime intérieur français représente 46 ptas).

- le personnel de la Poste espagnole, à l'inverse de celui de la Poste française, est en minorité originaire d'Andorre (5 / 42 contre 30 / 36). Cette opposition de structure facilitera la fusion des deux réseaux.

- les organisations, acheminement et distribution, sont similaires.

PROGRAMMATION DES TRAVAUX RELATIFS AU SCENARIO POUR LA FUTURE POSTE ANDORRANE

Les principaux problèmes ont été posés et quelques pistes éclairées.

Le plus difficile à priori, l'organisation des acheminements intra-andorrans et de la distribution par fusion des deux réseaux : charge, points de remise, positions de travail, superficies, locaux.

Moins difficile à première vue, la fusion des réseaux des points de contact et l'organisation des guichets, activité courrier, d'une part, autres activités, d'autre part.

Pour ANDORRE LA VIEILLE, la séparation de l'activité courrier des autres activités est à envisager afin de mieux utiliser les disponibilités en matière immobilière.

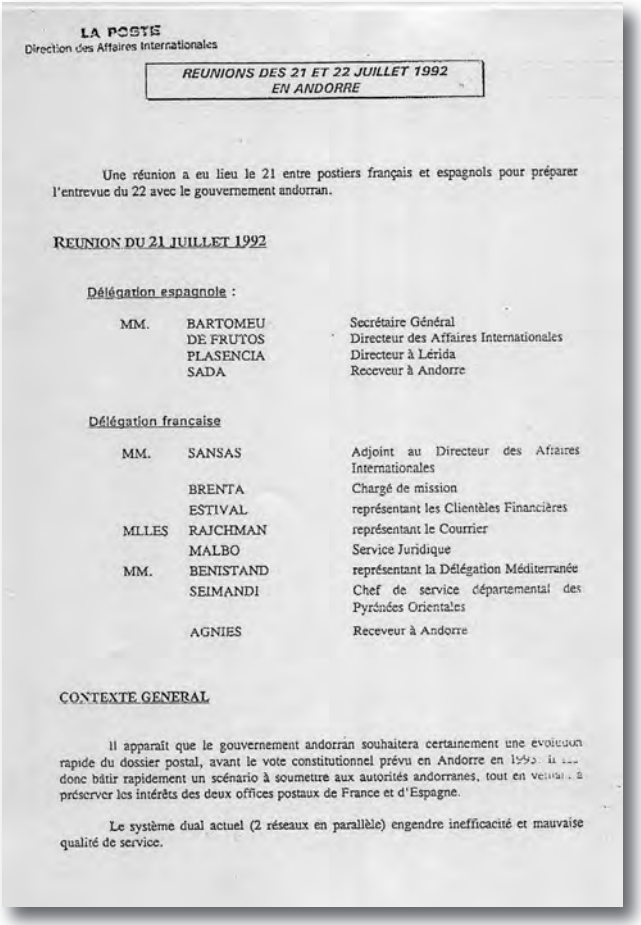
Ces problèmes seront abordés à fond lors de la prochaine réunion prévue le 10 juin 1992.

En conclusion il convient de noter l'excellent état d'esprit, le réel désir de coopération et le sérieux des travaux de l'ensemble des participants.

Par ailleurs, afin de réserver au Gouvernement andorran la primeur des informations sur une future Poste andorrane, il a été convenu de suspendre toute communication avec la presse locale.

Copie M. BODET Directeur Délégué pour la Méditerranée
M. SEIMANDI Directeur des Pyrénées Orientales

R. BENISTAND

LA POSTE
Direction des Affaires Internationales

REUNIONS DES 21 ET 22 JUILLET 1992
EN ANDORRE

Une réunion a eu lieu le 21 entre postiers français et espagnols pour préparer l'entrevue du 22 avec le gouvernement andorran.

REUNION DU 21 JUILLET 1992

Délégation espagnole :

MM.	BARTOMEU	Secrétaire Général
	DE FRUTOS	Directeur des Affaires Internationales
	PLASENCIA	Directeur à Lérida
	SADA	Receveur à Andorre

Délégation française

MM.	SANSAS	Adjoint au Directeur des Affaires Internationales
	BRENTA	Chargé de mission
	ESTIVAL	représentant les Clientèles Financières
MLLES	RAJCHMAN	représentant le Courrier
	MALBO	Service Juridique
MM.	BENISTAND	représentant la Délégation Méditerranée
	SEIMANDI	Chef de service départemental des Pyrénées Orientales
	AGNIES	Receveur à Andorre

CONTEXTE GENERAL

Il apparaît que le gouvernement andorran souhaitera certainement une évolution rapide du dossier postal, avant le vote constitutionnel prévu en Andorre en 1993. Il [illegible] donc bâtir rapidement un scénario à soumettre aux autorités andorranes, tout en veillant à préserver les intérêts des deux offices postaux de France et d'Espagne.

Le système dual actuel (2 réseaux en parallèle) engendre inefficacité et mauvaise qualité de service.

En outre, le maintien de la gratuité pour le service intérieur à l'Andorre est anachronique et anti-économique, car toute amélioration de la Q.S. entraînera l'augmentation du trafic et une nouvelle détérioration de la qualité.

Une rationalisation apparaît d'autant plus nécessaire que le niveau des salaires des postiers en Andorre va être augmenté pour tenir compte de l'évolution des prix locaux.

Les 2 délégations sont d'accord pour coordonner leurs travaux :

EVALUATION DU TRAFIC POSTAL GLOBAL, grâce à une harmonisation des statistiques des 2 réseaux actuels.

Des relevés ont déjà été établis par les 2 réseaux, sur des bases communes.

Les 2 Receveurs des bureaux français et espagnols d'Andorre vont exploiter ces documents et établir un état précis et complet de l'ensemble des besoins postaux en Andorre.

Cet état sera soumis pour examen à MM. BENISTAND et PLASENCIA vers le 20 septembre puis transmis aux deux Administrations française et espagnole.

EVALUATION DES EFFECTIFS NECESSAIRES

Sous réserve des résultats de l'étude sur le trafic, la France propose d'effectuer une première évaluation des effectifs nécessaires à un service postal andorran autonome.

L'Espagne préférerait attendre septembre afin de travailler sur des données plus précises.

La délégation française a cependant effectué, après la réunion, un calcul approximatif, pour disposer d'un cadre de raisonnement, utilisable le lendemain dans les contacts avec le gouvernement andorran. (Voir en annexe).

Il en ressort que l'effectif pourrait être de 76 personnes.

NIVEAUX TARIFAIRES

L'existence d'une taxe préférentielle Andorre-Espagne pose un problème à la délégation espagnole qui estime prématuré de l'étudier dès maintenant.

Compte tenu des charges actuellement assumées par les 2 Administrations postales, française et espagnole, l'autonomie complète d'un service postal andorran entraînera un surcoût par rapport aux 2 réseaux actuels en Andorre.

Si l'on veut en outre améliorer la Q.S., il faudra certainement envisager une taxe pour le trafic intérieur à l'Andorre.

Il faudra convaincre le gouvernement andorran.

Le calcul effectué par la délégation française, après la réunion, aboutit à une taxe intérieure d'environ 2 F. (Voir annexe).

SERVICES FINANCIERS POSTAUX

Côté espagnol, la Caja postal pourrait avoir avec la future poste andorrane, les mêmes conventions qu'avec la Poste espagnole. C'est à la Caja postal d'étudier le dossier.

Côté français, tous les produits actuellement commercialisés par le réseau en Andorre pourraient l'être par la Poste andorrane. Des conventions pourront être passées par la CNP et la CDC avec le gouvernement andorran.

ATTITUDE ENVISAGEABLE AVEC LE GOUVERNEMENT ANDORRAN

A priori 4 hypothèses sont possibles :

- une société mixte
  - . selon le droit coutumier andorran c'est-à-dire avec 1/6 des actions pour La Poste française et 1/6 pour la Poste espagnole,
  - . selon une répartition plus équitable donnant des majorités de blocage à chacune des 3 parties, Andorre, France et Espagne.
- un contrat d'exploitation
  - . avec les 2 réseaux actuels
  - . avec un réseau fusionné franco-espagnol.

Il faudra discuter mais,
- refuser le statu-quo des 2 réseaux
- obtenir des garanties pour les parties française et espagnole.

REUNION DU 22 JUILLET 1992

Pour la première fois, sur cette question, se sont réunis :

- Les autorités andorranes
  . Chef du gouvernement
  . Ministre des Finances
  . 2 personnes qui suivent le dossier
- Le Viguier français
- Le Viguier représentant l'Evêque de Séo d'URGEL
- Deux délégations, française et espagnole, (dont un représentant des Affaires Etrangères espagnoles).

Toutes les parties se sont félicitées de cette réunion mais n'ont pas le même intérêt à voir le dossier évoluer rapidement.

Le gouvernement andorran souhaite aboutir avant le référendum sur la Consutution prévu début 1993, car ce serait un atout politique.

Le Viguier français est dans le même état d'esprit puisqu'il mise sur le gouvernement actuel pour faire aboutir le projet de Constitution.

Les Espagnols sont d'accord sur l'objectif mais plus réservés sur le calendrier. Le gouvernement andorran vient de saisir officiellement Madrid.

La Poste française insiste sur les impératifs de viabilité du futur opérateur.

- au plan économique : productivité d'un réseau unifié, taxe pour le trafic interne,
- au plan législatif : définition des obligations de l'opérateur et de ses droits spéciaux (monopole).

Le Chef de gouvernement semble partager ce point de vue et vouloir une solution satisfaisante. Il propose une société tripartite avec 51 % pour l'Andorre et 49 % pour les postes, française et espagnole.

La Poste française marque son souci d'avoir un véritable pouvoir sur les grandes options relatives à l'équilibre économique.

Une Commission tripartite étudiera ces diverses questions.

Le Chef de gouvernement devant donner une conférence de presse à l'issue de la réunion, sans la participation des délégations française et espagnole, il a été convenu qu'il annoncerait la création de la commission tripartite sans évoquer l'hypothèse d'une société mixte.

Le représentant de l'Evêque de Séo d'URGEL s'est montré le plus réticent car il voit dans cette évolution, politique et postale, une atteinte à son influence actuelle dans la vie andorrane.

CONCLUSIONS

Le Chef du Gouvernement andorran a officiellement proposé une société mixte : 51 % et 49 % (à partager entre Français et Espagnols).

- Une Commission tripartite est créée, à laquelle participeront 2 négociateurs du gouvernement andorran.

- Au niveau local, ces 2 négociateurs vont rencontrer, en août, les 2 receveurs en Andorre ainsi que le représentant de la Délégation Méditerranée et son homologue espagnol.

- Les 2 négociateurs seront reçus à Paris, en septembre pour voir la Poste, comprendre les conditions économiques et la nécessité d'une protection réglementaire.

- Fin septembre, la commission tripartite examinera le dossier technique du réseau unifié.

- Il conviendra de prévoir en octobre une première réunion sur l'organisation juridique de la société. A cet effet, un projet sera préparé par le Service Juridique de La Poste (en liaison avec la Direction de la Stratégie et SOFIPOST) et, après validation, sera proposé aux Espagnols en vue de la réunion.

- Nous pourrons nous entourer de l'aide d'un avocat français spécialisé (conseillé par le Viguier français) et, le moment venu, d'un avocat andorran afin de veiller à la protection des intérêts français et espagnols.

- Les délégués espagnols ont marqué leur accord avec ce processus.

- La question des services financiers reste à étudier plus à fond, par la Caja Postal du côté espagnol, et par les Clientèles Financières du côté français (qui devraient proposer d'ici 3 mois une conduite à tenir).

- 6 -

ANNEXE

EVALUATION DE L'EFFECTIF NECESSAIRE ET DU NIVEAU DE LA TAXE INTERIEURE

A titre d'exemple, la future poste andorrane pourrait être constituée comme suit :

Une Direction

8 personnes : {1 Directeur
{2 conseillers
{5 agents

Un établissement courrier

40 personnes {1 Cadre
{1 Adjoint
{1 maîtrise
{Contact clientèle { 1 commercial
{(dépôt et retrait) { 3 agents
{Service départ 3 agents
{arrivée, distribution 25 agents
+ 5 rouleurs

Un Etablissement Clientèle, Guichets

18 personnes {1 Cadre
{1 Adjoint
{1 maîtrise
{1 commercial
{4 agents
{2 volants

- 7 -

Neuf agences extérieures

18 personnes {guichet : 9
{distribution : 7
{remplacements : 2
au total en valeur homme/jour

Total de l'effectif : 76

Masse salariale nécessaire

En partant des salaires actuels revalorisés du réseau français et en ajoutant 80 % pour les diverses charges ouvrières et patronales, on obtient une enveloppe maximale (en francs français) de :

1	Directeur	540 000 }	
4	Cadres supérieurs	1 920 000 }	
2	Cadres	576 000 }	arrondi à 19 MF
30	Service Général	7 425 000 }	
39	Distribution	8 775 000 }	
		19 236 000	

Compte de charges

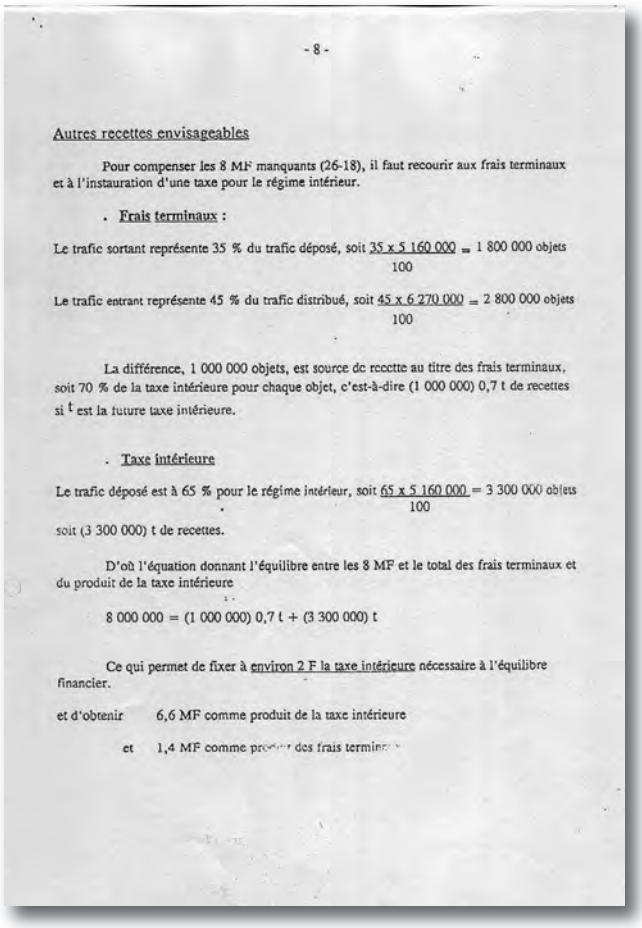
Les précédentes études permettent d'évaluer les postes de dépense ci-après :

Achats	1,1 }	
Personnel	19 }	
Fabrication des T.P.	3 }	arrondi à 26 MF
Vente T.P.	2,8 }	
	25,9	

Recettes actuelles

Sur la base des recettes actuelles des 2 réseaux et des ventes TP andorrans en France (philatélie) le total des recettes, avec le maintien des tarifs actuels, est de 18 MF.

5/10/1992

- 8 -

Autres recettes envisageables

Pour compenser les 8 MF manquants (26-18), il faut recourir aux frais terminaux et à l'instauration d'une taxe pour le régime intérieur.

. **Frais terminaux :**

Le trafic sortant représente 35 % du trafic déposé, soit $\frac{35 \times 5\,160\,000}{100} = 1\,800\,000$ objets

Le trafic entrant représente 45 % du trafic distribué, soit $\frac{45 \times 6\,270\,000}{100} = 2\,800\,000$ objets

La différence, 1 000 000 objets, est source de recette au titre des frais terminaux, soit 70 % de la taxe intérieure pour chaque objet, c'est-à-dire (1 000 000) 0,7 t de recettes si t est la future taxe intérieure.

. Taxe intérieure

Le trafic déposé est à 65 % pour le régime intérieur, soit $\frac{65 \times 5\,160\,000}{100} = 3\,300\,000$ objets

soit (3 300 000) t de recettes.

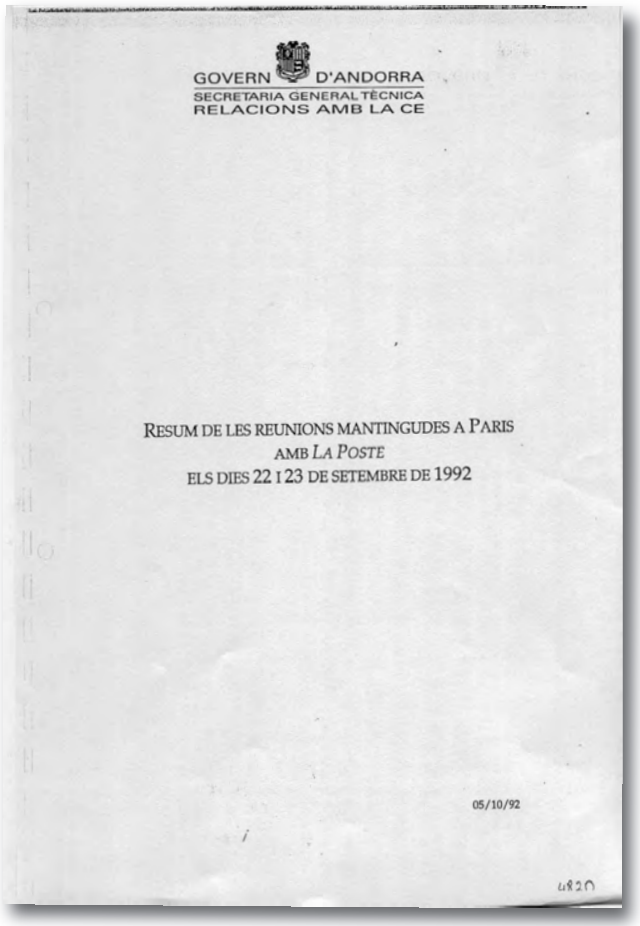
D'où l'équation donnant l'équilibre entre les 8 MF et le total des frais terminaux et du produit de la taxe intérieure

$$8\,000\,000 = (1\,000\,000)\,0{,}7\,t + (3\,300\,000)\,t$$

Ce qui permet de fixer à environ 2 F la taxe intérieure nécessaire à l'équilibre financier.

et d'obtenir 6,6 MF comme produit de la taxe intérieure

et 1,4 MF comme produit des frais termin[illegible]

GOVERN D'ANDORRA
SECRETARIA GENERAL TÈCNICA
RELACIONS AMB LA CE

RESUM DE LES REUNIONS MANTINGUDES A PARIS
AMB *LA POSTE*
ELS DIES 22 I 23 DE SETEMBRE DE 1992

05/10/92

4820

RESUM DE LES REUNIONS MANTINGUDES A PARIS AMB *LA POSTE* ELS DIES 22 I 23 DE SETEMBRE DE 1992

Els dies 22 i 23 de setembre de 1992 el Sr. Antoni Armengol Aleix, Secretari general tècnic per les Relacions amb la CE, i el Sr. Josep M. Pla, de la Conselleria de Finances, es desplacen a París per mantenir reunions amb representants de *La Poste*, els noms i càrrecs dels quals es detallen seguidament :

- *M. Jean Brenta, Administrateur à la Direction des Affaires Internationales de La Poste, Département DAI-1, Relations avec Organisations Internationales*
- *M. Daniel Saint-Gilles, Directeur de La Poste en Yvelines*
- *M. René Rouchosse, Directeur Adjoint*
- *M. Serge Tailliez, Administrateur*
- *Mme Laurence Otto, Responsable de la Communication et de la Présence Postale*
- *M. [Keller]*
- *M. Michel Bouget, Chef d'Établissement de La Poste de Rambouillet*
- *Mme Marie-Laure Dureau-Gaillard, Chef du Département Stratégie Internationale, Sous-Direction du Courrier International*
- *Mme Françoise Malbo, juriste, responsable de la cellule prospective au Service Juridique de La Poste*
- *M. Francis Migone, Directeur des Affaires Internationales*
- *M. Michel Lejeune, Groupement Poste, Prospective et affaires internationales, Direction de la Réglementation Générale, Ministère des Postes, des Télécommunications et de l'Espace*
- *M. Claude Bourmaud, Directeur des Finances et du Contrôle de Gestion*

El 22 de setembre a les 9 del matí el Sr. Brenta acompanya els representants del M.I.Govern a Saint-Quentin en Yvelines. En arribar a dos quarts d'onze es manté una reunió amb el Sr. Saint-Gilles, el Sr. Rouchosse, el Sr. Tailliez, la Sra. Otto i el Sr. [Keller] durant la qual fan un exposat tècnic sobre el funcionament de la tria, encaminament i distribució del correu, de les oficines de correus i de la direcció departamental. Com a cosa convinguda s'evita parlar del funcionament dels serveis financers.

A un quart d'una del migdia s'aixeca la sessió i tots els presents passen a dinar a una sala contigua tot i parlant de temes d'interès general.

Seguidament el Sr. Brenta i els representants del M.I.Govern es desplacen a Rambouillet, on arriben a dos quarts de 3 de la tarda, i on els rep el Sr. Bouget. S'afegeixen el Sr. Tailliez i el Sr. [Keller] i efectuen una visita dels locals, durant la qual s'expliquen les característiques i el funcionament de l'oficina. Les seves característiques són comparables a les d'Andorra pel nombre i distribució territorial de la clientela. El Sr. Bouget ha estat avisat de què caldria no tractar dels serveis financers. Responent a una pregunta del Sr. Armengol indica que el temps de treball de les finestretes obertes al públic es reparteix aproximadament entre 40 % per als serveis de correus i 60 % per als serveis financers.

A les 4 de la tarda s'acaba la presentació i la delegació andorrana marxa de l'oficina de Rambouillet en direcció a París.

El 23 de setembre a un quart de 10 del matí el Sr. Brenta acompanya els representants del M.I.Govern a la seu de *La Poste*, situada al número 20 de l'avinguda de Ségur, París, per mantenir una reunió a la sala número 3129 amb el Sr. [Keller] i la Sra. Dureau-Gaillard, que presenta el funcionament dels correus en l'àmbit internacional i en particular la compensació de despeses entre operadors postals nacionals. Explica que a França existeix un servei que s'encarrega de la comptabilitat internacional de *La Poste*, dels *Territoires d'Outre-Mer* i de Mònaco, i apunta que també podria encarregar-se de la d'Andorra. Seguidament presenta les implicacions per a *La Poste* del *Livre vert sur le développement du marché unique des services postaux* establert per la Comissió de les Comunitats europees.

A les 11 del matí s'acaba la presentació i la Sra. Dureau-Gaillard és reemplaçada per la Sra. Malbo, que argumenta la necessitat de crear un monopoli dels serveis postals andorrans i d'aplicar una tarificació al correu interior. Explica que els problemes econòmics existents a *Correos* i els que es preveuen a *La Poste* han empès els dos organismes a estudiar la racionalització del sistema.

A dos quarts d'una del migdia els presents es desplacen al despatx número 5104 i es reuneixen amb el Sr. Migone. El Sr. Armengol demana que s'associï un representant del M.I.Govern a les reunions que mantinguin *Correos* i *La Poste*, de forma que el passament del dossier es pugui realitzar més fàcilment. El Sr. Migone respon que n'assabentarà el Sr. Sansas, que porta el tema però que es troba absent. Seguidament els presents, als quals s'afegeix el Sr. Lejeune, es desplacen a un restaurant on continuen tractant dels temes de les reunions en un ambient cordial.

Aproximadament a dos quarts de 3 de la tarda, havent acabat el dinar, els representants del M.I.Govern, el Sr. Brenta i el Sr. [Keller] es dirigeixen al despatx número 5130 de la seu de *La Poste* on es reuneixen amb el Sr. Bourmaud. Aquest presenta els problemes que poden aparèixer en les relacions entre un operador de correus, alhora organisme financer, i els poders públics, i defensa la clarificació de llurs responsabilitats respectives. Explica que les situacions de monopoli són perilloses i que cal mantenir un esperit d'empresa privada. Declara que veu difícil mantenir l'absència de tarificació per al correu interior andorrà sense posar en perill el funcionament del servei. La delegació andorrana argumenta que cal fer un estudi de mercat per determinar si es pot conservar la gratuïtat d'almenys part del servei interior, encara que sigui d'àmbit reduït. El Sr. Brenta esmenta que el resultat de l'activitat de *La Poste* a Andorra encara està equilibrat gràcies a la filatèlia, que es distribueix en totes les oficines postals franceses. A un quart de quatre de la tarda es clou la reunió.

En acomiadar-se, i a instància del Sr. [Keller], el Sr. Brenta indica que trametrà per correu més informació als representants del M.I.Govern.

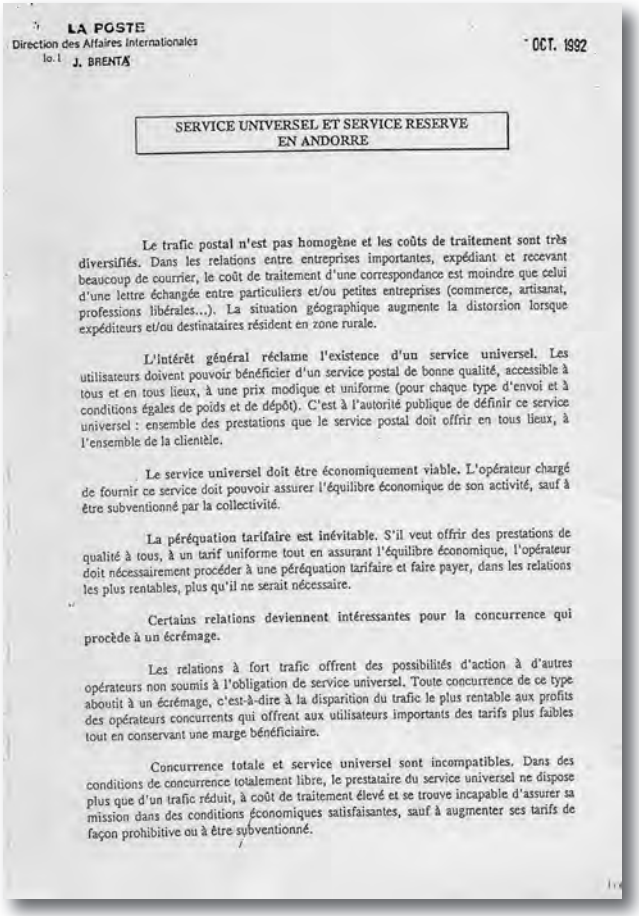
El Sr. Migone, el Sr. Brenta i els representants del M.I.Govern es retroben a les 8 del vespre en un restaurant on el Sr. Migone ofereix un sopar, durant el qual es tracten temes d'interès general en un ambient distès.

La DAI ha volgut fer una operació de relacions públiques i alhora presentar el funcionament tècnic dels serveis postals. Han triat París per poder rebre una delegació andorrana i Yvelines-Rambouillet per tractar-se d'una oficina postal comparable a la d'Andorra.

De les persones del primer dia, el Sr. Brenta era l'únic que coneixia la situació a Andorra i el perquè de la nostra visita, i s'encarregava d'evitar que es tractés dels serveis financers, tema tan lligat al tarannà de *La Poste* que tots se'n estranyaven, i estudiava les reaccions i els comentaris de la delegació andorrana.

No s'ha tractat del funcionament de la filatèlia.

'/10/1992

LA POSTE
Direction des Affaires Internationales
lo. l J. BRENTA

OCT. 1992

SERVICE UNIVERSEL ET SERVICE RESERVE
EN ANDORRE

Le trafic postal n'est pas homogène et les coûts de traitement sont très diversifiés. Dans les relations entre entreprises importantes, expédiant et recevant beaucoup de courrier, le coût de traitement d'une correspondance est moindre que celui d'une lettre échangée entre particuliers et/ou petites entreprises (commerce, artisanat, professions libérales...). La situation géographique augmente la distorsion lorsque expéditeurs et/ou destinataires résident en zone rurale.

L'intérêt général réclame l'existence d'un service universel. Les utilisateurs doivent pouvoir bénéficier d'un service postal de bonne qualité, accessible à tous et en tous lieux, à une prix modique et uniforme (pour chaque type d'envoi et à conditions égales de poids et de dépôt). C'est à l'autorité publique de définir ce service universel : ensemble des prestations que le service postal doit offrir en tous lieux, à l'ensemble de la clientèle.

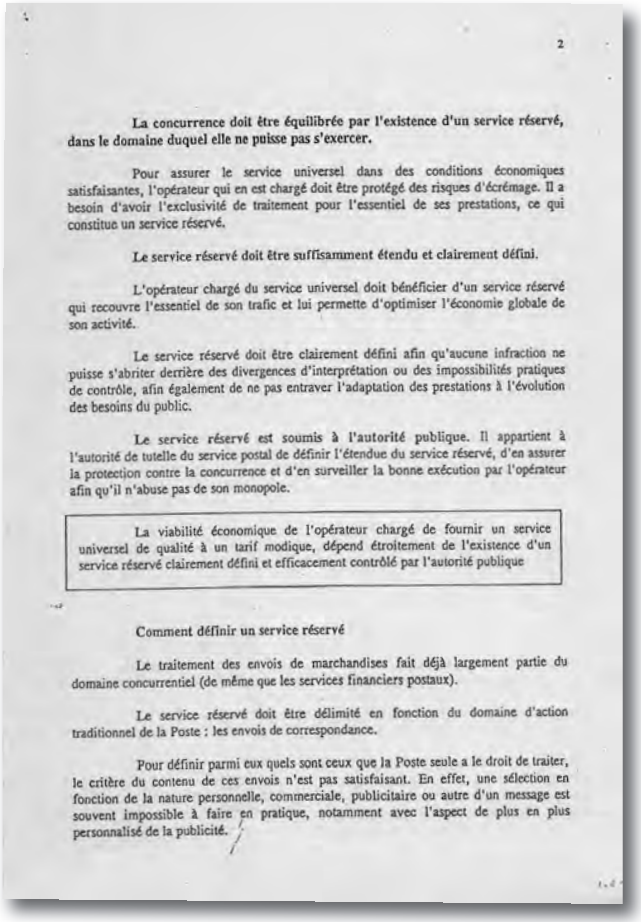
Le service universel doit être économiquement viable. L'opérateur chargé de fournir ce service doit pouvoir assurer l'équilibre économique de son activité, sauf à être subventionné par la collectivité.

La péréquation tarifaire est inévitable. S'il veut offrir des prestations de qualité à tous, à un tarif uniforme tout en assurant l'équilibre économique, l'opérateur doit nécessairement procéder à une péréquation tarifaire et faire payer, dans les relations les plus rentables, plus qu'il ne serait nécessaire.

Certains relations deviennent intéressantes pour la concurrence qui procède à un écrémage.

Les relations à fort trafic offrent des possibilités d'action à d'autres opérateurs non soumis à l'obligation de service universel. Toute concurrence de ce type aboutit à un écrémage, c'est-à-dire à la disparition du trafic le plus rentable aux profits des opérateurs concurrents qui offrent aux utilisateurs importants des tarifs plus faibles tout en conservant une marge bénéficiaire.

Concurrence totale et service universel sont incompatibles. Dans des conditions de concurrence totalement libre, le prestataire du service universel ne dispose plus que d'un trafic réduit, à coût de traitement élevé et se trouve incapable d'assurer sa mission dans des conditions économiques satisfaisantes, sauf à augmenter ses tarifs de façon prohibitive ou à être subventionné.

La concurrence doit être équilibrée par l'existence d'un service réservé, dans le domaine duquel elle ne puisse pas s'exercer.

Pour assurer le service universel dans des conditions économiques satisfaisantes, l'opérateur qui en est chargé doit être protégé des risques d'écrémage. Il a besoin d'avoir l'exclusivité de traitement pour l'essentiel de ses prestations, ce qui constitue un service réservé.

Le service réservé doit être suffisamment étendu et clairement défini.

L'opérateur chargé du service universel doit bénéficier d'un service réservé qui recouvre l'essentiel de son trafic et lui permette d'optimiser l'économie globale de son activité.

Le service réservé doit être clairement défini afin qu'aucune infraction ne puisse s'abriter derrière des divergences d'interprétation ou des impossibilités pratiques de contrôle, afin également de ne pas entraver l'adaptation des prestations à l'évolution des besoins du public.

Le service réservé est soumis à l'autorité publique. Il appartient à l'autorité de tutelle du service postal de définir l'étendue du service réservé, d'en assurer la protection contre la concurrence et d'en surveiller la bonne exécution par l'opérateur afin qu'il n'abuse pas de son monopole.

La viabilité économique de l'opérateur chargé de fournir un service universel de qualité à un tarif modique, dépend étroitement de l'existence d'un service réservé clairement défini et efficacement contrôlé par l'autorité publique

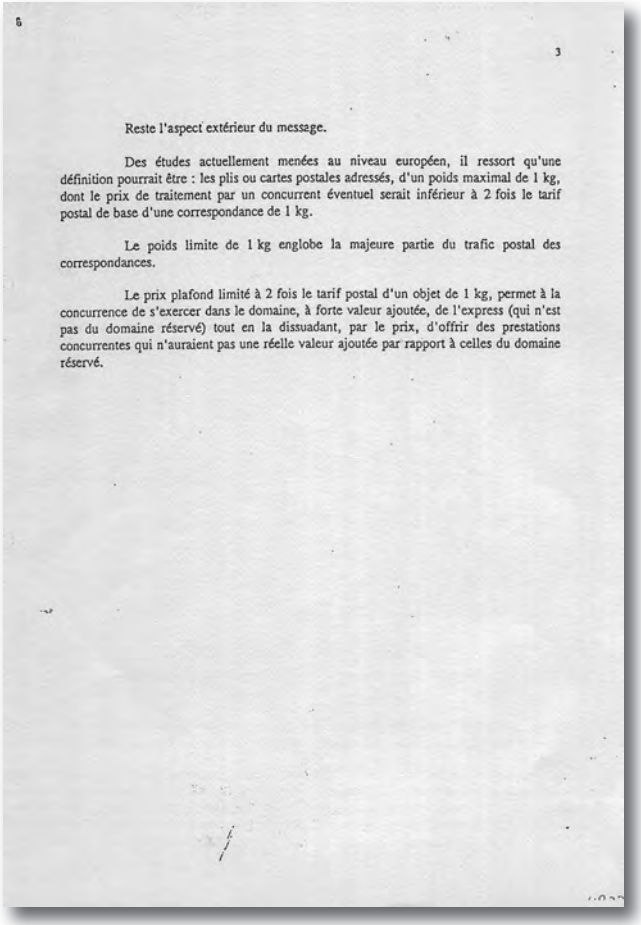
Comment définir un service réservé

Le traitement des envois de marchandises fait déjà largement partie du domaine concurrentiel (de même que les services financiers postaux).

Le service réservé doit être délimité en fonction du domaine d'action traditionnel de la Poste : les envois de correspondance.

Pour définir parmi eux quels sont ceux que la Poste seule a le droit de traiter, le critère du contenu de ces envois n'est pas satisfaisant. En effet, une sélection en fonction de la nature personnelle, commerciale, publicitaire ou autre d'un message est souvent impossible à faire en pratique, notamment avec l'aspect de plus en plus personnalisé de la publicité.

04/11/1992

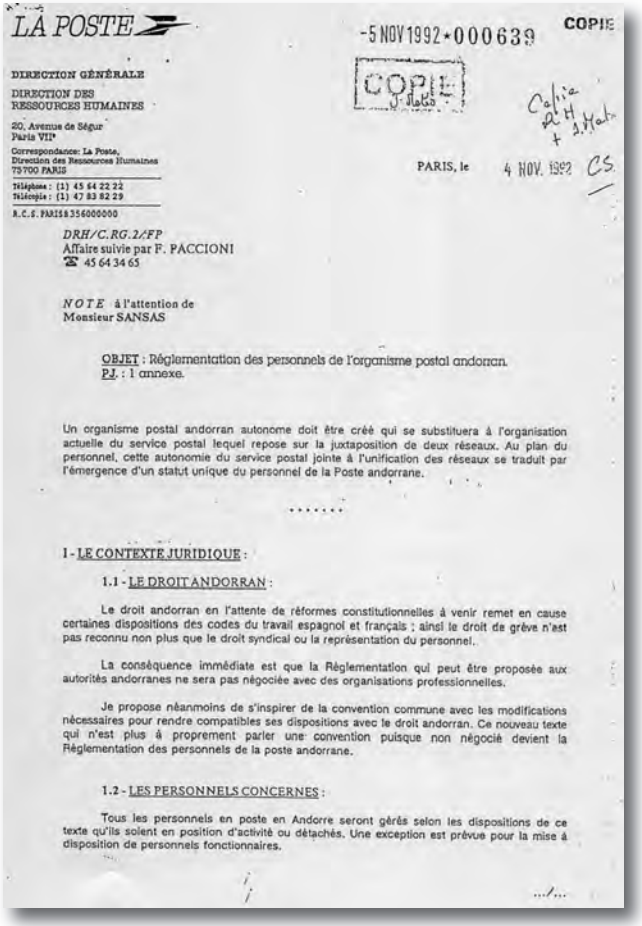
3

Reste l'aspect extérieur du message.

Des études actuellement menées au niveau européen, il ressort qu'une définition pourrait être : les plis ou cartes postales adressés, d'un poids maximal de 1 kg, dont le prix de traitement par un concurrent éventuel serait inférieur à 2 fois le tarif postal de base d'une correspondance de 1 kg.

Le poids limite de 1 kg englobe la majeure partie du trafic postal des correspondances.

Le prix plafond limité à 2 fois le tarif postal d'un objet de 1 kg, permet à la concurrence de s'exercer dans le domaine, à forte valeur ajoutée, de l'express (qui n'est pas du domaine réservé) tout en la dissuadant, par le prix, d'offrir des prestations concurrentes qui n'auraient pas une réelle valeur ajoutée par rapport à celles du domaine réservé.

LA POSTE

-5 NOV 1992 • 000639

COPIE

COPIE

DIRECTION GÉNÉRALE

DIRECTION DES
RESSOURCES HUMAINES

20, Avenue de Ségur
Paris VII°

Correspondance: La Poste,
Direction des Ressources Humaines
75700 PARIS

Téléphone : (1) 45 64 22 22
Télécopie : (1) 47 83 82 29

R.C.S. PARIS B 356000000

PARIS, le 4 NOV. 1992

DRH/C.RG.2/FP
Affaire suivie par F. PACCIONI
☎ 45 64 34 65

NOTE à l'attention de
Monsieur SANSAS

OBJET : Réglementation des personnels de l'organisme postal andorran.
PJ. : 1 annexe.

Un organisme postal andorran autonome doit être créé qui se substituera à l'organisation actuelle du service postal lequel repose sur la juxtaposition de deux réseaux. Au plan du personnel, cette autonomie du service postal jointe à l'unification des réseaux se traduit par l'émergence d'un statut unique du personnel de la Poste andorrane.

.....

I - LE CONTEXTE JURIDIQUE :

1.1 - LE DROIT ANDORRAN :

Le droit andorran en l'attente de réformes constitutionnelles à venir remet en cause certaines dispositions des codes du travail espagnol et français ; ainsi le droit de grève n'est pas reconnu non plus que le droit syndical ou la représentation du personnel.

La conséquence immédiate est que la Réglementation qui peut être proposée aux autorités andorranes ne sera pas négociée avec des organisations professionnelles.

Je propose néanmoins de s'inspirer de la convention commune avec les modifications nécessaires pour rendre compatibles ses dispositions avec le droit andorran. Ce nouveau texte qui n'est plus à proprement parler une convention puisque non négocié devient la Réglementation des personnels de la poste andorrane.

1.2 - LES PERSONNELS CONCERNES :

Tous les personnels en poste en Andorre seront gérés selon les dispositions de ce texte qu'ils soient en position d'activité ou détachés. Une exception est prévue pour la mise à disposition de personnels fonctionnaires.

.../...

c) *Personnels espagnols* :

Les titulaires seront mis en position d'exercer leurs fonctions sur des postes d'agents contractuels selon les dispositifs existants en droit de la fonction publique espagnole : détachement, mise à disposition, disponibilité ou leurs équivalents.

Les agents non titulaires espagnols seront recrutés comme agents contractuels andorrans avec des garanties de reprise d'ancienneté similaires à celles prévues par le droit d'option français selon le niveau de salaire perçu. Ils pourront garder à titre personnel le régime indemnitaire (frais de mission forfaitaire de 3 500 Frs) pendant une période transitoire de deux ans.

b) *Personnels français* :

Les titulaires seront mis à disposition et, dans ce cas, sont régis par les dispositions de leur corps d'origine, soit détachés sur des postes d'agents contractuels et dans ce dernier cas sont régis par la réglementation andorrane.

Les non-titulaires de droit public comme de droit privé sont d'office régis par les dispositions du nouveau texte. Les non-titulaires de droit public qui refusent l'andorranisation sont remis à la disposition de la Poste française qui les nomment dans les départements limitrophes, leur propose une nomination dans d'autres départements ou les licencie.

c) *Personnels andorrans* :

Les personnels andorrans fonctionnaires relevant de la fonction publique française ne peuvent exercer qu'en Andorre. Il n'est donc pas possible de leur proposer des postes en France. Ils ne peuvent dont être mis à disposition mais en revanche le détachement est possible. Il leur sera donc proposé un droit d'option entre le détachement et un contrat andorran.

Les personnels andorrans non-titulaires de droit public comme de droit privé seront régis par les dispositions du nouveau texte.

d) *Personnels étrangers* :

Il s'agit du cas d'une ressortissante belge sous convention commune française qui sera traitée de la même manière que ses homologues français.

II - LA REGLEMENTATION DES PERSONNELS ANDORRANS :

Les autorités andorranes publieront un texte non négocié assortis de mesures transitoires et de régles de basculement intégrant des mesures s'inspirant des textes français sur le droit d'option ou le basculement des SUPEL ou des MONET.

Les chapitres relatifs au droit de gréve, à la représentation du personnel, au droit syndical et les articles y faisant référence dans d'autres chapitres sont supprimés.

Dans l'hypothèse où des révisions du droit andorran aboutirait à introduire ces notions, des avenants à cette Réglementation pourront être publiés, aprés négociation le cas échéant.

.../...

2.1 - CONGES ET REGIME DE TRAVAIL :

a) *Congés* :

Actuellement, 15 jours dans le secteur privé andorran, 4 semaines dans le Govern.

Question : doit-on aligner sur le droit français (5 semaines) ?

b) *Régime de travail* :

Régime identique à la convention commune.

2.2 - PROTECTION ET PREVOYANCE :

a) *Protection sociale* :

Reconduction des accords de sécurité sociale sous réserve de l'accord de la Mutuelle Générale des PTT et du ministère de la Santé.

b) *Prévoyance* :

Reconduction des mesures sous réserve de l'accord de la Mutuelle et avec prise en charge directe par l'employeur de 100 % des cotisations.

c) *Avantages sociaux* :

Maintien en l'état.

2.3 - CONFLITS ET RUPTURE DU CONTRAT DE TRAVAIL :

a) *Discipline et conflits individuels avec l'employeur* :

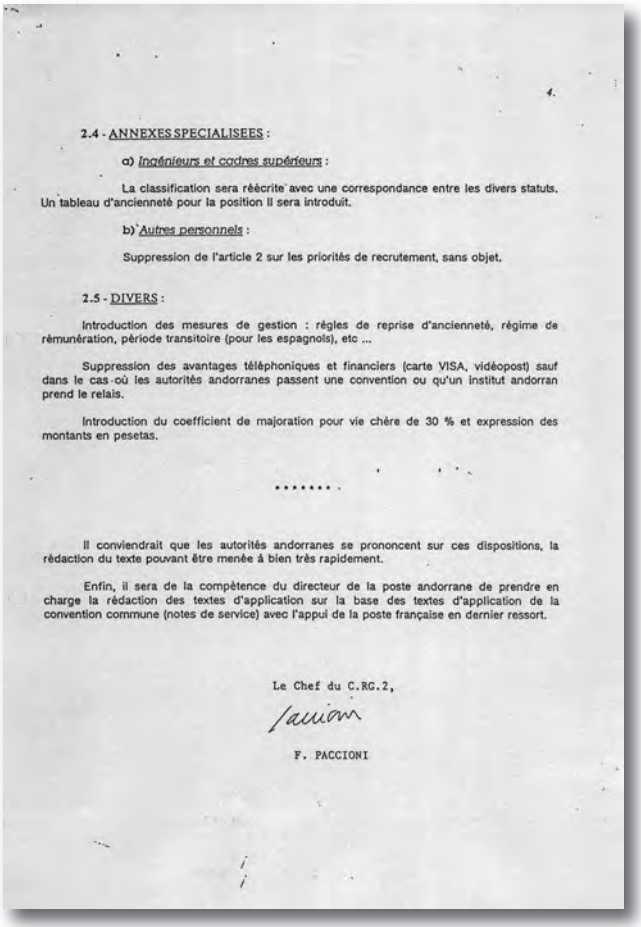
Une instance disciplinaire interne est proposée mais sans représentation du personnel. L'agent faisant l'objet d'une procédure disciplinaire peut se faire aider dans sa défense. Il n'est pas souhaitable d'introduire une représentation du personnel même dans le cas où le droit andorran le prévoirait en raison du faible effectif concerné et des problèmes relationnels sous-jacents.

Les conflits individuels avec l'employeur peuvent faire l'objet d'une procédure en justice soit auprès du battle soit auprès des corts. Il est proposé si le Govern en est d'accord, de rendre les corts compétents pour toutes les questions relatives à la Poste.

b) *Rupture du contrat de travail* :

Introduction d'indemnités de licenciement.

.../...

4.

2.4 - ANNEXES SPECIALISEES :

a) *Ingénieurs et cadres supérieurs* :

La classification sera réécrite avec une correspondance entre les divers statuts. Un tableau d'ancienneté pour la position II sera introduit.

b) *Autres personnels* :

Suppression de l'article 2 sur les priorités de recrutement, sans objet.

2.5 - DIVERS :

Introduction des mesures de gestion : règles de reprise d'ancienneté, régime de rémunération, période transitoire (pour les espagnols), etc ...

Suppression des avantages téléphoniques et financiers (carte VISA, vidéopost) sauf dans le cas où les autorités andorranes passent une convention ou qu'un institut andorran prend le relais.

Introduction du coefficient de majoration pour vie chère de 30 % et expression des montants en pesetas.

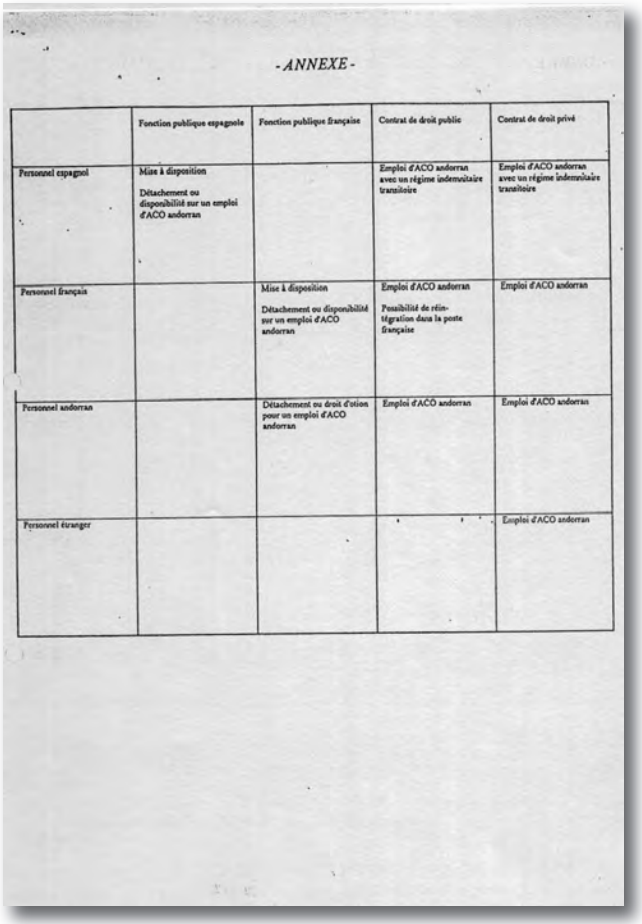
.....

Il conviendrait que les autorités andorranes se prononcent sur ces dispositions, la rédaction du texte pouvant être menée à bien très rapidement.

Enfin, il sera de la compétence du directeur de la poste andorrane de prendre en charge la rédaction des textes d'application sur la base des textes d'application de la convention commune (notes de service) avec l'appui de la poste française en dernier ressort.

Le Chef du C.RG.2,

F. PACCIONI

- ANNEXE -

	Fonction publique espagnole	Fonction publique française	Contrat de droit public	Contrat de droit privé
Personnel espagnol	Mise à disposition Détachement ou disponibilité sur un emploi d'ACO andorran		Emploi d'ACO andorran avec un régime indemnitaire transitoire	Emploi d'ACO andorran avec un régime indemnitaire transitoire
Personnel français		Mise à disposition Détachement ou disponibilité sur un emploi d'ACO andorran	Emploi d'ACO andorran Possibilité de réintégration dans la poste française	Emploi d'ACO andorran
Personnel andorran		Détachement ou droit d'otion pour un emploi d'ACO andorran	Emploi d'ACO andorran	Emploi d'ACO andorran
Personnel étranger				Emploi d'ACO andorran

17/11/1992

COMPTE RENDU DE LA REUNION DU 17 NOVEMBRE 1992

TENUE DANS LES LOCAUX DE LA POSTE FRANCAISE À ANDORRE-LA-VIEILLE

CONTEXTE DE LA REUNION

Cette réunion s'est tenue en l'absence de la représentation de la Jefatura Provincial de Lérida, les Correos étant représenté à la réunion par M. SADA, receveur des Correos à Andorre-la-Vieille.

Cependant, avant la réunion, une rencontre informelle a eu lieu avec M. PLASENCIA qui a expliqué les raisons de son absence : sa hiérarchie madrilène, n'ayant pas eu connaissance de la tenue de cette réunion, ne l'a pas mandaté pour la représenter.

PARTICIPANTS

- pour le gouvernement andorran : MM. PLA du ministère des finances et ARMENGOL des affaires européennes
- pour les Correos : M. SADA, receveur à Andorre-la-Vieille
- pour La Poste :
  M. MATEO, directeur adjoint à la direction départementale à Perpignan ; Mme MASO, inspecteur à la D.D. (secrétariat).
  MM. AGNIES, VIVES et HERNANDEZ, respectivement receveur et inspecteurs du bureau de poste d'Andorre-la-Vieille;

PREAMBULE

Il convient tout d'abord de re-situer cette réunion dans le processus général de réflexion sur la création d'une poste andorrane.
L'objectif de cette rencontre est de proposer aux représentants du gouvernement andorran un projet d'organisation schématique d'une poste unique andorrane.
Le travail préparatoire a été réalisé conjointement par l'encadrement du bureau de La Poste française en Andorre et des Correos en Andorre.

PRINCIPES RETENUS. Ils sont au nombre de 2 :

1) S'appuyer sur le meilleur de chacune des organisations.
Exemple de la distribution des paquets : La Poste française distribue en quasi-totalité à domicile ; la poste espagnole avise. C'est le principe français qui a été retenu.

2) Offrir des prestations nouvelles. Exemple : Il est proposé que l'agence postale du Pas-de-la-Casa augmente l'amplitude d'ouverture au public et élargisse la gamme des services offerts pour la rapprocher des prestations offertes à Andorre-la-Vieille. Cette offre nouvelle correspond à une demande de la clientèle.

En conclusion, les principes retenus passent par une nécessaire amélioration du service assuré actuellement par les deux réseaux.

FORME DONNEE A LA PRESENTATION

Même si deux documents (élaborés chacun par chaque Poste) ont été remis aux représentants du gouvernement andorran, ces deux s'appuient sur le même principe et aboutissent au même dimensionnement des effectifs du personnel.

Compte tenu de cette unicité de proposition et en l'absence du jefe provincial de Lérida, le projet (annexe 1) est commenté par M. MATEO, représentant de La Poste française.
Tout au long de l'exposé, M. SADA a apporté des éclairages particuliers pour le compte de la poste espagnole.

PRESENTATION DU PROJET

1) IMMEUBLES

Une proposition d'affectation des immeubles existants n'est avancée que pour la ville d'Andorre-la-Veille.
L'immeuble occupé actuellement par la Poste française accueillerait les guichets des futurs services financiers.
Les locaux abritant les services de la distribution du courrier se situeraient dans l'immeuble voisin appartenant aujourd'hui aux Correos.

En ce qui concerne les services postaux implantés dans chaque paroisse, deux immeubles coexistent à l'heure actuelle dans des bâtiments appartenant à des particuliers, sauf pour la paroisse d'Encamp où le bâtiment est communal.
Le gouvernement andorran aura la charge de décider, au cas par cas, du choix de l'établissement postal pour chaque paroisse.

2) ORGANISATION DES SERVICES POSTAUX

A côté des fonctions de distribution et de guichet qui vont fusionner et continuer à être assurées, la création d'un service de direction s'impose.

2-1) Cette direction aura deux fonctions, celle d'une direction opérationnelle remplaçant les actuelles jefatura de Lerida et direction départementale de Perpignan, et celle de représentation officielle notamment auprès de l'UPU.

Le dimensionnement de cette équipe est évalué à 8 personnes.
Cette structure est comparable à des entités existantes au sein de La Poste française.

Dans cette entité entièrement à créer, les receveurs actuels des Correos et de La Poste pourraient assurer - s'appuyant sur leur expérience - la fonction de conseiller auprès du directeur, fonction temporaire qui serait amenée à disparaître à terme.

Concernant les services de distribution et de guichet, l'évaluation des effectifs n'est pas la somme des deux entités existantes. Leur calcul découle de l'évaluation des charges de travail.

2-2) Distribution

Les effectifs proposés sont commentés suivant l'annexe n°1. Le dimensionnement du volant de remplacement dépendra du statut donné par l'état andorran à ses postiers.

Deux fonctions particulières sont à relever :

- la présence nouvelle d'un agent commercial est justifié dans le contexte concurrentiel qui ne manquera pas de s'établir sur le territoire andorran ;

- l'expérience et la compétence des inspecteurs de la Poste française pourraient être utilisés pour les fonctions de directeur, ou de conseiller du directeur, des futurs services de distribution et financiers.

Suite à certaines questions d'ordre technique posées par la délégation andorrane la délégation française propose une étude globale de l'organisation de la distribution à effectuer ultérieurement.

Si au service de la distribution, le volume du courrier distribué implique le maintien des tournées existantes dans les 2 postes espagnole et française, en revanche, certaines positions de guichet peuvent fusionner.

2-3) Services financiers ou guichets

A cette réduction d'effectifs peut s'ajouter l'automatisation des tâches qu'entraînerait l'informatisation des opérations financières, l'option informatique - comme dans les équipements actuels de la Poste française - ayant été choisie dans le projet, selon le principe de nivellement vers le haut évoqué ci-dessus.

Toutefois le choix des horaires d'ouverture du guichet - très variable à l'heure actuelle d'un service postal à l'autre - sera à définir par le gouvernement andorran.
Une recherche de qualité conduirait à opter pour une ouverture permanente - tout au moins pour la ville d'Andorre la Vieille. C'est cette option qui a été retenue dans le projet.
Il est évident que le nombre d'agents varierait selon la position adoptée.

Ce schéma de propositions dépend en grande partie aussi de la décision politique qui sera prise par l'état andorran sur le choix des options financières.
Le projet est bâti sur la base d'un maintien de l'offre actuelle afin de proposer les mêmes services à la clientèle.

Diverses questions liées aux services financiers sont évoquées :

- la comptabilité choisie devra appliquer les règles comptables du gouvernement andorran ;

- c'est également un choix politique qui dictera la monnaie d'émission des timbres. M. MATEO rappelle que ces choix doivent rentrer dans le cadre des principes généraux édictés par l'UPU. Il rappelle également que la philatélie est actuellement une source de revenus très importante. Si le gouvernement andorran veut les conserver et les étendre peut-être au territoire espagnol, il devra envisager des accords de partenariat privilégiés et la création d'un service philatélique, lesquels restent subordonnés à leur acceptation par l'UPU. A ce titre, le maintien d'un partenariat avec La Poste, qui pourrait être l'organisation actuelle adoptée, sera également à organiser par l'autorité andorrane.

3) PERSONNEL

La délégation andorrane se préoccupe de l'avenir des personnels actuels.

MM. SADA et AGNIES expriment le souhait de la grande majorité du personnel qui est de poursuivre son travail dans la future organisation postale.
La réponse est fournie sous la forme du schéma suivant. Cités de mémoire, les chiffres peuvent varier de quelques unités. Ils ont le mérite d'éclairer rapidement la situation.

Personnel	EXISTANT		TOTAL si fusion des 2 Postes	PROJET
	Correos	La Poste		Poste andorrane
espagnol	36	/	36	
français	/	8	8	
andorran	5	27	32	
autres	1	1	2	
TOTAL	42	36	78	94

Etudiée globalement, la situation des effectifs ne devrait pas poser de problème, puisque le schéma directeur présenté met la future poste andorrane dans une situation d'embauche (1 personnes). A terme, tout le personnel serait andorran.

Individuellement, d'éventuels changements de fonction ou d'affectation devront être réglés au cas par cas.

A ce point de la discussion, M. MATEO remet à la délégation andorrane la proposition de statut du personnel de la Poste en Andorre établie par le siège (DRH/C.RG.2/FP du 4 Novembre 1992).

17/11/1992

Tout au long de la présentation du projet, les représentants de l'état andorran n'ont posé que des questions de compréhension sur l'organisation postale.
S'avouant non-spécialistes, ils ne discutent pas la partie technique de ce projet d'organisation et font confiance pour cela aux techniciens du terrain que sont les représentants de la Poste et des Correos dont ils reconnaissent la compétence.

4) BUDGET

En revanche, l'équilibre financier de la future Poste andorrane apparaît comme l'une des préoccupations essentielles des représentants andorrans, tout comme la possibilité de maintenir sous une forme à définir, une certaine gratuité du service, même de manière symbolique.

A la suite d'une question posée concernant la concurrence éventuelle - quasi inexistante aujourd'hui du fait de la gratuité -, la réponse apportée par la délégation française, à partir de l'état de la réflexion actuelle sur le Livre Vert, a mis en avant le risque de concurrence du fait :

1) du passage de la gratuité à une tarification

2) de la concentration des grands comptes (une quinzaine d'entreprises et de banques)

3) de la concentration géographique d'Andorre la Vieille.

La question du monopole est abordée. Les situations française et espagnole sont décrites, tout comme les propositions actuelles du Livre Vert.
Pour sa part la délégation andorrane souhaite que les réponses soient issues du marché plutôt que de la réglementation.
Dans cette hypothèse la poste andorrane, compte tenu de la superficie réduite du pays, courrait de grands risques de la part d'opérateurs privés. La réponse andorrane reste que la qualité du service offert doit pouvoir faire face à la concurrence.

A ce stade de la discussion, les représentants du gouvernement andorran demandent qu'une étude de marché, s'appuyant sur différents scénarios, leur soit proposée.

CONCLUSION

La délégation française a noté que le passage de la gratuité à une tarification n'est pas perçu pour les représentants de l'état andorran comme un impératif.
Ceci est peut-être à rapprocher de la récente interview de Josep Casal, ministre des finances, réalisée par un journaliste qui lui a posé une question sur la future poste andorrane (texte et traduction intégrale en annexe 2).

A l'issue de cette réunion, la délégation française note les demandes des représentants andorrans :

- proposer un schéma d'organisation plus fin notamment au niveau de l'organisation de la distribution

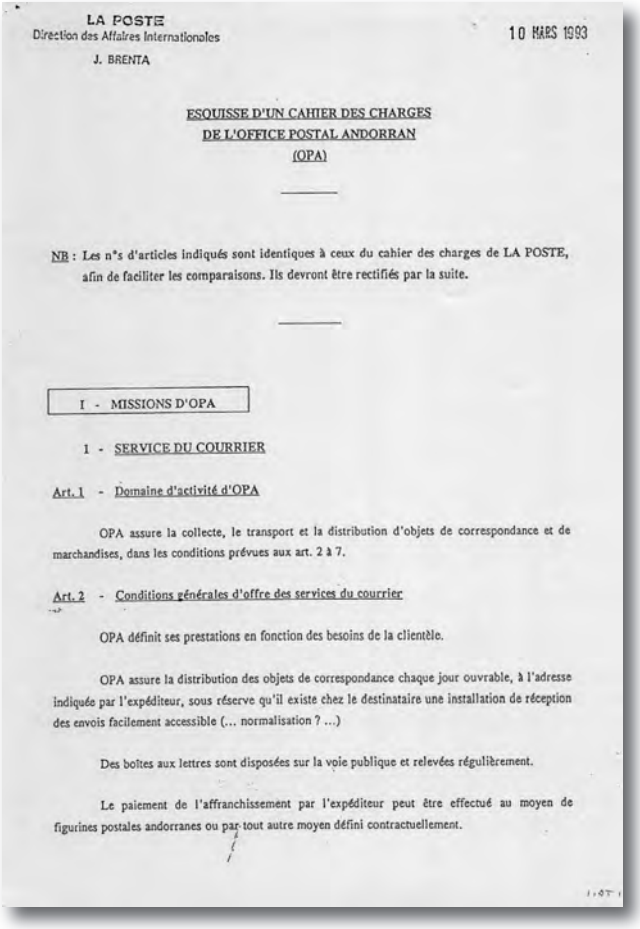
- fournir des prévisions budgétaires incluant, sous une forme à définir, un symbole de gratuité. Le trafic pris en considération dans l'étude devrait être révisé à la baisse par rapport au niveau actuel.

Il est en effet à craindre, que les comportements actuels de la clientèle, qui consomment sans compter en raison de la gratuité totale, gèrent le nouveau poste de dépenses "courrier" avec plus de réserve.

*
* *

Copies à - M. COURTOIS, Viguier de France en Andorre
- M. SANSAS, Service des Affaires Internationales
- M. BODET, Directeur Délégation Méditerranée
- M. AGNIES, Receveur à Andorre

10/03/1993

LA POSTE
Direction des Affaires Internationales
J. BRENTA

10 MARS 1993

ESQUISSE D'UN CAHIER DES CHARGES
DE L'OFFICE POSTAL ANDORRAN
(OPA)

NB : Les n°s d'articles indiqués sont identiques à ceux du cahier des charges de LA POSTE, afin de faciliter les comparaisons. Ils devront être rectifiés par la suite.

I - MISSIONS D'OPA

1 - SERVICE DU COURRIER

Art. 1 - Domaine d'activité d'OPA

OPA assure la collecte, le transport et la distribution d'objets de correspondance et de marchandises, dans les conditions prévues aux art. 2 à 7.

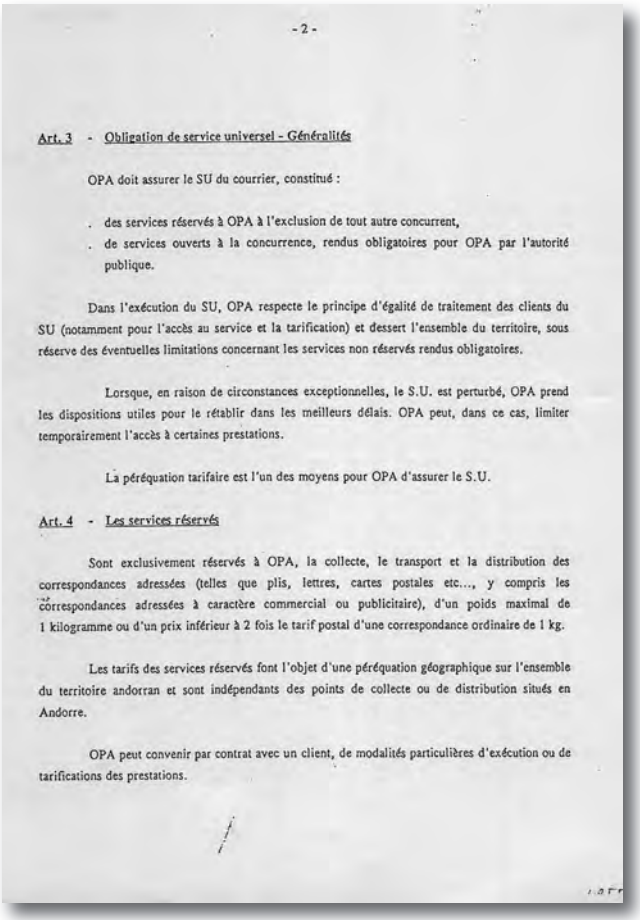
Art. 2 - Conditions générales d'offre des services du courrier

OPA définit ses prestations en fonction des besoins de la clientèle.

OPA assure la distribution des objets de correspondance chaque jour ouvrable, à l'adresse indiquée par l'expéditeur, sous réserve qu'il existe chez le destinataire une installation de réception des envois facilement accessible (... normalisation ? ...)

Des boîtes aux lettres sont disposées sur la voie publique et relevées régulièrement.

Le paiement de l'affranchissement par l'expéditeur peut être effectué au moyen de figurines postales andorranes ou par tout autre moyen défini contractuellement.

Art. 3 - Obligation de service universel - Généralités

OPA doit assurer le SU du courrier, constitué :

. des services réservés à OPA à l'exclusion de tout autre concurrent,
. de services ouverts à la concurrence, rendus obligatoires pour OPA par l'autorité publique.

Dans l'exécution du SU, OPA respecte le principe d'égalité de traitement des clients du SU (notamment pour l'accès au service et la tarification) et dessert l'ensemble du territoire, sous réserve des éventuelles limitations concernant les services non réservés rendus obligatoires.

Lorsque, en raison de circonstances exceptionnelles, le S.U. est perturbé, OPA prend les dispositions utiles pour le rétablir dans les meilleurs délais. OPA peut, dans ce cas, limiter temporairement l'accès à certaines prestations.

La péréquation tarifaire est l'un des moyens pour OPA d'assurer le S.U.

Art. 4 - Les services réservés

Sont exclusivement réservés à OPA, la collecte, le transport et la distribution des correspondances adressées (telles que plis, lettres, cartes postales etc..., y compris les correspondances adressées à caractère commercial ou publicitaire), d'un poids maximal de 1 kilogramme ou d'un prix inférieur à 2 fois le tarif postal d'une correspondance ordinaire de 1 kg.

Les tarifs des services réservés font l'objet d'une péréquation géographique sur l'ensemble du territoire andorran et sont indépendants des points de collecte ou de distribution situés en Andorre.

OPA peut convenir par contrat avec un client, de modalités particulières d'exécution ou de tarifications des prestations.

Art. 5 - Les services ouverts à la concurrence, rendus obligatoires

Pour des raisons d'intérêt général, l'autorité publique peut rendre obligatoire la fourniture par OPA de prestations n'appartenant pas aux services réservés.

Les conditions d'exécution de ces prestations par OPA doivent être précisées, y compris, le cas échéant, les limitations aux conditions d'exécution du S.U. et les compensations financières permettant à OPA d'atteindre l'équilibre économique de ces prestations.

Art. 6 - (art. éventuel sur la presse)

Art. 7 - Les autres services ouverts à la concurrence

OPA définit librement les prestations qu'il offre en plus du S.U, sous réserve d'en informer préalablement l'autorité publique.

Ces prestations peuvent être complémentaires ou différentes de celles du S.U.

OPA offre ces prestations dans le respect des règles de la concurrence.

2 - SERVICES FINANCIERS

Art. 8 - Domaine d'activité d'OPA

OPA, dans les conditions prévues aux art. 9 et 10, peut recevoir des fonds du public et offrir des prestations dans les domaines suivants :

- moyens de paiement et de transfert de fonds
- opérations de change
- produits d'épargne, de placement financier ou d'assurance

Art. 9 - Conditions générales d'exécution des services financiers

OPA peut effectuer ces prestations directement ou pour le compte d'organismes andorrans ou étrangers avec lesquels il passe des conventions.

Dans l'accomplissement de ces prestations, OPA respecte les lois et règlements auxquels sont soumis les autres organismes de banque ou d'assurance.

Art. 10 - Services rendus obligatoires

Pour des raisons d'intérêt général, l'autorité publique peut rendre obligatoire la fourniture par OPA de prestations particulières.

Les conditions d'exécution de ces prestations par OPA doivent être précisées, y compris, le cas échéant, les compensations financières permettant à OPA d'atteindre l'équilibre économique de ces prestations.

Art. 11 à 13 - Pour ordre

3 - DISPOSITIONS COMMUNES

Art. 14 - Recherche et développement

OPA conduit les recherches destinées à assurer le développement et la compétitivité de ses activités. Il peut recourir à des organismes d'étude andorrans ou étrangers.

Art. 15 - Relations internationales

OPA assure le prolongement international des prestations qu'il offre à la clientèle dans le cadre du service réservé du courrier.

OPA détermine les autres prestations qu'il assure dans les relations internationales, pour le courrier et les services financiers.

OPA négocie et conclut tout accord nécessaire à la mise en oeuvre de ces prestations et à leur comptabilisation, en respectant s'il y a lieu, les règles de l'UPU. Il en informe l'autorité publique.

OPA choisit ses partenaires internationaux et peut prendre des participations financières ou créer des filiales dans les conditions de l'art. 32.

OPA assure les interconnexions nécessaires avec les réseaux étrangers et l'exécution sur le territoire andorran des prestations au profit des opérateurs avec lesquels il a conclu des accords.

Lorsque, dans les relations avec un pays étranger, les transferts des fonds nécessaires pour solder les transactions ne sont pas assurés, OPA peut interrompre, avec l'accord de l'autorité publique, les services correspondants, selon les règles applicables à ces échanges. Dans le cas où l'autorité publique refuse à OPA la possibilité d'interrompre ces échanges, elle assure à OPA la compensation des conséquences financières de ce refus.

Art. 16 - Pour ordre

II - CONTRIBUTIONS AUX MISSIONS DE L'AUTORITE PUBLIQUE

Art. 17 - Défense et sécurité publique

OPA, conformément aux directives de l'autorité publique,

- assure la sécurité des envois qui lui sont confiés
- protège ses installations contre toute agression
- exécute toute mission en relation avec son domaine de compétence et nécessaire au maintien des activités essentielles de l'Andorre.

OPA peut être appelé, à la demande de l'autorité publique, à apporter son concours à des organismes ayant à traiter des questions de défense et de sécurité publique en relation avec son domaine de compétence.

Art. 18 - Réglementation et normalisation

A la demande de l'autorité publique, OPA lui apporte son concours pour la définition de règlements et de normes en relation avec son domaine de compétence.

Art. 19 - Art. 20

Pour ordre

III- RESEAU POSTAL

Art 21 - Implantation du réseau

OPA détermine les formes de sa présence sur l'ensemble du territoire en fonction des besoins des clients et des coûts correspondants, après concertation avec l'autorité publique.

Art. 22 - Ouverture du réseau

Dans le but d'offrir de meilleures prestations à sa clientèle ou d'assurer la rentabilité et le développement de son réseau, OPA peut en ouvrir l'accès à des filiales ou d'autres partenaires et conclure des accords de prestations de services, soit dans son domaine habituel d'activité, soit hors de ce domaine.

Art. 23 - Relations avec les usagers

OPA prend toute mesure pour préserver le secret des correspondances et la protection de la vie privée.

OPA veille à assurer la meilleure qualité de service et tient compte des besoins de sa clientèle pour définir les modalités et les horaires de fonctionnement de son réseau.

Les relations entre OPA et sa clientèle sont régies par contrats de droit commun.

OPA définit les conditions de fourniture de ses produits et services.

OPA peut conclure des contrats dont les conditions sont fixées de gré à gré sur la base de devis particuliers.

Lorsque OPA est contraint de restreindre ou suspendre de façon durable les services habituellement offerts, il en informe le plus rapidement possible la clientèle et l'autorité publique.

Art 24 - pour ordre (inclus dans art. 21)

Art. 25 - pour ordre (voir art. 23 - cela fait partie de la prise en compte des besoins de sa

IV- CADRE DE GESTION

Art 26 - pour ordre

Art. 27 - Principes de gestion

Dans le cadre de son autonomie de gestion, OPA est responsable du bon emploi de ses ressources humaines et de ses moyens matériels et financiers, ainsi que de l'équilibre général de ses comptes.

Tout service ou prestation fourni par OPA donne lieu à paiement du prix correspondant sous réserve des dispositions particulières prévues par le présent cahier des charges.

Art. 28 à 32 (organisation financière à préciser)

Art. 33 - Modalités de fixation des tarifs

1 - Services réservés, y compris leurs prolongements internationaux

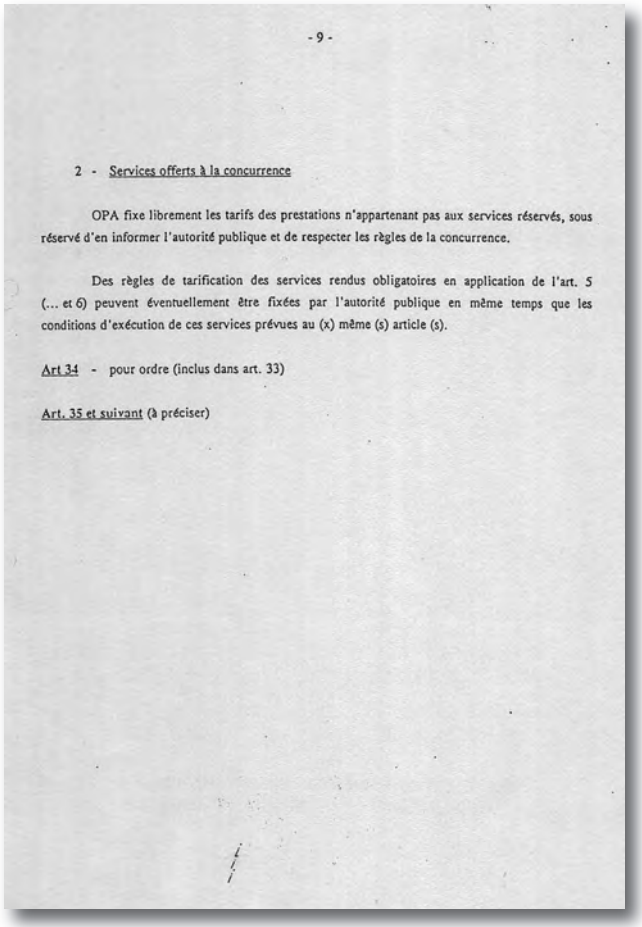
Les tarifs de ces services sont établis de façon à assurer l'équilibre économique de ce secteur d'activité d'OPA et en concertation avec l'autorité publique.

Les propositions de modification tarifaire sont soumises par OPA à l'autorité publique et, à défaut d'opposition dans le délai d'un mois, les nouveaux tarifs sont réputés homologués.

Dans le cas contraire, l'autorité publique précise à OPA les tarifs applicables et les compensations financières destinées à palier le déséquilibre économique qui peut en résulter.

Les nouveaux tarifs doivent être portés à la connaissance de la clientèle 8 jours avant la date de leur entrée en vigueur.

15/06/1993

- 9 -

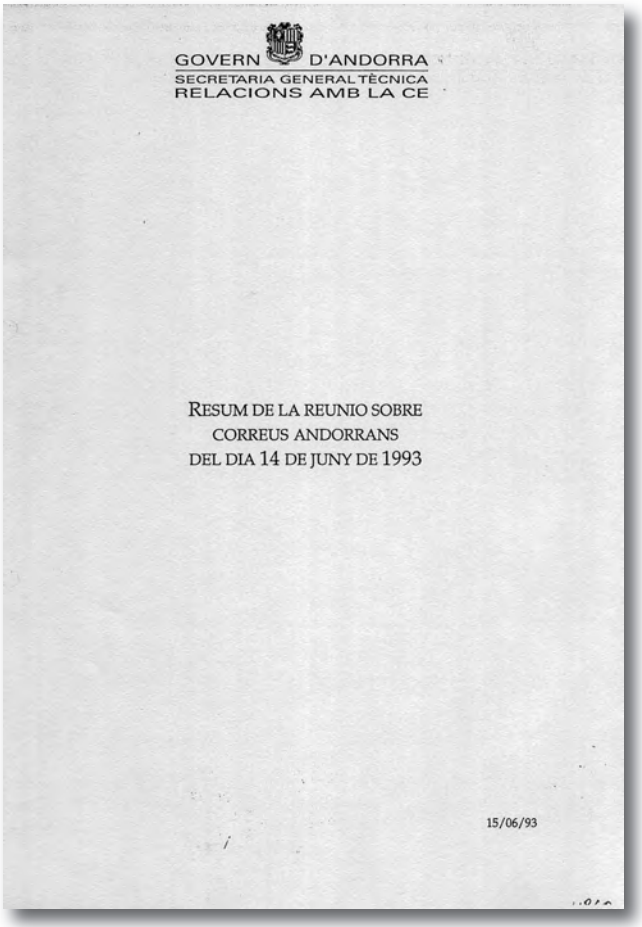
2 - Services offerts à la concurrence

OPA fixe librement les tarifs des prestations n'appartenant pas aux services réservés, sous réservé d'en informer l'autorité publique et de respecter les règles de la concurrence.

Des règles de tarification des services rendus obligatoires en application de l'art. 5 (... et 6) peuvent éventuellement être fixées par l'autorité publique en même temps que les conditions d'exécution de ces services prévues au (x) même (s) article (s).

Art 34 - pour ordre (inclus dans art. 33)

Art. 35 et suivant (à préciser)

GOVERN D'ANDORRA
SECRETARIA GENERAL TÈCNICA
RELACIONS AMB LA CE

RESUM DE LA REUNIO SOBRE
CORREUS ANDORRANS
DEL DIA 14 DE JUNY DE 1993

15/06/93

RESUM DE LA REUNIO SOBRE CORREUS ANDORRANS DEL DIA 14 DE JUNY DE 1993

El dia 14 de juny de 1993, a la sala de reunions del M.I. Govern, al tercer pis de l'edifici administratiu, el M.I.Sr. Antoni Armengol Aleix, Ministre de Relacions Exteriors, i el Sr. Josep M. Pla, del Servei d'Estudis del Ministeri de Finances, mantenen una reunió tècnica amb el Sr. Jean-Pierre Courtois i el Sr. Jean-Marie Nicolas sobre els correus andorrans.

Comença la reunió aproximadament a dos quarts de quatre de la tarda.

El Sr. Courtois exposa que per raons institucionals (competència del M.I. Govern), polítiques (reivindicació històrica), tècniques (millora del servei i de la rendibilitat) i jurídiques (en el cas de *La Poste* es tracta d'una administració francesa a l'estranger), cal crear els correus andorrans. Esmenta el seu interès personal en resoldre el tema i indica que voldria que estigués llest pel 14 de juliol, afegint que li sembla possible aconseguir-ho. Apunta que es podria arribar a un pre-acord a finals de juny i fer una reunió el 9 de juliol de 1993 per rubricar un acord a nivell tècnic. En un segons temps es podria organitzar una signatura oficial, potser al setembre.

Argumenta que per garantir la viabilitat econòmica del projecte cal suprimir la gratuïtat del servei. Diu que el M.I.Sr. Cap de Govern hi està d'acord. Aconsella presentar-ho a l'opinió pública com una condició imposada per la negociació. Afegeix que la rendibilitat també és un problema de personal, que caldrà concentrar i alleugerir, sinó de cop almenys progressivament.

Explica que *La Poste* voldria incloure el tema dels serveis financers en la negociació. Diu que els ha indicat que si s'inclou aquest tema no es podrà resoldre el dossier ràpidament. Esmenta que cal mantenir les operacions qie realitza actualment *La Poste* (*mandats*, dipòsits, comptes corrents, productes financers...) en aplicació del principi dels drets adquirits, però sense crear problemes ni a l'INAF ni a la banca andorrana. Continua indicant que cal tractar només la qüestió postal.

Indica que la condició necessària perquè el servei de correus sigui rendible és la creació d'un monopoli, en contrapartida de la prestació d'un servei públic. Diu que si els correus andorrans s'obren a la competència apareixeran problemes de seguida, ja

que grups francesos i espanyols s'instal·laran per endur-se la part més rendible de l'activitat. Aconsella adoptar una visió nacionalista, i apunta que els problemes polítics amb Espanya estan resolts. Esmenta que la creació d'un monopoli tocarà interessos adquirits, ja que avui alguns operadors realitzen activitats de distribució. Llegeix i comenta el document « *Service universel et service réservé en Andorre* » realitzat per *La Poste* que tracta de la necessitat de crear un servei reservat per garantir la rendibilitat dels correus andorrans.

A continuació llegeix un altre document de *La Poste* sobre temes tècnics que cal resoldre: creació d'un monopoli, obertura a la competència, manteniment dels serveis financers, estructura jurídica, aportació de capital, composició del consell d'administració, distribució de beneficis...

Recorda la proposta del M.I.Sr. Cap de Govern sobre la participació respectiva en el capital de la societat: el M.I. Govern 51 %, *La Poste* i *Correos* 24,5 % cada ú. Indica que la societat SOFIPOSTE faria la inversió pel compte de *La Poste*. Argumenta que seria millor crear una entitat parapública similar al Servei de Telecomunicacions d'Andorra i no una societat anònima. Demana que se li trameti un resum, si fos possible en francès, dels estatuts del STA.

Presenta dues opcions per l'aportació de capital inicial:

- aportar l'immobilitzat actual dels dos serveis de correus, valorat en 30,8 milions de francs per *La Poste* i 20 milions de francs per *Correos*, i afegir aportacions en metàl·lic;
- determinar el capital necessari, aportar-lo les tres parts i finançar les inversions necessàries mitjançant crèdits bancaris.

Indica que *La Poste* prefereix la segona opció. Afirma la necessitat de tancar l'accés al capital per part de tercers.

Comenta la composició del consell d'administració, que hauria d'ésser àmplia i que podria incloure una representació dels usuaris. Proposa que estigui compost per cinc o sis andorrans, dos francesos i dos espanyols; que el M.I. Govern en nomeni el president, que hauria d'ésser andorrà, i les altres parts un vice-president cada una, rebent tots « *l'agrément* » de les altres parts. Apunta que cal preveure les regles necessàries perquè el consell d'administració no pugui prendre decisions en contra d'una de les parts. Es demana si cal limitar la reelecció dels membres. Afegeix que cal preveure una periodicitat mínima per les reunions (tres o quatre cops a l'any), la possibilitat de convocatòria per part del president, d'un vice-president o d'una part del consell d'administració, i els quòrums necessaris per la validesa de les reunions i

15/06/1993

de les decisions, preveient que les tres parts han d'estar representades. Esmenta en particular la necessitat d'acord de les tres parts per les decisions importants i afegeix que cal preveure un mètode per resoldre les decisions conflictives. Dóna l'exemple de la determinació del preu del segell, que té incidències tècniques i polítiques, i apunta que si per raons polítiques el M.I. Govern no estigués d'acord amb la proposta tècnica del consell d'administració, podria fer adoptar la seva decisió política aportant una subvenció per cobrir les pèrdues.

Esmenta ràpidament el tema de la filatèlia, per al qual es podria preveure una convenció de distribució amb *La Poste* i *Correos* mitjançant el pagament d'una comissió.

Subratlla que assegurar la rendibilitat és la condició necessària sobre la qual no podran cedir, tot i que es pot preveure un període transitori per introduir progressivament la tarificació i per resoldre les qüestions de personal.

Conclou desitjant que es pugui fer una reunió tripartita a finals de juny i dient que ens comentaran en detall els dossiers tècnics perquè tinguem una informació precisa.

A un quart de sis de la tarda s'aixeca la sessió.

LA POSTE

15 JUIN 1993

ACCORD POUR LA CREATION D'UN OFFICE POSTAL ANDORRAN (OPA)

AVANT-PROJET

(L'avant-projet qui suit est une proposition fondée sur des principes généraux qu'il conviendra de traduire ultérieurement dans des termes juridiques conformes à la législation andorrane).

L'exécution des prestations postales dans les vallées d'Andorre s'opèrent conformément à une convention de 1930, simultanément par l'administration des postes espagnoles, et par l'administration des postes françaises, aujourd'hui Correos et La Poste.

Afin de rationaliser l'exploitation de ces services postaux, Correos, La Poste et le gouvernement andorran se sont rapprochés pour instituer une poste andorrane.

Ensuite de quoi il a été convenu ce qui suit.

Remarque : Il convient d'ores et déjà de noter que le patrimoine postal actuel en Andorre appartient à La Poste et à Correos et qu'il conviendra d'une façon ou d'une autre de procéder à son transfert vers la nouvelle entité (OPA).

ARTICLE 1 - Dénomination - siège - durée de l'OPA

Les parties contractantes créent dans la Principauté d'Andorre une société tripartite andorrane.

La société est dénommée *(pour les besoins de la mise en place du dossier et à titre provisoire)* l'office postal andorran *(à commenter)*.

Le siège social de la société est fixé à Andorre-la-Vieille *(à commenter)*.

La durée de la société est fixée à ..... *(à analyser avec un avocat andorran et les diverses parties à l'accord)*.

ARTICLE 2 - Objet social - Missions

L'OPA a pour objet d'assurer dans les relations intérieurs et internationales le service universel du courrier sous toutes ses formes conformément au cahier des charges *(à commenter, voir en particulier la question du courrier domestique, de la presse...)*.

L'OPA assure tout autre service de collecte, de transport et de distribution d'objets et de marchandises, conformément au cahier des charges.

L'OPA peut offrir des prestations relatives aux moyens de paiement et de transfert de fonds, aux produits de placement, d'épargne et d'assurances (*sur les services financiers, commenter et analyser les possibilités en fonction des particularités andorrane tant géographiques* -territoire et population- *qu'économiques ; il existe un très grand nombre de banques dans la Principauté d'Andorre*).

ARTICLE 3 - Statut juridique

L'office postal andorran est constitué sous forme de société "anonyme" au capital de (...). *(A noter qu'il convient en droit français d'avoir un minimum de 7 actionnaires et qu'il conviendra de voir ce qu'il est possible de faire sur ce point en Andorre)*, il constitue une entreprise publique *(à commenter)*, avec une personnalité juridique propre, et une organisation autonome.

Il est doté d'un patrimoine propre et a la pleine capacité juridique pour son développement social *(à commenter)*.

ARTICLE 4 - Attributions

L'Office Postal Andorran, constitué en vertu de la législation andorrane, agit conformément aux règles de droit andorran, et se réfère pour ses activités tant à cette législation qu'aux présents statuts non contraires et au cahier des charges.

- L'office met au point et adopte de façon autonome son programme d'activité qu'il soit opérationnel ou commercial.

- L'office est habilité à conclure des accords, notamment à exercer toutes activités commerciales, tant dans le domaine du courrier que dans celui des services financiers aussi bien sur le plan national qu'international *(à commenter - perspective notamment de création de filiale)*.

- L'office doté de la personnalité juridique est habilité à ester en justice

- L'office dresse son bilan et agit sur une base d'autofinancement *(poser ici en particulier la question des éventuelles subventions)*.

- L'office demeure autonome dans sa gestion.

- L'office fixe le prix de ses prestations conformément au cahier des charges.

- L'office est habilité à mener de façon autonome toutes les opérations tant sur le territoire andorran qu'à l'étranger.

ARTICLE 5 - Apports

Deux options sont proposées, la seconde emportant la préférence.

1ERE OPTION

- Apports en numéraire

Il faudra faire les études économiques nécessaires pour déterminer les besoins en numéraire de la future société *(compte d'exploitation prévisionnel)*.

- Apports en nature

Il apparaît que les apports principaux seront des apports en nature estimés à ce jour pour :

-	La Poste à 30 800 000 F	(Simple ordre de grandeur
-	Correos à 20 000 000 F	à préciser)

Il faudra déterminer quelle sera la contribution financière du gouvernement andorran et négocier les modalités de son apport sachant qu'il a été convenu qu'il s'élèverait à 51 % du capital social. Cette contribution serait importante compte tenu du montant des apports en nature.

Il convient de lister les éléments apportés qu'ils soient corporels (2) ou incorporels (1).

1/ Eléments incorporels *(liste non exhaustive)*

* la clientèle et l'achalandage
* les droits de propriété industrielle, dessins, modèles, programmes informatiques *(le cas échéant)* qui pourraient appartenir ou bénéficier aux apporteurs
* toutes études et tous documents commerciaux techniques-administratifs ou financiers concernant l'exploitation..... *(à commenter - notamment sur la question concernant la valorisation du savoir-faire)*.

2/ Immobilisations corporelles

Il s'agit de l'ensemble des immobilisations corporelles qui comprend les bâtiments, les mobiliers, l'outillage.... *(à commenter)*

3/ Immobilisations financières *(le cas échéant)*.

Propriété et jouissance

La société aura la propriété des biens et droits apportés à compter du jour de son immatriculation *(à voir en fonction de la pratique andorrane)*.

Charges et conditions

(descriptions juridiques du bien le cas échéant).

Rémunération des apports

En rémunération des apports consentis à la société, il est attribué à l'apporteur, ... X actions d'un montant nominal de ..... francs ou pesetas chacune *(à commenter)*.

Il est possible que les biens fassent l'objet d'une estimation *(en droit français, c'est au commissaire aux apports que revient cette charge)*;

SECONDE OPTION

Il conviendrait de fixer en fonction de critères économiques le montant d'un capital en numéraire idéal pour ce type d'entreprise.

Ce capital serait divisé comme il a été convenu lors des rencontre de juillet 1992, 51 % pour Andorre, 24,5 % pour Correos et 24,5 % pour La Poste.

C'est la nouvelle structure, l'OPA qui procéderait alors à l'achat des meubles et immeubles et éléments incorporels à son exploitation en empruntant sur le marché financier.

Cette solution simple éviterait en particulier les apports en nature et serait susceptible de diminuer l'apport en capital du gouvernement andorran.

Cette seconde option, beaucoup plus souple, qui pourrait être mise en oeuvre rapidement, emporte la préférence.

ARTICLE 6 - Capital social

Le capital social est fixé à la somme de "X" francs ou pesetas *(à commenter)*.

Il est divisé en "X" actions de "X" francs ou pesetas chacune.

ARTICLE 7 - Modification du capital

Prévoir cette possibilité en fonction des particularités andorranes et des desiderata des parties.

ARTICLE 8 - Libération des actions

A organiser en fonction de la législation andorrane.

ARTICLE 9 - Forme des titres

A voir avec un avocat andorran.

ARTICLE 10 - Transmission et indivisibilité des actions

Il faudra relever la question des actions librement négociables. Il convient de s'interroger sur l'importance du caractère intuitu personae qui sied mieux à la forme sociale de type SARL (problème de changement d'actionnaires et de revente d'actions, il conviendra de se prémunir contre d'éventuelles modifications de majorité -à commenter).

ARTICLE 11 - Conseil d'administration

L'organe dirigeant de la société est le conseil d'administration ; il est composé de trois membres.

Le conseil d'administration est chargé de la définition de la politique générale de la société dans le cadre défini par les présents statuts.

Il détermine le programme des activités et les droits de la direction. Il est investi des pourvois les plus étendus pour agir en toute circonstance au nom de la société. Il les exerce dans la limite de l'objet social et sous réserve de ceux expressément attribués par la loi *(à analyser avec un avocat andorran)*.

Le Conseil d'administration choisit à la majorité *(à commenter)* parmi ses membres le Président du conseil d'administration et le Vice-Président du conseil d'administration *(il conviendra de voir si l'on ne peut pas prévoir un roulement dans la présidence pour pallier les problèmes engendrés dans le cas de l'office tripartite)*.

Chaque partie désigne un administrateur au conseil.

Elle est libre du choix de son représentant et de la durée de son mandat. Ce dernier peut se faire assister d'une personne de son choix à chaque réunion, en qualité de conseiller technique, lequel ne disposera que d'une voie consultative.

ARTICLE 12 - REUNION DU CONSEIL D'ADMINISTRATION

Le Conseil d'administration se réunit aussi souvent que l'intérêt de l'OPA l'exige et au moins une fois tous les "X" mois *(à commenter)*.

Le conseil peut être réuni de façon extraordinaire ..... *(à commenter)*.

ARTICLE 13 - Délibérations et votes

Le Conseil d'administration ne peut valablement délibérer que si deux administrateurs au moins sont présents.

Dans les cas indiqués ci-après, le conseil doit statuer dans ses réunions à la majorité des deux tiers des voix représentées au conseil.

Il conviendra de lister les thèmes sur lesquels une minorité de blocage pourra être exercée, notamment en cas d'accord avec un opérateur public ou privé, relatif aux relations internationales ou en cas de projet d'implantation à l'étranger.

Il sera nécessaire de déterminer "politiquement" les pouvoirs de chaque partie.

ARTICLE 14 - Assemblée générale

Il conviendra de reprendre des statuts types conformes à la législation andorrane (*à déterminer avec un avocat andorran*).

Il conviendra de déterminer les cas où devront intervenir les minorités de blocage.

ARTICLE 15 - Répartition des bénéfices

(à commenter).

ARTICLE 16 - Liquidation

A adapter à la législation andorrane et voir avec un avocat.

ARTICLE 17 - Dispositions transitoires

Il conviendrait de prévoir que la Direction de l'OPA, désignée par le Conseil d'administration, devra mettre au point en liaison avec les services de La Poste et de Correos existant encore en Andorre, les modalités pratiques de fonctionnement de l'OPA.

Durant la période nécessaire à ces travaux préalables à l'ouverture de l'OPA au public, le service postal devra continuer à être assuré par les deux réseaux de La Poste et de Correos selon les anciennes modalités.

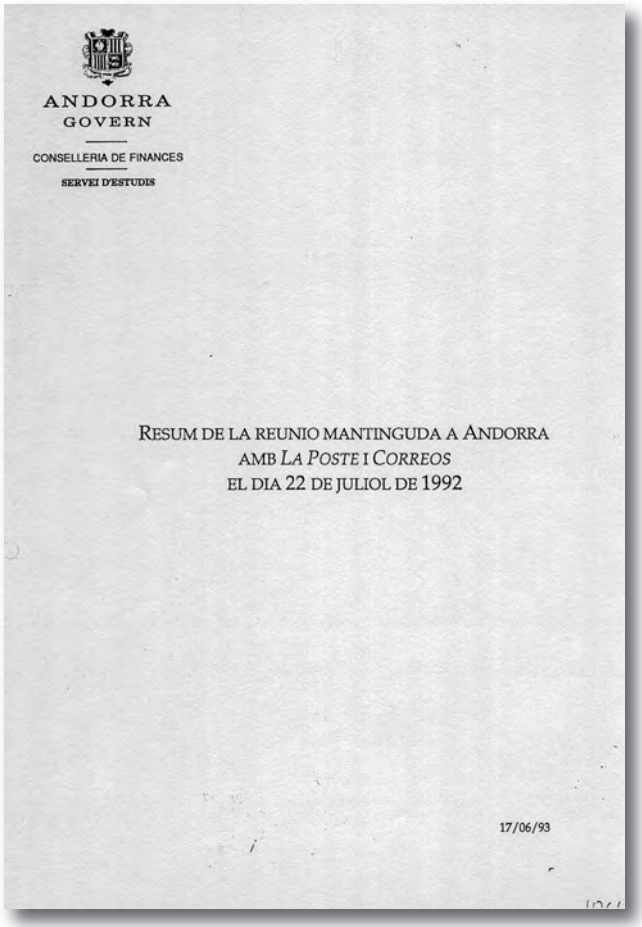
La Direction de l'OPA déterminera également, en collaboration avec La Poste et Correos, les mesures propres à sauvegarder, durant une période à déterminer, les intérêts des anciens clients des deux réseaux postaux fonctionnant en Andorre.

Remarque importante. : Cette ébauche a pour objectif de poser les premières questions concernant la constitution du futur Office Postal andorran ; il s'agit d'une base de réflexion.

*

* *

17/06/1993

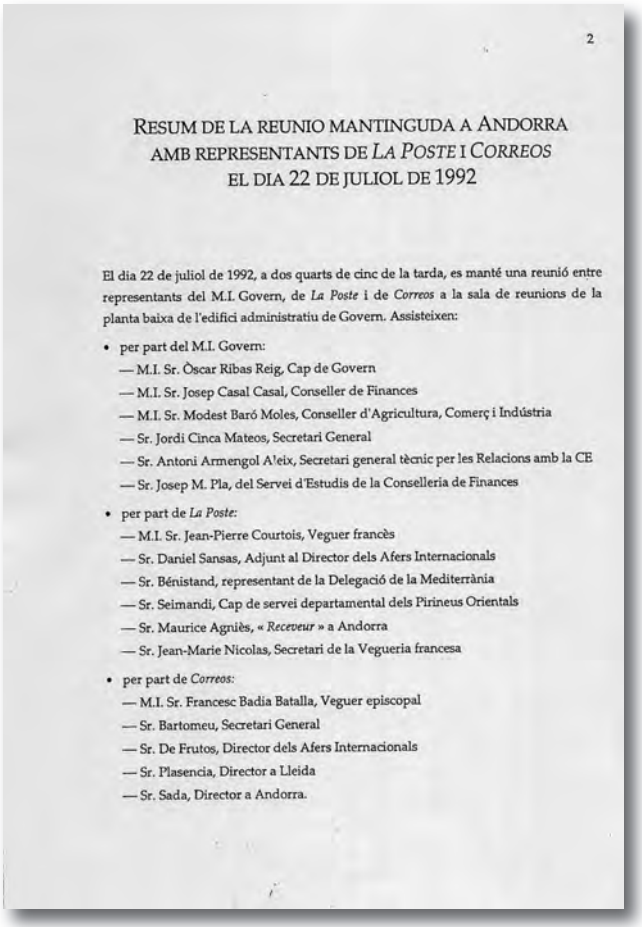
ANDORRA
GOVERN

CONSELLERIA DE FINANCES

SERVEI D'ESTUDIS

RESUM DE LA REUNIO MANTINGUDA A ANDORRA
AMB *LA POSTE* I *CORREOS*
EL DIA 22 DE JULIOL DE 1992

17/06/93

RESUM DE LA REUNIO MANTINGUDA A ANDORRA
AMB REPRESENTANTS DE *LA POSTE* I *CORREOS*
EL DIA 22 DE JULIOL DE 1992

El dia 22 de juliol de 1992, a dos quarts de cinc de la tarda, es manté una reunió entre representants del M.I. Govern, de *La Poste* i de *Correos* a la sala de reunions de la planta baixa de l'edifici administratiu de Govern. Assisteixen:

- per part del M.I. Govern:
  - — M.I. Sr. Òscar Ribas Reig, Cap de Govern
  - — M.I. Sr. Josep Casal Casal, Conseller de Finances
  - — M.I. Sr. Modest Baró Moles, Conseller d'Agricultura, Comerç i Indústria
  - — Sr. Jordi Cinca Mateos, Secretari General
  - — Sr. Antoni Armengol Alˈeix, Secretari general tècnic per les Relacions amb la CE
  - — Sr. Josep M. Pla, del Servei d'Estudis de la Conselleria de Finances
- per part de *La Poste:*
  - — M.I. Sr. Jean-Pierre Courtois, Veguer francès
  - — Sr. Daniel Sansas, Adjunt al Director dels Afers Internacionals
  - — Sr. Bénistand, representant de la Delegació de la Mediterrània
  - — Sr. Seimandi, Cap de servei departamental dels Pirineus Orientals
  - — Sr. Maurice Agniès, « *Receveur* » a Andorra
  - — Sr. Jean-Marie Nicolas, Secretari de la Vegueria francesa
- per part de *Correos:*
  - — M.I. Sr. Francesc Badia Batalla, Veguer episcopal
  - — Sr. Bartomeu, Secretari General
  - — Sr. De Frutos, Director dels Afers Internacionals
  - — Sr. Plasencia, Director a Lleida
  - — Sr. Sada, Director a Andorra.

El M.I. Sr. Ribas declara que en aquesta reunió vol escoltar les propostes que facin *La Poste* i *Correos*, que correus és un tema que per raons històriques i polítiques li fa molta il·lusió, i que es pot pensar que les tres parts administrin el servei.

El Sr. De Frutos explica les tendències actuals de l'activitat postal a nivell mundial, que mostren la desaparició del correu personal i l'augment del correu comercial. Recalca que la gratuïtat del servei a Andorra impedeix la millora de la seva qualitat, tot i demanant inversions importants. Exposa que *Correos* i *La Poste* han mantingut reunions de treball per estudiar els problemes tècnics que planteja unificar i racionalitzar del servei postal a Andorra, amb vistes a augmentar la qualitat del servei i a fer-lo econòmicament viable. Declara que no han arribat a cap conclusió i manifesta el seu desig de conèixer la voluntat del M.I. Govern sobre aquesta qüestió.

El Sr. Sansas es congratula de l'esperit de col·laboració que ha presidit aquestes reunions entre *Correos* i *La Poste* i afegeix que els estudis encara no s'han finalitzat. Declara que el servei de correus andorrà no serà la suma dels serveis de *La Poste* i de *Correos*, ja que la racionalització permetrà obtenir guanys de productivitat. Detalla les característiques del tràfic a Andorra (89 plecs per any i habitant a Andorra, contra 360 a França, 280 a Alemanya i 760 als Estats Units ; 150 000 plecs per any i per carter a Andorra, 210 000 a França) i argumenta que per obtenir la viabilitat econòmica del servei caldrà introduir una tarificació interior.

El M.I. Sr. Ribas, després d'exposar l'interès polític i econòmic que representa per al M.I. Govern el servei de correus, llança l'idea d'explotar una societat mixta on Andorra tingui el 51 % i França i Espanya es reparteixin el 49 %.

El Sr. Sansas respon que es pot estudiar aquesta opció.

El Sr. De Frutos declara que l'idea els ve de nou, que requereix anàlisi i que n'ha de referir als seus superiors.

El M.I. Sr. Ribas proposa que es creï una comissió tècnica per estudiar el tema i les seves implicacions i apunta que els Sr. Armengol i el Sr. Pla poden coordinar-ne les reunions.

El Sr. De Frutos proposa que d'una banda es continuï el treball tècnic sobre la fusió de les xarxes i que d'altra banda es convoquin reunions per tractar de la societat mixta.

El Sr. Sansas es declara d'acord amb l'idea de realitzar aquest treball paral·lel.

Després de discussions internes a cada delegació, el Sr. Sansas proposa fer una reunió passat setembre, quan hagi finalitzat la concertació entre *Correos* i *La Poste*. Explica que

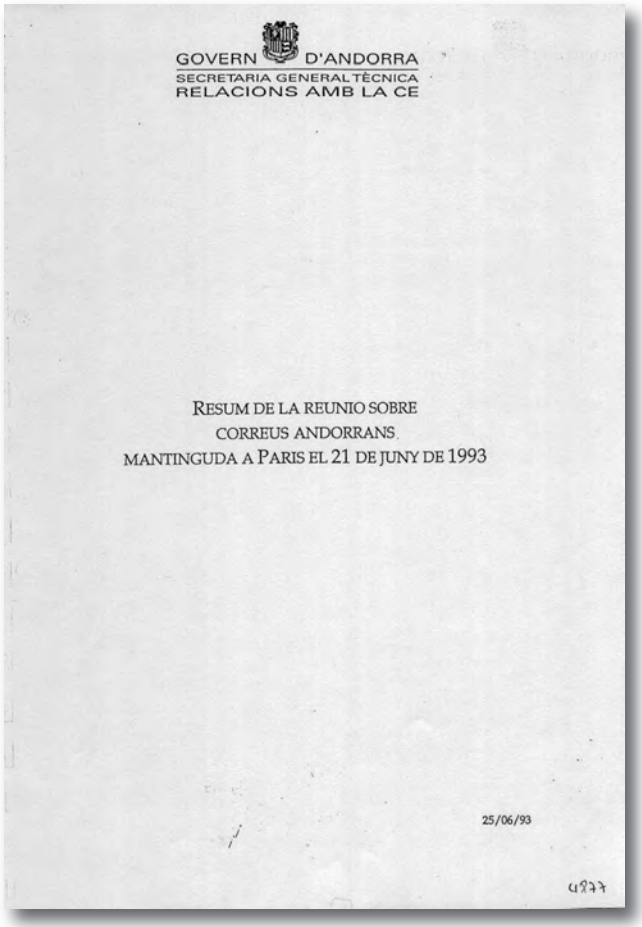
els problemes que es plantegen són de gestió i de reglamentació i afegeix que el M.I. Govern haurà de determinar les missions de l'operador perquè sobrevisqui econòmicament. A continuació estableix un paral·lel amb les propostes que ha fet la Comunitat Econòmica Europea sobre el tema postal.

El M.I. Sr. Ribas esmenta que es podria fer una concessió, apunta que es tracta d'una data històrica en tractar-se de la primera reunió a tres bandes i dóna les gràcies.

El M.I. Sr. Courtois comenta que es tracta d'una qüestió molt complexa que requereix molta reflexió, en haver-hi problemes de rendibilitat que poden abocar a abandonar la gratuïtat del servei interior. Esmenta que caldrà prendre precaucions amb el personal, que pot provocar un problema polític parroquial. Afegeix que caldrà definir amb cura les condicions reglamentàries per no afectar els interessos dels operadors privats que avui tenen activitats en el sector i al mateix temps evitar que s'enduguin la millor part del mercat. Diu que el projecte està molt recolzat a l'*Élysée*, que cal evitar els problemes polítics i que es tractaria d'una estructura original a nivell europeu.

A continuació s'aixeca la sessió.

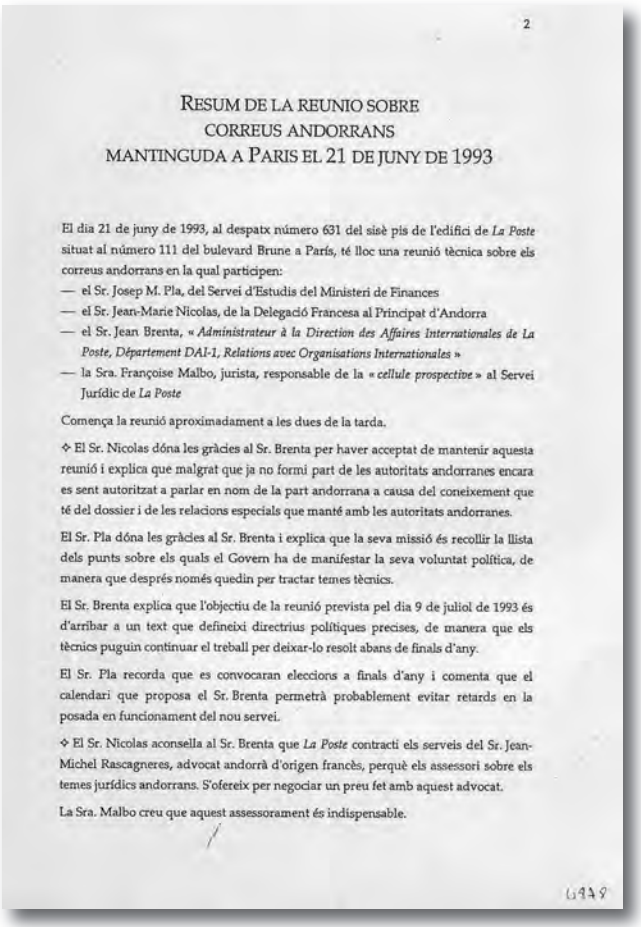
25/06/1993

GOVERN D'ANDORRA
SECRETARIA GENERAL TÈCNICA
RELACIONS AMB LA CE

RESUM DE LA REUNIO SOBRE
CORREUS ANDORRANS
MANTINGUDA A PARIS EL 21 DE JUNY DE 1993

25/06/93

RESUM DE LA REUNIO SOBRE
CORREUS ANDORRANS
MANTINGUDA A PARIS EL 21 DE JUNY DE 1993

El dia 21 de juny de 1993, al despatx número 631 del sisè pis de l'edifici de *La Poste* situat al número 111 del bulevard Brune a París, té lloc una reunió tècnica sobre els correus andorrans en la qual participen:

— el Sr. Josep M. Pla, del Servei d'Estudis del Ministeri de Finances
— el Sr. Jean-Marie Nicolas, de la Delegació Francesa al Principat d'Andorra
— el Sr. Jean Brenta, « *Administrateur à la Direction des Affaires Internationales de La Poste, Département DAI-1, Relations avec Organisations Internationales* »
— la Sra. Françoise Malbo, jurista, responsable de la « *cellule prospective* » al Servei Jurídic de *La Poste*

Comença la reunió aproximadament a les dues de la tarda.

✧ El Sr. Nicolas dóna les gràcies al Sr. Brenta per haver acceptat de mantenir aquesta reunió i explica que malgrat que ja no formi part de les autoritats andorranes encara es sent autoritzat a parlar en nom de la part andorrana a causa del coneixement que té del dossier i de les relacions especials que manté amb les autoritats andorranes.

El Sr. Pla dóna les gràcies al Sr. Brenta i explica que la seva missió és recollir la llista dels punts sobre els quals el Govern ha de manifestar la seva voluntat política, de manera que després només quedin per tractar temes tècnics.

El Sr. Brenta explica que l'objectiu de la reunió prevista pel dia 9 de juliol de 1993 és d'arribar a un text que defineixi directrius polítiques precises, de manera que els tècnics puguin continuar el treball per deixar-lo resolt abans de finals d'any.

El Sr. Pla recorda que es convocaran eleccions a finals d'any i comenta que el calendari que proposa el Sr. Brenta permetrà probablement evitar retards en la posada en funcionament del nou servei.

✧ El Sr. Nicolas aconsella al Sr. Brenta que *La Poste* contracti els serveis del Sr. Jean-Michel Rascagneres, advocat andorrà d'origen francès, perquè els assessori sobre els temes jurídics andorrans. S'ofereix per negociar un preu fet amb aquest advocat.

La Sra. Malbo creu que aquest assessorament és indispensable.

El Sr. Brenta diu que quan conegui el cost de la intervenció d'aquest advocat *La Poste* determinarà quin servei l'ha de contractar i prendrà una decisió.

✧ El Sr. Nicolas comenta que SOFIPOSTE li ha demanat quina fiscalitat s'aplica sobre la cessió de parts a Andorra (el Sr. Pla respon que cap) i quina s'aplicaria sobre l'organisme de correus andorrans (el Sr. Pla respon que dependrà dels estatuts). Esmenta que a Andorra les administracions estan exonerades de taxes sobre el consum i d'IMI.

✧ El Sr. Nicolas enumera els temes que encara queden per resoldre: l'estatut jurídic de l'organisme, la introducció d'una tarificació per al servei interior, la configuració del consell d'administració, la creació d'un monopoli i l'estatut del personal, tant del que es contracti en el futur com del que actualment treballa a *La Poste* i a *Correos*.

✧ El Sr. Nicolas proposa per al futur organisme el nom de « Servei de Correus Andorrans », que es podria abreviar en SCA.

El Sr. Pla respon que li sembla més adient « Correus Andorrans », ja que avui el públic empra « correus francesos » i « correus espanyols » per als serveis existents, i que probablement continuarà emprant « correus » per al futur servei.

✧ El Sr. Brenta explica que caldrà nomenar un servei de direcció i comenta la possible dificultat de trobar un director andorrà que tingui la formació adient. Esmenta que els directors actuals seran útils per la continuació del servei postal fins que Correus Andorrans entri en funcionament, però no creu que puguin intervenir eficaçment per definir el funcionament de Correus Andorrans, ja que estan massa avesats al funcionament actual per concebre'n un de nou. Aquesta feina - continua - pertocarà al servei de direcció, que podria estar recolzat per dos tècnics, un espanyol i un francès, delegats temporalment, potser un o dos anys, a Andorra.

El Sr. Nicolas es mostra d'acord amb aquesta exposició i afegeix que Correus Andorrans podria concretar la delegació temporal dels tècnics amb dues convencions de prestació de serveis, una amb *La Poste* i una altra amb *Correos*.

El Sr. Pla recomana que, així com els representants de *Correos* i de *La Poste* en el si del Consell d'Administració serviran de corretja de transmissió política entre Correus Andorrans i llurs entitats respectives, aquests tècnics delegats haurien de servir de corretja de transmissió tècnica.

El Sr. Brenta informa de l'existència a França d'una escola superior de correus que forma els directius de *La Poste* i que podria acollir al futur director.

✧ El Sr. Brenta lliura al Sr. Pla els documents següents:

— « *Accord pour la création d'un office postal andorran. Avant-projet* » que proposa un esquema d'acord per la creació de Correus Andorrans i que fa aparèixer una sèrie de qüestions per resoldre (annex 1)
— « *Esquisse d'un cahier des charges de l'office postal andorran* » que proposa una llista d'obligacions que tindrà Correus Andorrans (annex 2)
— « *Service universel et service réservé en Andorre* » que defensa la necessitat de crear un monopoli i que proposa una definició dels serveis reservats a aquest monopoli (annex 3)
— « *Andorre. Compte de résultat. Bilan* » que presenta, segons recalca el Sr. Brenta tot i demanant que el document es consideri confidencial, una primera estimació poc precisa i amb moltes incògnites del compte de resultats i del balanç de Correus Andorrans (annex 4)

✧ Sobre l'article 3 de l'« *Accord pour la création d'un office postal andorran. Avant-projet* », que fa referència a l'estatut jurídic de Correus Andorrans, el Sr. Pla diu que caldrà preguntar al Govern quina és la seva voluntat.

El Sr. Nicolas enumera quatre possibilitats: societat anònima, entitat parapública, societat mixta amb capital estranger i societat mixta amb capital estranger i capital privat. Considera que es pot excloure la primera (societat anònima) i l'última (participació de capital privat).

El Sr. Pla explica que en tots els casos caldrà una decisió del Consell General.

✧ Es comenta l'article 4, que fa referència a les atribucions de Correus Andorrans, i el document « *Andorre. Compte de résultat. Bilan* ».

El Sr. Brenta explica que la filatèlia representa uns ingressos importants i que Correus Andorrans podria demanar a *La Poste* que imprimís els seus segells i que els distribuís a França, facturant *La Poste* el cost d'impressió i de distribució i reemborsant els ingressos de les vendes; remarca que es podria crear el mateix sistema de distribució a Espanya, si *Correos* hi estigués d'acord. Pel que fa als mandats internacionals, que permeten trametre i rebre diners per correu, recalca que Correus Andorrans hauria de continuar oferint-los; exposa que cal un sistema de control i apunta que Correus Andorrans el podria subcontractar a *Correos*, ja que avui a Andorra *Correos* tracta més mandats que *La Poste* i que no sortiria a compte crear el sistema de control a Andorra per la poca quantitat de mandats que es tracten. Explica que la gestió dels « *frais terminaux* » en les relacions postals internacionals és senzilla, que es realitza mitjançant estadístiques i que la podria assumir Correus Andorrans.

✧ El Sr. Nicolas recalca que la fixació del preu del servei interior és molt important tant per les seves implicacions polítiques com per l'equilibri financer de Correus Andorrans. Declara que els estatuts han de preveure la solució que caldria aplicar si un preu fixat políticament no permetés atènyer l'equilibri pressupostari, i apunta l'atorgament d'una subvenció per part del Govern.

El Sr. Pla comenta que malgrat es puguin concebre diferents modalitats per introduir una tarificació que sembla necessària per assegurar l'equilibri pressupostari, mantenir un símbol de gratuïtat permetria fer acceptar la modificació del sistema més fàcilment, i proposa un exemple pràctic que sembla convèncer als demés participants.

Fent referència a l'article 33 de l'« *Esquisse d'un cahier des charges de l'office postal andorran* » sobre les modalitats de fixació de les tarifes, el Sr. Nicolas proposa que el Govern o el Consell General aprovin els comptes i el pressupost i decideixin sobre la distribució de beneficis o sobre l'aportació per cobrir pèrdues.

Es comenta el document « *Service universel et service réservé en Andorre* » i en particular l'àmbit del servei reservat, o monopoli, que s'atorgaria a Correus Andorrans. El Sr. Brenta explica la proposta del document segons la qual la competència no podria oferir, per ocupar-se de la distribució de plecs i targes postals amb adreça d'un pes inferior a un kg, un preu inferior a dues vegades el preu fixat per Correus Andorrans per distribuir una carta normal d'un kg. Això - diu - exclou a la competència del mercat de la carta normal, deixant-li però els serveis on es pot aportar un valor afegit important, com « *courrier* » o « *express* ». Afegeix que aquesta era la postura que França defensava davant la Comunitat. Responent a una pregunta del Sr. Pla indica que els operadors que avui distribueixen cartes a Andorra haurien de parar, però indica que es podrien buscar solucions transitòries si no se'ls volgués excloure immediatament del mercat.

✧ Pel que fa als serveis financers i responent a una pregunta del Sr. Pla, el Sr. Brenta explica que l'adhesió a la Unió Postal Universal implica l'acceptació de la convenció postal universal sobre serveis de correus. Afegeix que existeixen altres texts sobre serveis complementaris (paquets postals, mandats, xecs postals, caixa postal...) que són obligatoris si es vol oferir un d'aquests serveis, però que altrament no cal signar. Manifesta que el responsable dels serveis financers de *La Poste* li ha indicat que en principi *La Poste* no vol continuar oferint els seus serveis financers a Andorra perquè crearia massa problemes i resultaria massa car per al resultat obtingut. Afegeix que caldria preveure una solució per als clients actuals, el que li sembla fàcil. Comentant els articles 8, 9 i 10 del « *cahier des charges* » comenta que encara que Correus

Andorrans ofereixi avui aquests serveis, es poden preveure en la redacció per deixar portes obertes per al futur. Precisa que aquest és un punt sobre el qual el Govern s'ha de pronunciar.

✧ Es comenta l'article 5 de l'« *Accord pour la création d'un office postal andorran. Avant-projet* », que fa referència a les aportacions de capital. El Sr. Nicolas manifesta que el Cap de Govern està d'acord amb la segona opció que consisteix en determinar el capital necessari i en que les tres parts facin les aportacions que els corresponguin.

El Sr. Nicolas i el Sr. Pla demanen al Sr. Brenta que presenti una estimació del capital necessari per fer funcionar Correus Andorrans. Comenten que caldrà trobar la manera perquè Correus Andorrans esdevingui propietari dels locals de *La Poste* i de *Correos* que utilitzi, per exemple fent un contracte de lloguer amb opció de compra.

Es comenta que si un dels participants es volgués retirar de la societat caldria donar un dret d'adquisició preferent al Govern i després a l'altre dels participants.

✧ Es comenta l'article 11 que tracta de la composició del Consell d'Administració. Partint de la proposta inicial feta pel Sr. Nicolas d'un Consell d'Administració de 8 membres amb un president andorrà i dos vicepresidents, un per *La Poste* i un per *Correos*, es conclou que cal preveure dues instàncies: una Junta General d'Accionistes i un Consell d'Administració. La Junta General d'Accionistes es reuniria per prendre decisions importants, com modificar els estatuts, i els representants votarien segons les accions que representessin, amb quòrums per preservar els interessos de cada part mentre llur participació fos significativa. El Consell d'Administració prendria decisions de gestió a la majoria dels seus membres.

El Sr. Nicolas proposa que el vot favorable del 80 % del capital sigui necessari perquè la Junta General d'Accionistes prengui algunes decisions, el que avui requereix l'unanimitat de les tres parts però que més endavant trauria la possibilitat de bloqueig a participants minoritaris: si un dels participants s'hagués retirat conservant menys del 20 % del capital - explica - no podria bloquejar una decisió.

El Sr. Pla proposa que cada 10 % de capital doni dret a nomenar un membre del Consell d'Administració, el que avui conformaria un de nou membres: cinc membres nomenats pel Govern (51 %), dos membres nomenats per *La Poste* (24,5 %) i dos membres nomenats per *Correos* (24,5 %).

El Sr. Nicolas proposa que el president del Consell d'Administració sigui un dels membres nomenats pel Govern, de nacionalitat andorrana i amb vot diriment, i que el director de Correus Andorrans també participi al Consell d'Administració com a

01/07/1993

secretari, potser sense vot. Afegeix que caldria potser preveure la presència d'un o dos ministres, proposant el Ministre de Comerç i el Ministre de Finances. Explica que per evitar que es reproduïssin els problemes que va conèixer el STA l'any 1991 caldria que el director fos responsable davant del Consell d'Administració i el president del Consell d'Administració davant del Consell General.

Responent a una pregunta del Sr. Pla, el Sr. Brenta diu que els representants de *La Poste* en el si del Consell d'Administració seran triats segons el perfil que calgui.

✧ Comentant l'article 15 sobre repartiment de beneficis, el Sr. Nicolas i el Sr. Pla indiquen la necessitat de preveure la constitució de reserves estatutàries.

✧ El Sr. Brenta anuncia que *La Poste* ha tramès a *Correos* els tres primers documents esmentats i demana que el Govern prepari una contra-proposta.

El Sr. Nicolas declara que si *La Poste* ho accepta preparará amb l'advocat andorrà una contra-proposta que tingui en compte les especificitats jurídiques andorranes.

✧ Tractant el tema del personal, el Sr. Brenta indica que no existeix cap mena de problema de fons per definir l'estatut del personal de Correus Andorrans, tant del que actualment treballa a *La Poste* i a *Correos* com del de nova contractació, i que les solucions possibles són molt àmplies, des de la repatriació de tot el personal fins a la represa per part de Correus Andorrans. Demana que el Govern faci les propostes que consideri adients i que *La Poste* construirà un esquema que s'hi adapti.

El Sr. Nicolas indica que probablement el personal de nova contractació tindrà un estatut contractual i proposa que aquest tema es tracti amb el Sr. Francesc Caballol, Director de Personal del Govern. Pel que fa al personal actual recalca l'apartat cinquè de l'article set del decret dels Delegats Permanents del 15 de gener de 1974 que, segons l'interpreta, obliga a la represa del personal existent. Comenta les diferències actuals entre el personal de *La Poste* i de *Correos*, en particular la nacionalitat, en majoria andorrana a *La Poste* i espanyola a *Correos*, i la retribució, superior a *Correos* perquè els funcionaris de *Correos* cobren una prima d'expatriació. Aconsella que per evitar tensions un representant del Govern informi al personal que actualment treballa a *La Poste* i a *Correos* dels canvis eventuals.

El Sr. Brenta declara que *La Poste* informarà els seus empleats quan se sàpiga quin estatut se'ls aplicarà.

Aproximadament a dos quarts de sis de la tarda s'aixeca la sessió.

GOVERN D'ANDORRA
SECRETARIA GENERAL TÈCNICA
RELACIONS AMB LA CE

PREGUNTES I PROPOSTES SOBRE
CORREUS ANDORRANS

01/07/93

PREGUNTES I PROPOSTES SOBRE CORREUS ANDORRANS

El 22 de juliol de 1992, en una reunió mantinguda amb *Correos* i *La Poste*, el Cap de Govern va proposar crear una societat mixta per explotar els serveis de correus on Andorra tingués el 51 % i França i Espanya es repartissin el 49 %.

Després de mantenir vàries reunions amb representants de *La Poste* ha aparegut una sèrie de qüestions sobre les quals el Govern hauria de decidir perquè el dossier pogués continuar.

Nom de l'organisme: **Proposta:** Correus Andorrans

Seu social: **Proposta:** Andorra la Vella

Durada: **Proposta:** Il·limitada

Missió: **Proposta:** Segons plec de bases per definir, que inclouria el servei postal i potser la possibilitat d'altres serveis (objectes i mercaderies, serveis financers...)

Estatut jurídic: Es preveuen tres possibilitats:

1. Societat anònima, que caldria declarar d'interès públic perquè el capital estranger superaria el terç del capital social. Opció descartada per *La Poste* perquè no correspon a l'esperit de l'associació ni de l'organisme.
2. Societat d'economia mixta: esquema francès que no correspon a l'ordenament jurídic andorrà.
3. Entitat parapública. Opció preferida per *La Poste* perquè permet fer uns estatuts, un reglament de personal i un reglament de funcionament a mida que prevegin la participació de *La Poste* i de *Correos* en el capital i que limitin l'accés de tercers al capital. També permet, si s'escau, atorgar-li un monopoli.

Proposta: Crear un organisme que fos una combinació d'entitat parapública tipus STA (per definir seves les obligacions, les seves regles de funcionament i eventualment atorgar-li un monopoli) i de societat d'economia mixta (per resoldre les qüestions que planteja la participació de *La Poste* i de *Correos* en el capital).

4

Autofinançament: Segons *La Poste*, Correus Andorrans ha de tenir una gestió autònoma sense dèficit, el que implica tres possibilitats:

1. absència de tarificació interior i subvenció del Govern per cobrir les pèrdues
2. tarificació real sobre els serveis interiors i exteriors que permeti atènyer almenys l'equilibri financer, mantenint potser una gratuïtat simbòlica
3. una combinació de les anteriors: fixació d'un preu politic (inferior al preu d'equilibri financer) i subvenció del Govern per cobrir les pèrdues

Proposta: La segona opció, combinada amb la proposta del punt següent i previ l'aprovació dels comptes i del pressupost pel M.I. Consell General

5

Servei reservat: Segons *La Poste* és imprescindible atorgar a Correus Andorrans un « servei reservat » (monopoli) per assegurar-li l'equilibri financer, en contrapartida de l'obligació de prestar el « servei universal » (els usuaris han de gaudir d'un servei postal de bona qualitat, accessible a tots i arreu, per un preu mòdic i uniforme per categoria)

Proposta: Si s'està d'acord en atorgar un servei reservat a Correus Andorrans, cal definir-ne la importància. Podria ésser (1) prou extens perquè permeti atènyer l'equilibri financer amb una tarificació « raonable » i (2) prou reduït perquè la competència pugui exercir-se en els segments de mercat no coberts pel servei reservat, obligant a Correus Andorrans a millorar l'oferta i la qualitat de servei

Aportacions:

La Poste proposa dues opcions, preferint la segona:

1. *La Poste* i *Correos* aporten els elements materials i immaterials que formen llur immobilitzat actual, i cada participant aporta el complement necessari per atènyer la part de capital que li correspon, segons aquest quadre resum (xifres en milions de pta):

	Immobilitzat actual	Aportació	Total	Part
La Poste	708	0	708	24,5 %
Correos	616	92	708	24,5 %
Govern	0	1 474	1 474	51,0 %
Total			2 890	100,0 %

2. Es determina segons criteris tècnics i econòmics el capital necessari per l'explotació (que hauria d'ésser notablement inferior a 2 890 milions de pta), cada participant fa l'aportació que li correspon i Correus Andorrans realitza les inversions que considera necessàries, buscant fonts de finançament externes. *La Poste* estaria disposada a llogar els locals de la seva propietat, potser amb opció de compra (« *location-vente* »)

Proposta: La segona, preveient que a terme Correus Andorrans sigui propietari de tot l'immobilitzat que utilitzi

Òrgans de decisió:

Proposta: Una Junta General d'Accionistes i un Consell d'Administració:

— La Junta General d'Accionistes prendria decisions a la majoria del capital, establint-se potser quòrums per prendre algunes decisions (per exemple 80 % del capital, el que avui representa la unanimitat). Podria fer propostes al M.I. Consell General sobre temes que necessitessin la modificació dels estatuts o del plec de bases

— El Consell d'Administració prendria decisions a la majoria dels seus membres. Cada 10 % sencer de capital donaria dret a un membre (el que avui representa cinc membres per Andorra, dos per *La Poste* i dos per *Correos*). El president seria andorrà, amb vot diriment, i responsable davant del M.I. Consell General. El director de Correus Andorrans seria responsable davant del Consell d'Administració; també en seria el secretari, amb veu i sense vot.

8

Personal:

Segons *La Poste* no existeix cap mena de problema de fons per definir l'estatut del personal de Correus Andorrans, tant del que actualment treballa a *La Poste* i a *Correos* com del de nova contractació, i les solucions possibles són molt àmplies, des de la repatriació de tot el personal fins a la represa per part de Correus Andorrans

Segons la representació francesa a Andorra el personal de nova contractació podria tenir un estatut contractual, però el personal actual l'hauria de reprendre Correus Andorrans

Proposta: Veure l'informe que prepara Direcció de Personal. *La Poste* i *Correos* haurien d'assumir llurs responsabilitats envers llur personal. Per evitar tensions un representant del Govern podria informar al personal que actualment treballa a *La Poste* i a *Correos* dels canvis eventuals

9

Serveis financers:

La Poste no voldria continuar oferint serveis financers

La representació francesa a Andorra voldria que es mantingués el servei per als clients actuals

Proposta: Correus Andorrans s'hauria d'ocupar de serveis postals, i *La Poste* i *Correos* assumir llurs responsabilitats envers llurs clients. Si volguessin continuar oferint serveis financers s'haurien d'adaptar, potser amb un període transitori, a les normes que emeti el M.I. Consell General

01/07/1993

ESBORRANY ESTATUTS

DEL SERVEI DE

CORREUS ANDORRANS

Article 1r NATURA

El SERVEI DE CORREUS ANDORRANS, abreujadament en forma d'anagrama SCA, constitueix una entitat d'economia mixta, amb personalitat jurídica pròpia i amb organització autonoma, capital social i plena capacitat pel desenvolupament dels seus fins, sense perjudici de les limitacions que s'estableixin als presents estatuts i de la seva vinculació als òrgans de l'administració central en la forma i extensió igualment prevista als Estatuts o a les disposicions especials que es promulguin i, en particular, el Codi de Correus i/o plec de condicions.

Article 2on. DOMICILI

El domicili del SERVEI DE CORREUS ANDORRANS radicarà a Andorra la Vella, a les oficines.....

Article 3r. OBJECTE FUNCIONAL

De conformitat amb el Codi de Correus i el plec de condicions, l'objecte del SERVEI DE CORREUS ANDORRANS consisteix en la gestió i explotació del servei de correus en general i, de manera particular, dels serveis nacionals, internacionals així com altres serveis auxiliars o complementaris, inclòs financers, i tant pel que respecta als serveis actualment existents com pels que puguin instal.lar-se en el futur. Aquest objecte es desenvoluparà, de conformitat amb les prescripcions legislatives vigents o les que es podrien promulgar en el futur.

En tot cas, els serveis financers avui proveits per les administracions espanyola i francesa seran mantinguts per SERVEI DE CORREUS ANDORRANS en les mateixes condicions.

En el desenvolupament del seu objecte i en la gestió dels referits serveis públics, s'entenen expressament concedides al SERVEI DE CORREUS ANDORRANS totes les autoritzacions i llicencies administratives que siguin necessàries per a l'adquisició o importació de material, utillatge, maquinaria o bens d'equipament i per a la realització d'obres i treballs d'implantació, instal.lació, conservació, reparació i manteniment dels dits serveis i dels auxiliars directament relacionats amb la seva activitat.

Article 4t. DURADA

La durada de la societat d'economia mixta serà indefinida, a comptar del dia de l'aprovació pel M.I. Consell General dels presents Estatuts.

Article 5è. CAPITAL SOCIAL

El capital social del SERVEI DE CORREUS ANDORRANS es fixa en la quantitat de .....- pessetes que es reparteixen de la manera següent :

- 51 % desembors at pel M.I. Govern d'Andorra.

- 24,5 % desembors at per Correus Espanyols.

- 24,5 % desembors at per l'Establiment Públic de dret francès La Poste.

El desembós de les accions es farà de conformitat amb la reglamentació vigent en matèria de societats i en particular amb el reglament de societats mercantils de l'any 1983.

Aquest capital social serà representat per 100 accions de .....- pessetes cadascuna.

Aquest capital podrà ser augmentat o disminuït en la forma prevista en els Estatuts.

Article 6è. TRANSMISSIÓ DE LES ACCIONS

Qualsevol transmissió d'accions quedarà subjecta amb l'aprovació prèvia del M.I. Consell General.

Article 7è. DRET DE SEPARACIÓ

Els socis podran separar-se de la societat, avisant al M.I. Govern d'Andorra de la seva intenció amb un pre-avís d'un any.

El M.I. Govern d'Andorra es veurà en l'obligació d'adquirir les accions posades a la venda i l'avaluació corresponent serà duta a terme per un col.legi compost de tres membres designat de la manera següent :

- Un, designat pel M.I. Govern d'Andorra entre els membres del Col.legis d'Economistes d'Andorra.

- Un, designat pel M.I. Govern d'Andorra entre els Directors Generals de Bancs legalment instal.lats en el Principat d'Andorra.

- Un, lliurament designat per la part que desitja cedir les seves accions.

Única i solsament el M.I. Govern d'Andorra podrà adquirir les accions posades a la venda.

En cap cas i sota cap concepte, el M.I. Govern d'Andorra podrà posar a la venda les seves accions.

Article 8è. ÒRGANS DE LA SOCIETAT

La societat serà regida i administrada pel Consell d'Administració.

Article 9è. EL CONSELL D'ADMINISTRACIÓ :

La direcció, gestió, administració i representació de la Societat correspon al Consell d'Administració.

El Consell d'Administració del SERVEI DE CORREUS ANDORRANS estarà compost per 7 membres nomenats tal com segueix :

- El Ministre de Finances, que serà el President.

- Un Conseller de la Comissió d'Economia i Finances del M.I. Consell General, que ostentarà el càrrec de vice-president.

- El Director de Finances.

- El Director de Transports.

- El Director General del SERVEI DE CORREUS ANDORRANS, que ostentarà les funcions de Secretari.

- Dos membres designats pel servei de Correus Espanyols, del qual un serà vice-president.

- Dos membres designats per l'Establiment Públic de dret Francès La Poste, dels quals un serà vice-president.

Tots els membres del Consell d'Administració tindran veu i vot en les deliberacions i per adopció d'acords.

En cas de separació parcial o total d'un soci, la seva representació al Consell esveurà reduïda d'un Conseller per cada cessió del 10 % del capital social.

Són competència i funcions del Consell d'Administració del SERVEI DE CORREUS ANDORRANS, en especial

1.- Organitzar, dirigir i vigilar el funcionament dels serveis i les instal.lacions.

2.- Representar el SERVEI DE CORREUS ANDORRANS davant totes les persones, organismes o autoritats i autoritzar l'exercici de totes aquelles accions que siguin necessàries.

3.- Vetllar al compliment de les disposicions reglamentàries en matèria de correspondència i correu i tota altre legislació aplicable.

4.- Proposar al M.I. Govern d'Andorra les disposicions oportunes per al bon funcionament del servei i establir normes internes d'actuacions, especialment les destinades a regular l'organització i prestació dels serveis.

5.- Proposar al M.I. Govern d'Andorra, que el sotmetrà al M.I. Consell General, el pressupost anual d'explotació i d'inversió i, una vegada aprovat, prendre cura de la seva execució.

El mencionat pressupost haurà de presentar una posició d'equilibri. Els ingressos proposats seran en relació directa amb els serveis prestats pel SERVEI DE CORREUS ANDORRANS, del qual la tarificació serà fixada pel M.I. Consell General, sobre proposta del M.I. Govern d'Andorra.

6.- Autoritzar tota mena d'adquisicions i de despeses, així com tota mena de contracte de servei, subministrament i realitzacions que siguin de la seva competència o hagin estat aprovats pel M.I. Govern.

7.- Aprovar la memòria anual respecte a la gestió i explotació del Servei i els projectes inclosos al pla anual d'actuació. I redactar els informes que li demani el Govern i el Consell General, ja siguin de caràcter general o be relatius a aspectes concrets.

8.- Proposar al Govern tota proposta de modificació d'Estatuts, que haurà de ser aprovada pel Consell General.

9.- Atorgar amb Correus Espanyols i La Poste tot contracte d'arrendament necessari al funcionament del Servei.

En tot cas, l'aprovació prèvia del M.I. Consell General a proposta del M.I. Govern serà preceptiva en quan aspecta a la creació o adquisició d'empreses complementaries o accessòries i de la participació en aquests tipus d'empreses.

El Consell d'Administració es reunirà tantes vegades com ho exigeixi el bon funcionament del servei i, almenys, dotze vegades a l'any, sense que entre l'una i l'altre pugui passar un temps superior a dos mesos. Les reunions seran convocades pel President amb una antelació mínima de vuit dies i amb l'expressió de l'ordre del dia. En casos d'urgència, el President podrà convocar als membres del Consell, sense subjecció a cap altre requisit que al de prèvia notificació del lloc i hora de la reunió.

El Consell d'Administració decidirà, en els assumptes de la seva competència, per simple majoria de vots dels seus membres, inclòs el del President.

En cas que es produís un empat, decidirà el vot de qualitat del President que, així mateix, podrà exercir contra qualsevol acord la seva facultat suspensiva, la qual cosa determinarà necessàriament que l'assumpte es porti al coneixement del M.I. Govern d'Andorra.

Per que hi hagi acords valids, serà necessària la presencia efectiva, almenys, de la majoria dels membres del Consell d'Administració.

Els acords del Consell d'Administració constaran en Acta signada pel President i pel Secretari. Aquestes signatures hauran de concórrer per a donar fe quan es lliura certificació dels esmentats acords.

Article 10è

Correspondrà al President del Consell d'Administració :

A- Ostentar la representació del Consell d'Administració i dels SERVEI DE CORREUS ANDORRANS, del qual portarà la signatura, que la podrà delegar, en la forma i mesura que estimi convenient, en el director general.

B- Convocar les reunions del Consell d'Administració, fixar-ne l'ordre del dia, dirigir les deliberacions i dirimir els empats amb el seu vot de qualitat.

C- Ordenar la tramitació dels assumptes i vigilar el compliment dels Acords del Consell d'Administració.

D- Exercir quan sigui necessària la facultat suspensiva contra els acords del Consell d'Administració, per a portar l'assumpte al coneixement del M.I. Govern.

Article 19è EL DIRECTOR GENERAL DEL SERVEI

El Director General del SERVEI DE CORREUS ANDORRANS tindrà la qualitat de funcionari nomenat pel Govern.

Correspondrà al Director General :

1.- Preparar les sessions del Consell d'Administració.

2.- Exercir les funcions de direcció que no estiguin expressament encomanades al President o al Consell d'Administració i totes aquelles que aquest o aquella li deleguin.

3.- Ordenar els cobraments i els pagaments.

4.- Preparar, elaborar i sotmetre a l'aprovació del Consell d'Administració la memòria anual relativa a les activitats de Correus Andorrans així com el balanç, pressupostos i plans d'inversió.

5.- Presentar a l'examen i aprovació del Consell d'Administració les propostes raonades de les adquisicions, obres, alienacions, o inversions que estimi necessari realitzar, les del fixament o modificació de taxes, tarifes o preus bàsics del servei i en general les de totes les altres qüestions que hagi de conèixer.

6.- Assumir la direcció administrativa del SERVEI DE CORREUS i representar-lo en tota mena de negociacions i contractes quan hagi estat facultat per acord o delegació del Consell d'Administració o del seu President.

7.- Contractar i acomiadar el personal empleat del SERVEI DE CORREUS ANDORRANS, fixar-ne els drets, deures i remuneració i atorgar els pertinents contractes de treball d'acord amb la legislació laboral i prèvia autorització del Consell d'Administració.

El Director General podrà delegar la seva competència en aquesta matèria.

En tot cas, respectarà el estatut i els drets adquirits dels funcionaris de Correus Espanyols i de l'Establiment de Dret Públic de La Poste, integrats en el personal del SERVEI DE CORREUS ANDORRANS.

Article 11è EL PERSONAL

Tot el personal tècnic, executiu, administratiu que presti els seus serveis personals i laborals al SERVEI DE CORREUS ANDORRANS queda subjecte al reglament del Personal del SERVEI.

Tot el personal empleat presta els seus serveis laborals sota la immediata dependència i instruccions del Director General. En tot moment, serà d'aplicació l'estatut particular dels funcionaris de Correus Espanyols i de La Poste, tant en els seus drets adquirits, com remuneració, vacances, dret a pensió, etc.

Article 12è. REGIM ECONÒMIC DE LA SOCIETAT

1.- L'exercici social començarà el dia primer de gener i finirà el 31 de desembre de cada any. Excepcionalment, el primer exercici econòmic començarà el dia d'inici de les operacions socials i finirà el darrer dia de l'any natural.

2.- El Consell d'Administració portarà la comptabilitat social i formularà el balanç, el compte de Pèrdues i Guanys i la Memòria de cada exercici dins els tres mesos següents al seu tancament.

3.- Tots els socis tenen dret a examinar personalment els comptes i documents comptables de la Societat. Aquest dret s'exercitarà en el domicili social i dins el període comprés entre la convocatòria i la celebració de la Junta General ordinària.

4.- Dels beneficis anuals es destinarà obligatòriament el 10 % a constituir un fons de reserva purament econòmica fins que aquest arribi a un 25 % del capital social. La Societat comptarà doncs amb 10 % de reserva legal i altre 15 % de reserva voluntària.

Article 13è. DISSOLUCIÓ I LIQUIDACIÓ DE LA SOCIETAT

La Societat es dissoldrà si ho acorda el Consell d'Administració a l'unanimitat, i en els altres supòsits que prevegi la legislació vigent portant-se a terme la liquidació pel Consell d'Administració en funcions de Comissió Liquidadora.

El Consell es veurà, per aquesta tasca, assessorat per un col.legi de tres persones que seran nomenades de la mateixa manera que el col.legi destinat a avaluar el preu de les accions, en cas de separació d'un soci.

Article 14è. RECURS PREVI

Els socis no podran intentar cap demanda ni reclamació contra la Societat sense haver-la prèviament sotmès al Consell d'Administració.

Article 15è. CLÀUSULA COMPROMISSÒRIA

Totes les qüestions i divergències que poguessin sorgir entre els socis i la Societat per raó de la interpretació, aplicació o execució dels presents Estatuts, seran resoltes pels Tribunals Ordinaris andorrans, als quals expressament se sotmeten les parts amb renúncia expressa de llur fur propi, si altre fos.

Article 16è. DISPOSICIÓ TRANSITORIA

A comptar del dia de la seva creació pel M.I. Consell General, el SERVEI DE CORREUS ANDORRANS es trobarà constituït.

D'immediat es nomenarà un Consell d'Administració i el Director General, els quals, abans que siguin totalment integrats en el SERVEI DE CORREUS ANDORRANS, Correus Espanyols i La Poste, hauran de dur a terme les tasques següents :

1.- Elaboració del pressupost de funcionament.

2.- Estructuració orgànica del SERVEI DE CORREUS ANDORRANS.

3.- Redacció del Reglament Intern i del Codi de Correus que serà, sobre proposta del M.I. Govern d'Andorra, aprovat pel Consell General.

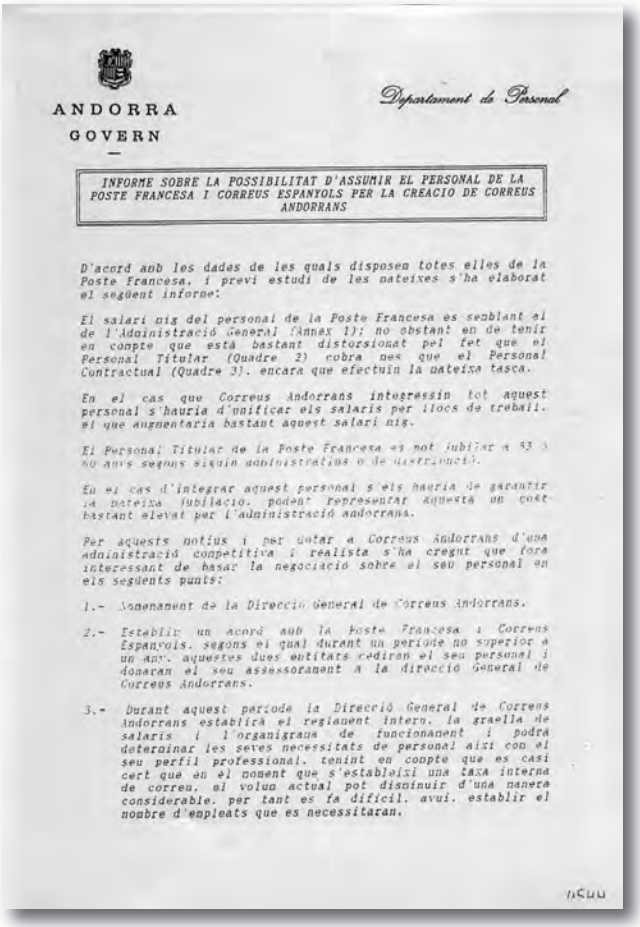
4.- Contractació del personal necessari, tenint en compte el personal ja existent en els Serveis Espanyols i Francesos.

5.- Per delegació expressa del M.I. Govern, entrar en relació amb la Unió Postal Universal, a fi d'obtenir el reconeixement del SERVEI.

6.- Negociar totes les convencions i acords necessaris per la impressió i difusió en el Principat i en l'estranger de segells d'Andorra, sigui pel correu ordinari o pels col.leccionistes.

Fet a Andorra, el primer del mes de juliol del 1993 en dos originals.

01/07/1993

ANDORRA
GOVERN

Departament de Personal

INFORME SOBRE LA POSSIBILITAT D'ASSUMIR EL PERSONAL DE LA POSTE FRANCESA I CORREUS ESPANYOLS PER LA CREACIO DE CORREUS ANDORRANS

D'acord amb les dades de les quals disposen totes elles de la Poste Francesa, i previ estudi de les mateixes s'ha elaborat el següent informe:

El salari mig del personal de la Poste Francesa es semblant al de l'Administració General (Annex 1); no obstant en de tenir en compte que està bastant distorsionat pel fet que el Personal Titular (Quadre 2) cobra més que el Personal Contractual (Quadre 3), encara que efectuin la mateixa tasca.

En el cas que Correus Andorrans integressin tot aquest personal s'hauria d'unificar els salaris per llocs de treball, el que augmentaria bastant aquest salari mig.

El Personal Titular de la Poste Francesa es pot jubilar a 55 i 60 anys segons siguin administratius o de distribució.

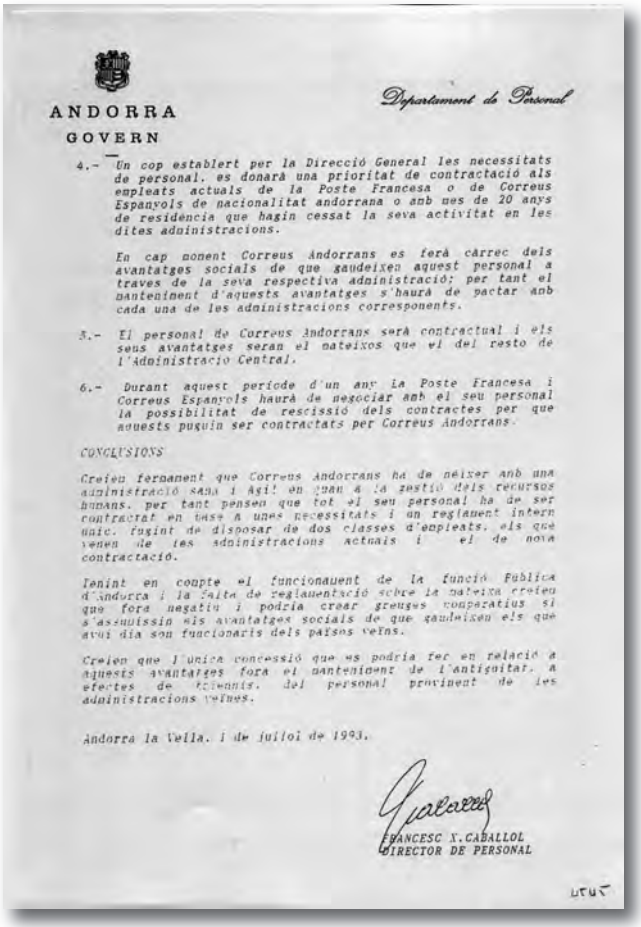
En el cas d'integrar aquest personal s'els hauria de garantir la mateixa jubilació, podent representar aquesta un cost bastant elevat per l'administració andorrana.

Per aquests motius i per optar a Correus Andorrans d'una administració competitiva i realista s'ha cregut que fora interessant de basar la negociació sobre el seu personal en els següents punts:

1.- Adonenant de la Direcció General de Correus Andorrans.

2.- Establir un acord amb la Poste Francesa i Correus Espanyols, segons el qual durant un període no superior a un any, aquestes dues entitats cedirán el seu personal i donaran el seu assessorament a la direcció General de Correus Andorrans.

3.- Durant aquest període la Direcció General de Correus Andorrans establirà el reglament intern, la graella de salaris i l'organigrama de funcionament i podrà determinar les seves necessitats de personal així com el seu perfil professional, tenint en compte que es casi cert que en el moment que s'estableixi una taxa interna de correu, el volum actual pot disminuir d'una manera considerable, per tant es fa difícil, avui, establir el nombre d'empleats que es necessitaran.

ANDORRA
GOVERN

Departament de Personal

4.- Un cop establert per la Direcció General les necessitats de personal, es donarà una prioritat de contractació als empleats actuals de la Poste Francesa o de Correus Espanyols de nacionalitat andorrana o amb més de 20 anys de residència que hagin cessat la seva activitat en les dites administracions.

En cap moment Correus Andorrans es farà càrrec dels avantatges socials de que gaudeixen aquest personal a través de la seva respectiva administració; per tant el manteniment d'aquests avantatges s'haurà de pactar amb cada una de les administracions corresponents.

5.- El personal de Correus Andorrans serà contractual i els seus avantatges seran el mateixos que el del resto de l'Administració Central.

6.- Durant aquest període d'un any La Poste Francesa i Correus Espanyols haurà de negociar amb el seu personal la possibilitat de rescissió dels contractes per que aquests puguin ser contractats per Correus Andorrans.

CONCLUSIONS

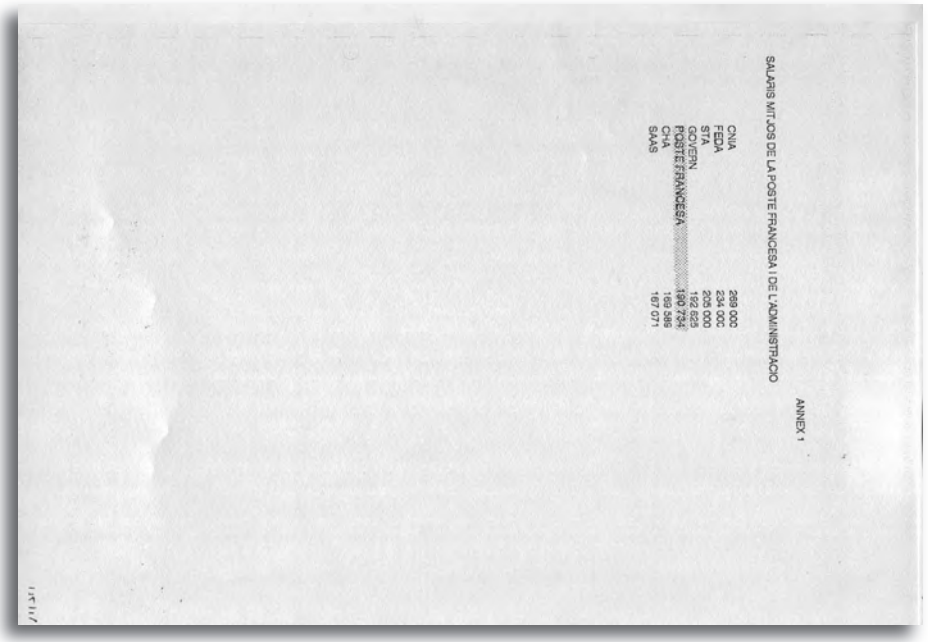
Creiem fermament que Correus Andorrans ha de néixer amb una administració sana i àgil en quan a la gestió dels recursos humans, per tant pensem que tot el seu personal ha de ser contractat en base a unes necessitats i un reglament intern únic, fugint de disposar de dos classes d'empleats, els que venen de les administracions actuals i el de nova contractació.

Tenint en compte el funcionament de la funció Pública d'Andorra i la falta de reglamentació sobre la mateixa creiem que fora negatiu i podria crear greuges comparatius si s'assumissin els avantatges socials de que gaudeixen els que avui dia son funcionaris dels països veïns.

Creiem que l'única concessió que es podria fer en relació a aquests avantatges fora el manteniment de l'antigüitat, a efectes de trienni, del personal provinent de les administracions veïnes.

Andorra la Vella, 1 de juliol de 1993.

FRANCESC X. CABALLOL
DIRECTOR DE PERSONAL

ANNEX 1

SALARIS MITJOS DE LA POSTE FRANCESA I DE L'ADMINISTRACIO

CNIA	289 000
FEDA	234 000
STA	234 000
GOUVERN	192 829
POSTE FRANCESA	190 734
CHA	189 586
SAAS	167 071

SALARIS I PRIMES PAGATS AL PERSONAL TITULAR DE LA POSTE FRANCESA D'ANDORRA

	COGNOM I NOM	GRAU	SALARI MENSUAL (1)(6) BRUT	NET	PRIMES ANYALS (2) RESULTATS	RENDIMENT	GENERAL	INDEMNITAT EXCEPCIONAL MENSUAL (1)	SALARI ANYAL	COST ANYAL	EDAD	ANY JUBILACIO
*		RECEVEUR	18 708,08	17 109,00	4 513,00	9 870,00		3 321,82	259 552,84	384 987,04	63,00	ACTUAL
*		INSPECTEUR	11 516,66	11 350,10	4 513,00	6 775,00		2 044,91	172 028,12	249 171,32	34,00	2 019,00
*		INSPECTEUR	12 437,91	12 195,97	4 513,00	6 775,00		2 208,49	184 141,52	267 455,62	36,00	2 017,00
*		CHEF DE SECTION	11 823,75	10 279,05	4 513,00	3 470,00	767,00	2 099,44	157 291,88	236 492,09	46,00	2 007,00
		CONTROLEUR	8 701,41	7 610,05	4 513,00	3 345,00	767,00	2 610,42	131 270,64	189 556,16	49,00	2 004,00
		CONTROLEUR	9 801,91	8 533,25	4 513,00	3 345,00	767,00	2 940,57	146 310,84	211 967,95	48,00	2 005,00
		CONTROLEUR	9 059,75	7 915,50	4 513,00	3 345,00	767,00	2 717,93	136 226,16	196 911,99	39,00	2 014,00
7		CONTROLEUR	8 419,91	7 394,53	4 513,00			2 525,97	123 559,00	179 958,93	28,00	2 025,00
3		AGENT ADMINISTRATIF PRINCIPAL	4 529,88	3 990,22	2 256,50	2 525,00	383,50	1 358,96	69 755,16	100 098,11	49,00	2 004,00
4		AGENT ADMINISTRATIF PRINCIPAL	7 698,19	6 982,30	2 256,50	2 925,00	383,50	1 443,41	106 673,52	158 239,08	58,00	1 995,00
5		AGENT EXPLOTATION	8 061,66	8 977,68	4 513,00	2 725,00	767,00	2 418,50	144 759,16	199 759,38	33,00	2 020,00
		AGENT EXPLOTATION	8 061,66	7 000,38	4 513,00	2 725,00	767,00	2 418,50	121 031,56	175 031,78	31,00	2 022,00
		AGENT ADMINISTRATIF PRINCIPAL DISTRIBUTION	9 085,33	8 473,06	4 513,00	1 555,00		2 725,60	140 851,92	201 709,09	43,00	2 005,00
5		AGENT EXPLOTATION DISTRIBUTION	8 778,25	9 708,07	4 513,00	1 870,00		2 633,48	154 481,60	213 281,83	43,00	2 005,00
		PREPOSE	7 601,00	7 050,96	4 513,00	1 815,00		2 280,30	118 303,12	169 217,66	36,00	2 012,00
		PREPOSE	7 601,00	7 050,96	4 513,00	1 815,00		2 280,30	118 303,12	169 217,66	48,00	2 000,00
		PREPOSE	7 601,00	6 701,95	4 513,00	1 815,00		2 280,30	114 115,12	165 029,66	47,00	2 001,00
5		PREPOSE	7 601,00	8 243,38	4 513,00	1 815,00		2 280,30	132 612,16	183 526,70	42,00	2 006,00
		PREPOSE	7 293,83	6 771,48	4 513,00	1 815,00		2 188,15	113 843,56	162 700,55	33,00	2 015,00
	TOTAL		174 382,18	163 337,90	81 234,00	61 125,00	5 369,00	44 777,35	2 645 111,00	3 813 192,59		

SALARI MIG MENSUAL EN PTES 266 831,37

* FUNCIONARIS DE NACIONALITAT FRANCESA
(1) SALARIS JUNY 1993
(2) PRIMES PAGADES SEGONS UNA PERIODICITAT VARIABLE, A REPARTIR EN TOT L'ANY
(3) TEMPS PARCIAL: 50%
(4) CESSAMENT PROGRESSIU DE L'ACTIVITAT (TREBALL AMIG TEMPS DE 55 A 60 ANYS, pERCEPCIO DEL 50% DEL SALARI MES 30% D'INDEMNISACIO)
(5) PERCEPCIO D'ALLOCACIONS
(6) PER TENIR EN COMPTE LES CARREGES PATRONALS CAL AFEGIR AL SALARI BRUT UN 55,82%
(7) REINTEGRAMENT AL 1 D'ABRIL DE 1993

SALARIS I PRIMES PAGATS AL PERSONAL CONTRACTUAL DE LA POSTE FRANCESA D'ANDORRA

	COGNOM I NOM	GRAU (4)	SALARI MENSUAL (1) (3) BRUT	NET	PRIMES ANTALS (2) RESULTATS	RENDIMENT	INDEMNITAT EXCEPCIONAL MENSUAL (1)	SALARI ANYAL	COST ANYAL	EDAD
*		ACC12	6 092,33	5 135,24	4 513,00		1 827,70	89 075,48	114 153,09	32,00
*		ACC12	2 385,48	2 016,50	1 736,00	673,08	1 017,86	38 822,60	49 033,41	64,00
*		ACC12	3 816,77	3 226,57	2 778,00	1 076,92	2 039,67	67 049,80	83 387,10	39,00
*		ACC12	3 816,77	3 235,60	2 778,00	1 076,92	1 877,92	65 217,16	81 554,46	38,00
*		ACC12	3 749,13	3 169,55	2 778,00		1 611,84	60 190,68	76 238,46	39,00
*		ACC12	4 532,41	3 841,03	3 298,00	1 278,64	1 359,72	66 985,84	86 386,37	56,00
*		ACC12	1 431,29	1 209,97	1 042,00	403,84	859,22	26 398,12	32 522,61	59,00
*		ACC12	5 950,12	5 030,19	4 513,00		1 785,04	86 295,76	111 764,65	19,00
*		ACC12	2 862,58	2 419,90	2 023,00	807,70	958,77	42 174,74	54 427,73	33,00
*		ACC12	6 092,33	5 150,46	4 513,00		1 827,70	85 250,92	114 328,53	30,00
*		ACC12	5 925,00	5 009,40	4 513,00		1 777,50	85 955,80	111 317,17	42,00
*		ACC12	6 484,59	5 818,33	4 513,00		1 945,38	97 677,52	125 434,16	31,00
*		ACC11	5 600,96	5 587,11			1 680,29	87 209,80	111 183,15	33,00
**		ACC12	919,18	774,86	2 857,00		266,74	15 356,20	19 290,66	58,00
**		ACC12	5 573,67	4 712,64	1 563,00		1 672,10	78 179,88	102 037,42	24,00
**		ACC12	2 733,24	2 657,21	1 870,00		1 081,88	46 739,08	58 438,44	33,00
**		ACC12	471,61	398,65	225,00		141,48	6 706,56	8 725,24	43,00
	TOTAL		68 437,46	59 393,91	45 513,00	5 317,30	23 643,61	1 047 282,94	1 340 222,64	

SALARI MIG MENSUAL EN PTES 119 078,02

* AGENTS CONTRACTUALS AMB CONTRACTE A DURADA INDETERMINADA
** AGENTS CONTRACTUALS AMB CONTRACTE A DURADA DETERMINADA
(1) SALARIS JUNY 1993
(2) PRIMES PAGADES SEGONS UNA PERIODICITAT VARIABLE, A REPARTIR EN TOT L'ANY I A PARTIR DE 3 ANYS D'ANTIGUITAT
(3) PER TENIR EN COMPTE LES CARREGES PATRONALS CAL AFEGIR AL SALARI BRUT UN 35,67%
(4) ACC12 AGENT DE LA CONVENCIO COL.LECTIVA COMUNA DE NIVELL 1.2
ACC11 AGENT DE LA CONVENCIO COL.LECTIVA COMUNA DE NIVELL 1.1

SALARIS I PRIMES PAGATS ALS GERENTS D'AGENCIES POSTALS DE LA POSTE FRANCESA D'ANDORRA

	COGNOM I NOM	GRAU	LLOC	SALARI MENSUAL (1) (2) BRUT	NET	INDEMNITAT EXCEPCIONAL MENSUAL (1) (3)	SALARI ANYAL	COST ANYAL
		GERENT AGENCIA	CANILLO	1 902,35	1 007,10		12 088,80	19 803,52
		GERENT AGENCIA	LA MASSANA	3 240,34	2 442,35		29 315,40	43 165,35
		GERENT AGENCIA	PAS DE LA CASA	4 238,86	3 086,29	925,89	48 146,16	66 290,18
*		GERENT AGENCIA	CANILLO	1 012,10	873,02		10 476,24	14 808,43
		GERENT AGENCIA	SOLDEU	1 817,51	1 456,12		17 593,44	25 373,24
		GERENT AGENCIA	SANT JULIA	3 126,19	2 477,93	743,38	36 655,72	52 036,94
		GERENT AGENCIA	ORDINO	2 024,41	1 633,67		19 604,04	28 289,32
		GERENT AGENCIA	ENCAMP	3 736,99	2 982,12		35 785,44	51 781,25
	TOTAL			20 098,75	15 960,50	1 669,27	211 665,24	301 548,29

SALARI MIG MENSUAL EN PTES 21 352,20

* GERENT ASSEGURANT REMPLACAMENTS EN LES AGENCIES POSTALS
(1) SALARIS JUNY 1993
(2) PER TENIR EN COMPTE LES CARREGES PATRONALS CAL AFEGIR AL SALARI BRUT UN 35,67%
(3) LA MAJORIA DELS GERENTS D'AGENCIA SONT IGUALMENT AGENTS CONTRACTUALS,
PER TANT L'INDEMNITAT MENSUAL EXCEPCIONAL A ESTAT REFLEXADA EN EL QUADRE DELS AGENTS CONTRACTUALS

07/07/1993

Andorre, le 7 Juillet 1993.

PROJET DE RELEVE DE CONCLUSIONS TRIPARTITE EN VUE DE L'ELABORATION DU STATUT DU SERVICE DE LA POSTE ANDORRANE

1/ NATURE ET MISSIONS DU SERVICE DE LA POSTE ANDORRANE

a) Définition générale

A la demande des Autorités de la Principauté et conformément à la volonté exprimée par la France et l'Espagne dans le Traité Trilatéral signé le 3 Juin 1993 d'aider celle-ci dans l'exercice des responsabilités nouvelles qui découlent pour elle de l'accession de l'Andorre au statut d'Etat indépendant et souverain, il est créé une entité andorrane d'économie mixte, dénommée "Service de la Poste Andorrane", afin d'assurer la gestion et l'exploitation du service postal dans la Principauté.

Cette entité a une personnalité juridique propre. Elle regroupe, à côté de l'Etat andorran, principal actionnaire, la Poste française et la Poste espagnole, qui lui sont toutes deux associées par des apports en capital et l'assistent pour le fonctionnement du Service. Elle est placée sous le contrôle des Autorités andorranes (Gouvernement et Conseil Général des Vallées).

b) Missions

Le "Service de la Poste Andorrane" a pour objet d'assurer, tant sur le plan national qu'international, le service du courrier et les services complémentaires (y compris, le cas échéant, financiers) qui relevaient auparavant respectivement de la responsabilité de la Poste française et de la Poste espagnole.

Il veille, dans l'exercice de cette mission, à offrir des conditions de qualité et d'efficacité suffisantes pour répondre aux légitimes exigences des usagers. Il assure également l'équilibre de sa gestion, qui est nécessaire à son bon fonctionnement.

c) Conditions de son fonctionnement

L'Etat andorran, la Poste espagnole et la Poste française conviennent, dans cette optique, qu'il est impérativement nécessaire que le Service respecte les conditions suivantes :

- existence de garanties suffisantes (monopole de service public) pour le maintien de l'activité du service postal ordinaire ;

- établissement de recettes propres à assurer l'équilibre de l'exploitation grâce à l'application du principe de la rémunération de ce même service (institution d'un tarif d'affranchissement pour le courrier faisant l'objet d'une distribution interne) ;

- nécessité également de la prise en compte des contraintes propres aux Autorités andorranes (en particulier pour ce qui concerne l'obligation du maintien d'un service public de distribution dans l'ensemble des Paroisses et du territoire de la Principauté, le statut des personnels et la fixation des tarifs d'affranchissement) ;

- corrélativement, engagement par ces mêmes Autorités de prendre les mesures compensatoires correspondantes sur le plan budgétaire en vue de permettre le maintien de l'équilibre de l'exploitation.

2/ ORGANISATION DU SERVICE DE LA POSTE ANDORRANE

a) Règles relatives à la répartition et à la modification du capital

Les trois partenaires conviennent que le capital de l'entité constituée sous le nom de "Service de la Poste Andorrane" sera réparti entre l'Etat andorran, la Poste française et la Poste espagnole, la part souscrite par l'Etat andorran étant nécessairement majoritaire et susceptible d'être augmentée à la demande des Autorités de la Principauté.

En outre, les trois partenaires s'engagent à :

- ne pas céder tout ou partie de leur participation en capital à des tiers ;

- veiller, en tout état de cause, au maintien d'une stricte égalité entre les participations en capital de la Poste espagnole et de la Poste française.

b) Composition et attributions du Conseil d'Administration

Le Conseil d'Administration du Service de la Poste Andorrane est composé, à côté de son Président, nommé par le Gouvernement andorran, de trois Vice-Présidents désignés, l'un par le Conseil Général des Vallées, et les deux autres par les Postes française et espagnole respectivement.

Il comprend, en outre, du côté andorran, deux représentants des Ministères concernés qui sont également nommés par le Gouvernement, ainsi que le Directeur Général du Service et un représentant de chacune des deux Postes, espagnole et française.

Le Conseil d'Administration et, par délégation, sous son autorité, le Directeur Général (nommé par lui-même sur proposition du Gouvernement), sont responsables de l'ensemble de la gestion et du bon fonctionnement du Service et exercent, à ce titre, les responsabilités habituelles.

Les décisions du Conseil d'Administration sont prises à la majorité de ses membres, le Président ayant voix prépondérante en cas de partage. Toutefous, un vote favorable du Président et des trois Vice-Présidents est nécessaire pour l'adoption de décisions dans les cas suivants : approbation du projet de budget, décisions financières à caractère exceptionnel d'un certain montant, propositions d'établissement des tarifs d'affranchissement, règles essentielles de fonctionnement du service, modifications de la composition du capital ou du statut du Service de la Poste Andorrane, engagement de négociations avec des tiers et approbation des accords éventuellement conclus (notamment dans le domaine international).

Dans chacun des domaines énumérés au paragraphe ci-dessus, les décisions du Conseil d'Administration doivent être ensuite soumises à l'accord des Autorités andorranes (Gouvernement ou Conseil Général des Vallées, selon les cas).

c) Dispositions budgétaires

Le Service de la Poste Andorrane établit, chaque année, un projet de budget distinguant les dépenses de fonctionnement de celles d'investissement, ainsi qu'un compte d'exploitation et un bilan selon les règles en usage dans le domaine de la gestion commerciale.

L'ensemble de ces documents est régulièrement communiqué à la Poste française et à la Poste espagnole. Sur leur demande, ces dernières peuvent recevoir également, à tout moment, de la part du Président du Conseil d'Administration les informations complémentaires qu'elles jugent nécessaires .

Un fonds de réserve est constitué à l'aide des bénéfices annuels du Service.

3/ ENTREE EN FONCTIONNEMENT DU SERVICE DE LA POSTE ANDORRANE ET MESURES TRANSITOIRES

a) Dispositions préalables à l'entrée en fonctionnement

Dès que la décision de créer le "Service de la Poste Andorrane" aura été approuvée par le Conseil Général des Vallées, il conviendra, pour permettre à celui-ci d'exercer son activité, que les Autorités andorranes compétentes adoptent :

- d'une part, le Code de la Poste définissant les principales règles de droit applicables à ce secteur, y compris en ce qui concerne les garanties relatives au trafic postal ordinaire ;

- d'autre part, le cahier des charges précisant les rapports et les engagements entre la nouvelle entité et les Autorités andorranes ainsi que les conditions d'exploitation de celle-ci.

L'élaboration de ces deux séries de dispositions sera confiée à un groupe d'experts désignés par les représentants du Gouvernement andorran, de la Poste espagnole et de la Poste française. Avant de les transmettre aux Autorités andorranes, celui-ci les soumettra à l'approbation du Conseil d'Administration du Service de la Poste Andorrane, qui aura été préalablement constitué.

b) Modalités propres à la phase transitoire

Une phase de transition d'une durée de trois ans sera instituée pour permettre au Service de la Poste Andorrane d'atteindre pleinement les objectifs qui lui sont assignés, à l'aide notamment des dispositions suivantes :

- 1/adaptation progressive des recettes (augmentation par étapes des tarifs d'affranchissement) à un niveau propre à assurer l'équilibre de la gestion ;

- 2/ unification et harmonisation des réseaux de distribution du courrier et de l'ensemble des moyens existants ;

- 3/ règlement de la situation des personnels destiné à faciliter leur intégration au sein du Service unifié (statut, rémunérations, formation, etc.).

Ce point devra faire l'objet d'une attention particulière de la part des partenaires et, dès que possible, d'une étude spécifique du Gouvernement andorran ;

- 4/ conclusion, dans des délais aussi rapprochés que possible, par le Gouvernement andorran des accords nécessaires à l'entrée en fonctionnement du Service de la Poste Andorrane dans le domaine international.

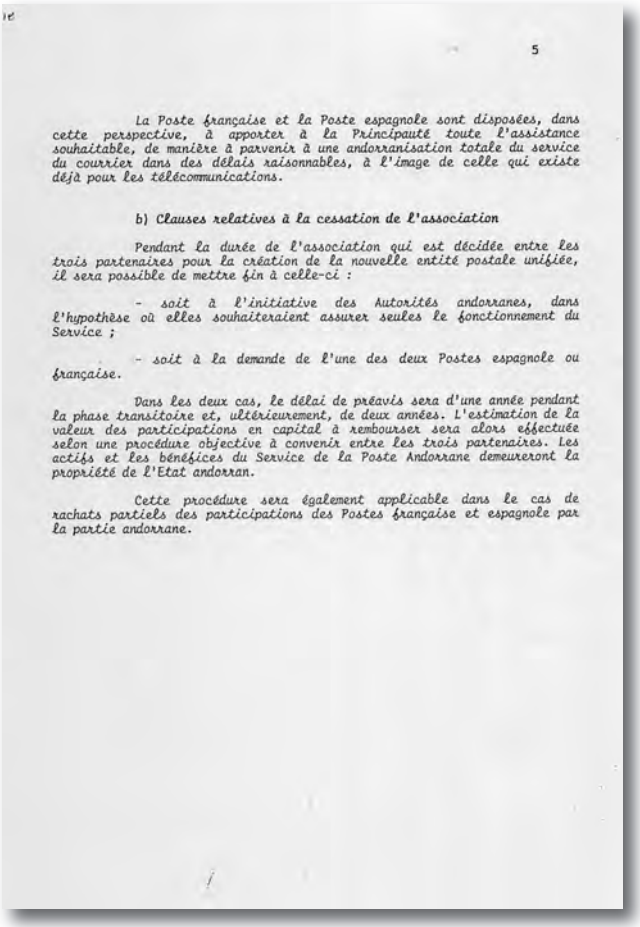
Pendant toute cette période, la Poste française et la Poste espagnole veilleront, de leur côté, chacune pour ce qui les concerne, à faciliter la continuité du service postal dans la Principauté, en étroite collaboration avec le Conseil d'Administration du Service de la Poste Andorrane et le Gouvernement de la Principauté.

4/ EVOLUTION DU SERVICE DE LA POSTE ANDORRANE ET MODIFICATION EVENTUELLE DE SA STRUCTURE

a) Objectif à moyen terme

La création du "Service de la Poste Andorrane" sous la forme d'une entité d'économie mixte associant, dans son capital, la Poste espagnole et la Poste française doit avoir pour objectif de permettre la prise en charge progressive de cette activité essentielle de service public par la partie andorrane.

09/07/1993

5

La Poste française et la Poste espagnole sont disposées, dans cette perspective, à apporter à la Principauté toute l'assistance souhaitable, de manière à parvenir à une andorranisation totale du service du courrier dans des délais raisonnables, à l'image de celle qui existe déjà pour les télécommunications.

b) Clauses relatives à la cessation de l'association

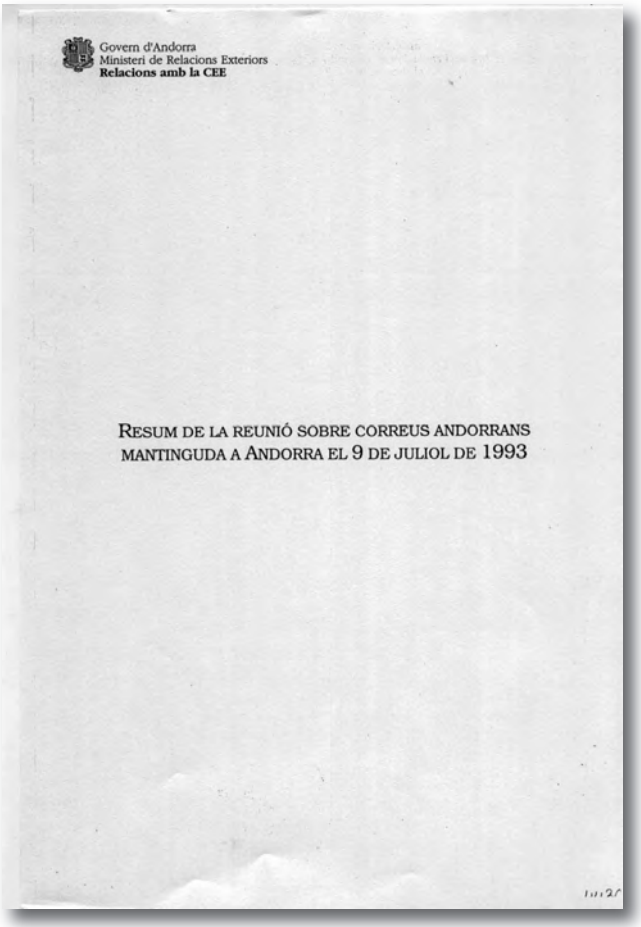
Pendant la durée de l'association qui est décidée entre les trois partenaires pour la création de la nouvelle entité postale unifiée, il sera possible de mettre fin à celle-ci :

- soit à l'initiative des Autorités andorranes, dans l'hypothèse où elles souhaiteraient assurer seules le fonctionnement du Service ;

- soit à la demande de l'une des deux Postes espagnole ou française.

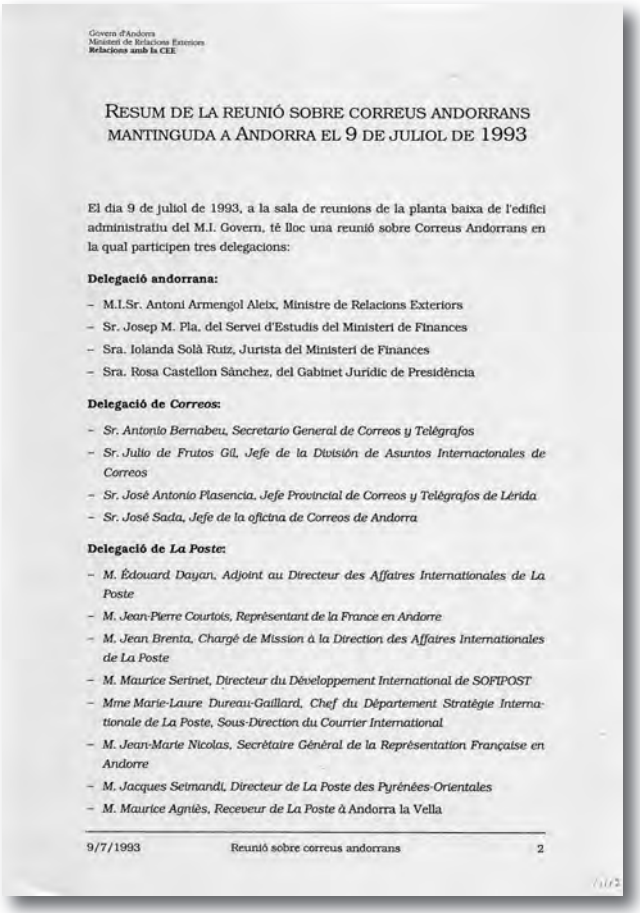
Dans les deux cas, le délai de préavis sera d'une année pendant la phase transitoire et, ultérieurement, de deux années. L'estimation de la valeur des participations en capital à rembourser sera alors effectuée selon une procédure objective à convenir entre les trois partenaires. Les actifs et les bénéfices du Service de la Poste Andorrane demeureront la propriété de l'Etat andorran.

Cette procédure sera également applicable dans le cas de rachats partiels des participations des Postes française et espagnole par la partie andorrane.

Govern d'Andorra
Ministeri de Relacions Exteriors
Relacions amb la CEE

RESUM DE LA REUNIÓ SOBRE CORREUS ANDORRANS MANTINGUDA A ANDORRA EL 9 DE JULIOL DE 1993

Govern d'Andorra
Ministeri de Relacions Exteriors
Relacions amb la CEE

RESUM DE LA REUNIÓ SOBRE CORREUS ANDORRANS MANTINGUDA A ANDORRA EL 9 DE JULIOL DE 1993

El dia 9 de juliol de 1993, a la sala de reunions de la planta baixa de l'edifici administratiu del M.I. Govern, té lloc una reunió sobre Correus Andorrans en la qual participen tres delegacions:

Delegació andorrana:

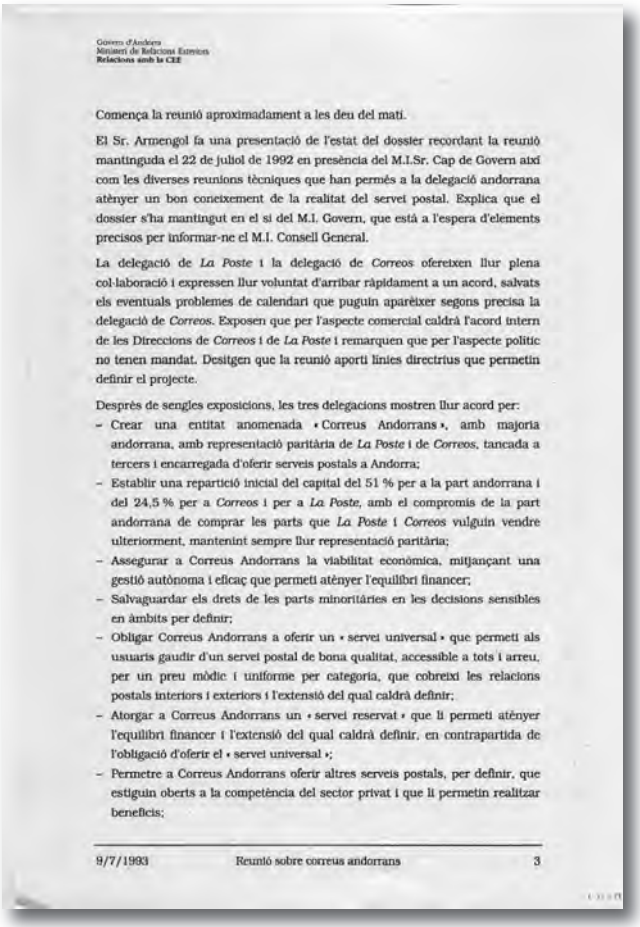
- M.I.Sr. Antoni Armengol Aleix, Ministre de Relacions Exteriors
- Sr. Josep M. Pla, del Servei d'Estudis del Ministeri de Finances
- Sra. Iolanda Solà Ruiz, Jurista del Ministeri de Finances
- Sra. Rosa Castellon Sànchez, del Gabinet Jurídic de Presidència

Delegació de *Correos*:

- *Sr. Antonio Bernabeu, Secretario General de Correos y Telégrafos*
- *Sr. Julio de Frutos Gil, Jefe de la División de Asuntos Internacionales de Correos*
- *Sr. José Antonio Plasencia, Jefe Provincial de Correos y Telégrafos de Lérida*
- *Sr. José Sada, Jefe de la oficina de Correos de Andorra*

Delegació de *La Poste*:

- *M. Édouard Dayan, Adjoint au Directeur des Affaires Internationales de La Poste*
- *M. Jean-Pierre Courtois, Représentant de la France en Andorre*
- *M. Jean Brenta, Chargé de Mission à la Direction des Affaires Internationales de La Poste*
- *M. Maurice Serinet, Directeur du Développement International de SOFIPOST*
- *Mme Marie-Laure Dureau-Gaillard, Chef du Département Stratégie Internationale de La Poste, Sous-Direction du Courrier International*
- *M. Jean-Marie Nicolas, Secrètaire Général de la Représentation Française en Andorre*
- *M. Jacques Seimandi, Directeur de La Poste des Pyrénées-Orientales*
- *M. Maurice Agnès, Receveur de La Poste à* Andorra la Vella

Govern d'Andorra
Ministeri de Relacions Exteriors
Relacions amb la CEE

Comença la reunió aproximadament a les deu del matí.

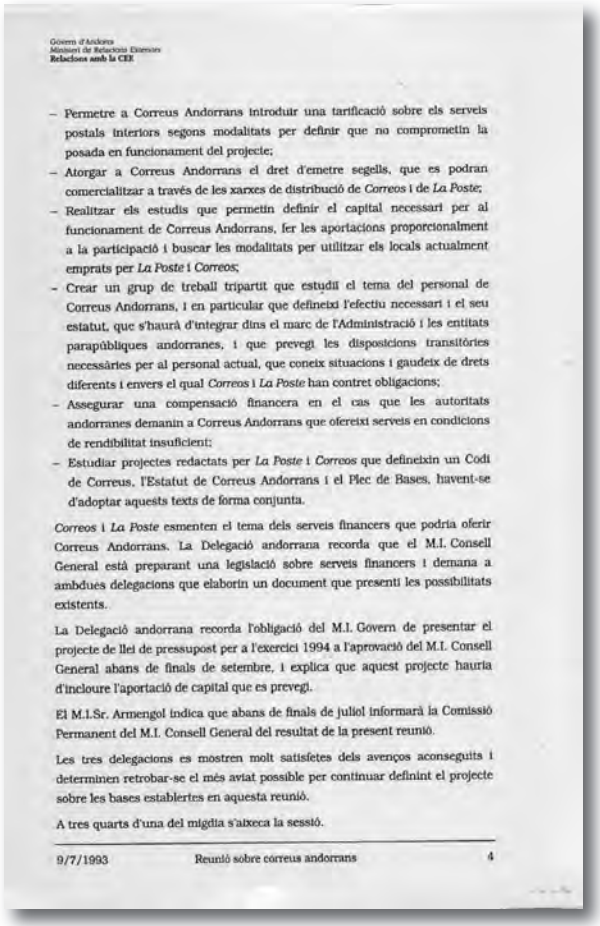
El Sr. Armengol fa una presentació de l'estat del dossier recordant la reunió mantinguda el 22 de juliol de 1992 en presència del M.I.Sr. Cap de Govern així com les diverses reunions tècniques que han permès a la delegació andorrana atènyer un bon coneixement de la realitat del servei postal. Explica que el dossier s'ha mantingut en el si del M.I. Govern, que està a l'espera d'elements precisos per informar-ne el M.I. Consell General.

La delegació de *La Poste* i la delegació de *Correos* ofereixen llur plena col·laboració i expressen llur voluntat d'arribar ràpidament a un acord, salvats els eventuals problemes de calendari que puguin aparèixer segons precisa la delegació de *Correos*. Exposen que per l'aspecte comercial caldrà l'acord intern de les Direccions de *Correos* i de *La Poste* i remarquen que per l'aspecte polític no tenen mandat. Desitgen que la reunió aporti línies directrius que permetin definir el projecte.

Després de sengles exposicions, les tres delegacions mostren llur acord per:

- Crear una entitat anomenada « Correus Andorrans », amb majoria andorrana, amb representació paritària de *La Poste* i de *Correos*, tancada a tercers i encarregada d'oferir serveis postals a Andorra;
- Establir una repartició inicial del capital del 51 % per a la part andorrana i del 24,5 % per a *Correos* i per a *La Poste*, amb el compromís de la part andorrana de comprar les parts que *La Poste* i *Correos* vulguin vendre ulteriorment, mantenint sempre llur representació paritària;
- Assegurar a Correus Andorrans la viabilitat econòmica, mitjançant una gestió autònoma i eficaç que permeti atènyer l'equilibri financer;
- Salvaguardar els drets de les parts minoritàries en les decisions sensibles en àmbits per definir;
- Obligar Correus Andorrans a oferir un « servei universal » que permeti als usuaris gaudir d'un servei postal de bona qualitat, accessible a tots i arreu, per un preu mòdic i uniforme per categoria, que cobreixi les relacions postals interiors i exteriors i l'extensió del qual caldrà definir;
- Atorgar a Correus Andorrans un « servei reservat » que li permeti atènyer l'equilibri financer i l'extensió del qual caldrà definir, en contrapartida de l'obligació d'oferir el « servei universal »;
- Permetre a Correus Andorrans oferir altres serveis postals, per definir, que estiguin oberts a la competència del sector privat i que li permetin realitzar beneficis;

23/09/1993

Govern d'Andorra
Ministeri de Relacions Exteriors
Relacions amb la CEE

- Permetre a Correus Andorrans introduir una tarificació sobre els serveis postals interiors segons modalitats per definir que no comprometin la posada en funcionament del projecte;
- Atorgar a Correus Andorrans el dret d'emetre segells, que es podran comercialitzar a través de les xarxes de distribució de *Correos* i de *La Poste*;
- Realitzar els estudis que permetin definir el capital necessari per al funcionament de Correus Andorrans, fer les aportacions proporcionalment a la participació i buscar les modalitats per utilitzar els locals actualment emprats per *La Poste* i *Correos*;
- Crear un grup de treball tripartit que estudiï el tema del personal de Correus Andorrans, i en particular que defineixi l'efectiu necessari i el seu estatut, que s'haurà d'integrar dins el marc de l'Administració i les entitats parapúbliques andorranes, i que prevegi les disposicions transitòries necessàries per al personal actual, que conetx situacions i gaudeix de drets diferents i envers el qual *Correos* i *La Poste* han contret obligacions;
- Assegurar una compensació financera en el cas que les autoritats andorranes demanin a Correus Andorrans que ofereixi serveis en condicions de rendibilitat insuficient;
- Estudiar projectes redactats per *La Poste* i *Correos* que defineixin un Codi de Correus, l'Estatut de Correus Andorrans i el Plec de Bases, havent-se d'adoptar aquests texts de forma conjunta.

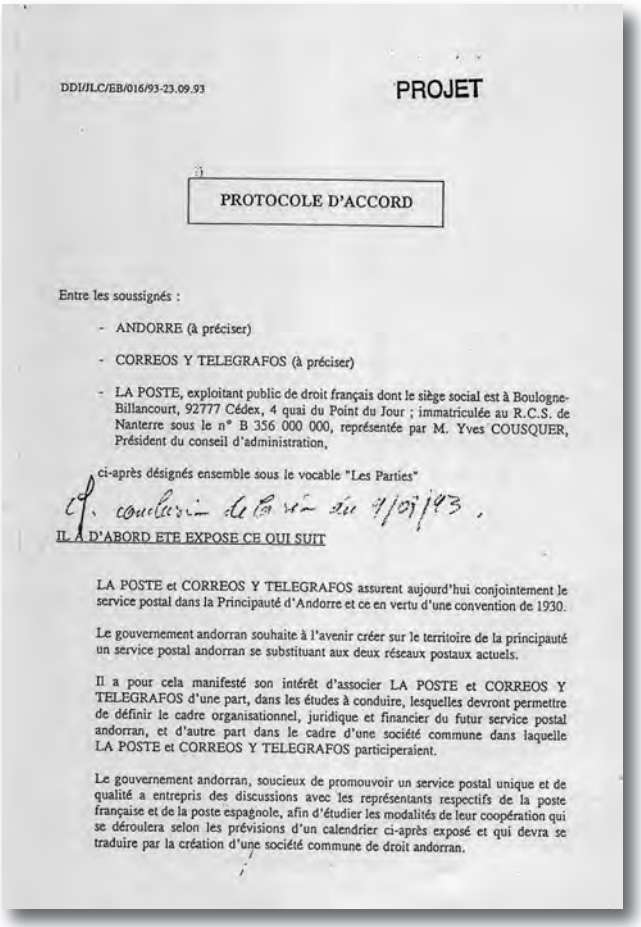
Correos i *La Poste* esmenten el tema dels serveis financers que podria oferir Correus Andorrans. La Delegació andorrana recorda que el M.I. Consell General està preparant una legislació sobre serveis financers i demana a ambdues delegacions que elaborin un document que presenti les possibilitats existents.

La Delegació andorrana recorda l'obligació del M.I. Govern de presentar el projecte de llei de pressupost per a l'exercici 1994 a l'aprovació del M.I. Consell General abans de finals de setembre, i explica que aquest projecte hauria d'incloure l'aportació de capital que es prevegi.

El M.I.Sr. Armengol indica que abans de finals de juliol informarà la Comissió Permanent del M.I. Consell General del resultat de la present reunió.

Les tres delegacions es mostren molt satisfetes dels avenços aconseguits i determinen retrobar-se el més aviat possible per continuar definint el projecte sobre les bases establertes en aquesta reunió.

A tres quarts d'una del migdia s'aixeca la sessió.

DDI/JLC/EB/016/93-23.09.93

PROJET

PROTOCOLE D'ACCORD

Entre les soussignés :

- ANDORRE (à préciser)
- CORREOS Y TELEGRAFOS (à préciser)
- LA POSTE, exploitant public de droit français dont le siège social est à Boulogne-Billancourt, 92777 Cédex, 4 quai du Point du Jour ; immatriculée au R.C.S. de Nanterre sous le n° B 356 000 000, représentée par M. Yves COUSQUER, Président du conseil d'administration,

ci-après désignés ensemble sous le vocable "Les Parties"

cf. conclusions de la réu du 7/07/93.

IL A D'ABORD ETE EXPOSE CE QUI SUIT

LA POSTE et CORREOS Y TELEGRAFOS assurent aujourd'hui conjointement le service postal dans la Principauté d'Andorre et ce en vertu d'une convention de 1930.

Le gouvernement andorran souhaite à l'avenir créer sur le territoire de la principauté un service postal andorran se substituant aux deux réseaux postaux actuels.

Il a pour cela manifesté son intérêt d'associer LA POSTE et CORREOS Y TELEGRAFOS d'une part, dans les études à conduire, lesquelles devront permettre de définir le cadre organisationnel, juridique et financier du futur service postal andorran, et d'autre part dans le cadre d'une société commune dans laquelle LA POSTE et CORREOS Y TELEGRAFOS participeraient.

Le gouvernement andorran, soucieux de promouvoir un service postal unique et de qualité a entrepris des discussions avec les représentants respectifs de la poste française et de la poste espagnole, afin d'étudier les modalités de leur coopération qui se déroulera selon les prévisions d'un calendrier ci-après exposé et qui devra se traduire par la création d'une société commune de droit andorran.

CECI EXPOSE, IL A ETE CONVENU CE QUI SUIT

~~L'~~ACCORD DE COOPERATION

Article 1 - Objet

L'objet du présent contrat est de définir et d'arrêter d'un commun accord les conditions et modalités de la coopération technique que Les Parties conviennent d'organiser entre elles, ainsi que les conditions de leur participation au capital d'une société commune chargée d'offrir le service postal dans l'Etat andorran dénommée CORREUS ANDORRANS, une fois que son cadre juridique de fonctionnement aura été arrêté.

Article 2 - Programmation et répartition des études

Les Parties conviennent de programmer et de répartir entre elles les études ou travaux nécessaires à mener, en vue de l'objectif décrit dans l'exposé qui précède.

Liste des études et travaux

LA POSTE et CORREOS Y TELEGRAFOS acceptent de réaliser les études et travaux qui vont suivre, étant précisé que cette liste ne fait pas obstacle à ce que d'autres études, dont la nécessité apparaîtrait ultérieurement, soient proposées par LA POSTE et CORREOS Y TELEGRAFOS.

Les études ou travaux à remettre au gouvernement andorran portent sur :

- la réalisation d'une proposition de rédaction du futur code de la poste andorrane et de son cahier des charges ; ces propositions intéresseront particulièrement les activités de CORREUS ANDORRANS (service universel, service réservé, services financiers) ainsi que les principes de tarification,
- la philatélie,
- les règles de fonctionnement ~~du~~ du service,
- les dispositions qui devront régir l'ensemble du personnel (statuts, reclassement du personnel utilisé dans les deux réseaux, définition des postes de travail),
- les conditions de mise à disposition à CORREUS ANDORRANS, des moyens matériels existants et appartenant aux réseaux français et espagnols,
  (à compléter et/ou à préciser).

- la rédaction des statuts de CORREUS ANDORRANS qui sera une société de droit andorran et dont les principales caractéristiques sont définies ci-après.
- le budget de fonctionnement de la future société et la détermination du montant des apports en numéraire à faire à la société

Article 3 - Structures

Dès l'entrée en vigueur du présent contrat sera constitué un comité de coordination, ci-après dénommé "le Comité".

3.1 Composition

Le Comité sera composé de :

- x représentants de LA POSTE,
- x représentants de CORREOS Y TELEGRAFOS
- x représentants du gouvernement andorran

Le Comité de coordination pourra se faire assister, à titre consultatif et sur simple demande de ses membres permanents susvisés, par des représentants des équipes chargées de réaliser les études ci-dessus exposées.

3.2 Périodicité de réunions

Le Comité se réunira à la demande de la partie la plus diligente chaque fois qu'elle l'estimera nécessaire et sur un ordre du jour qu'elle fixera.

3.3 Rôle du Comité de coordination

Le Comité aura pour mission, dans la limite du programme défini à l'article 2 ci-dessus :

- d'initier, de suivre le déroulement des études et de les valider,
- de constituer des ~~sous-comités~~ techniques nécessaires à leur réalisation,
- de veiller à la bonne exécution du présent protocole et de prendre toutes dispositions permettant d'améliorer la coopération existante,
- de proposer aux Parties toutes modifications, ou tous nouveaux programmes d'études que rendrait nécessaire la législation de l'Etat andorran,
- de proposer une solution aux litiges techniques ou autres susceptibles d'intervenir entre Les Parties à l'occasion de l'exécution des études.

3.4 Délibérations

Toutes les décisions du Comité seront prises à l'unanimité de ses membres permanents. Elles feront l'objet d'un compte-rendu établi par La Partie qui a convoqué la réunion et signé par chacun des membres permanents. Les décisions consignées dans ce compte-rendu ne deviendront définitives que si celui-ci ne fait pas l'objet, dans les quinze jours suivant sa notification, d'observations de la part de l'une ou l'autre des Parties.

Chaque Partie s'engage à se conformer aux décisions du Comité.

3.5 Financement

Chaque partie s'engage à assurer la charge financière des dépenses qui entraînera pour elle sa participation au Comité.

Article 4 - Durée

Le présent accord entrera en vigueur le jour de sa signature.

Les Parties conviendront de tout mettre en oeuvre afin que le calendrier qui va suivre et auquel Les Parties déclarent adhérer, soit respecté.

Ainsi, sera validée par le Comité au plus tard :
le (date à discuter sur proposition du gouvernement andorran) l'étude portant
le l'étude portant
le l'étude portant
etc.

Il prendra fin le jour de la signature des statuts de la société CORREUS ANDORRANS qui devra intervenir au plus tard le (à discuter).

II - LA SOCIETE COMMUNE

Article 1 : Création d'une société commune

Les Parties s'engagent à souscrire au capital d'une société anonyme régie par les textes législatifs et réglementaires en vigueur et notamment le règlement des sociétés commerciales du 19 mai 1983, ainsi que par les présentes, société dont les caractéristiques sont définies ci-après.

Article 2 : Substitution

Les Parties sont autorisées à se substituer dans le bénéfice du présent acte toute société dans laquelle elle détiendrait directement ou indirectement au moins 50% du capital.
Cette substitution ne pourra cependant s'exercer que jusqu'au jour de la signature des statuts de la société visée à l'article 1.

Article 3 : Objet social

La société aura pour objet, tant en principauté d'Andorre qu'à l'étranger, directement ou par l'intermédiaire de filiales à créer, ou au travers de toutes prises d'intérêts ou de participations sous toutes leurs formes, dans tout groupement, toutes entreprises ou sociétés andorranes ou étrangères, quelle qu'en soit la forme juridique ou l'objet :

- d'offrir un service de courrier en Principauté d'Andorre (collecte, tri, acheminement, distribution),
- d'offrir des services financiers,
- d'assurer la création et l'exploitation de produits philatéliques.

Article 4 : Dénomination - siège - durée

4.1 La dénomination sociale de la société sera CORREUS ANDORRANS.

4.2 Son siège sera fixé à Andorre la Vieille.

4.3 Sa durée sera de X ans à compter de son inscription au registre des sociétés.

Article 5 : Capital social

A la constitution de la société, il lui sera fait apport en numéraire de la somme de X pesetas.

Le capital social sera de X pesetas divisé en X actions de X pesetas chacune réparties en deux catégories dénommées "Catégorie A", "Catégorie B".

Il sera souscrit à la constitution de la société par les personnes suivantes :

- la Principauté d'Andorre et les 5 personnes qu'elle désignera pour siéger au conseil d'administration, à concurrence de 51%, soit X actions qui appartiendront à la Catégorie A;

- LA POSTE et les 2 personnes qu'elle désignera pour siéger au conseil d'administration, à concurrence de 24,5%,

- CORREOS Y TELEGRAFOS et les 2 personnes qu'elle désignera pour siéger au conseil d'administration, à concurrence de 24,5%.

soit un ensemble de X actions appartenant à la Catégorie B.

Les soussignés s'engagent à effectuer les apports en numéraire nécessaires à leur souscription et à libérer au moins du quart le montant desdites actions, la libération du surplus intervenant en une ou plusieurs fois sur décision du conseil d'administration dans un délai qui ne pourra pas excéder X ans à compter de l'immatriculation de la société au Registre des Sociétés.

Article 6 : Répartition du capital - Transmission des actions

Les Parties, en raison du fort caractère d'intuitu personae qu'elles attachent à leur coopération, décident des principes suivants :

6.1 Clause d'inaliénabilité

Jusqu'à la date du , Les Parties s'interdisent purement et simplement, sous la réserve exprimée à l'article 5.4, de céder tout ou partie de leurs actions, les parties déclarant accepter, chacune en ce qui concerne, l'intérêt à maintenir la répartition du capital telle qu'elle résultera à la constitution de la société.

6.2 Droit de préemption des actionnaires de Catégorie B

Les actionnaires détenteurs d'actions de Catégorie B bénéficieront d'un droit de préemption seulement pour l'acquisition d'actions de catégorie B.

6.2.1 L'actionnaire cédant devra notifier son projet de cession à l'autre actionnaire par lettre recommandée avec demande d'avis de réception en y indiquant le nombre d'actions à céder, le prix et les autres conditions de la cession.

Cette notification vaudra offre de cession.

6.2.2 L'actionnaire bénéficiaire du droit de préemption pourra valablement exercer son droit, dans le délai maximum de 15 jours à compter de la notification prévue à l'article 6.2.1.
Faute de l'avoir fait dans ce délai, il sera réputé avoir renoncé définitivement à ce droit pour la cession en cause.

6.2.3 La préemption pourra valablement être exercée pour un prix qui en toutes circonstances ne pourra pas être inférieur à l'évaluation annuelle de l'action telle que prévue à l'article 7 ci-après. Elle ne pourra porter que sur la totalité des actions mises en vente.

6.3 Promesse d'achat

Dans l'hypothèse où le droit de préemption visé à l'article 6.2 n'aura pas été exercé par son bénéficiaire, la Principauté d'Andorre s'engage et promet d'acquérir de l'actionnaire cédant les actions qu'il souhaite vendre.

Cette promesse est consentie pour une durée de X ans. Elle sera valablement exercée pour un prix qui sera celui résultant de la dernière évaluation annuelle de l'action.

La cession réalisée, les actions acquises cesseront d'appartenir à la Catégorie B et deviendront des actions de Catégorie A.

6.4 Transmission à des filiales

Les Parties s'interdisent de céder tout ou partie de leurs actions à des tiers. Toutefois, Les Parties auront le droit, chacune en ce qui la concerne, de transférer la totalité de leurs actions à des sociétés filiales nationales ou étrangères dont elles détiennent plus de 50% des droits de vote. Ces dernières devront s'engager expressément à reprendre les engagements, droits et obligations souscrits par La Partie cédante et informer les autres actionnaires des modifications pouvant intéresser leur contrôle.

Article 7 : Evaluation annuelle de l'action

A l'occasion de l'assemblée générale devant statuer sur les comptes de l'exercice écoulé, une évaluation de l'action, déterminée par le conseil d'administration, sera soumise à l'approbation des actionnaires, statuant à l'unanimité.

Cette valeur sera déterminée à partir de :

- pour les années 199 à 199 incluses : actif net corrigé des éventuelles valeurs non comptables,

- pour les années suivantes : actif net

La première évaluation interviendra lors de l'assemblée appelée à statuer sur les comptes de l'exercice clos le 31 décembre 199 .

Cette évaluation servira de référence jusqu'à la prochaine assemblée qui approuvera une autre évaluation :

- en cas d'exercice du droit de préemption par leur bénéficiaire,
- en cas de retrait exercé par l'un des actionnaires,

et n'aura qu'une simple valeur indicative pour les autres cas.

Article 8 : Administration de la société - pouvoirs

8.1 Composition

Le conseil d'administration de CORREUS ANDORRANS sera composé de neuf membres désignés ci-après :

- le ministre des finances, qui en sera le Président,
- un conseiller de la commission d'économie et des finances du T.I. conseil général, qui assumera la charge de vice-Président,
- le directeur des finances,
- le directeur des transports,
- le directeur général de CORREUS ANDORRANS, qui en sera le secrétaire,
- deux membres désignés par CORREOS Y TELEGRAFOS, dont l'un sera vice-Président,
- deux membres désignés par LA POSTE, dont l'un sera vice-Président.

8.2 Fonctionnement

Le conseil d'administration se réunira autant de fois qu'il sera nécessaire (lieu ?). Les réunions seront convoquées par le Président, en son absence par un des deux vice-Présidents, au moins X jours à l'avance, avec communication de l'ordre du jour. En cas d'urgence, le Président pourra convoquer les membres du conseil, sans être soumis à d'autres conditions que celle de la notification préalable du lieu et de l'heure de la réunion.

Les délibérations du conseil d'administration seront prises aux conditions de quorum et de majorité prévues ci-après.

8.3 Pouvoirs - délibération

(- à discuter, les propositions déjà faites en y introduisant des règles de) (quorum et de majorité plus fortes pour les décisions sensibles),

(- faire d'autres propositions.)

Article 9 : Président - Vice-président - directeur général

9.1 Le Président

Le Président du conseil d'administration sera chargé de :

a) représenter le conseil d'administration et le service de la poste andorrane, dont il aura la signature, qu'il pourra déléguer au directeur général,

b) convoquer les réunions du conseil d'administration, fixer l'ordre du jour, diriger les débats,

c) diriger les affaires en cours et veiller à l'exécution des décisions du conseil d'administration.

9.2 Le vice-Président
(à discuter)

9.3 Le directeur général

Le directeur général aura la qualité de fonctionnaire nommé par le gouvernement. Il sera chargé de :

a) exercer les fonctions de direction qui lui auront expressément été déléguées par le Président ou le conseil d'administration,

b) préparer les réunions du conseil d'administration,

c) préparer, élaborer et soumettre à l'approbation du conseil d'administration le compte-rendu annuel des activités de la poste andorrane ainsi que les comptes, budgets et plans d'investissements,

d) présenter à l'étude et à l'approbation du conseil d'administration les propositions motivées pour les acquisitions, travaux, aliénations ou investissements qu'il juge nécessaires, ainsi que la proposition de fixation ou de modification des taxes, tarifs ou prix de base du service et, en général, toutes les autres questions que le conseil d'administration a à connaître,

e) assurer la direction administrative du service de la poste andorrane et le représenter dans toutes les négociations et contrats à chaque fois qu'il en aura été habilité par décision ou par délégation du conseil d'administration ou par son Président.

f) engager et congédier le personnel employé par le service de la poste andorrane, en fixer les droits, devoirs et rémunérations et accorder les engagements de travail en accord avec la législation du travail et après autorisation du conseil d'administration,

Le directeur général pourra déléguer sa compétence dans cette matière.

III - DISPOSITIONS GENERALES

Article 5 : Obligation de confidentialité

Les Parties reconnaissent qu'elles seront conduites, pour les besoins :
- d'une collaboration efficace,
- de la mise en place des structures,
- de la rédaction des actes et documents prévus dans le présent protocole,

à se communiquer mutuellement des informations et des documents confidentiels (ci-après dénommés "l'information").

Chacune des parties s'engage à conserver l'information confidentielle, à n'en faire aucune diffusion ou communication à des tiers non autorisés, sauf décision prise à l'unanimité des signataires, et à ne l'utiliser que pour les besoins de l'application du présent protocole, des statuts et dans le cadre de leurs activités en tant qu'actionnaires de la future société. Chacune des parties s'engage également à réserver l'accès à l'information aux seules personnes et conseils strictement nécessaires à l'application du présent protocole et à l'activité de la future société, ceux-ci étant soumis à la même obligation de confidentialité et de secret.

Les Parties s'engagent à faire respecter cette obligation par leur personnel, leurs représentants au sein du Comité de coordination, ainsi que par toute personne ayant, de leur fait, accès à l'information susvisée.

Article 6 : ~~Conditions suspensives~~

Article 7 : Indivisibilité

De convention expresse entre Les Parties, les dispositions du présent protocole forment un tout indivisible. Elles expriment l'accord des Parties. Elles ne pourront être modifiées que par le consentement unanime des Parties.

Article 8 : Election de domicile

Les Parties font élection de domicile à leur siège social ou adresse respectifs indiqués en tête des présentes.

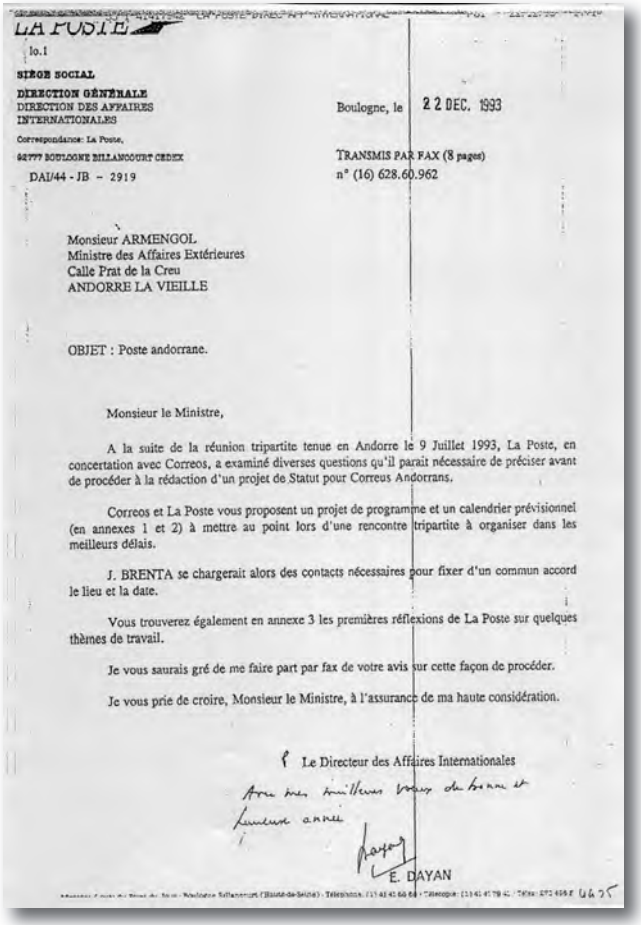
Fait à

(en trois originaux)

Le

LA POSTE CORREOS Y TELEGRAFOS ANDORRE

22/12/1993

LA POSTE

lo.1

SIÈGE SOCIAL

DIRECTION GÉNÉRALE
DIRECTION DES AFFAIRES INTERNATIONALES

Correspondance: La Poste,
92777 BOULOGNE BILLANCOURT CEDEX

DAI/44 - JB - 2919

Boulogne, le 22 DEC. 1993

TRANSMIS PAR FAX (8 pages)
n° (16) 628.60.962

Monsieur ARMENGOL
Ministre des Affaires Extérieures
Calle Prat de la Creu
ANDORRE LA VIEILLE

OBJET : Poste andorrane.

Monsieur le Ministre,

A la suite de la réunion tripartite tenue en Andorre le 9 Juillet 1993, La Poste, en concertation avec Correos, a examiné diverses questions qu'il parait nécessaire de préciser avant de procéder à la rédaction d'un projet de Statut pour Correus Andorrans.

Correos et La Poste vous proposent un projet de programme et un calendrier prévisionnel (en annexes 1 et 2) à mettre au point lors d'une rencontre tripartite à organiser dans les meilleurs délais.

J. BRENTA se chargerait alors des contacts nécessaires pour fixer d'un commun accord le lieu et la date.

Vous trouverez également en annexe 3 les premières réflexions de La Poste sur quelques thèmes de travail.

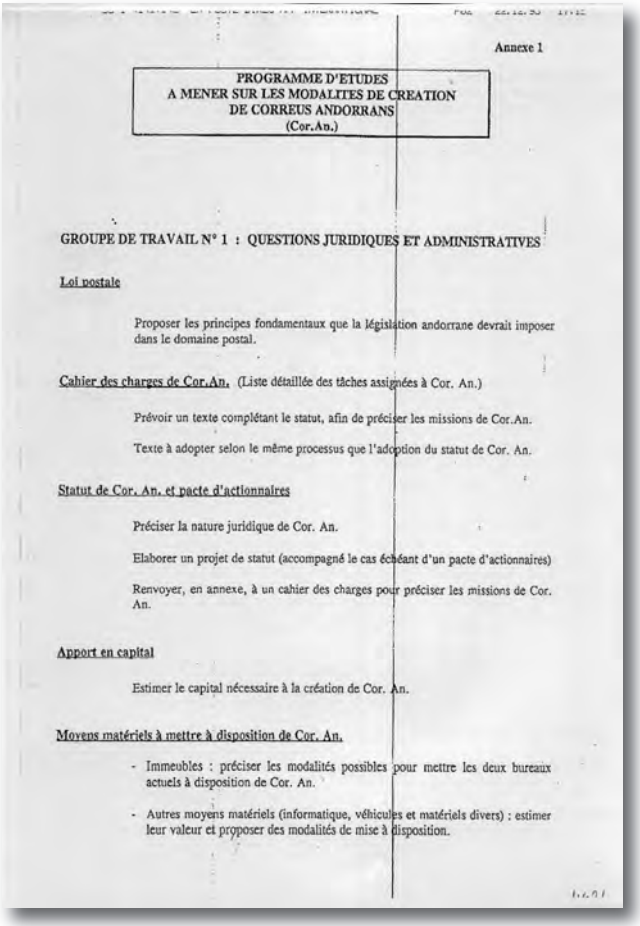
Je vous saurais gré de me faire part par fax de votre avis sur cette façon de procéder.

Je vous prie de croire, Monsieur le Ministre, à l'assurance de ma haute considération.

P Le Directeur des Affaires Internationales

Avec mes meilleurs vœux de bonne et heureuse année

E. DAYAN

Annexe 1

**PROGRAMME D'ETUDES
A MENER SUR LES MODALITES DE CREATION
DE CORREUS ANDORRANS
(Cor.An.)**

GROUPE DE TRAVAIL N° 1 : QUESTIONS JURIDIQUES ET ADMINISTRATIVES

Loi postale

Proposer les principes fondamentaux que la législation andorrane devrait imposer dans le domaine postal.

Cahier des charges de Cor.An. (Liste détaillée des tâches assignées à Cor. An.)

Prévoir un texte complétant le statut, afin de préciser les missions de Cor.An.

Texte à adopter selon le même processus que l'adoption du statut de Cor. An.

Statut de Cor. An. et pacte d'actionnaires

Préciser la nature juridique de Cor. An.

Elaborer un projet de statut (accompagné le cas échéant d'un pacte d'actionnaires)

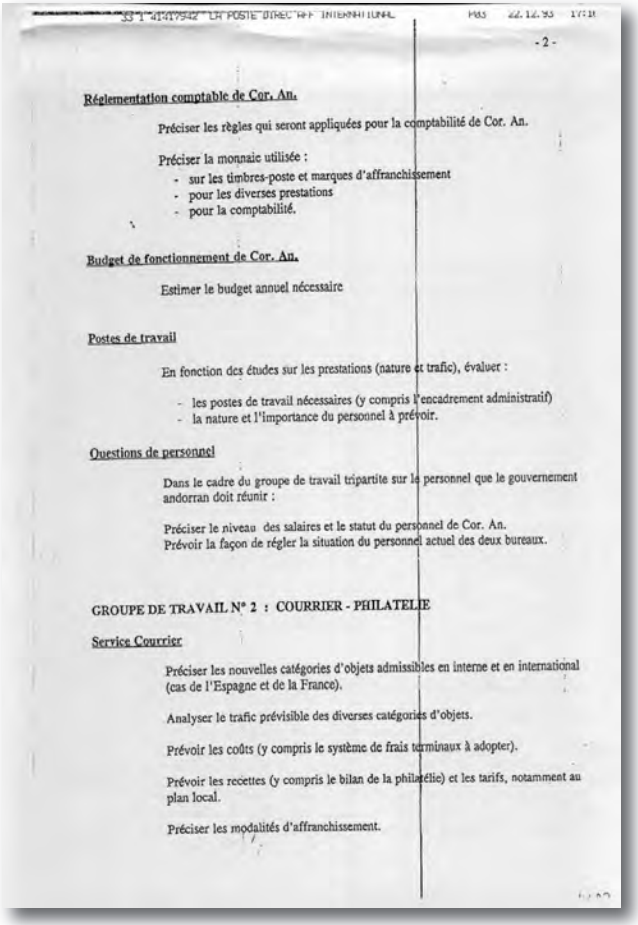
Renvoyer, en annexe, à un cahier des charges pour préciser les missions de Cor. An.

Apport en capital

Estimer le capital nécessaire à la création de Cor. An.

Moyens matériels à mettre à disposition de Cor. An.

- Immeubles : préciser les modalités possibles pour mettre les deux bureaux actuels à disposition de Cor. An.
- Autres moyens matériels (informatique, véhicules et matériels divers) : estimer leur valeur et proposer des modalités de mise à disposition.

Réglementation comptable de Cor. An.

Préciser les règles qui seront appliquées pour la comptabilité de Cor. An.

Préciser la monnaie utilisée :
- sur les timbres-poste et marques d'affranchissement
- pour les diverses prestations
- pour la comptabilité.

Budget de fonctionnement de Cor. An.

Estimer le budget annuel nécessaire

Postes de travail

En fonction des études sur les prestations (nature et trafic), évaluer :

- les postes de travail nécessaires (y compris l'encadrement administratif)
- la nature et l'importance du personnel à prévoir.

Questions de personnel

Dans le cadre du groupe de travail tripartite sur le personnel que le gouvernement andorran doit réunir :

Préciser le niveau des salaires et le statut du personnel de Cor. An.
Prévoir la façon de régler la situation du personnel actuel des deux bureaux.

GROUPE DE TRAVAIL N° 2 : COURRIER - PHILATELIE

Service Courrier

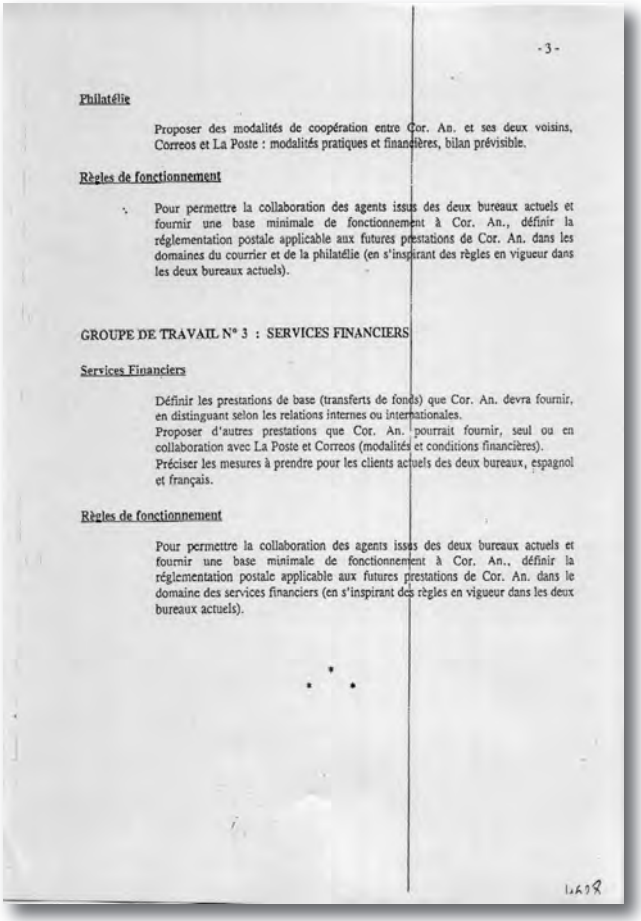
Préciser les nouvelles catégories d'objets admissibles en interne et en international (cas de l'Espagne et de la France).

Analyser le trafic prévisible des diverses catégories d'objets.

Prévoir les coûts (y compris le système de frais terminaux à adopter).

Prévoir les recettes (y compris le bilan de la philatélie) et les tarifs, notamment au plan local.

Préciser les modalités d'affranchissement.

Philatélie

Proposer des modalités de coopération entre Cor. An. et ses deux voisins, Correos et La Poste : modalités pratiques et financières, bilan prévisible.

Règles de fonctionnement

Pour permettre la collaboration des agents issus des deux bureaux actuels et fournir une base minimale de fonctionnement à Cor. An., définir la réglementation postale applicable aux futures prestations de Cor. An. dans les domaines du courrier et de la philatélie (en s'inspirant des règles en vigueur dans les deux bureaux actuels).

GROUPE DE TRAVAIL N° 3 : SERVICES FINANCIERS

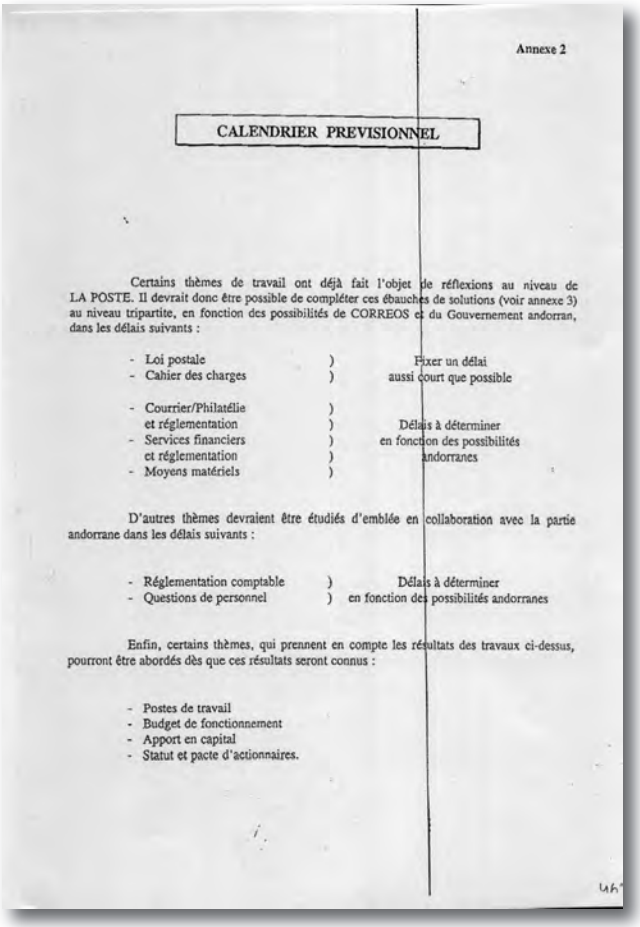
Services Financiers

Définir les prestations de base (transferts de fonds) que Cor. An. devra fournir, en distinguant selon les relations internes ou internationales.
Proposer d'autres prestations que Cor. An. pourrait fournir, seul ou en collaboration avec La Poste et Correos (modalités et conditions financières).
Préciser les mesures à prendre pour les clients actuels des deux bureaux, espagnol et français.

Règles de fonctionnement

Pour permettre la collaboration des agents issus des deux bureaux actuels et fournir une base minimale de fonctionnement à Cor. An., définir la réglementation postale applicable aux futures prestations de Cor. An. dans le domaine des services financiers (en s'inspirant des règles en vigueur dans les deux bureaux actuels).

* * *

Annexe 2

CALENDRIER PREVISIONNEL

Certains thèmes de travail ont déjà fait l'objet de réflexions au niveau de LA POSTE. Il devrait donc être possible de compléter ces ébauches de solutions (voir annexe 3) au niveau tripartite, en fonction des possibilités de CORREOS et du Gouvernement andorran, dans les délais suivants :

- Loi postale) Fixer un délai
- Cahier des charges) aussi court que possible

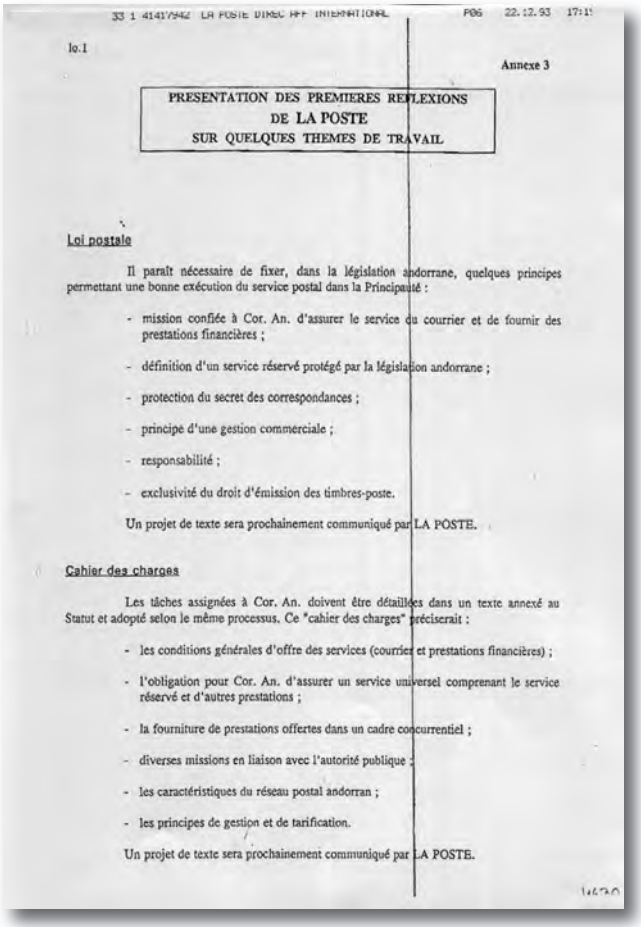
- Courrier/Philatélie et réglementation) Délais à déterminer
- Services financiers et réglementation) en fonction des possibilités
- Moyens matériels) andorranes

D'autres thèmes devraient être étudiés d'emblée en collaboration avec la partie andorrane dans les délais suivants :

- Réglementation comptable) Délais à déterminer
- Questions de personnel) en fonction des possibilités andorranes

Enfin, certains thèmes, qui prennent en compte les résultats des travaux ci-dessus, pourront être abordés dès que ces résultats seront connus :

- Postes de travail
- Budget de fonctionnement
- Apport en capital
- Statut et pacte d'actionnaires.

33 1 41417942 LA POSTE DIREC RPT INTERNATIONAL P06 22.12.93 17:1

lo.1

Annexe 3

PRESENTATION DES PREMIERES REFLEXIONS
DE LA POSTE
SUR QUELQUES THEMES DE TRAVAIL

Loi postale

Il paraît nécessaire de fixer, dans la législation andorrane, quelques principes permettant une bonne exécution du service postal dans la Principauté :

- mission confiée à Cor. An. d'assurer le service du courrier et de fournir des prestations financières ;
- définition d'un service réservé protégé par la législation andorrane ;
- protection du secret des correspondances ;
- principe d'une gestion commerciale ;
- responsabilité ;
- exclusivité du droit d'émission des timbres-poste.

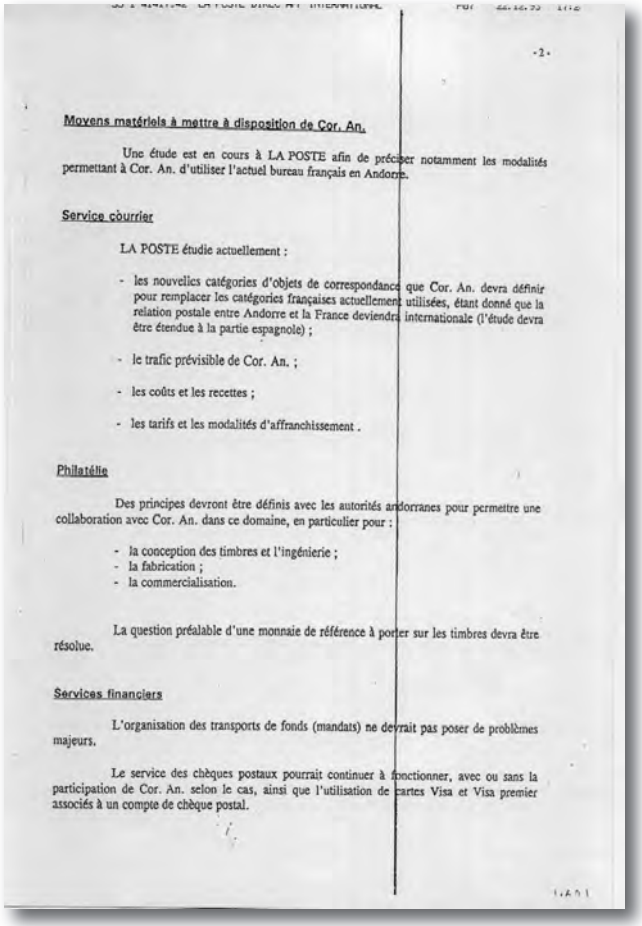
Un projet de texte sera prochainement communiqué par LA POSTE.

Cahier des charges

Les tâches assignées à Cor. An. doivent être détaillées dans un texte annexé au Statut et adopté selon le même processus. Ce "cahier des charges" préciserait :

- les conditions générales d'offre des services (courrier et prestations financières) ;
- l'obligation pour Cor. An. d'assurer un service universel comprenant le service réservé et d'autres prestations ;
- la fourniture de prestations offertes dans un cadre concurrentiel ;
- diverses missions en liaison avec l'autorité publique ;
- les caractéristiques du réseau postal andorran ;
- les principes de gestion et de tarification.

Un projet de texte sera prochainement communiqué par LA POSTE.

-2-

Moyens matériels à mettre à disposition de Cor. An.

Une étude est en cours à LA POSTE afin de préciser notamment les modalités permettant à Cor. An. d'utiliser l'actuel bureau français en Andorre.

Service courrier

LA POSTE étudie actuellement :

- les nouvelles catégories d'objets de correspondance que Cor. An. devra définir pour remplacer les catégories françaises actuellement utilisées, étant donné que la relation postale entre Andorre et la France deviendra internationale (l'étude devra être étendue à la partie espagnole) ;
- le trafic prévisible de Cor. An. ;
- les coûts et les recettes ;
- les tarifs et les modalités d'affranchissement .

Philatélie

Des principes devront être définis avec les autorités andorranes pour permettre une collaboration avec Cor. An. dans ce domaine, en particulier pour :

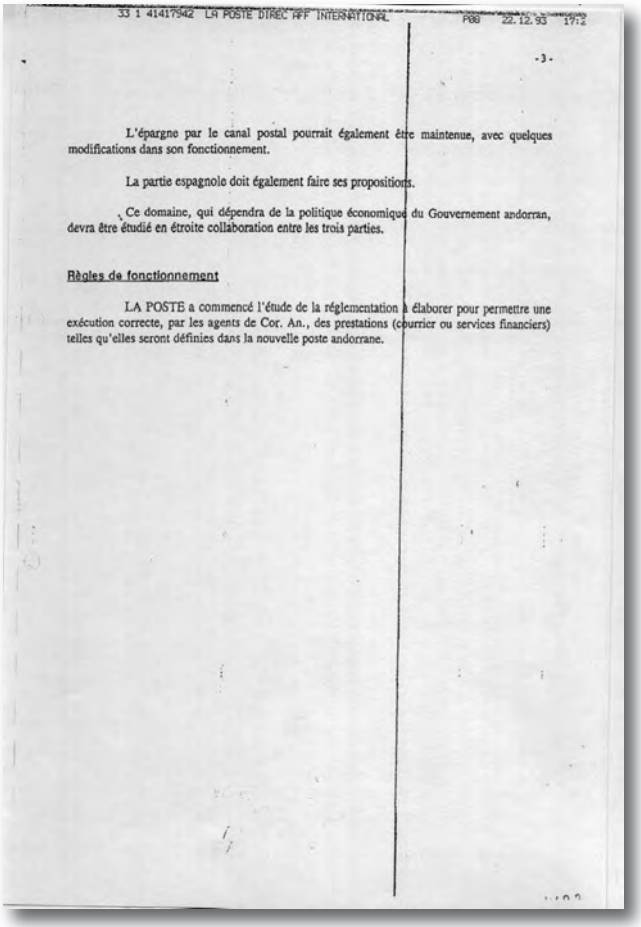
- la conception des timbres et l'ingénierie ;
- la fabrication ;
- la commercialisation.

La question préalable d'une monnaie de référence à porter sur les timbres devra être résolue.

Services financiers

L'organisation des transports de fonds (mandats) ne devrait pas poser de problèmes majeurs.

Le service des chèques postaux pourrait continuer à fonctionner, avec ou sans la participation de Cor. An. selon le cas, ainsi que l'utilisation de cartes Visa et Visa premier associés à un compte de chèque postal.

-3-

L'épargne par le canal postal pourrait également être maintenue, avec quelques modifications dans son fonctionnement.

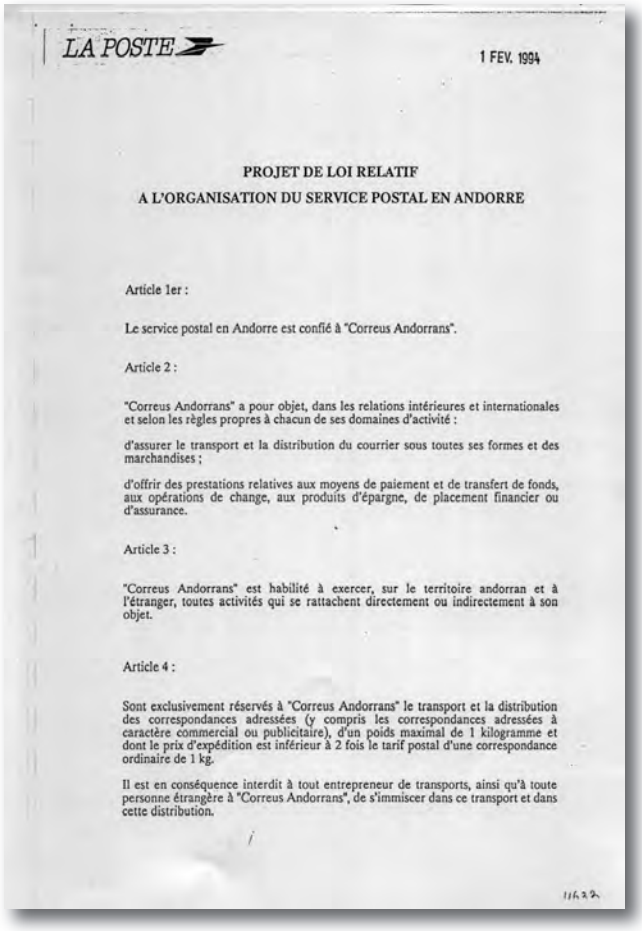
La partie espagnole doit également faire ses propositions.

Ce domaine, qui dépendra de la politique économique du Gouvernement andorran, devra être étudié en étroite collaboration entre les trois parties.

Règles de fonctionnement

LA POSTE a commencé l'étude de la réglementation à élaborer pour permettre une exécution correcte, par les agents de Cor. An., des prestations (courrier ou services financiers) telles qu'elles seront définies dans la nouvelle poste andorrane.

01/02/1994

LA POSTE

1 FEV. 1994

PROJET DE LOI RELATIF
A L'ORGANISATION DU SERVICE POSTAL EN ANDORRE

Article 1er :

Le service postal en Andorre est confié à "Correus Andorrans".

Article 2 :

"Correus Andorrans" a pour objet, dans les relations intérieures et internationales et selon les règles propres à chacun de ses domaines d'activité :

d'assurer le transport et la distribution du courrier sous toutes ses formes et des marchandises ;

d'offrir des prestations relatives aux moyens de paiement et de transfert de fonds, aux opérations de change, aux produits d'épargne, de placement financier ou d'assurance.

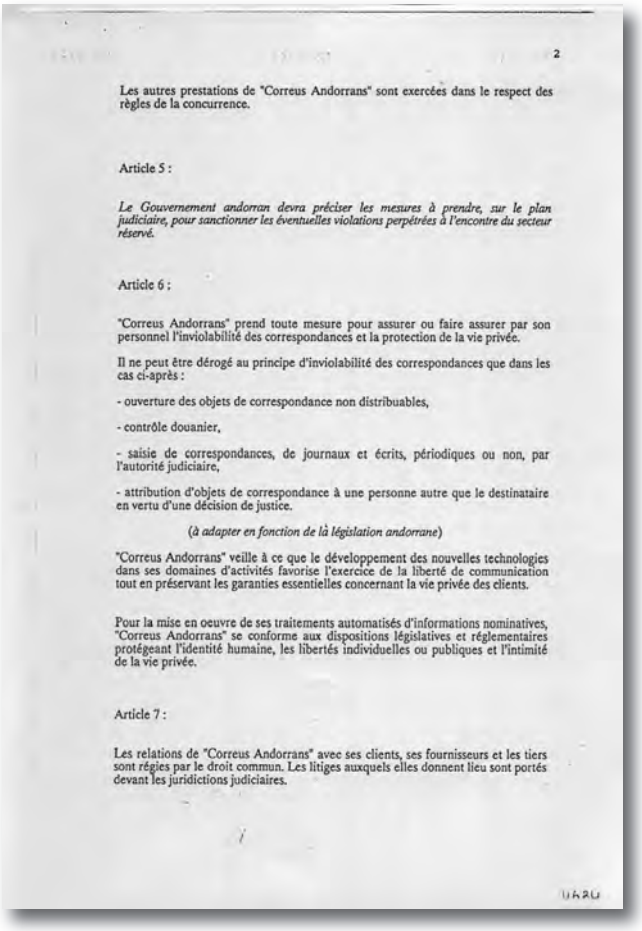
Article 3 :

"Correus Andorrans" est habilité à exercer, sur le territoire andorran et à l'étranger, toutes activités qui se rattachent directement ou indirectement à son objet.

Article 4 :

Sont exclusivement réservés à "Correus Andorrans" le transport et la distribution des correspondances adressées (y compris les correspondances adressées à caractère commercial ou publicitaire), d'un poids maximal de 1 kilogramme et dont le prix d'expédition est inférieur à 2 fois le tarif postal d'une correspondance ordinaire de 1 kg.

Il est en conséquence interdit à tout entrepreneur de transports, ainsi qu'à toute personne étrangère à "Correus Andorrans", de s'immiscer dans ce transport et dans cette distribution.

Les autres prestations de "Correus Andorrans" sont exercées dans le respect des règles de la concurrence.

Article 5 :

Le Gouvernement andorran devra préciser les mesures à prendre, sur le plan judiciaire, pour sanctionner les éventuelles violations perpétrées à l'encontre du secteur réservé.

Article 6 :

"Correus Andorrans" prend toute mesure pour assurer ou faire assurer par son personnel l'inviolabilité des correspondances et la protection de la vie privée.

Il ne peut être dérogé au principe d'inviolabilité des correspondances que dans les cas ci-après :

- ouverture des objets de correspondance non distribuables,

- contrôle douanier,

- saisie de correspondances, de journaux et écrits, périodiques ou non, par l'autorité judiciaire,

- attribution d'objets de correspondance à une personne autre que le destinataire en vertu d'une décision de justice.

(*à adapter en fonction de la législation andorrane*)

"Correus Andorrans" veille à ce que le développement des nouvelles technologies dans ses domaines d'activités favorise l'exercice de la liberté de communication tout en préservant les garanties essentielles concernant la vie privée des clients.

Pour la mise en oeuvre de ses traitements automatisés d'informations nominatives, "Correus Andorrans" se conforme aux dispositions législatives et réglementaires protégeant l'identité humaine, les libertés individuelles ou publiques et l'intimité de la vie privée.

Article 7 :

Les relations de "Correus Andorrans" avec ses clients, ses fournisseurs et les tiers sont régies par le droit commun. Les litiges auxquels elles donnent lieu sont portés devant les juridictions judiciaires.

Article 8 :

"Correus Andorrans" dispose de la faculté de transiger et de conclure des conventions d'arbitrage.

Article 9 :

"Correus Andorrans" n'est tenu à aucune indemnité pour perte d'objet de correspondance ordinaire.

Article 10 :

La perte, la détérioration, la spoliation des objets recommandés donnent droit, sauf cas de force majeure, soit au profit de l'expéditeur soit, à défaut ou sur la demande de celui-ci, au profit du destinataire, à une indemnité dont le montant est *prédéterminé* (à discuter).

Article 11 :

"Correus Andorrans" est déchargé des lettres recommandées par leur remise contre reçu au destinataire ou son représentant dûment mandaté et des autres objets recommandés par leur remise contre reçu, soit au destinataire, soit à une personne attachée à son service ou demeurant avec lui.

Article 12 :

"Correus Andorrans" est responsable, jusqu'à concurrence d'une somme *prédéterminée* (à discuter) sauf cas de perte par force majeure, des valeurs régulièrement déclarées insérées dans les lettres.

"Correus Andorrans" est déchargé de cette responsabilité par la remise des lettres avec valeur déclarée dont le destinataire ou son représentant dûment mandaté a donné reçu.

Article 13 :

Les envois de bijoux et objets précieux, effectués dans les conditions d'admission spécialement fixées par "Correus Andorrans", sont assimilés aux lettres renfermant des valeurs déclarées quant à la responsabilité de "Correus Andorrans".

En cas de perte ou de détérioration résultant de la fracture d'emballages ne satisfaisant pas aux conditions d'admission fixées par "Correus Andorrans", celui-ci n'est tenu à aucune indemnité.

Article 14 :

"Correus Andorrans" n'encourt aucune responsabilité en cas de retard dans la distribution.

Article 15 :

Les réclamations concernant les envois de toute nature confiés à "Correus Andorrans" ne sont recevables, quels qu'en soient l'objet et le motif, que dans le délai d'un an compté à partir du lendemain du jour de dépôt de l'envoi.

Article 16 :

Les dispositions prévues ci-dessus ne font pas obstacle à l'application de mesures plus favorables aux clients, définies contractuellement pour certaines prestations.

Article 17 :

"Correus Andorrans" est seul autorisé à émettre les timbres-poste ainsi que toutes autres valeurs fiduciaires postales.

Article 18 :

Il conviendrait de définir précisément les infractions et sanctions à appliquer en cas de falsification, contrefaçon... de timbres-poste.

A toutes fins utiles, la législation française en la matière peut être une base de réflexion:

18.1 Seront punis d'un emprisonnement d'un à cinq ans et d'une amende de 600 à 80 000 F :

ceux qui auront contrefait ou falsifié les timbres-poste, empreintes d'affranchissement émis par "Correus Andorrans" et ceux qui auront vendu, colporté, distribué ou utilisé sciemment ledits timbres ou empreintes.

01/02/1994

18.2 Seront punis d'un emprisonnement de dix jours à six mois et d'une amende de 300 à 15 000 F :

- ceux qui auront par tous moyens altéré des timbres-poste ou des timbres mobiles dans le but de les soustraire à l'oblitération et de permettre ainsi leur réutilisation ultérieure ;

- ceux qui auront surchargé par impression, perforation ou tout autre moyen les timbres-poste ou autres valeurs fiduciaires postales périmées ou non, ainsi que ceux qui auront vendu, colporté, offert, distribué, exporté des timbres-poste ainsi surchargés.

18.3 Seront punis d'une amende de 600 à 1 200 F :

ceux qui auront fait usage d'un timbre-poste ou d'une empreinte d'affranchissement ayant déjà été utilisé.

18.4 Est interdit, pour toutes opérations effectuées sans l'intermédiaire de "Correus Andorrans", l'usage des formules mises à la disposition du public par "Correus Andorrans" ou d'imprimés reproduisant ou imitant ledites formules.

Est interdite également la distribution de tout document, de quelque nature qu'il soit, revêtu de vignettes, de timbres, d'empreintes ou de mentions lui donnant faussement l'apparence d'objet de correspondance ayant transité par le service postal andorran.

Toute infraction aux dispositions des deux alinéas précédents est punie d'une amende de 300 à 600 F par formule utilisée ou par document mis en distribution.

LA POSTE

1 FEV. 1994

PROJET DE CAHIER DES CHARGES
DE CORREUS ANDORRANS (à annexer au statut)

I - MISSIONS DE CORREUS ANDORRANS

1 - SERVICE DU COURRIER

Article 1er : Domaine d'activité de CORREUS ANDORRANS

CORREUS ANDORRANS assure le transport et la distribution du courrier sous toutes ses formes ainsi que des marchandises, dans les conditions prévues aux articles 2 à 6 ci-dessous.

Article 2 : Conditions générales d'offre des services du courrier.

CORREUS ANDORRANS définit ses prestations en fonction des besoins de la clientèle.

CORREUS ANDORRANS assure la distribution des objets de correspondance qui lui sont confiés, tous les jours ouvrables, à l'adresse indiquée par l'expéditeur et sous réserve qu'il existe chez le destinataire une installation de réception des envois facilement accessible et conforme aux spécifications établies par CORREUS ANDORRANS afin d'assurer la sécurité des correspondances et la rapidité de la distribution. A défaut d'un tel équipement, les objets de correspondance sont mis en instance au bureau de poste de rattachement.

CORREUS ANDORRANS dispose sur la voie publique des boîtes aux lettres qu'il relève régulièrement.

Le paiement de l'affranchissement par l'expéditeur peut être effectué au moyen de figurines postales andorranes ou par tout autre moyen défini par contrat entre CORREUS ANDORRANS et ses clients.

Article 3 : Obligation de service universel - Généralités

(QUESTION DE PRINCIPE : A DISCUTER)

CORREUS ANDORRANS assure le service universel du courrier lequel est constitué :

- des services réservés à CORREUS ANDORRANS à l'exclusion de tout autre concurrent,

- des services ouverts à la concurrence, rendus obligatoires pour CORREUS ANDORRANS dans les conditions prévues à l'article 5 ci-dessous.

Dans l'exécution du service universel, CORREUS ANDORRANS respecte le principe d'égalité de traitement des clients du service universel (notamment pour l'accès au service et la tarification) et dessert l'ensemble du territoire, sous réserve des éventuelles limitations concernant les services non réservés rendus obligatoires.

Lorsque, en raison de circonstances exceptionnelles, le service universel est perturbé, CORREUS ANDORRANS prend les dispositions utiles pour le rétablir dans les meilleurs délais. CORREUS ANDORRANS peut, dans ce cas, limiter temporairement l'accès à certaines prestations.

La péréquation tarifaire est l'un des moyens pour CORREUS ANDORRANS d'assurer le service universel.

Article 4 : Les services réservés

Les tarifs des services réservés, tels que définis dans la loi postale, font l'objet d'une péréquation géographique sur l'ensemble du territoire andorran et sont indépendants des points de collecte et de distribution situés en Andorre.

CORREUS ANDORRANS peut convenir par contrat avec un client de modalités particulières d'exécution ou de tarification des prestations.

Article 5 : Les services ouverts à la concurrence, rendus obligatoires

(QUESTION DE PRINCIPE : A DISCUTER)

Pour des raisons d'intérêt général, la fourniture par CORREUS ANDORRANS des prestations suivantes n'appartenant pas aux services réservés est rendue obligatoire :

énumération à prévoir, y compris d'éventuelles limitations dans les conditions d'exécution de certaines prestations.

Les compensations financières permettant à CORREUS ANDORRANS d'atteindre l'équilibre économique de ces prestations rendues obligatoires sont précisées à l'article 19 ci-dessous.

Article 6 : Les autres services ouverts à la concurrence

CORREUS ANDORRANS définit librement les prestations qu'il offre en plus du service universel.

Ces prestations peuvent être complémentaires ou différentes de celles du service universel.

CORREUS ANDORRANS offre ces prestations dans le respect des règles de la concurrence.

2 - SERVICES FINANCIERS

Article 7 : Domaine d'activité de CORREUS ANDORRANS

CORREUS ANDORRANS, dans les conditions prévues à l'article 8, peut recevoir des fonds du public et offrir des prestations dans les domaines suivants :

- moyens de paiement et de transfert de fonds,
- opérations de change,
- produits d'épargne, de placement financier ou d'assurance.

Article 8 : Conditions générales d'exécution des services financiers

CORREUS ANDORRANS peut effectuer ces prestations directement ou pour le compte d'organismes andorrans ou étrangers avec lesquels il passe des conventions.

Dans l'accomplissement de ces prestations, CORREUS ANDORRANS respecte les lois et règlements auxquels sont soumis les autres organismes de banque ou d'assurance.

3 - DISPOSITIONS COMMUNES

Article 9 : Recherche et Développement

CORREUS ANDORRANS conduit les recherches destinées à assurer le développement et la compétitivité de ses activités. Il peut recourir à des organismes d'études andorrans ou étrangers.

Article 10 : Relations internationales

CORREUS ANDORRANS assure le prolongement international des prestations qu'il offre à la clientèle dans le cadre du service réservé du courrier.

CORREUS ANDORRANS détermine les autres prestations qu'il assure dans les relations internationales, pour le courrier et les services financiers.

CORREUS ANDORRANS négocie et conclut tout accord nécessaire à la mise en oeuvre de ces prestations et à leur comptabilisation, en respectant, s'il y a lieu, les règles de l'Union Postale Universelle. Il en informe l'autorité publique.

CORREUS ANDORRANS assure les interconnexions nécessaires avec les réseaux étrangers et l'exécution sur le territoire andorran des prestations au profit des opérateurs avec lesquels il a conclu des accords.

Lorsque, dans les relations avec un pays étranger, les transferts de fonds nécessaires pour solder les transactions ne sont pas assurés, CORREUS ANDORRANS peut interrompre, avec l'accord de l'autorité publique, les services correspondants, selon les règles applicables à ces échanges. Dans le cas où l'autorité publique refuse à CORREUS ANDORRANS la possibilité d'interrompre ces échanges, elle assure à CORREUS ANDORRANS la compensation des conséquences financières de ce refus.

II - CONTRIBUTIONS AUX MISSIONS DE L'AUTORITE PUBLIQUE

Article 11 : Défense et sécurité publique

CORREUS ANDORRANS, conformément aux directives de l'autorité publique :

- assure la sécurité des envois qui lui sont confiés,
- protège ses installations contre toute agression,
- exécute toute mission en relation avec son domaine de compétence et nécessaire au maintien des activités essentielles de l'Andorre.

Article 12 : Réglementation et normalisation

A la demande de l'autorité publique, CORREUS ANDORRANS apporte son concours pour la définition de règlements et de normes en relation avec son domaine de compétence.

III - RESEAU POSTAL

Article 13 : Implantation du réseau

CORREUS ANDORRANS détermine les formes de sa présence sur l'ensemble du territoire en fonction des besoins des clients et des coûts correspondants, après concertation avec l'autorité publique.

Article 14 : Ouverture du réseau

Dans le but d'offrir de meilleures prestations à sa clientèle ou d'assurer la rentabilité et le développement de son réseau, CORREUS ANDORRANS peut en ouvrir l'accès à des filiales ou d'autres partenaires et conclure des accords de prestations de services, soit dans son domaine habituel d'activité, soit hors de ce domaine.

Article 15 : Relations avec les clients

CORREUS ANDORRANS veille à assurer la meilleure qualité de service et tient compte des besoins de sa clientèle pour définir les modalités et les horaires de fonctionnement de son réseau.

CORREUS ANDORRANS définit les conditions de fourniture de ses produits et services.

CORREUS ANDORRANS peut conclure des contrats dont les conditions sont fixées de gré à gré sur la base de devis particuliers.

Lorsque CORREUS ANDORRANS est contraint de restreindre ou de suspendre de façon durable les services habituellement offerts, il en informe le plus rapidement possible la clientèle et l'autorité publique.

IV - CADRE DE GESTION

Article 16 : Principes de gestion

Dans le cadre de son autonomie de gestion, CORREUS ANDORRANS est responsable du bon emploi de ses ressources humaines et de ses moyens matériels et financiers, ainsi que de l'équilibre général de ses comptes.

Tout service ou prestation fourni par CORREUS ANDORRANS donne lieu à paiement du prix correspondant sous réserve des dispositions particulières prévues par le présent cahier des charges.

14/04/1994

Article 17 : (Organisation financière et comptable à préciser)

Article 18 : Modalités de fixation des tarifs

1 - Services réservés, y compris leurs prolongements internationaux

Les tarifs de ces services sont établis de façon à assurer l'équilibre économique de ce secteur d'activité confié à CORREUS ANDORRANS en concertation avec l'autorité publique.

Les propositions de modification tarifaire sont soumises par CORREUS ANDORRANS à l'autorité publique et, à défaut d'opposition dans le délai d'un mois, les nouveaux tarifs sont réputés homologués.

Dans le cas contraire, l'autorité publique précise à CORREUS ANDORRANS les tarifs qu'elle souhaite voir appliquer et les compensations financières destinées à palier le déséquilibre économique qui pourrait en résulter.

2 - Services ouverts à la concurrence

CORREUS ANDORRANS fixe librement les tarifs des prestations n'appartenant pas aux services réservés sous réserve de respecter les règles de la concurrence.

3- Dispositions communes

Dans tous les cas, les nouveaux tarifs doivent être portés à la connaissance de la clientèle 8 jours avant la date de leur entrée en vigueur.

Article 19 et suivants : Il conviendra de préciser notamment les dispositions suivantes relatives :

- aux relations financières avec l'Etat andorran (notamment en matière de services rendus obligatoires),
- à la gestion du patrimoine,
- à la passation des marchés,
- à la gestion du personnel.

4643

Andorra la Vella, 14 Avril 1994

A: Edouard Dayan
Adjoint au Directeur des Affaires Internationales

De: Ramon Pla
Directeur Général de l'STA.

CORREUS D'ANDORRA

Relevé de conclusions de la réunion tripartite du 6 avril 1994 à Barcelone.

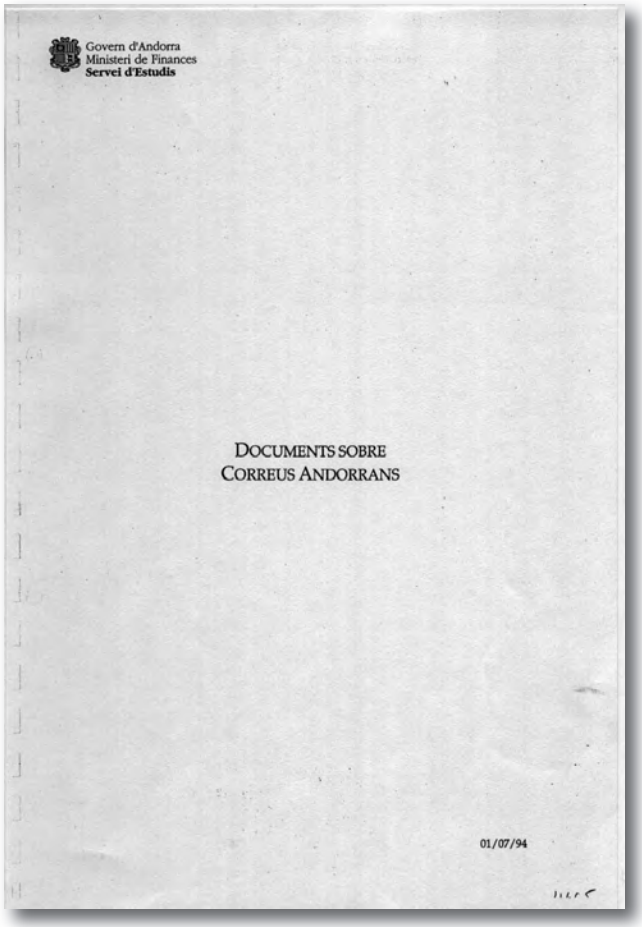
1. Les trois parties considèrent qu'un accord politique concernant les caractéristiques fondamentales du projet (Société tripartite, service réservé et tarification du courrier intérieur) est nécéssaire avant de poursuivre le programme de travail.
2. Les trois parties sont d'accord sur les bases de programme de travail proposé par La Poste. À ce programme de travail viendraient s'ajouter les suivantes règles de fonctionnement, elles aussi accordées par les trois parties:
   - i. Chaque groupe de travail aurait des représentants de toutes les délégations.
   - ii. Chaque groupe aurait un coordinateur, qui serait responsable de l'aboutissement du travail dans les délais accordés.
   - iii. Le coordinateur du premier groupe (Questions juridiques et administratives) serait désigné par la délegation andorrane.
   - iv. Mr. Ramon Pla, en tant que représentant du Gouvernement Andorran pour la coordination technique du projet serait responsable de la coordination de l'ensemble des trois groupes de travail.

   Les délégations de La Poste et Correos désigneront les coordinateurs des deux autres groupes de travail.

   Par ailleurs les trois parties accordent que chacun des groupes de travail peut s'organiser à sa convenance, et créer, si nécessaire, des sous-groupes de travail (par exemple, pour traiter les questions de personnel ou la philatélie).
3. Une analyse de la qualité du service actuel (délais d'acheminement) devrait s' ajouter comme point supplémentaire à la liste des activités du deuxième groupe de travail
4. Le troisième groupe de travail devrait faire un état des lieux sur la prestation actuelle par La Poste et Correus des services financiers.

4664

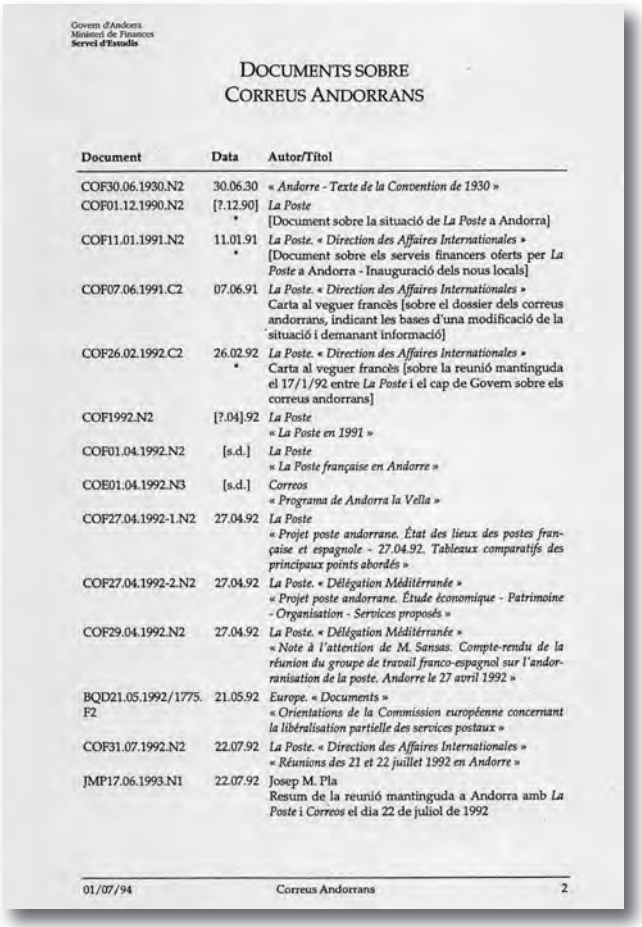
01/07/1994

Govern d'Andorra
Ministeri de Finances
Servei d'Estudis

DOCUMENTS SOBRE
CORREUS ANDORRANS

01/07/94

Govern d'Andorra
Ministeri de Finances
Servei d'Estudis

DOCUMENTS SOBRE
CORREUS ANDORRANS

Document	Data	Autor/Títol
COF30.06.1930.N2	30.06.30	*« Andorre - Texte de la Convention de 1930 »*
COF01.12.1990.N2	[?.12.90]	*La Poste* [Document sobre la situació de *La Poste* a Andorra]
COF11.01.1991.N2	11.01.91	*La Poste. « Direction des Affaires Internationales »* [Document sobre els serveis financers oferts per *La Poste* a Andorra - Inauguració dels nous locals]
COF07.06.1991.C2	07.06.91	*La Poste. « Direction des Affaires Internationales »* Carta al veguer francès [sobre el dossier dels correus andorrans, indicant les bases d'una modificació de la situació i demanant informació]
COF26.02.1992.C2	26.02.92	*La Poste. « Direction des Affaires Internationales »* Carta al veguer francès [sobre la reunió mantinguda el 17/1/92 entre *La Poste* i el cap de Govern sobre els correus andorrans]
COF1992.N2	[?.04].92	*La Poste* *« La Poste en 1991 »*
COF01.04.1992.N2	[s.d.]	*La Poste* *« La Poste française en Andorre »*
COE01.04.1992.N3	[s.d.]	*Correos* *« Programa de Andorra la Vella »*
COF27.04.1992-1.N2	27.04.92	*La Poste* *« Projet poste andorrane. État des lieux des postes française et espagnole - 27.04.92. Tableaux comparatifs des principaux points abordés »*
COF27.04.1992-2.N2	27.04.92	*La Poste. « Délégation Méditérrané »* *« Projet poste andorrane. Étude économique - Patrimoine - Organisation - Services proposés »*
COF29.04.1992.N2	27.04.92	*La Poste. « Délégation Méditérranée »* *« Note à l'attention de M. Sansas. Compte-rendu de la réunion du groupe de travail franco-espagnol sur l'andorranisation de la poste. Andorre le 27 avril 1992 »*
BQD21.05.1992/1775.F2	21.05.92	*Europe. « Documents »* *« Orientations de la Commission européenne concernant la libéralisation partielle des services postaux »*
COF31.07.1992.N2	22.07.92	*La Poste. « Direction des Affaires Internationales »* *« Réunions des 21 et 22 juillet 1992 en Andorre »*
JMP17.06.1993.N1	22.07.92	Josep M. Pla Resum de la reunió mantinguda a Andorra amb *La Poste* i *Correos* el dia 22 de juliol de 1992

Document	Data	Autor/Títol
COF01.09.1992.C2	01.09.92	*La Poste.* « *Direction des Affaires Internationales* » Carta al secretari general per les Relacions amb la CE [proposant una visita d'informació sobre *La Poste* a París els dies 22 i 23 de setembre de 1992]
COF22.09.1992.N2	[s.d.]	*La Poste* « *Les grandes fonctions d'une direction départementale* »
COF23.09.1992.N2	[?.09].92	*La Poste.* « *Direction des Affaires Internationales*» « *Conférence européenne des administrations des postes et télécommunications - CEPT* »
JMP05.10.1992.N1	23.09.92	Josep M. Pla Resum de les reunions mantingudes a París amb *La Poste* els dies 22 i 23 de setembre de 1992
COF01.10.1992.N2	[?].10.92	*La Poste.* « *Direction des Affaires Internationales*» « *Service universel et service réservé en Andorre* »
COF04.11.1992-3.N2	04.11.92	*La Poste.* « *Direction des Ressources Humaines* » « *Note à l'attention de M. Sansas. Réglementation des personnels de l'organisme postal andorran* »
COF17.11.1992-1.N2	17.11.92	Commissió franco-andorrana [Filatèlia] « *Réunion du 17 novembre 1992* »
COF17.11.1992-2.N2	[s.d.]	*La Poste.* [« *Délégation Méditérranée* »] « *Structures de la poste "andorrane" émanant d'une fusion des* Correos *et de La Poste* »
COF17.11.1992-3.N2	17.11.92	*La Poste.* « *Délégation Méditérranée* » « *Compte-rendu de la réunion du 17 novembre 1992 tenue dans les locaux de la Poste française a Andorre-la-Vieille* »
COF10.12.1992.C2	10.12.92	*La Poste.* « *Direction des Pyrénées-Orientales* » Carta al veguer francès [trametent l'acta de la reunió mantinguda amb autoritats andorranes el 17 de novembre a Andorra]
COF21.12.1992.C2	21.12.92	*La Poste.* « *Service d'ingénierie et de vente des timbres-poste et des produits philatéliques* » Carta a la directora d'Educació [demanant documentació sobre els segells que cal emetre]
COF10.03.1993.N2	10.03.93	*La Poste.* « *Direction des Affaires Internationales*» « *Esquisse d'un cahier des charges de l'office postal andorran* »
JMP15.06.1993.N1	14.06.93	Josep M. Pla Resum de la reunió sobre correus andorrans del dia 14 de juny de 1993
COF15.06.1993.N2	15.06.93	*La Poste.* [« *Direction des Affaires Internationales*»] « *Accord pour la création d'un office postal andorran. Avant-projet* »
COF16.06.1993.C2	16.06.93	*La Poste.* « *Direction des Affaires Internationales* » Carta al ministre de Relacions Exteriors [confirmant una reunió tripartita el 9 de juliol de 1993 a Andorra]
COF21.06.1993.N2	21.06.93	[*La Poste.* « *Direction des Affaires Internationales*»] « *Andorre. Compte de résultat. Bilan* »

Document	Data	Autor/Títol
JMP25.06.1993.N1	21.06.93	Josep M. Pla Resum de la reunió sobre correus andorrans mantinguda a París el 21 de juny de 1993
COF25.06.1993.X2	25.06.93	*La Poste.* « *Direction des Pyrénées Orientales*» « *État des rémunérations du personnel de la Poste française en Andorre* »
COF26.06.1993.N2	[s.d.]	*La Poste.* [« *Direction des Pyrénées Orientales*»] « *Information personnel des bureaux d'Andorre* »
DDP01.07.1993.N1	01.07.93	Departament de Personal Informe sobre la possibilitat d'assumir el personal de *la poste* francesa i correus espanyols per la creació de Correus Andorrans
JMP01.07.1993.N1	01.07.93	Josep M. Pla Preguntes i propostes sobre Correus Andorrans
JMR01.07.1993.N1	01.07.93	[Joan Miquel Rascagneres] Esborrany estatuts del Servei de Correus Andorrans
VFR07.07.1993.N1	07.07.93	Veguer francès « *Projecte de les conclusions tripartites en vista a l'elaboració de l'estatut del servei de correus andorrans* »
VFR07.07.1993.N2	07.07.93	Veguer francès « *Projet de relevé de conclusions tripartile en vue de l'élaboration du statut du service de la poste andorrane* »
ISR13.07.1993.N2	09.07.93	Iolanda Solà Ruiz « *Réunion franco-espagnole-andorrane en date du 9 juillet 1993 relative à la création du service des postes andorranes* »
JMP13.07.1993.N1	09.07.93	Josep M. Pla Projecte de resum de la reunió sobre correus andorrans mantinguda a Andorra el 9 de juliol de 1993
RCS13.07.1993.N1	09.07.93	Rosa Castellon Sànchez Reunió entre *la poste française*, correus espanyols i el Govern d'Andorra, en data 9 de juliol de 1993
COF15.09.1993.X2	15.09.93	*La Poste.* « *Direction des Affaires Internationales*» Fax a J. M. Pla [proposant canvis en el projecte de resum de la reunió del 9 de juliol de 1993]
JMP16.09.1993.N1	16.09.93	Josep M. Pla Segon projecte de resum de la reunió sobre correus andorrans mantinguda a Andorra el 9 de juliol de 1993
COE22.09.1993.X3	22.09.93	*Correos.* « *Area de Asuntos Internacionales* » Fax a J. M. Pla [donant la conformitat de *Correos* sobre el segon projecte de resum de la reunió del 9 de juliol de 1993. Rebut una trucada el mateix dia per dir que consideréssim el fax com no rebut. El 10 de novembre de 1993 el cap de la Divisió d'Afers Internacionals dóna la conformitat de *Correos* per telèfon]
COF23.09.1993.N2	23.09.93	*La Poste* « *Protocole d'accord. Projet* »

Document	Data	Autor/Títol
COF04.10.1993.X2	04.10.93	*La Poste. « Direction des Affaires Internationales »* Fax a J. M. Pla [donant la conformitat de *La Poste* sobre el segon projecte de resum de la reunió del 9 de juliol de 1993]
COF06.10.1993.N2	06.10.93	*La Poste. « Service d'ingénierie et de vente des timbres-poste et des produits philatéliques »* *« Commission franco-andorrane. Réunion du 6 octobre 1993 »*
JMP19.11.1993.N1	19.11.93	Josep M. Pla Resum de la reunió sobre correus andorrans mantinguda a Andorra el 9 de juliol de 1993
COF21.12.1993.C2	21.12.93	*La Poste. « Service d'ingénierie et de vente des timbres-poste et des produits philatéliques »* Carta al ministre de Relacions Exteriors [trametent el resum de la reunió mantinguda a Andorra el 6 d'octubre de 1993]
COF22.12.1993.N2	22.12.93	*La Poste. « Direction des Affaires Internationales »* Fax al ministre de Relacions Exteriors [proposant, conjuntament amb *Correos*, un programa de treball i un calendari i adjuntant la nota *« Présentation des premières réflexions de La Poste sur quelques thèmes de travail »*]
COF01.02.1994-1.N2	01.02.94	*La Poste.* [*« Direction des Affaires Internationales »*] *« Projet de loi relatif à l'organisation du service postal en Andorre »*
COF01.02.1994-2.N2	01.02.94	*La Poste.* [*« Direction des Affaires Internationales »*] *« Projet de cahier des charges de* Correus Andorrans *(à annexer au statut) »*
MRE07.03.1994.C2	07.03.94	Ministre de Relacions Exteriors Carta a l'adjunt al director d'Afers Internacionals de *La Poste* [donant el seu acord per mantenir una reunió tripartita amb *La Poste* i *Correos*]
COF18.03.1994.C2	18.03.94	*La Poste. « Direction des Affaires Internationales »* Carta al ministre de Relacions Exteriors [anunciant la data i la proposta d'ordre del dia de la reunió convinguda]
COE29.03.1994.X3	29.03.94	*Correos. « Area de Asuntos Internacionales »* Fax a Josep M. Pla [confirmant la data i el lloc de la reunió tripartita prevista pel 6 d'abril de 1994]
COF31.03.1994.X2	31.03.94	*La Poste. « Direction des Affaires Internationales »* Fax a Josep M. Pla [donant la llista dels participants per part de *La Poste* a la reunió tripartita prevista pel 6 d'abril de 1994]
RPB31.03.1994.X1	31.03.94	Ramon Pla Bureu Guió de la reunió sobre la creació de Correus Andorrans

Document	Data	Autor/Títol
SCO31.03.1994-1.X3	31.03.94	Josep M. Pla Fax a *Correos* [informant del nomenament del Sr. Ramon Pla com coordinador del projecte Correus Andorrans i donant la llista dels participants per part andorrana a la reunió tripartita prevista pel 6 d'abril de 1994 a Barcelona]
SCO31.03.1994-2.X2	31.03.94	Josep M. Pla Fax a *La Poste* [informant del nomenament del Sr. Ramon Pla com coordinador del projecte Correus Andorrans i donant la llista dels participants per part andorrana a la reunió tripartita prevista pel 6 d'abril de 1994 a Barcelona]
COE04.04.1994.X3	04.04.94	*Correos. « Area de Asuntos Internacionales »* Fax a Josep M. Pla [donant la llista dels participants per part de *Correos* a la reunió tripartita prevista pel 6 d'abril de 1994]
COE05.04.1994.X3	05.04.94	*Correos. « Area de Asuntos Internacionales »* Fax a Josep M. Pla [afegint un nom a la llista dels participants per part de *Correos* a la reunió tripartita prevista pel 6 d'abril de 1994]
COF06.04.1994.N2	06.04.94	*La Poste.* [*« Direction des Affaires Internationales »*] *Réunion tripartite du 6 avril 1994 à Barcelone. Projet d'odre du jour. Liste des participants*
JMP11.04.1994.N2	11.04.94	Josep M. Pla Correus Andorrans. *Réunion du 6 avril 1994 à Barcelone*
RPB14.04.1994.X2	14.04.94	Ramon Pla Bureu Correus Andorrans. [Projecte de] *Relevé de conclusions de la réunion tripartite du 6 avril 1994 à Barcelone*

Els correus a Andorra, una història inacabada: 94-106 (2009)
Papers de Recerca Històrica volum 6 (Societat Andorrana de Ciències)
DOI: 10.2436/20.0110.03.15 ISBN: 978-99920-61-04-6

Noves aportacions als gravats rupestres d'Andorra i de l'Alt Urgell

Jordi Casamajor i Esteban

Papers de recerca històrica 6

Jordi Casamajor i Esteban
Llicenciat en belles arts per la Universitat de Barcelona, especialitat en conservació i restauració de béns culturals. Professor d'arts plàstiques i escultor.
jordicasamajor@andorra.ad

Resums

Català

Noves aportacions als gravats rupestres d'Andorra i l'Alt Urgell.

En aquest article l'autor dóna a conèixer, comenta i referencia un conjunt de nous gravats rupestres descoberts a Andorra i a l'Alt Urgell durant les recerques efectuades al llarg de l'any 2008.

La tipologia, la simbologia, les èpoques i els suports sobre els quals es van representar el gravats són molt variats.

Aquest treball vol ésser una aportació a l'estudi històric d'Andorra i de l'Alt Urgell pel qual forneix informació en els àmbits simbòlic, plàstic i etnològic en referència a la interpretació d'inscultures i gravats rupestres.

Castellà

Nuevas aportaciones a los grabados rupestres de Andorra y del Alt Urgell.

En este artículo el autor da a conocer, comenta y referencía un conjunto de nuevos grabados rupestres descubiertos en Andorra y en el Alt Urgell durante las investigaciones efectuadas a lo largo del año 2008.

La tipología y la simbología, las épocas y los soportes sobre los que se representaron los grabados son muy variados.

Este trabajo quiere ser una aportación al estudio histórico de Andorra y del Alt Urgell para el que suministra información en los ámbitos simbólico, plástico y etnológico en referencia a la interpretación de insculturas y grabados rupestres.

Français

De nouvelles données à propos des gravures rupestres d'Andorre et de l'Alt Urgell.

Moyennant cet article, l'auteur fait connaître, commente et référence un ensemble de nouvelles gravures rupestres découvertes en Andorre et à l'Alt Urgell lors des recherches effectuées tout au long de l'année 2008.

La typologie, le symbolisme, les époques et les supports sur lesquels furent représentées les gravures sont fort divers.

Ce travail veut être un apport à l'étude historique de l'Andorre et de l'Alt Urgell pour laquelle il fournit des renseignements dans les domaines symbolique, plastique et ethnologique en ce qui concerne l'interprétation d'incultures et de gravures rupestres.

English

New findings related to cave engravings in Andorra and Alt Urgell.

In this article the author defines, puts into context and comments on new cave engravings discovered in Andorra and Alt Urgell in course of research expeditions which took place in 2008.

The typology, symbology, historical periods and material base of these engravings are very varied.

This work forms part of the historical study of Andorra and Alt Urgell and provides information related to symbolic, plastic and ethnologic interpretation of sculptures and cave engravings.

Nota: Les fotografies en color es troben a la pàg 171

En aquest article donem a conèixer el resultat de la recerca de gravats rupestres realitzada en el transcurs de l'any 2008. El marc històric i cultural on podem emmarcar totes aquestes representacions es trobarà ben definit, relacionat i comentat en un article anterior presentat en aquesta mateixa publicació.[1] Així, en aquest treball llistem tan sols les noves troballes amb els comentaris, comparacions i explicacions estrictament necessaris. Hem omès la localització exacta d'alguns gravats per qüestions de preservació i conservació del patrimoni cultural.

1. Gravats rupestres descoberts a Andorra durant l'any 2008

Gravats de Meritxell

Conjunt de gravats de tipus fusiforme realitzats sobre roca d'esquist i localitzats a Meritxell, parròquia de Canillo. La pedra on es troben va ser aprofitada per bastir la paret d'una casa. Podríem estar parlant d'un fragment amb gravats originari d'un conjunt més gran. Els extrems de les figures representades estan tallades i suposem que el bloc va ser trencat per

extreure'l del seu lloc original, que per lògica no hauria de ser gaire lluny de l'actual ubicació. De fet, tot indica que podria provenir de la mateixa roca mare sobre la qual es va construir l'edifici al qual pertany la peça.
En aquest conjunt hi ha representades deu incisions d'uns cinc centímetres i una estrella central o asterisc (foto 1). La tècnica és de fricció amb una eina de tall de pedra (del tipus conegut popularment com a pedra de llamp).

Foto 1

Aquest gravat fa que ens plantegem, com ja hem apuntat més amunt, el supòsit de l'antiga existència d'un conjunt de gravats prehistòrics més extens al mateix lloc de Meritxell.
La tipologia dels gravats és pròpia de l'edat de bronze i es pot relacionar amb el conjunt proper del Roc de les Bruixes.[2]

Gravats de la Cortinada

Conjunt de gravats amb dues representacions fusiformes clares i gravats de traç fi que es van superposant en el dibuix de figures geomètriques. Hi trobem també un estel de cinc puntes repicat sobre el conjunt de forma poc acurada, que segurament correspon a una època posterior. Com en el cas dels esmentats gravats de Meritxell, és un conjunt gravat damunt d'un roc aprofitat en el mur d'una construcció antiga.
Podria ésser la resta d'un conjunt de gravats més gran possiblement realitzat a l'edat de bronze. Els gravats similars geogràficament més propers es troben als conjunts del Pui de la Massana i l'Arenal del Tadora (foto 2).

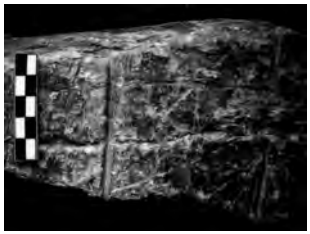

Foto 2

Gravats de l'Espeluga

Conjunt de gravats localitzats sobre una superfície de roca d'esquist a la comarca de l'Espeluga, al terme de Vila, parròquia d'Encamp.
Consta d'onze incisions de tipus fusiforme representatives de l'edat de bronze i una petita creu repicada que podria ser posterior (fotos 3 i 4).
Quan vàrem descobrir el conjunt, la majoria de gravats estaven colgats sota una boixera.
Aquests gravats s'haurien de relacionar, per la seva relativa proximitat, amb els dos conjunts de gravats del Lloser de Vila descoberts per Pere Canturri.[3]

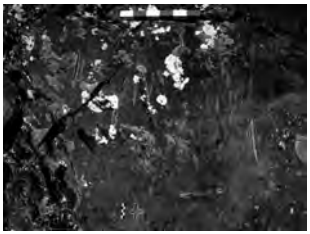

Foto 3

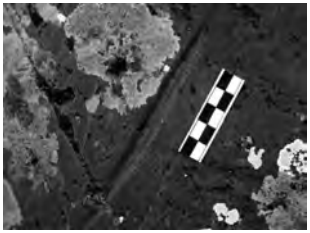

Foto 4

Gravats de la Borda del Cadena

Conjunt de gravats filiformes i de traç molt fi localitzats sobre una gran llosa a prop de la Borda del Cadena, al solà d'Encamp. S'hi troben representades dues figures geomètriques i reticulars amb trames rectangulars i línies que tallen el dibuix. També hi ha traces d'un petit estel. Es poden relacionar aquests gravats amb els de les Comes (foto 5).

Foto 5

Gravats de les Comes

Gravats localitzats a la zona de les Comes, al terme de les Bons, parròquia d'Encamp. Es troben en un indret molt rocallós i sobre una superfície vertical al costat d'un petit grau. Gravats de traç fi que representen una gran figura central i allargada de forma rectangular d'un metre d'alçada que emmarca les altres representacions. A l'interior hi trobem un conjunt de dibuixos quadrangulars amb retícules i trames geomètriques diverses (foto 6). Relacionem aquest gravat amb el conjunt de les Comes 1 per la

Foto 6

seva similitud simbòlica i formal. Ambdós conjunts de gravats, tant per la seva proximitat com per la similitud en alguna de les seves figures, podrien vincular-se també als gravats de Montalarí.[4]

La datació d'aquest tipus de gravats podria abraçar èpoques molt diverses des de la prehistòria fins a l'edat moderna. No ens endinsarem ara, però, en aquest tipus d'especulacions. Les figures que hi ha dibuixades s'han representat al llarg de bona part de la història de la simbologia. Creiem, doncs, que estem davant d'una iconografia que podríem anomenar gairebé universal i força atemporal.

La situació totalment vertical del gravat en fa descartar la hipòtesi d'una possible representació de tauler de joc. Vàrem veure un gravat amb un dibuix semblant damunt d'una de les lloses del llosat de l'església romànica de Sant Climent de Pal. Al Roc d'Enclar es van trobar uns fragments de pissarra d'època prefeudal (segles V-IX) amb motius similars que s'han interpretat com el joc del marro.[5] Pere Campmajó també ofereix la mateixa opinió en estudiar unes llosetes gravades amb motius similars trobades al castell de Llívia, a la Cerdanya.[6]

Conjunt de cassoletes de les Comes 1

Conjunt de gravats en què trobem representades sis cassoletes i una forma cruciforme (foto 7). Es troba just al capdamunt del conjunt de gravats lineals de les Comes.

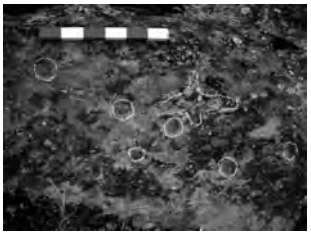

Foto 7

En el nostre parer estaríem en un indret amb testimonis simbòlics d'èpoques diferents però que exemplifica la tradició de gravar en un mateix lloc en diferents èpoques. Aquest costum es dóna en molts dels conjunts més importants de gravats rupestres. Els gravats amb cassoletes són força coneguts i molt freqüents en àrees d'influència megalítica. S'han plantejat moltes interpretacions i hipòtesis sobre el seu ús i significat, però pensem que cap no és concloent. Trobem referències d'aquests tipus de gravats –amb noms com llossa, scudella o clots– en textos força antics.[7]

Conjunt de cassoletes de les Comes 2

Conjunt de tres cassoletes gravades sobre una roca llosenca aïllada enmig d'un prat (foto 8). Aquests gravats estan situats molt a prop del conjunt de les Comes 1.

Foto 8

Gravats del solà d'Arcavell

Conjunt de gravats localitzats al solà d'Arcavell, al terme de Juberri, parròquia de Sant Julià de Lòria (fotos 9 i 10). En aquests gravats hi ha un conjunt de cassoletes de diverses mides aplegades sota un ordre i formant un motiu complex, agrupades i relacionades entre si per reguerons insculpits sobre la roca.

El lloc d'ubicació d'aquests gravats s'obre a la vall. Des d'allí estant s'abasta una gran extensió de terreny.

Foto 9 i a sota, foto 10

Aquesta tipologia de gravat sovint es relacionava amb les anomenades pedres de sacrificis. En tenim un exemple clar en la Pedra dels Sacrificis del Llobinar, al Baix Empordà (foto 11). Es tracta d'un conjunt molt semblant als gravats de solà de d'Arcavell.

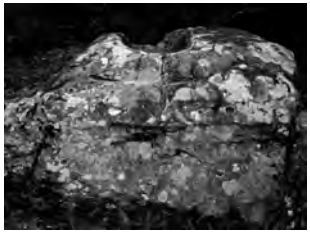

Foto 11

S'ha demostrat que aquests gravats estan relacionats amb el fenomen megalític i que s'hi estableixen relacions culturals i de proximitat. Per exemple, a la zona de l'Albera (Alt Empordà), una àrea extremament rica en megàlits, es coneixen almenys 378 roques a l'aire lliure amb gravats del mateix tipus que els del solà d'Arcavell.[8] En el nostre cas, l'indret és força a prop de les tres cistes neolítiques de la Feixa del Moro, a Juberri[9] (foto 12).

Foto 12

Gravats del solà de Sant Cerni de Nagol

Conjunt de gravats localitzats al serrat del solà de Sant Cerni de Nagol, parròquia de Sant Julià de Lòria. Els gravats estan realitzats sobre la superfície llisa i polida d'una roca d'esquist que aflora a nivell del terra. S'hi troben representades dues cassoletes, una creu i una forma circular repicada (foto 13).

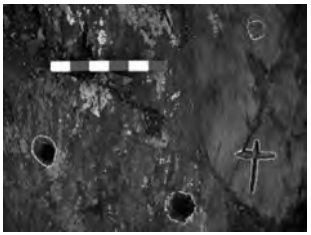

Foto 13

La Llossa

Cassoleta de grans dimensions acompanyada d'un regueró (foto 14). Aquesta peculiar forma li ha valgut la denominació popular de la llossa (normalment s'anomenaven així les culleres grans amb forma semiesfèrica).
Es troba a la Moixella, en terrenys de casa Gastó de Fontaneda, parròquia de Sant Julià de Lòria. Aquest gravat fa de fita de les propietats d'aquesta gran casa pairal.

Foto 14

Estaríem davant d'un antic gravat conegut per la gent de la contrada des de temps immemorials al qual s'ha donat un ús termener. Desconeixem la finalitat del gravat en el moment de ser insculpit.
Ens el va mostrar el Tonet de cal Gastó.

Gravat de Canòlich
Gravat realitzat sobre una pissarra representant motius geomètrics i de ziga-zaga. Som incapaços de precisar l'època històrica en què fou realitzat. Situat al terme de Canòlich, parròquia de Sant Julià de Lòria (foto15).

Foto 15

Gravat d'Aixirivall
Curiós gravat amb una representació serpentiforme i un personatge indeterminat vestit amb una camisa de botons. Atesos els detalls de la vestimenta, ha de ser d'època força moderna (foto16), sense que gosem precisar més.
Està gravat sobre una pedra de la façana de cal Beig d'Aixirivall, a Sant Julià de Lòria.

Foto 16

Gravats de Serra Plana
Creu i arçó repicats sobre una gran superfície d'esquist al cap de la Serra Plana, a Sant Julià de Lòria. Alçada: 2.208 metres. Podria ser un intent d'emular les creus de terme pròximes, que són divisòries entre Andorra i Catalunya (foto17).

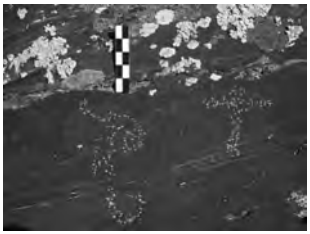

Foto 17

Conjunt de gravats de Mossers
Conjunt de tres panells de gravats realitzats amb traç fi, que vàrem localitzar al lloc de Mossers, a Sant Julià de Lòria. Es troben molt a prop de la línia fronterera amb Catalunya (terme de Civís).

Foto 18

Foto 19

Foto 20

El primer conjunt representa un garbuix de línies entrecreuades i algun signe cruciforme (foto 18). Es troba sobre un baser que domina la vall.
Del segon conjunt cal destacar la figura d'un estel molt ben definit. Es troba sobre una llosa plana arran del terra (foto 19). L'estel guarda similituds amb un que vàrem descobrir a Montalarí, Encamp.[10]
El tercer conjunt representa graelles, figures geomètriques i formes estel·liformes. Es troba damunt d'una superfície d'esquist totalment vertical i en un lloc força amagat al bosc de Mossers (foto 20).

Gravats del Roc del Barrerol
Gravats realitzats sobre una superfície d'esquist vertical. Hi figuren un conjunt indefinit de signes i un parell de representacions en forma de caps humans (foto 21).
Localitzats al Roc del Barrerol, en una zona de difícil accés. Es troben propers a la línia fronterera entre Andorra i Catalunya, a la zona d'Argolell llindant amb el Mas d'Alins. Molt a prop d'aquests gravats hi ha una creu de terme que ens va assenyalar el padrí de cal Caminal d'Argolell (foto 22). Aquest conjunt es pot relacionar, per les característiques dels seus gravats, amb alguns dels gravats del Pla del Ginebrí d'Osseja, a la Cerdanya.

Foto 21

Foto 22

Gravats de Sant Esteve de Juberri
Conjunt de gravats de factura clarament medieval descoberts sobre les pedres dels murs de l'església romànica de Sant Esteve de Juberri, a Sant Julià de Lòria.[11]

Foto 23

Foto 24

Hi trobem profusió de línies paral·leles i creuades entre si. Sens dubte, però, la figura més interessant és la d'una estrella de vuit puntes (fotos 23 i 24). Aquest dibuix d'un estel el trobem en documents medievals,[12] esteles discoïdals,[13] sobre els murs d'altres esglésies romàniques[14] i en conjunts d'art rupestre a l'aire lliure.[15] També el podem veure esculpit sobre la pica baptismal romànica de l'església de Sant Julià de Lòria.[16] Podríem interpretar aquests símbols com a amulets profilàctics, signes de protecció o símbols votius.

Estels de Sant Mateu del Pui d'Olivesa
Conjunt d'estels de cinc puntes i altres signes gravats sobre lloses del llosat de l'església de Sant Mateu del Pui d'Olivesa, a Sant Julià de Lòria.[17]

Foto 25

No podem precisar la datació exacta d'aquesta simbologia. Els estels com a signes benèfics o de protecció tenen un caràcter gairebé universal al llarg dels temps i de les cultures (foto 25).

Gravats de Sant Martí de la Cortinada

Conjunt de motius geomètrics i graelles reticulars emmarcades dins d'arquacions. Es troben a la façana de migjorn de l'església de Sant Martí de la Cortinada, parròquia d'Ordino[18] (foto 26). Vegeu també la fotografia d'una creu gravada sobre una llosa plana, possiblement lapidària, localitzada davant d'aquesta mateixa església (foto 27).

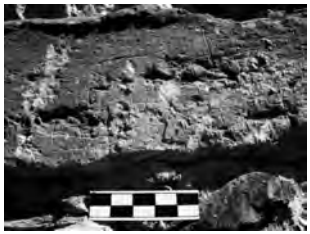

Foto 26 i a sota, foto 27

Creus de Faucellers

Conjunt de creus gravades segons la tècnica del repicat. Es troben damunt d'un esperó rocós al lloc dit de Faucellers, vora el camí que va d'Aixirivall a Auvinyà, a Sant Julià de Lòria (foto 28).

Creus de tipologia plenament medieval, segurament gravades al costat d'un camí com a signe propiciatori de bon averany i de protecció per al caminant. A Andorra existeixen més gravats amb creus repicades que podrien tenir aquest mateix sentit, com són per exemple el conjunt de creus medievals que hi ha al mal anomenat abric del solà d'Arcavell o les creus representades a la Terra de la Mola d'Ordino[19] o a la Roca de la Salve d'Encamp, entre d'altres[20] (foto 29).

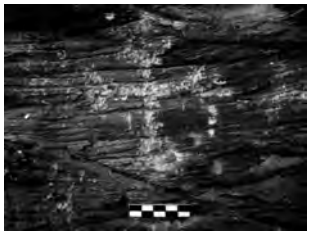

Foto 28 i a sota, foto 29

Creus aïllades

Durant aquesta recerca hem trobat tant creus aïllades com d'altres d'agrupades que no responen a la tipologia de creus de terme. Per tant, en principi se'n desconeix l'origen i el sentit cert (nosaltres proposarem una explicació). En publiquem tres exemples que creiem força interessants.

Vàrem localitzar una creu de molt bona factura acompanyada d'un gravat en forma circular al camí del Mas d'Aixàs, a Sant Julià de Lòria (foto 30).

Mencionarem també el conjunt de quatre creus gravades sobre un esperó rocós al camí dels Cortals de Manyat, també a Sant Julià de Lòria (foto 31).

El darrer exemple es troba gravat sobre un baser a coll Jovell, al camí de la Peguera, Sant Julià de Lòria (foto 32).

Foto 30

Foto 31

Foto 32

Creiem que totes aquestes creus van ser gravades per protegir els caminants, van ser ideades com a signe benèfic i de salvaguarda. Gravades al costat de camins i colls, acompanyaven els vianants i alhora santificaven aquests llocs.

Aquestes mateixes creus també es troben gravades sovint sobre les portes de bordes i cabanes de pastor amb el mateix caràcter d'amulet protector. Es troben acompanyades sovint de gravats en forma d'estrella, que pensem que tenen una mateixa finalitat. Veieu un exemple d'aquests gravats de la porta d'una de les bordes del Castellar, a la parròquia d'Encamp (foto 33). En conversa amb l'Antoni Solana, de cal Moixò d'Arinsal, se'ns va informar que ell i altres pastors sovint gravaven aquest tipus de creus quan s'estaven a la muntanya, durant el temps d'esbarjo.

Foto 33

Foto 34

Foto 35

De fet, sobre les parets de les bordes trobem molts tipus de gravats, des de dates de construcció de l'edifici i diverses tipologies de creus i estels fins a tot un ampli conjunt d'incisions amb diverses funcions. Són comunes les pedres gravades amb comptadors de bestiar (vegeu-ne un exemplar que vam trobar a les bordes de Beixalís, a Encamp, a la foto 34) o els rellotges de pastor (aquest de la foto 35 està gravat sobre l'era de cal Naudí de Molleres, a Canillo[21]).

Foto 36

Foto 37

Les creus de terme mereixen un estudi a part i la majoria estan documentades pels comuns, que cada cert temps les revisen en les visures. De les nombrosíssimes que n'hem trobat, voldríem mostrar-ne dues a mode d'exemple atès que són força curioses. En primer lloc, la creu de terme del Cap del Baser del bosc de la Costassa, que limita les parròquies d'Ordino i la Massana i que és l'única que hem trobat que s'acompanya de dos punts (foto 36). En segon lloc, la creu de terme de la Bor, que limita les parròquies d'Encamp i Canillo i destaca per les seves grans dimensions[22] (foto 37).

2. Gravats rupestres descoberts a l'Alt Urgell durant l'any 2008

Gravats a la vall de Castellbò

Conjunt de gravats localitzats a la vall de Castellbò.[23] Els gravats se situen sobre un esperó rocós de reduïdes dimensions. Malgrat no ser una superfície amb molta profusió d'inscultures, els motius representats són d'una importància i bellesa extraordinàries (foto 38). Els podríem descriure com una escena que consta de quatre figures antropomòrfiques, aparentment totes masculines. En un parell es poden apreciar clarament els corresponents atributs sexuals. Aquestes figures humanes, molt esquemàtiques i estilitzades, estan ben conservades i s'originen a partir d'una creu com a component central d'execució. El cap mostra similitud amb les cassoletes semiesfèriques, símbol força utilitzat juntament amb les creus a moltes mostres de gravats prehistòrics. La datació d'aquest tipus de representacions és sempre arriscada i pot abraçar períodes des de la prehistòria fins a l'edat mitjana. Cal ser molt

Foto 38 i a sota, foto 39 i 40

prudent abans d'arriscar una datació definitiva i absoluta. De totes formes, creiem que estaríem davant d'uns gravats realitzats en plena edat del bronze. Tipològicament els podríem relacionar amb d'altres exemples amb els quals presenten certs paral·lelismes, com els del Mas n'Olives (foto 39) (Torreblanca, la Noguera), estudiats per Díez-Coronel,[24] i amb alguna de les figures antropomòrfiques aïllades del conjunt de gravats de Sornàs, parròquia d'Ordino, estudiats per Pere Canturri[25] (foto 40).

Gravats de Civís (Valls de Valira)

Conjunt de gravats representats sobre un fragment de roca d'esquist amb evidències d'haver estat trencada i fragmentada de forma intencionada. És un conjunt molt dens, amb una gran varietat i quantitat de signes d'èpoques diverses. Els gravats es troben acumulats i sobreposats sobre una superfície limitada; això els dóna un aspecte caòtic. Aquesta profusió de gravats realitzats sobre una mateixa pedra fonamentaria la importància d'anar a gravar en certs llocs escollits per tradició, amb la consegüent perpetuació temporal d'un culte o cerimònia de significat incert per a nosaltres (fotos 41 i 42).

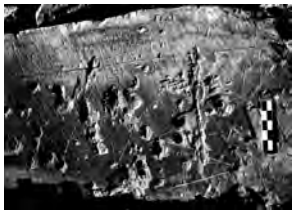
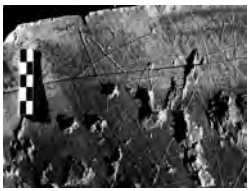

Foto 41 i a sota, foto 42

Trobem una gran quantitat d'incisions, retícules, estels, signatures d'èpoques diverses i molt especialment una curiosa rúbrica o signatura o nus gordià utilitzat en contractes i documents medievals. Vegeu-ne un exemple dibuixat sobre pergamí del contracte de la venda d'un tros de terra al monestir de Tavèrnoles l'any 1011.[26]

Una part del conjunt està repicat amb el gravat d'una creu sobreposada que segurament va ser un intent de destruir o bé cristianitzar aquests gravats. És freqüent trobar aquestes creus santificadores sobre dòlmens i menhirs, ja que aquestes construccions tenien unes connotacions diabòliques i paganes.[27]

Gravats d'Os de Civís (Valls de Valira)

Conjunt de gravats en què trobem representades cinc cassoletes. Estan molt erosionades i degradades per la seva proximitat al nucli habitat d'Os. Estem segurs que formaven part d'un conjunt més ampli, però la modificació del terreny on es troben i la construcció d'edificis pròxims podria haver-ne causat la destrucció d'una part (foto 43).

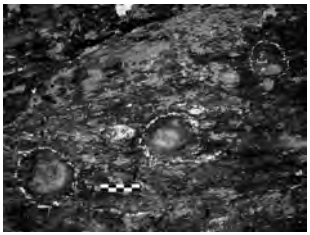

Foto 43

Gravats de la borda de cal Soldat a Os de Civís i de les bordes de Cortvassil a Cívis (Valls de Valira)

Conjunt de gravats representats sobre dues de les pedres de la façana de la borda de cal Soldat d'Os de Civís. Hi trobem un ventall d'incisions amb secció de "v" i diversos signes que recordarien lletres de l'alfabet iber.[28]

De gravats realitzats en bordes de l'Alt Urgell n'hem trobat molts i arreu. Hem triat de mostrar aquests perquè els trobem clars exemples del conjunt (foto 44).

Voldríem destacar també la gran profusió d'aquest tipus de gravats realitzats a les bordes de Cortvassill, terme de Civís. Tant tècnicament com simbòlicament estem davant de representacions de gran qualitat (foto 45).

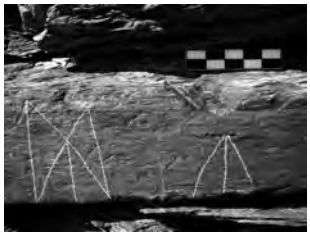

Foto 44

Foto 45

Gravats de Sorri, Bescaran

Al pla de Sorri vam localitzar un conjunt de gravats cruciformes d'època incerta.

Estan realitzats amb tècnica de repicat sobre pedra calcària. Aquesta zona és una àrea d'influència megalítica, però sóc del parer que aquesta tipologia de gravats corresponen més aviat a un procés de cristianització del lloc o representen símbols religiosos i de bon averany (foto 46).

Foto 46

Gravats de la cova de Casa Vella, Montanissell

A l'entrada d'aquesta cova, habitada fins a principi del segle XX,[29] hi trobem representat un conjunt de gravats cruciformes i símbols més complexos que recorden un cert tipus de graella representada també en altres conjunts ja estudiats.[30] La tècnica d'execució és el repicat sobre roca calcària. Amb aquesta tècnica es fa saltar la primera capa de crosta superficial de la carbonatació de la roca, cosa que fa que el gravat sigui molt visible (foto 47).

Foto 47

Conjunt de gravats de Coll de Nargó

Gravats realitzats sobre pedra tosca, en què vam trobar representats un ampli conjunt de cassoletes, reguerons i una tipologia de gravat anomenada podoforme. Aquest darrer tipus de gravat recorda les marques d'unes petjades (foto 48).

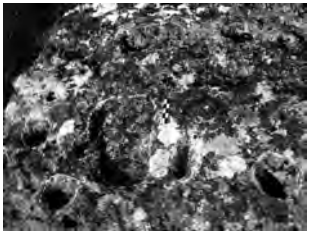

Foto 48

Gravats de cassoletes votives sobre monuments megalítics

El conjunt de megàlits de l'Alt Urgell és ben conegut. Aquestes cabanes de moro ja es van començar a investigar i catalogar a final del segle XIX.[31] Els autors que els van estudiar, però, van ometre majoritàriament mencionar l'existència d'abundants cassoletes votives o rituals al capdamunt d'alguns megàlits o als seus voltants més immediats. He triat dos conjunts com a exemple d'aquest fenomen per la seva representativitat:

Primer. Conjunt de nou cassoletes votives o rituals realitzades sobre la llosa de coberta del dolmen de Turbiàs, al terme de Castellbò.[32] Es troben disposades en dos conjunts i tenen de tres a cinc centímetres de diàmetre (fotos 49 i 50).

Segon. Cassoleta votiva damunt de la llosa de coberta de la cabana del moro d'Avellanet[33] (foto 51). Cal destacar la gran quantitat de cassoletes isolades o agrupades en petits conjunts que s'estenen des dels voltants

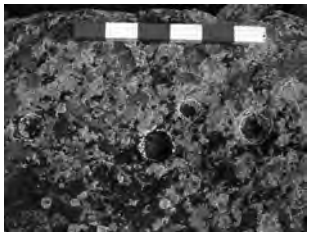

Foto 49 i a sota, foto 50

Foto 51

d'aquest dolmen fins a Coll de Jou. Se'n poden comptar una cinquantena aproximadament. Abracen mides molt diverses, algunes de força importants. Els llocs on es van realitzar amb més profusió són el cap dels basers i sobre blocs de roca aïllats a l'interior del bosc (foto 52).

Foto 52

Alguns gravats aïllats

De gravats isolats n'hi ha molts i arreu. Es poden trobar sobre la roca més inesperada, sobre les pedres de megàlits, en bordes, cabanes o esglésies. Faig una tria aquí dels que considero més representatius i curiosos.

1. Gran cassoleta isolada damunt d'un esperó de pedra llosenca, localitzada al capdamunt d'uns esperons de roca sobre les ruïnes del castell de la Bastida

Foto 53

Foto 54

de Ponts, a la Farga de Moles (foto 53). Aquesta cassoleta és de grans dimensions i està molt ben polida i realitzada. Relativament a prop d'aquesta cassoleta n'hem vist de més petites al camí que va d'Argolell a la Moixella i també d'altres de disperses sobre punts elevats d'aquesta zona.

N'hem trobat altres de similars a prop de santa Maria de les Peces, a Alàs.

2. Figura antropomòrfica que recorda una dona abillada amb faldilla, de trets molt esquemàtics i d'època incerta (foto 54). Es troba sobre l'enguixat de l'església romànica de Sant Julià dels Garrics,[34] a la vall de la Vansa. Estilísticament, aquest gravat ens recorda molt els que es troben representats al Pla del Ginebrí d'Osseja, a l'Alta Cerdanya.[35] A l'interior d'aquesta església existeix un grafit amb la representació d'una figura infernal que podria tenir alguna relació amb el gravat.[36] El suport i la tècnica emprada són similars als gravats que hi ha a l'interior de les esglésies de Sant Romà de les Bons, Sant Cristòfol d'Anyós i Sant Cerni de Nagol, les tres a les Valls d'Andorra.[37]

3. Conjunt de petits gravats amb motius geomètrics sobre l'enguixat de l'església romànica abandonada de Sant Genís, a Torà de Tost.[38] S'hi troben una interessant varietat de ziga-zagues, graelles, creus, rombes, etc. (foto 55).

4. Creus del Calvari. Tot i ésser molt utilitzades dins de la iconografia catòlica, en alguns casos aquestes creus podrien simbolitzar l'inici o la fi d'un calvari o penitència personals. La seva representació indicaria el lloc on el penitent va deixar constància del seu calvari i del seu vot. Estaríem parlant,

Foto 55

Foto 56

doncs, de gravats realitzats per seguidors d'un tipus de mística cristiana molt arrelada en temps medievals. Adjuntem dues de les fotografies d'aquestes creus que hem trobat més interessants. Una la vàrem trobar gravada sobre una de les columnes del claustre romànic de la catedral de la Seu d'Urgell[39] (foto 56). A la fotografia, la trobareu repassada amb una línia blanca, ja que és difícil de percebre sense guia.

L'altra creu es troba gravada sobre l'arcada de la porta d'entrada del poble del Ges,[40] Alt Urgell. El poble antigament era clos. En l'actualitat la porta forma part de cal Toni (foto 57).

Foto 57

5. Creus de Sant Salvador d'Adraén. Conjunt de creus que la tradició popular recorda, i així ho hem sentit explicar, [41] que van ser gravades per sant Salvador i que fins hi tot hi havia les petjades del sant, petrificades. Són força coneguts i estudiats els conjunts de gravats rupestres de l'edat de ferro en què abunden representacions en forma de ferradura i podoformes. El poble hi ha volgut veure petjades de sants o dels cavalls de sants.[42] A prop d'aquestes creus gravades trobem l'ermita de Sant Salvador. Això ens recorda la relació entre gravats rupestres antics i elements cristians que santificaven indrets amb reminiscències paganes o de cultes precristians. Actualment aquest conjunt dispers de creus fa de fita entre els termes d'Adraén amb el municipi d'Alàs i Cerc (foto 58). Alguns gravats antics en creus i megàlits han servit i s'han reutilitzat per delimitar els termes dels pobles, fins i tot forçant moltes vegades el llindar dels termes fins a límits antinaturals. Fins al segle XIX encara s'executaven antics rituals amb ofrenes i sacrificis d'animals quan es plantaven aquestes fites.[43]

Foto 58

A Catalunya va ser força utilitzat aquest fenomen d'aprofitar creus i pedres ja existents i conegudes, i molts megàlits i gravats antics s'han conservat perquè es van convertir en fites de terme, alguns coincidint amb els anomenats santuaris de frontera. Cal remarcar que estava totalment prohibit canviar de lloc les pedres i fites o destruir-les, amb càstigs molt severs per als infractors.[44]

Notes

1. CASAMAJOR, JORDI. "Els gravats rupestres del tossal de Cava i un estel solitari a Montalarí". A: *Papers de recerca històrica, 5*. Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, 2008, p. 10-25.
2. MAS, DAVID. "El Roc de les Bruixes. Noves aportacions als gravats rupestres andorrans". A: *Quaderns d'Estudis Andorrans*, 2. Andorra la Vella: Cercle de les Arts i de les Lletres, 1977, p. 5-31.
3. CANTURRI i MONTANYA, PERE. "Varieté des gravures rupestres". A: *Dossiers / Histoire et archéologie*, juillet-août, num. 96. Dijon. Archéologia S.A., 1985, p. 50-55.
4. CANTURRI i MONTANYA, PERE. "Varieté des gravures rupestres". A: *Dossiers / Histoire et archéologie*, juillet-août, num. 96. Dijon. Archéologia S.A., 1985, p. 52.
5. LLOVERA, XAVIER; BOSCH, JOSEP M.; RUF, M. ÀNGELS; YÀÑEZ, CRISTINA; SOLÉ, XAVIER; VILA, ANTONI. Roc d'Enclar. Transformacions d'un espai dominant. Andorra: *Monografies de Patrimoni Cultural d'Andorra*, 4, 1996, p. 155-165.
6. CAMPMAJÓ, PERE. "Les plaques en eschiste gravées du chateau de Llívia". A: *Quaderns d'Estudis Cerdans*, 3, Puigcerdà, Ceretania, 2001, p. 207-238.
7. ABELANET, JEAN. *Les roches gravées nord catalanes*. Centre d'Etudes Préhistoriques Catalanes, Universitat de Perpinyà, Prada, Terra Nostra, 1989, p. 178-179.
8. TARRÚS, JOSEP. *Poblats, dòlmens i menhirs. Els grups megalítics de l'Albera, Serra de Rodes i cap de Creus*. Girona, Publicacions de la Diputació de Girona, 2002, p. 727-783.
9. La Feixa del Moro va ser descoberta per Joan Casamajor i Patau l'any 1981 segons indicacions del Ton de cal Folch de Juberri. Fou precisament Joan Casamajor qui informà de l'existència de la primera de les cistes descobertes a la Feixa del Moro al llavors director de Patrimoni Artístic d'Andorra, Pere Canturri i Montanya.
Vegeu l'estudi de LLOBERA, XAVIER. "Visita i discussions sobre la Feixa del Moro". A: *Estat de la investigació sobre el neolític a Catalunya, 9è Col·loqui internacional d'arqueologia de Puigcerdà*, Puigcerdà i Andorra, Publicacions de d'Institut d'Estudis Ceretans, 1991, p. 265-267.
10. CASAMAJOR, JORDI. "Els gravats rupestres del Tossal de Cava i un estel solitari a Montalarí". A: *Papers de recerca històrica, 5*. Andorra la Vella, Societat Andorrana de Ciències, 2008, p. 22-24.
11. VIGUÉ I VIÑAS, JORDI. "Sant Esteve de Juberri". A: *Andorra Romànica*. Andorra, Enciclopèdia Catalana i M.I. Conselleria d'Educació i Cultura, Govern d'Andorra, 1989, p. 192-194.
12. BIBIÀ i BALADA, JORDI. *Els nostres càtars. El catarisme a la corona d'Aragó*. Barcelona, Editorial Dux, 2005, p. 90.
13. FRANKOWSKI, EUGENIUSZ. *Estelas discoideas de la península Ibérica*. Oviedo, Ediciones Itsmo, 1989, p. 105-112. Vegeu també JUSUÉ, CARME i TABAR, MARIA INÉS. "Estelas funerarias en Navarra. Su evolución en el tiempo". A: *Ponencias del VI Congreso internacional de estelas funerarias*. Pamplona, *Cuadernos de Etnología i Etnografía*, 1995, p. 96.
14. PUENTE LÓPEZ, JUAN LUIS. *Firmado en la piedra*. León, Ediciones Edilesa, 2006, p. 34. Vegeu també DUHOURCAU, BERNARD. *Guide des Pyrénées mystérieuses*. Paris, Éditions Sand, 2006, p. 58-59.
15. ABELANET, JEAN. *Les roches gravées nord catalanes*. Centre d'Etudes Préhistoriques Catalanes, Universitat de Perpinyà, Prada, Terra Nostra, 1989, p. 119.
16. VIGUÉ I VIÑAS, JORDI. "Sant Julià de Lòria" A: *Andorra Romànica*. Andorra, Enciclopèdia Catalana i M. I. Conselleria d'Educació i Cultura, Govern d'Andorra, 1989, p. 177-179.
17. VIGUÉ I VIÑAS, JORDI. "Sant Mateu del Pui d'Olivesa" A: *Andorra Romànica*. Andorra, Enciclopèdia Catalana i M. I. Conselleria d'Educació i Cultura, Govern d'Andorra, 1989, p. 196-197.
18. LLOVERA i MASSANA, XAVIER. "Sant Martí de la Cortinada". A: *Andorra Romànica*. Andorra, Enciclopèdia Catalana i M. I. Conselleria d'Educació i Cultura, Govern d'Andorra, 1989, p. 114-126.
19. VIÑAS, RAMON. "Els gravats rupestres" A: *Andorra arqueològica*. Andorra, M. I. Conselleria d'Educació i Cultura, Govern d'Andorra, 1985, p. 50-53.
20. La tradició explica que a la Roca de la Salve s'hi resava l'oració anomenada *Salve Maria*, perquè era el primer lloc des d'on es veia el santuari de Meritxell quan es pujava cap als Cortals d'Encamp. Hi ha una altra Roca de la Salve a Canillo, davant de Mereig, en la qual havien de resar la mateixa oració els romeus d'Ordino que anaven a Meritxell passant pel coll d'Ordino i baixant cap al pont de Mereig.
21. Va ser en Pere Casal de ca l'Andrieta de Molleres qui ens va informar de l'existència d'aquest tipus de rellotge de sol rudimentari, que no hem trobat referenciat enlloc fins ara.
22. Aquesta creu ens la va ser indicar el senyor Tonet Torres de cal Tresà d'Encamp, qui va fer visures de creus de terme i de concòrdia per al comú d'Encamp durant diverses dècades.
23. Carta de l'autor publicada a la secció "El lector opina" de la revista *Cadí-Pedraforca*, 4, p. 7.
24. DÍEZ-CORONEL, LUIS. "Los grabados rupestres prehistòricos de Mas n'Olives, en Torreblanca (Lérida)". A: *Ilerda*, XLIII, Lleida, Instituto de Estudios Ilerdenses, 1982, p. 17-62.
25. CANTURRI i MONTANYA, PERE. "Varieté des gravures rupestres". A: *Dossiers / Histoire et archéologie*, juillet-août, num. 96. Dijon. Archéologia S.A., 1985, p. 50-55.
26. BARAUT , CEBRIÀ. "Diplomatari del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles". A: *Urgellia*, XII. La Seu d'Urgell, Societat Cultural Urgel·litana, 1994-1995, p. sense numerar, il·lustració núm. 4.
27. FÀBREGA, ALBERT. *Llegendes de ponts, dòlmens i menhirs de Catalunya*. Sant Vicenç de Castellet, El Farell Edicions, 2000, p. 108-110. GARRIDO, CARLOS. *Arqueoguía de Cataluña y Baleares*. Barcelona, Editorial Planeta, 1998, p. 96-97.
28. Pere Campmajó, màxima autoritat sobre gravats rupestres a la Cerdanya i als Pirineus Orientals francesos, defensa la teoria que tota aquesta tipologia de símbols correspon a lletres de l'alfabet iber.
29. Informació obtinguda en conversa amb un dels descendents dels darrers habitants d'aquesta cova. La família que vivia allí la va abandonar quan un bloc de pedra va desprendre's del sostre i en va matar un membre. Després d'aquest fet tràgic van fundar una casa més amunt, on abans hi tenien les bordes. Va ser l'Albert Villaró, escriptor i arqueòleg, qui ens va alertar sobre l'existència d'aquest conjunt de gravats.
30. ALONSO i TEJADA, ANNA. "Los grabados parietales postpaleolíticos del sector mediterráneo peninsular" A: *Primer Congrés Internacional de Gravats Rupestres i Murals*. Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 2003, p. 273-305.
31. VILLARÓ, ALBERT; CAMPILLO, XAVIER. "La cultura popular i els megàlits de l'Alt Urgell". La Seu d'Urgell, *Trames*, 1990, p. 3-14.
32. PERICOT I GARCÍA, LUIS. *Los sepulcros megalíticos catalanes y la cultura pirenaica*. Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto de estudios pirenaicos, 1950, p. 167.
33. SERRA i VILARÓ, JAUME. *La civilització megalítica a Catalunya*. Solsona, Museu Arqueològic i Diocesà de Solsona, 1927, p. 301-302.
34. ADELL, JOAN-ALBERT; CASES MARIA LLUÏSA. "Sant Julià dels Garrics o de la pera". A: *Catalunya Romànica*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1992, p. 218-219.
35. ABELANET, JEAN. *Les roches gravées nord catalanes*. Centre d'Etudes Préhistoriques Catalanes, Universitat de Perpinyà. Prada, Terra Nostra, 1989, p. 139-141.
36. GASCÓN, CARLES; FONT, TERESA. *Els retaules gòtics de la vall de la Vansa i Tuixén*. Lleida, Edicions del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2006, p. 30.
37. Vegeu els gravats sobre els enguixats i les pintures murals d'aquestes esglésies andorranes a Sant Cristòfol d'Anyós, on hi ha gravada la representació d'un vaixell sobre les pintures gòtiques. A Sant Cerni de Nagol hi ha una representació esquemàtica del retaule, una inscripció gòtica i un criptograma sobre la paret nord de la nau. A Sant Romà de les Bons hi hem vist motius gravats amb nusos de Salomó, representacions geomètriques, ocells i dos gravats amb les claus de Sant Pere realitzats sobre les pintures d'estil gòtic.
38. ADELL, JOAN-ALBERT; CASES, MARIA LLUÏSA. "Sant Genis". A: *Catalunya romànica*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1992, p. 302.
39. ADELL, JOAN-ALBERT . "Santa Maria de la Seu d'Urgell". A: *Catalunya romànica*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1992, p. 313-362.
40. VILLARÓ, ALBERT. "Castell del Ges". A: *Catalunya romànica*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1992, p. 36.
41. Informació obtinguda en conversa amb Joan Obiols de cal Joan d'Adraén.
42. GARCÍA, MARCO I SANTOS MANUEL. *Santuarios de la Galicia Céltica. Arqueología del paisaje y religiones comparadas en la edad del hierro*. Madrid, Abada Editores, 2008, p.40-41. ROMA, FRANCESC. *Els pirineus maleïts. Natura, cultura i economia en les societats dites tradicionals*. Barcelona, Editorial Altafulla, 2000 , p.111-112. MUR, RICARDO. *Pirineos. Montañas profundas*". Osca, Editorial Pirineo, 2008, p.32-33.
43. AMADES , JOAN. *Folklore de Catalunya. Costums i creences*. Barcelona, Editorial Selecta, 1969, p. 1190-1193.
44. CORNIDE SAAVEDRA, JOSÉ. Edició a cura de: NIETO, JUAN JOSÉ i SÁNCHEZ, JOSÉ MARÍA. "Descripción física, civil y militar de los montes Pirineos (1794)". Tremp, Garsineu Editors, 2008, p. 160.

Els correus a Andorra, una història inacabada: 107-118 (2009)
Papers de Recerca Històrica volum 6 (Societat Andorrana de Ciències)
DOI: 10.2436/20.0110.03.16 ISBN: 978-99920-61-04-6

ARTICLE

Els andosins en el context cultural de la Segona Guerra Púnica

Èric Jover i Comas[a], Alan Ward i Koeck[b], Alan Ward i Leach[c]

[a] Doctor en química
[b] Enginyer superior en informàtica i professor
[c] Doctor en lingüística
ejoverand@gmail.com

Papers de recerca històrica 6

Resums

Català

Els andosins en el context cultural de la Segona Guerra Púnica.

En aquest treball, s'ha investigat els andosins en el context cultural de la Segona Guerra Púnica. Després de presentar de quines fonts tant literàries com arqueològiques disposem, hem intentat entendre quins eren els motius i els condicionants geopolítics i culturals de la Segona Guerra Púnica. Per aquest motiu, hem introduït els orígens culturals i lingüístics tant dels cartaginesos com dels romans, i dels seus exèrcits respectius. Després de situar la distribució dels diferents corrents culturals de la península Ibèrica, hem descrit alguns del elements més interessants de la Segona Guerra Púnica tant pel que fa la temàtica dels andosins i altres pobles del Pirineu, i s'han discutit les semblances i les relacions existents entre ceretans i andorrans per acabar demostrant l'absència de possible lligam lingüístic entre els termes *Andorra* i *andosins*.

Castellano

Los andosinos en el contexto cultural de la Segunda Guerra Púnica.

En este trabajo se ha investigado los andosinos en el contexto cultural de la Segunda Guerra Púnica. Después de presentar de qué fuentes, tanto literarias como arqueológicas, disponemos, hemos intentado entender cuáles eran los motivos y los condicionantes geopolíticos y culturales de la Segunda Guerra Púnica. Por este motivo, hemos introducido los orígenes culturales y lingüísticos tanto de los cartagineses como de los romanos, y de sus ejércitos respectivos. Después de situar la distribución de las diferentes corrientes culturales de la península Ibérica, hemos descrito algunos de los elementos más interesantes de la Segunda Guerra Púnica tanto respecto a la temática de los andosinos como de otros pueblos del Pirineo y se han discutido los parecidos y relaciones existentes entre ceretanos y andorranos para acabar demostrando la ausencia de posible lazo lingüístico entre los términos *Andorra* y *andosinos*.

Français

Les « andosins » dans le contexte culturel de la 2ème guerre punique.

Dans cet article les recherches ont été dirigées sur les « *andosins* » dans le contexte culturel de la deuxième guerre punique. Suite à la présentation des sources, aussi bien littéraires qu'archéologiques dont nous disposons, nous avons essayé de comprendre quelles étaient les raisons et les influences géopolitiques et culturelles de la deuxième guerre punique. Voilà pourquoi nous avons introduits les origines culturelles et linguistiques aussi bien des carthaginois que des romains, ainsi que celles de leurs armés. Lorsque la distribution des différents courants culturels de la Péninsule Ibérique a été mise au point nous avons décrit certains des éléments les plus intéressants de la deuxième guerre punique aussi bien par rapport à la thématique des *andosins* qu'à celle des autres centres de population des Pyrénées. Nous avons, de même traité les ressemblances et les liens qui existaient entre les habitants de la Cerdagne et les andorrans pour finalement aboutir à la conclusion qu'aucun lien peut être établi entre les termes de *Andorre* et celui de *Andosins*.

English

Andosins into their cultural context at the time of the Second Punic War.

In this paper the Andosins have been placed into their cultural context at the time of the Second Punic War. We have passed the existing literary and archaeological sources in review to understand the motivations, geopolitical and cultural factors during the Second Punic War. We have described the cultural and linguistic origins of Carthage, Rome and their respective armies. After situating the distribution of cultural influences in the Iberian peninsula, we have depicted some of the more interesting action during the Second Punic War as refers to both the *Andosins* and other Pyrenean peoples, debated the similarities and relationships between Ceretans and Andorrans, finishing by establishing the absence of a linguistic link between the terms *Andorra* and *Andosins*.

Paraules clau: *andosins, ceretans, context cultural, ús militar dels elefants, Segona Guerra Púnica.*

Nota: Les imatges en color es troben a la pàg 186

Els andosins, avantpassats o no dels andorrans, apareixen en la història en el decurs de la Segona Guerra Púnica. Aquesta guerra, entre les dues superpotències d'aquella època, Roma i Carthago, havia de servir per decidir qui assumiria el control de tot el Mediterrani occidental. Evidentment, una guerra d'aquesta magnitud no tan sols va implicar la participació d'aquestes dues nacions, ja molt complexes en la seva composició cultural, sinó també uns jocs d'aliances en què van intervenir més pobles de l'arc mediterrani. En aquest escrit intentarem desbrossar quin rol van jugar els andosins en la Segona Guerra Púnica i, més important encara, en quin context temporal i cultural van existir.

Després de la Primera Guerra Púnica (264-241 aC) i de la rebel·lió dels mercenaris que van patir els cartaginesos durant tres anys (241-238 aC), Carthago va intentar augmentar la seva influència a la península Ibèrica a partir del 236 aC. Aquesta colonització havia de permetre aprofitar els nombrosos recursos naturals del sud de la península, i així poder fer front a les molt onerоses indemnitzacions de guerra que havien estat imposades pels romans al final de la Primera Guerra Púnica. L'aventura cartaginesa a la península Ibèrica no s'ha d'entendre com una decisió d'estat sinó més bé com l'aposta personal Ahimelqart (Amilcar) Barca, cap del clan dels Barca. De fet, aquesta estratègia tenia l'oposició en el consell dels ancians de Carthago d'Hanno, membre influent de l'aristocràcia, que preferia centrar els esforços cartaginesos a estendre el seu domini a l'Àfrica.

El 226 aC els romans van enviar emissaris a Azruba'al, general cartaginès, gendre i successor d'Amilcar Barca, per consensuar un pacte que posteriorment s'ha conegut com el tractat de l'Ebre. En aquest tractat es limitava la zona d'expansió de l'imperi cartaginès al sud del riu Ebre.[1] A la mort d'Azruba'al, Hanniba´al [247 aC – ca. 183 aC] fill d'Amilcar, va agafar el control de les tropes cartagineses de la península Ibèrica i va procedir a augmentar-ne el domini. Malgrat el tractat de l'Ebre, l'atac d'Hanniba'al a la ciutat de Saguntum, aliada dels romans i situada al sud del riu Ebre, va ser considerat com a *casus belli* pels romans. Cal dir que encara que sigui una teoria de poc pes, alguns historiadors proromans han defensat la hipòtesi que quan el tractat fa referència al riu Ebre de fet s'està parlant del riu Xúquer, sigui per confusió, sigui perquè s'anomenava de la mateixa manera. Segons la seva tesi, com que Sagunt es troba al nord del Xúquer, en aquest cas l'atac d'Hanniba'al s'hauria de interpretar com un trencament del tractat per part dels cartaginesos.

Les fonts d'informació

Fonts arqueològiques

Les fonts arqueològiques són d'un gran interès a l'hora de caracteritzar grups humans que no forçosament han deixat un llegat escrit de les seves vivències. En aquest sentit, la recerca arqueològica ens ajuda en l'intent d'esbrinar el model de societat, els costums i les relacions del poble d'estudi tant amb el seu ecosistema com amb altres grups humans. En aquest treball és especialment interessant avaluar la tipologia dels materials trobats en els jaciments d'estudi així com les seves diferents decoracions per trobar similituds i/o diferències entre andosins i ceretans. L'estudi dels materials trobats als jaciments arqueològics també ens ajuden a avaluar els contactes comercials que tenia un poblament i, més important encara, ens permet estudiar els processos d'aculturació. Aquests processos són una constant en la història dels pobles, i en l'època estudiada cal fer esment de la iberització progressiva dels pobles de la península, que implica la seva aculturació a favor d'influències tant gregues com fenícies. De la mateixa manera, en finalitzar les guerres púniques la península Ibèrica va viure una altra etapa d'aculturació, la romanització, aquest cop impulsada pels romans i la seva cultura.

Com a fonts arqueològiques per ajudar-nos en aquest treball hem utilitzat dades tant de jaciments andorrans com de jaciments del Pirineu oriental, sobretot atribuïbles als ceretans, entre els quals s'han trobat restes corresponents al període comprès entre el segle VI i I aC. Entre els jaciments andorrans cal destacar:

- El Roc de l'Oral. Considerat el jaciment més representatiu d'aquest horitzó, se li atribueix una cronologia a partir del segle II aC, segueix el model d'ocupació estratègic a dalt d'un turó i controla la vall del Valira

d'Orient al sud d'Encamp. En aquest jaciment s'han trobat restes de ceràmica ceretana que daten d'entre el segle II i I aC.

- Cedre IV. Aquest jaciment, situat a Santa Coloma, està subdividit en set petites estacions, de diferent cronologia en el qual no és fàcil establir les diferents etapes i la transició entre elles. Concretament, en el Cedre IV es va poder desenterrar un interessant forn domèstic i diferents fragments de ceràmica.

L'estudi de la ceràmica en els jaciments andorrans és una valuosa font d'informació, en veure-s'hi tant els dissenys propis com la importància relativa i l'origen dels materials d'importació. En les estratigrafies temporalment pròximes a l'època d'interès els materials d'importació són tan sols residuals en comparació dels indígenes i hi trobem majorment ceràmica comuna oxidada ibèrica i ceràmica grisa emporitana. En els materials autòctons retrobem ceràmica feta a mà amb dissenys decoratius similars als de la ceràmica ceretana o d'estil cerdà (per exemple, cordons digitats i incisos).[2]

Els jaciments ceretans s'han trobat majorment en posicions estratègiques dominant el Segre. Cal pensar que es considera que una de les activitats econòmiques dels ceretans era el cobrament de dret de pas. Aquesta opció és lògica si es recorda que els seus emplaçaments dominaven una de les vies de pas més emprades del Pirineu i que passaria a ser, sota ocupació romana, l'*strata ceretana*. Entre els diferents jaciments ceretans a proximitat d'Andorra destacaríem:

· Enveig
· El castellot de Bolvir
· Sant Feliu de Llo

En la majoria de jaciments es troba una forta continuïtat entre el segle VII i II aC, per la qual cosa es fa difícil subdividir-ho en diferents etapes. Aquesta continuïtat també s'observa pel que fa les restes materials amb especial presència de ceràmica anomenada d'estil cerdà. S'observa poc material d'importació coherent amb una feble aculturació. No obstant això s'han trobat monedes de diferents orígens que reforçarien la teoria del cobrament de dret de pas com a activitat econòmica. Com a ceràmiques d'importació es retroba majorment ceràmica emporitana i ibèrica oxidada.[3]

Texts originals

Diversos autors de l'època han escrit històries més o menys oficials sobre el desenvolupament de les tres guerres púniques (primera [264-241 aC], segona [219-201 aC] i tercera [149-146 aC]). La primera, i sobretot la segona han estat tractades bastant a fons. Els dos punts amb què s'hauria de tenir cura és de verificar en quin grau els autors són realment de l'època, així com el caràcter d'història oficial que poden revestir els seus relats dels fets.

Si fem la llista dels autors del món clàssic que han escrit obres que mencionin, de prop o de lluny, aquesta àrea geogràfica catalana i els pobles que visquin en la zona del Pirineu durant la Segona Guerra Púnica, trobem:

- Polybius (Polibi), amb Històries
- Strabon (Strabo), amb Història (obra que s'ha perdut) i Geografia
- Titus Livius (Livi), amb Ab Urbe Condita
- Silius Italicus (Sil·li l'itàlic), amb el poema èpic Punica
- Avienus (Aviè), amb Ora Maritima
- Stephanus Byzantinus (Esteve de Bizanci), amb el seu lèxic geogràfic Ethnica

De tots aquests, l'únic que va viure els esdeveniments de manera gairebé contemporània va ser Polibi (203-120 aC). Si bé era –tal com indica el seu nom– originari del món grec, almenys va esdevenir conseller d'Scipió Aemilianus i el va poder seguir, durant la Tercera Guerra Púnica, a les seves campanyes militars tant a la península Ibèrica com a les portes de la mateixa Carthago. Durant aquests viatges va tenir la possibilitat d'entrevistar-se amb persones que havien participat activament en les batalles corresponents a la Segona Guerra Púnica. També va tenir accés tant als arxius romans com als escrits d'historiadors contemporanis de la primera i segona guerres púniques com Philinos d'Agrigentum, Fabius Pictor, Sosylos i Silenos.

El següent, Estrabó va nàixer circa 64 aC –aproximadament quatre generacions després dels fets–, també era d'origen grec. Els seus relats contenen algunes descripcions més que fantasioses de països i els seus habitants, i queda sota una certa sospita d'haver emprat descripcions no sempre de primera mà per a les seves obres.

Pel que fa als autors llatins (Titus Livius) o assimilables (Silius Italicus), a més de ser encara més tardans, també són sospitosos de portar més interès a la història política romana que no pas a la situació preromana de la península Ibèrica. En aquest sentit, amb l'objectiu de fer una reinterpretació de la història en clau romana, ens trobem amb una certa exageració i lloança de les accions romanes i amb la figura d'Hanniba'al com a arquetip mític de l'adversari de Roma. Val a dir que els personatges originaris de la península, que hagin acabat a Roma i dels quals coneixem la història, sembla que han estat originaris més aviat del sud de la península (ex. Sèneca [54 aC- 39 dC], de Corduba). Així hauran pogut aportar poques precisions geogràfiques i etnogràfiques als redactors de les històries oficials romanes. Tot i això, cal comentar la possibilitat que persones com Titus Livius hagin disposat, des de Roma, de fonts documentals de les quals desconeixem actualment l'existència –i que a més d'un contemporani nostre segur que li interessarien força.

Arribats al quart segle, amb l'etrusc Aviè estem entrant en un període en què

la geografia del nord de la península Ibèrica era més que coneguda, així com les posicions contemporànies de les tribus i pobles. Però, amb més de cinccents anys de dominació romana, els patrons de poblament, els idiomes parlats i el record popular dels fets de l'època de la Segona Guerra Púnica havien tingut tot el temps necessari per transformar-se totalment. Podem suposar que l'estructura tribal de l'actual zona catalana i del Pirineu hagi pogut canviar fins a un cert punt durant el procés de romanització, i hagi acompanyat canvis en l'equilibri del poder econòmic i polític.

En resum, les fonts documentals de què disposem són parcials, i possiblement partidistes en el sentit de ser totes originàries del món grecoromà. Ens faltaria alguna versió cartaginesa, i possiblement també alguna altra pròpia del món ibèric. Els documents són sospitosos en haver estat redactats en la seva majoria en un moment en què els testimonis directes dels fets ja havien desaparegut, i a vegades basant-se en altres documents anteriors.

Entre els esmentats documents, el més conegut –i l'únic que fa esment d'un nom aproximat a l'actual Andorra– és el de Polibi. El fragment en qüestió forma part d'*Històries*:[4]

> καὶ διαβὰς τὸν Ἴβηρα ποταμὸν κατεστρέφετοτό τε τῶν Ἰλουργητῶν ἔθνος καὶ Βαργουσίων ἔτι δὲ τοὺς Αἰρηνοσίους καὶ τοὺς Ἀνδοσίνους μέχρι τῆςπροσαγορευομένης Πυρήνης.

La traducció en seria:

> I després de passar el riu Ebre, [Hanniba'al] va sotmetre la tribu dels Ilourgetôn i els Bargousion, com també els Airenosious i els Andosinous fins als contraforts dels Pirineus.

Potser val la pena recordar que aquesta és l'única referència de què disposem sobre la possible presència d'avantpassats dels andorrans. No n'ha sortit cap altre, almenys de moment. De fet, la paraula andosins és el que es coneix com un hapax legomenon (ἅπαξ λεγόμενον), per aquest fet que és l'única vegada que apareix en els textos històrics. Però la seva anàlisi és interessant, ja que –a condició expressa que acceptem la identificació dels andosins de Polibi amb Andorra– ens dóna una pista sobre la seva importància. Els inclou dins d'una curta llista de quatre tribus amb què Hanníba´al es va enfrontar. Podem suposar que es tractaria de tribus prou importants, fet confirmat per la importància contrastada[5] dels ilurgetes i bargusins en l'època romana.

Pel que fa als altres autors, Strabó fa una descripció de la costa a Geografia, des de l'actual Gibraltar fins al Pirineu. Al mateix temps, dóna algunes informacions sobre les tribus de terra endins. Concretament:[6]

> Existeix sobre l'Ebre una ciutat anomenada Caesar Augusta; i també Celsa, una colònia, i on trobem un pont de pedra sobre el riu. Aquest país ha estat ocupat conjuntament per diverses tribus, dels que la més coneguda és els Iaccetans. La seva regió comença als contraforts dels Pirineus i s'eixampla per les planes fins als voltants d'Ilerda i Osca, o sigui les regions que pertanyen als Ilergetans, no massa lluny de l'Ebre.

Així, veiem que si algunes de les tribus es tornen a trobar dos segles més tard, no és el cas de totes. No podem, però, concloure ni desplaçaments a altres regions ni la seva desaparició, ja que cap de les descripcions no ens dóna informacions precises o una visió del conjunt de la població al peu dels Pirineus. Per la mateixa raó, tampoc no podem descartar de manera immediata la possibilitat de variacions significatives en la seva composició o en la localització de les diferents tribus.

Finalment, en un context de transició entre el món purament iber (de la costa) i poblacions d'altres orígens (terra endins), també se'ns fa difícil caracteritzar amb precisió l'àmbit cultural exacte de les tribus de què tenim el nom, amb l'excepció de les més destacades, com els mateixos ilergetans, ja que varen tenir una presència posterior ben documentada.

Geografia i geopolítica

Els cartaginesos

Com se sap, els cartaginesos eren fills de l'expansió comercial i colonial fenícia. A partir de les seves bases de Tir i Sidó, aquest poble semític de l'est mediterrani va seguir les rutes marítimes almenys fins a l'estret entre el Mediterrani i l'oceà Atlàntic. Existeix una certa controvèrsia sobre si varen anar més lluny o no, que no té rellevància per a l'actual discussió.

En tot cas, els fenicis varen deixar un teixit dens de comptadors comercials al llarg de tota la costa sud del mediterrani que més tard varen servir com a base de l'imperi comercial cartaginès, fins a transformar-se lentament en colònies fixes. Carthago va ser fundada al 814 aC per colons provenint de Tir.

Aquesta xarxa comercial era el paral·lel de les xarxes de colònies gregues al nord de la mar i a Sicília, i que poc a poc Roma va anar assimilant (vegeu figura 1).

Tant els mateixos cartaginesos, com també els romans, eren ben conscients

Figura 1

d'aquesta filiació fenícia, tal com ho relata l'*Eneida* de Virgili. De fet, el terme llatí per a cartaginès, poenus, és cognat amb la paraula catalana fenici.

La llengua cartaginesa forma part del conjunt de les llengües oestsemítiques, com l'hebreu clàssic i l'arameu. Mostra una evolució molt més propera a aquestes que no pas l'egipci antic o l'àrab, que si bé també formen part de la família de les llengües hamitosemítiques, ho fan des d'altres branques.

Una de les contribucions més importants dels fenicis a la cultura del món mediterrani va ser l'ús de l'alfabet. A partir de l'alfabet fenici –emprat, amb diferències menors, també pels cartaginesos– se'n varen derivar altres com el grec, i a una certa distància l'etrusc i l'alfabet llatí. També va ser la inspiració original d'altres alfabets derivats en el context cultural cartaginès, com l'alfabet tifinag, emprat encara avui en dia pels parlars berbers.

Un altre punt interessant és el fet que, a part d'algunes inscripcions no massa esteses[7], l'únic text d'una certa envergadura en llengua púnica del qual tenim coneixement ens ha estat aportat a través de fonts llatines. Concretament, es tracta d'un monòleg conegut al *Poenulus* de Plautus,[8] en què un personatge cartaginès diu la seva –en púnic. En transcrivim la primera línia aquí:

Yth alonim u alonuth sicorathi sy macom syth

Ni el poc domini d'aquesta llengua per part del Plautus ni els esforços de generacions de copistes durant l'edat mitjana ajuden a la nostra comprensió d'aquest text, possiblement basat en un original en alfabet grec.[9]

Malgrat la dificultat afegida d'aquesta transcripció antiga, s'ha arribat a desxifrar emprant el coneixement que tenim tant de l'hebreu, com també del text llatí que l'acompanya a Plautus. Una possible transcripció, així com una traducció catalana, en serien:

את האלונים והאלונות זכרתי שהמקום הזאת

et ha ʾălônîm w ha ʾălônût zikkartî še ha mmaqôm ha zzôt

els deus i les deesses invoco ("faig recordar") que (són) d'aquest lloc

L'etimologia del nom del mateix Hanniba'al seria una bona mostra de la similitud entre el cartaginès i l'hebreu. Com molts noms semítics, és format per dues parts:

hanni + ba'al

- La primera, *hanni*, es pot aproximar de l'hebreu clàssic *hannâ* (חני), "compassió, gràcia".
- La segona, *ba'al* (בעל) és un terme que es troba en gairebé totes les llengües oestsemítiques, i vol dir "senyor, amo". També es feia servir sovint en el sentit de "déu". Alguns exemples en serien Ba'al ("El Senyor", sense epítets), déu suprem del panteó de Tir, Ba'al Melqart ("Ba'al, rei de la ciutat") del panteó de Carthago, o encara el Ba'al Zvuv de la Bíblia.

Acoblant els dos noms, tenim una estructura semblant a la de formació dels noms clàssics bíblics Gavri'el, Mihel, Rahel, etc., és a dir un nom del déu al qual s'acobla un adjectiu en posició anterior, i que es refereix a una de les qualitats del déu. Així, el nom d'Hanniba'al es pot entendre com a gràcia de Ba'al o bé compassió de Ba'al.

També es troba la primera part sola, com seria el nom d'Hanno el navegant. Pel que fa a la seva pronunciació, cal tenir en compte que la lletra ḥet (ח) és velar fricativa, i es pronuncia de manera semblant a la jota de mejor en castellà. La lletra que se sol representar mitjançant un apòstrof "ʿ" representa de fet una parada glotal 'ayin (ע), que també es troba en l'àrab clàssic.

Això permet explicar la nostra decisió d'escriure aquest nom en la forma Hanniba'al, i no en la forma més comuna en català, Anníbal.

Altres noms de l'època tenien estructures semblants; per exemple el nom que coneixem com a Amilcar, format per

ahi (germà) + Melqart

per donar el nom germà de Melqart i que es devia pronunciar aproximadament com a Ahimelqart –sempre amb het fricatiu.

El nom genèric de la família d'Hanniba'al, transliterat barca pels llatins, sembla de la mateixa arrel que la paraula hebrea baraq (ברק), que vol dir "tro" i com sabreu és encara avui en dia un cognom comú al llevant del Mediterrani.[10]

Ara bé, es pot suposar que aquesta llengua cartaginesa era parlada tan sols pels mateixos cartaginesos, així com una part relativament petita dels seus interlocutors més regulars. Pel que fa als altres pobles aliats, existia una certa diversitat tant d'orígens geogràfics com de costums i de llengua.

Del costat africà de la mar Mediterrània es podria trobar en els exèrcits d'Hanniba'al sobretot gent dels pobles libis (soldats) i numidis (cavalleria). Aquests devien parlar diferents llengües del grup hamitosemític, però més aviat d'altres branques i algunes prou diferents del cartaginès.

També cal tenir en compte el reclutament extens per part d'Hanniba'al i de la seva família de forces militars en la península Ibèrica i també de les Illes Balears. Aquí també es devia trobar gent tant amb llengües com l'iber com d'altres que parlaven llengües celtes o bascoides.

El resultat final era una veritable torre de Babel d'exèrcit, amb parles representatives d'almenys quatre grups lingüístics diferents. Aquest fet es veia agreujat per la tendència dels cartaginesos a contractar mercenaris de diferents orígens, que feien encara créixer més la complexitat dels seus exèrcits. Aquesta tendència a emprar mercenaris es va veure una mica disminuïda després de la rebel·lió que van protagonitzar al final de la Primera Guerra Púnica. Nogensmenys, de les fonts literàries que s'han preservat fins

als nostres dies podem saber que l'exèrcit d'Hanniba'al quan va creuar el Pirineu estava format per cartaginesos, numidis, libis, tartèssics, ibers, baleàrics, celtibers, celtes. Quan va anar avançant en la seva campanya italiana s'hi van sumar gals, liguris, samnites i lucanians.

Per aconseguir donar una certa cohesió als seus exèrcits, els cartaginesos agrupaven les seves unitats militars en funció del seu origen i assignaven a cada grup ètnic un oficial cartaginès, que servia d'enllaç entre l'estat major cartaginès i els seus cabdills. Tot i així ens és fàcil d'imaginar les grans dificultats de comunicació que devien existir. Per exemple, en el cas que Hanniba'al es volgués adreçar directament a les seves tropes, el seu discurs havia d'anar essent traduït per intermediaris, que no forçosament tenien les capacitats i/o la voluntat de fer una traducció fidedigna de les seves paraules.

Tots els grups culturals o lingüístics no eren tractats sempre de manera equitativa per part del comandament cartaginès. Així per exemple, els aliats gals es queixaren de ser utilitzats com a carn de canó a la batalla de Trèbia (218 aC), mentre que les tropes africanes o iberes eren més ben tractades.

Ja hem destacat que el clan bàrcida va tenir molta influència en les causes de la Segona Guerra Púnica. Però també cal destacar que aquesta família en va dur el comandament militar. Així doncs, a part d'Hanniba'al, d'altres bàrcides van intervenir en la guerra, entre els quals podríem destacar Azruba'al, germà d'Hanniba'al que es var quedar amb el control de la península Ibèrica mentre el seu germà feia el seu viatge cap a Roma, l'any 218 aC. Azruba'al intentarà després (209 aC) reunir-se amb el seu germà a la península Itàlica, sense èxit, i va morir l'any 207 aC a la batalla de Metaurus. Un altre germà, Mago, va servir com a oficial sota el comandament d'Hanniba'al en la seva expedició fins després de la batalla de Cannae (216 aC), quan va tornar a Carthago i tot seguit va anar a ajudar el seu altre germà, Azruba'al, a la campanya ibèrica. L'any 205 aC va realitzar una expedició –sense gaire èxit– al nord de la península Itàlica. Tornant a Carthago el 202 aC per organitzar la seva defensa va morir durant el trajecte.

Finalment, l'últim membre destacat del clan bàrcida seria Hanno, net d'Amilcar, que va combatre com a oficial sota les ordres d'Hanniba'al. Aquests diferents membres de la família Barca van demostrar uns excel·lents coneixements militars, heretats d'Amilcar, i es van mostrar sovint superiors als seus oponents romans.

Els romans

Si la situació lingüística i cultural dels exèrcits cartaginesos reflectien una situació política barrejada dins del seu àmbit d'influència, l'estat de la península italiana no era menys variat, com es pot apreciar en la figura 2.

Figura 2

Començant pel nord, una bona part del territori situat al nord del riu Po parlava celta, sense –pel que en sabem– gaires diferències dialectals entre pobles. En temps posteriors, alguns d'aquests varen arribar a formar part de les altes esferes de la política romana, amb figures com Pompeu (de Picenum) i el clan Ahenobarbus. El mateix nom d'aquests últims fa referència al color ros dels seus cabells, que no deixava de destacar entre els trets característics dels romans originaris del Latium.

A la zona al voltant de l'actual Venècia existia la llengua vèneta, i en el sud de la península trobem en el moment de la Segona Guerra Púnica un seguit de pobles itàlics, entre ells els oscs i els umbris. Si bé aquestes tres llengües formaven part del grup indoeuropeu, com el mateix llatí, la lectura dels clàssics llatins ens mostra que en diferien prou perquè els mateixos romans les consideressin com a llengües estrangeres.[11]

No tenim gaires informacions escrites de les llengües natives de la punta sud de la península. Les que es troben són totes en les diverses variants del grec que es parlaven en les colònies al llarg de la costa sud i de les illes. Aquestes, originàries de Corint, Megalopolis, Rhodos i altres llocs del món grec, parlaven dialectes diferents, que es trametien a les seves colònies de la Magna Grècia.

Finalment, queda l'enigma de l'etrusc. Durant molts anys quedava el dubte si es tractava o no d'una llengua indoeuropea, i el de la seva provinença. Descobriments com l'estela de Perugia o la mòmia de Zaghreb ens han facilitat més vocabulari, que sembla que dóna més credibilitat a un origen a l'Àsia Menor, tal com ho proposava al segle V aC l'historiador grec Herodotus.[12] Estudis genètics com el de Vernesi[13] també van en aquest sentit:

> "genetic distances and sequence comparisons show closer evolutionary relationships with the eastern Mediterranean shores for the Etruscans than for modern Italian populations."

La relació entre romans i etruscs va ser llarga i prou complexa. Romulus mateix se suposava que era originari de la ciutat llatina veïna d'Alba Longa,

i els primers reis romans –Tullus Hostilius, Ancus Marcius i Tarquinius Priscus– són considerats llatins o sabins. Per contra, segons Titus Livius, Tarquinius Priscus era de la ciutat etrusca de Tarquinii, i els dos últims reis romans, Servius Tullius i Lucius Tarquinius també eren d'origen etrusc. Es pot suposar una certa barreja cultural entre els dos àmbits llatí/sabí i etrusc, que va augmentar a partir de final del segle V i principi del segle IV aC quan els romans començaren a envair i a dominar totalment Etrúria.

Finalment, a la punta est de la bota italiana trobem els Messapii. Eren relativament nouvinguts…, des d'Il·líria, a l'altre costat de l'Adriàtic. Per aquest motiu, la seva llengua pertanyia al mateix subgrup il·lirico-tràcic que l'actual albanès.

Mentre que l'exèrcit cartaginès estava bàsicament format per voluntaris i mercenaris, en el cas de l'exèrcit romà la situació era diferent ja que tot ciutadà romà d'entre 17 i 46 anys era susceptible d'estar cridat al servei militar –a condició de tenir un patrimoni equivalent a uns 11.000 asos (unitat base del sistema monetari romà)–. Aquests ciutadans podien servir un màxim de setze anys com a legionaris o deu anys com a eques (cavallers), encara que generalment en aquesta època s'esperava que un home fes un servei militar de sis anys seguits. Les famoses legions romanes estaven normalment formades per uns 4.200 legionaris (infanteria pesada) i 300 eques. Aquests 4.200 homes es subdivien en trenta maniples, que s'organitzaven en tres línies, de les quals la primera corresponia als hastati (llancers), la segona als principes (joves d'entre 20 i 30 anys) i finalment la tercera als triarii (els veterans), que servien de cos de reserva. Les maniples dels hastati i dels principes estaven formades per 120 homes mentre que les dels triarii estaven formades tan sols per 60 homes. Associats a cada legió també hi havien els velites (infanteria lleugera), que corresponien a les classes més pobres que no es podien pagar una armadura corporal i es distribuïen entre les diferents línies de maniples.[14]

Aquestes legions, que de fet eren la milícia romana, queden molt lluny encara de les posteriors temudes legions imperials formades per professionals amb una vàlua militar molt més gran. En aquest sentit, cal tenir en compte que aquesta estructura va ser la base de la legió sobre la qual Gaius Marius va introduir modificacions considerables durant l'últim segle aC. Les modificacions organitzatives de Marius, així com la possibilitat que membres de les classes més pobres (*capite censi*) s'allistessin en l'exèrcit encara formaven part d'un futur molt llunyà i probablement imprevist a l'època de les guerres púniques.

A aquestes legions s'hi afegien les tropes auxiliars organitzades en cohorts que provenien dels seus associats. S'intentava que en els exèrcits consulars, formats per dos legions, hi hagués més o menys una paritat entre soldats romans i aliats. Les tropes aliades normalment presentaven una proporció més gran de cavalleria que d'infanteria. Una part d'aquestes tropes (*extraordinarii*), que consistien en un terç de la cavalleria i una cinquena part de la infanteria, es posaven directament sota el comandament del cònsol i servien com a tropes d'elit –normalment com a guàrdia avançada o com a rereguarda en cas de retirada–. Entre els seus aliats hem de diferenciar entre els pobles llatins, que consistien en una trentena de colònies espargides per la península i els altres estats de la península, entre els quals destaquen els Samnites i els Marsii. Aquesta diferenciació és especialment important, ja que la seva fidelitat a Roma no era la mateixa. En efecte, mentre que les colònies llatines sempre van restar fidels a Roma, alguns pobles com els Samnites (després de la gran victòria cartaginesa de Cannae el 216 aC) van canviar la seva posició d'aliats en funció dels atzars de la campanya militar. Aquests canvis d'aliança van ser el resultat d'una política activa d'Hanniba'al que consistia a promoure la seva presència a la península Itàlica com a alliberador de l'opressió romana. Per donar més força a aquests arguments tractava de manera molt diferenciada els seus presoners, als quals diferenciava entre romans i aliats. Mentre que els romans eren tractats durament, els aliats van ser ben alimentats i finalment alliberats amb l'objectiu de fer-los portadors de les paraules d'Hanniba'al.[15]

Diferents estudiosos consideren que si Hanniba'al hagués aconseguit que un major nombre d'aliats romans els abandonessin hagués estat el factor clau per a decidir la guerra.[16]

Mentre que hem destacat que el comandament del exèrcits cartaginesos era responsabilitat gairebé exclusivament de militars professionals, membres de la família dels bàrcids amb una demostrada experiència bèl·lica, la vàlua dels comandants romans va ser molt més fluctuant. Els exèrcits romans eren comandats per dos cònsols, membres del senat, que s'elegien anualment. Aquests cònsols sovint no eren més que afeccionats a l'estratègia militar, sense gaire experiència pràctica a manar una legió sencera. Aquest comandament segurament va tenir la seva part d'influència en algunes de les principals desfetes romanes de la Segona Guerra Púnica. Així podem fer el cònsol Sempronius responsable de la desfeta de Trebia (218 aC), el cònsol Flaminius de la desfeta del llac Trasimene (217 aC) i sobretot els cònsols Varro i Lucius Aemilius pel desastre de Cannae (216 aC). No obstant això, també s'ha de reconèixer que alguns cònsols van demostrar més capacitat estratègica, com ara Fabius, Nero, Marcellus i sobretot Scipio Africanus.

Se'n pot destacar Fabius, que va decidir que els exèrcits romans no afrontessin directament els cartaginesos sinó que fessin una guerra de desgast atacant

especialment les ciutats aliades a Carthago. Aquesta estratègia, poc popular per alguns sectors del senat, va esdevenir sense cap mena de dubte un dels factors clau de la victòria romana. Una de les característiques dels romans durant la Segona Guerra Púnica va ser saber adaptar-se a les noves circumstàncies, allargant, per exemple, de manera extraordinària el comandament d'Scipio més enllà del seu termini i fins a la fi del conflicte.

Els celtes

La presència dels celtes era notable al llarg sobretot de la Segona Guerra Púnica. Tenien una presència destacable al sud de la Gàl·lia, amb per exemple el tribu dels Volcae Tectosages a l'actual Tolosa. Ens podríem preguntar sobre les possibilitats de contactes i comerç entre aquesta tribu molt forta i les poblacions tant de les valls d'Andorra com de Cerdanya.

A tot el sud de la Gàl·lia altres tribus celtes varen fer notar la seva presència durant el trajecte d'Hanniba'al. Cal notar, però, que si bé podem suposar la presència de pobles celtes en la regió a partir del segle VI, la seva situació patia encara alguns trastorns periòdics. Els mateixos Volcae sembla que havien estat relativament nouvinguts, i ens podem recordar també dels Helvetii, amb què es va trobar Cèsar a final del primer segle aC. Els celtes havien portat alguns mals de cap als romans abans d'aquesta època, i ho tornarien a fer en anys posteriors. Pel que fa a la Segona Guerra Púnica, la seva posició sembla prou variada en funció de les lleialtats tribals locals. Així, Hanniba'al va tenir els seus problemes amb ells tant al Rhoina com a l'entrada dels Alps amb la tribu dels Allobroges, mentre que els romans es varen haver d'enfrontar a una rebel·lió dels Boii, dels Insubres, dels Taurini i fins i tot els Gaisates, tribu celta transalpina[17] a la vall del Po (225 – 220 aC). Evidentment, a Hanniba'al li hagués anat molt bé arribar a la península Ibèrica amb aquest conflicte obert, ja que Roma hagués estat molt més debilitada i encara no s'haguessin fundat les dues estratègiques colònies romanes cisalpines de Piacenza i Cremona. De fet, es considera que Roma era conscient que hauria d'estabilitzar la situació amb els celtes al nord abans de poder tornar afrontar els cartaginesos. Per aquest motiu, alguns estudiosos consideren que el tractat de l'Ebre del 226 aC va servir als romans per guanyar temps i postposar l'inevitable conflicte amb els cartaginesos.

Situació de la península Ibèrica

Si les situacions que hem descrit del món cartaginès i de la península Itàlica eren prou complexes, la de la península Ibèrica ho era tant o més. Les situacions de la costa del Llevant i de l'interior eren contraposades: mentre que la costa es troba plenament integrada en el sistema comercial mediterrani, amb colònies gregues i cartagineses i la presència dels ibers, quan ens allunyem de la costa ens trobem una sèrie de pobles molt més aïllats i sobre els quals no sempre disposem de moltes informacions.

En podem destacar:

- Els celtibers. D'origen celta (la seva llengua forma part del grup del celta "Q"),[18] tenien un cert grau d'aculturació iber, com ho demostra l'ús d'aquest alfabet.
- Altres tribus pròpiament celtes, situades més al nord i sense tants contactes amb el món iber de la costa.
- Pobles bascoides, al Pirineu.
- Altres pobles i ètnies a l'interior i al nord-oest de la península. En el moment de la Segona Guerra Púnica, les regions de l'interior no tenien gaires relacions amb el món romà i mediterrani en general, i les dificultats orogràfiques no hi ajudaven.
- Els tartèssics del sud de la península, que podien –o no– tenir una relació amb els ibers, amb els quals Amilcar va negociar i/o lluitar (segons les fonts consultades) a la seva arribada a la península per establir-hi els seus primers dominis.

Les aliances polítiques de les colònies gregues de la costa se solien fer amb els romans, mentre que Carthago va establir diversos comptadors i ports de mar (Gadit, Carthago Nova) que li varen romandre fidels en totes circumstàncies. Els pobles de terra endins, però, podien tenir afinitats més variades i volàtils. Una tàctica emprada pels cartaginesos per intentar formar aliances més duradores varen ser els casaments dinàstics. Així per exemple, Azruba'al, gendre d'Amilcar en segones núpcies es va casar amb la filla d'un dels reis ibers, o el mateix Hanniba'al, abans d'emprendre la seva ruta cap al nord es va casar amb Imilce, dona ibera originària de Castulo, una de les ciutats més importants de la zona nord d'Andalusia.

La Segona Guerra Púnica

És important destacar que la Segona Guerra Púnica no és una guerra més en l'antiguitat o fins i tot una d'entre les tres guerres púniques. La Segona Guerra Púnica va ser única tant per les seves repercussions, pels seus nombrosos escenaris geogràfics (península Itàlica, Sardenya, Sicília, el sud de l'actual França, el llevant de la península Ibèrica, Albània, Grècia i el nord d'Àfrica). Sense cap mena de dubte es pot dir que la figura d'Hanniba'al ha passat a ser una de les figures més emblemàtiques de l'antiguitat i a ser admirat com un geni de la tàctica militar (anomenat pare de l'estratègia per l'historiador militar T. N. Dupuy[19]). De fet, la Segona Guerra Púnica i les

diferents estratègies i tàctiques militars que hi van ser emprades encara són avui en dia estudiades en diferents escoles militars.[20] Hanniba'al va ser aquell cabdill que va aconseguir mantenir el seu exèrcit quinze anys a la península Itàlica sense gairebé reforços externs, amenaçar la mateixa Roma i va restar imbatut en totes les batalles que van tenir lloc a la península.

En aquest treball tan sols detallarem alguns dels episodis relacionats amb aquesta guerra i ens centrarem en els episodis més pròxims amb els andosins i amb algun detall especialment mític, com pot ser la utilització d'elefants per part d'Hanniba'al. Si el lector està interessat a completar la seva visió del conflicte li recomanem les obres més generals de S. Lancel[21] i J. F. Lazenby.[22]

Distàncies

L'aventura terrestre d'Hanniba'al, llarga i dificultosa, no s'entén si prèviament no especifiquem que Roma tenia una superioritat marítima total que de fet ja s'havia produït en la Primera Guerra Púnica i que el va empènyer a l'alternativa terrestre.

Per poder traçar la ruta que Hanniba'al va seguir per travessar el Pirineu és primer interessant veure amb què va passar-los. Segons Polibi, Hanniba'al va creuar el Pirineu amb 50.000 soldats d'infanteria, 9.000 tropes de cavalleria i 37 elefants. Encara que segurament aquests números són exagerats és fàcil d'entendre les dificultats amb que, al III segle aC, un exèrcit tan nombrós podia creuar una cadena muntanyosa. Per això, abans de saber el context geopolític podríem pensar que el millor camí per fer travessar el Pirineu a l'exèrcit d'Hanniba'al seria vorejant la costa mediterrània (vegeu figura 3). El relleu en aquest indret es fa més suau i es pot entrar sense gaires problemes a la plana de Perpinyà.

Figura 3

Es pot suposar l'existència prèvia d'una via de comerç important seguint el traçat de la posterior via Domitia.

Això no obstant, elements aliens a la geografia segurament van fer que Hanniba'al triés un camí, aparentment, més complicat. Primerament, si hagués triat la ruta de la costa hagués hagut de lluitar amb els homes d'Emporion, colònia grega aliada a Roma, i el seu objectiu era arribar a territori romà amb l'exèrcit al més intacte possible i també passar desapercebut al màxim per maximitzar l'efecte sorpresa un cop hagués d'entrar en combat amb els romans. D'altra banda, els ceretans, segons Silius Italicus, eren aliats dels cartaginesos i controlaven el pas del Pirineu per la vall del Segre i després el riu Tet (posteriorment strata ceretana). El fet que els ceretans fossin aliats dels cartaginesos es veuria reforçat, ja que no apareixen en les descripcions de Polibi i Livi, que tan sols parlen dels opositors que Hanniba'al va haver d'afrontar. Semblaria lògic, doncs, que Hanniba'al passés per un territori amic i poder aprofitar per enfortir les seves tropes amb ceretans, tant sota forma de voluntaris com de mercenaris. D'aquesta manera també podia utilitzar els guies ceretans per creuar amb menys dificultats la serralada del Pirineu.

Un exercici interessant és la comparativa entre les distàncies del trajecte donades per Polibi i les distàncies calculades emprant la xarxa actual d'autopistes al llarg de la costes. En presentem el resultat en forma de taula:

Trajecte	Distància (estadis)	Trajecte modern	Distància moderna (km)	Equivalència estadis/km
Pilars -> C. Nova	3000	Gibraltar ->Cartagena	554	5,42
C. Nova -> Ebre	2600	Cartagena -> Tortosa	503	5,17
Ebre -> Emporium	1600	Tortosa -> l'Escala	311	5,14
Emporium -> Roina	1600	L'Escala -> Arles	316	5,06
Roina -> basa Alps	1400	Arles -> Barcelonnette	270	5,19
basa Alps -> vall Po	1200	Barcelonnette -> Alessandria	243	4,94
Total	**8400**		**1643**	

Nota: el trajecte de la primera línia no va ser realitzat durant la mateixa Segona Guerra Púnica per Hanniba'al, sinó immediatament anteriorment sota les ordres d'Amilcar.

Aquestes dades ens permeten fer les consideracions següents:

1. El trajecte total realitzat per Hanniba'al a partir de Carthago Nova fins als territoris dels Taurini era de més de 1.100 quilòmetres –o ho seria si els exèrcits de l'època caminessin en línies rectes–. Aquesta distància és considerable, i més tenint en compte els accidents orogràfics i fluvials amb què es va trobar. En aquestes circumstàncies cal suposar que devia tenir tendència a seguir les rutes comercials existents allà on podia – com Polibi més tard.
2. La variació de les distàncies entre els trajectes marcats per Polibi i els moderns és molt baixa, inferior al 5%. Aquesta correlació ha de ser significativa.

En conjunt, sembla apropiat proposar la hipòtesi que de fet no hi hagi hagut cap canvi major en les rutes principals ni des de l'època de la Segona Guerra Púnica fins a final de la república romana ni tampoc fins a l'actualitat.

Pel que fa a la cronologia del viatge d'Hanniba'al i el seu exèrcit, en tenim de deduir alguns detalls gràcies a Polibi:

- S'indica que va sortir de Cartagena a principi de la temporada militar. Com que la primavera pot ser prou humida, podem suposar que difícilment es podia produir abans de final de març o principi d'abril segons el nostre còmput.
- Els romans varen aprendre que Hanniba'al ja havia passat els Pirineus a principis de l'estiu, o sigui aproximadament durant l'actual mes de juliol.
- L'exèrcit d'Hanniba'al era capaç de viatjar amb velocitats de fins a 80 estadis per dia de màxima, encara que la velocitat mitjana –comptant dies de repòs i activitats bèl·liques– devia ser molt inferior, possiblement fins i tot la meitat.

Armats amb aquestes dades i suposant una velocitat mitjana de quaranta estadis per dia, podem proposar un calendari hipotètic:

1. Sortida de Cartagena: dia 1 d'abril.
2. Arribada a l'Ebre: 5 de juny.
3. Inici de la travessa del Pirineu: 15 de juliol.
4. Arribada al Roina: 24 d'agost.
5. Inici de la travessa dels Alps: 28 de setembre.

Encara que la nostra estimació sigui prou aproximativa, hi ha punts de concordança interessants.

En primer lloc, el mateix Hanniba'al s'havia informat de les condicions existents a la regió dels Alps abans de sortir, motiu pel qual haurà intentat adoptar un moviment prou accelerat al llarg de tot el recorregut amb la idea de poder passar els Alps abans de l'hivern.

Final de setembre pot semblar un bon moment per passar-los, però de fet és un moment en què es poden produir precipitacions importants als Alps. No sempre seran de neu, o tan sols a cotes molt elevades –és a dir, que el seu exèrcit s'haurà trobat amb aquestes primeres nevades de l'hivern en les proximitats del canvi d'aiguavés–. Però per contra, s'hauria hagut d'enfrontar a precipitacions importants en forma de pluja de tots dos costats, i a les possibilitats d'allaus de terra i fang que les solen acompanyar. De fet, segons les informacions que ens han arribat, el problema més gran amb què va topar l'exèrcit d'Hanniba'al als Alps va ser el fang i no la neu – tal com a vegades se sol representar de manera gràfica.

Finalment, no es pot obviar l'altra problemàtica sobre el trajecte de l'exèrcit d'Hanniba'al: sobre el punt exacte en què va efectuar el pas dels Alps. El debat és encara viu en el món acadèmic, i s'empren fins i tot les tècniques analítiques més modernes per intentar-lo esbrinar amb més detall.[23] En tot cas, podem suposar que l'Hanniba'al tenia una certa pressa durant tot el seu trajecte per poder passar al costat itàlic de la serralada abans que les condicions meteorològiques empitjoressin per l'arribada de l'hivern.

La problemàtica dels elefants

Un dels elements característics que ha subsistit en l'imaginari col·lectiu quan ens referim a la Segona Guerra Púnica és l'exèrcit d'Hanniba'al amb majestuosos elefants coronats de torres (howdah, πύργοι) des d'on soldats armats d'arcs i llances ferien de mort els enemics. Malauradament, com passa sovint, aquesta imatge no acaba de correspondre's amb la realitat. De fet, ara ja existeix un consens entre els estudiosos, basat tant en proves numismàtiques com en les fonts literàries, per afirmar que els elefants que Hanniba'al va emprar en les seves campanyes eren els *Loxodonta cyclotis* o elefants de bosc africans i no els *Elephas maximus* de l'Índia o els seus germans grans africans els *Loxodonta africana*. El problema és que els elefants de bosc tenen dimensions considerablement menors (3 m d'alçada fins a l'espatlla comparats amb els 4 m del *Loxodonta africana* i tan sols la meitat de pes), i així no poden portar cap torreta a l'esquena. Aquests animals s'utilitzaven doncs tan sols portant al damunt el conductor, anomenat indi per Polibi (ινδός), per atropellar l'exèrcit enemic i provocar-hi el màxim caos possible.

És interessant veure com les condicions climàtiques del nord d'Àfrica han canviat. Ara Hanniba'al no trobaria l'hàbitat natural del elefanta dels boscos a una relativa proximitat de Carthago (Rift i contraforts de les muntanyes de l'Atlas), tal com ho va fer al segle III aC. Fins i tot durant l'imperi romà tenim constància que les regions del continent africà situades al nord del Sàhara tenien ecosistemes amb més presència d'herba i de sabana, i en conjunt un clima més humit que en l'actualitat. El procés de desertificació al qual han estat sotmeses no ha estat només cosa d'anys recents. Aquests canvis de clima han comportat també canvis importants en la fauna local. Totes aquestes alteracions han tingut també les seves conseqüències en l'activitat humana i en la seva organització social.

Hanniba'al és descrit en alguns treballs com un gran estratega militar pel que fa la incorporació dels elefants en el camp de batalla. Aquestes mateixes fonts pensen que si els elefants haguessin resistit millor tant la travessa dels Alps com el primer hivern itàlic potser el desenllaç de la Segona Guerra Púnica hagués estat diferent[24]. Hanniba'al va començar la seva aventura amb 37 elefants el 218 aC, però després de travessar els Alps, combatre la batalla de Trebbia [desembre 218 aC] i passar el primer hivern a la península Itàlica tan sols en quedava un de viu. Sabem que entre els reforços que va rebre a Locri (Bruttium) el 215aC hi havia elefants. I finalment, a la batalla

de Zama [202 aC], última batalla de la Segona Guerra Púnica, els cartaginesos sota Hanniba'al van utilitzar fins a una vuitantena d'elefants, majorment acabats de capturar i així doncs poc entrenats.
Però a mesura que els romans van aprendre a conèixer els elefants també van adaptar les seves estratègies, deixant passadissos entre les seves tropes per on els elefants podien passar sense causar cap mal. També els intentaven fer embogir concentrant sobre ells una pluja de projectils (fletxes i javelines) que feien que giressin cua i atropellessin les seves pròpies tropes: els elefants són de per si un arma de doble tall, ja que poden resultar tan mortals per a l'adversari com per al seu propi exèrcit. En aquests casos, el conductor havia de clavar una daga al clatell de l'animal per matar-lo i evitar així mals majors. Se suposa, per exemple, que a la campanya de Metaurus (207 aC) van morir més elefants a mans dels mateixos guies que per culpa dels enemics.
Per aquest motiu, l'opinió segons la qual Hanniba'al va excel·lir en la utilització militar es troba fortament contestada tant pels fets com per alguns estudiosos.[25]

Els andosins

Connexió entre andorrans i ceretans

S'observa una certa proximitat geogràfica entre les troballes arqueològiques en territori andorrà i les corresponents als ceretans. Així per exemple, el jaciment del Roc d'Enclar es troba a 30 km en línia recta del jaciment ceretà de Baltarga. Si ens fixem en l'evolució dels registres arqueològics en ambdues regions també hi trobem similituds. El procés d'iberització s'observa a partir del segle VII-VI aC al nord-est peninsular, com també una progressiva aculturació a favor de les influències gregues i fenícies que implica també un increment de la complexitat social. En canvi, en el cas dels jaciments de la Cerdanya s'observa un cert immobilisme amb poques marques del procés d'iberització. 25 Aquesta escassedat de material d'importació en els jaciments fa pensar en un cert aïllament d'aquestes poblacions amb contactes comercials reduïts, segurament relacionats amb la transhumància, amb els nouvinguts ibers i amb les colònies costaneres tant fenícies com gregues.
De fet, les fonts literàries com Aviè o Esteve de Bizanci sembla que confirmarien aquesta diferenciació entre els pobles ceretans i els ibers. Aviè, en la seva descripció dels pobles presents al Pirineu, destaca que el que ara és un poble iber abans eren els ceretes i els rudes ausoceretes. Esteve de Bizanci fa limitar el territori iber amb el dels ceretans.
De la mateixa manera, en el cas dels jaciments d'Andorra els elements característics del fenomen de la iberització són merament testimonials i no apareixen fins a èpoques molt tardanes (Roc d'Enclar, segle III aC), signe evident del procés lent d'aculturació.[27] Aquestes similituds entre els jaciments ceretans i els situats a Andorra no es paren aquí, ja que es poden demostrar o bé contactes entre ells o bé similituds culturals, com ho indiquen les troballes al jaciment del roc de l'Oral (Andorra) de ceràmica ceretana datada entre el segle II i I aC.
Així doncs, del que hem dit fins ara podríem deduir que segurament no existien grans diferències, al segle III aC, entre andorrans i ceretans i que potser fins i tot formaven part del continuum cultural que poblava la part del Pirineu oriental. Pensant que els ceretans van ser aliats d'Hanniba'al, és més que probable que un contingent ceretà lluités activament en la Segona Guerra Púnica com a voluntaris o mercenaris. És doncs possible que els andorrans, de la mateixa manera, també participessin en la campanya militar al costat dels cartaginesos.
Això no obstant, les fonts literàries ens obren una altra opció que si bé menys plausible val la pena de ser considerada. Segons Polibi, Hanniba'al va haver d'afrontar els andosins abans de creuar els Pirineus i en canvi segons Livi els ceretans van ser aliats dels cartaginesos durant la Segona Guerra Púnica.
Conèixer del cert quina de les dues hipòtesis és la que efectivament va passar és del tot impossible amb l'estat actual de la recerca. Per desfer-ne l'entrellat haurem d'esperar algun nou descobriment arqueològic o alguna altra revelació vinculada amb l'estudi de les diferents fonts documentals.

Relació entre els andosins i el nom "Andorra"

Existeixen diferents arguments a favor i en contra de la relació entre els Ἀνδοσίνοι (ac. Ἀνδοσίνους) de Polibi i el topònim Andorra:

1. A favor

(a) els dos noms comencen per *ando-*

(b) els dos estan situats –el primer aparentment, el segon segur– al nord-est de la península Ibèrica.

2. En contra

(a) Trobem Ἀνδοσίνοι (l'acusatiu Ἀνδοσίνους) només en Polibi (203-120 aC) i en textos copiats o derivats d'ell. Trobem Andorra només a partir de l'any 843 de la nostra era[28] –uns 1.000 anys més tard que Polibi–. Entremig hi ha un buit total mentre d'altres topònims de la regió sí que han tingut una major continuïtat.

Uns exemples en serien:

Ilerda > Lleida

Cerretanus > Cerdà

Notem a propòsit que la forma *Annorra* que és molt freqüent en els textos medievals i que mostra el desenvolupament fonètic regular del català que ha canviat *nd* llatí en *n*:

mandare > manar

facienda > *faena* > feina

La forma *Andorra* deu ser un manlleu de la llengua parlada d'una forma llatina culta *Andorra*.

(b) Tal com està –des de fa quasi 1.200 anys– el nom Andorra reflecteix una forma llatina (o llatinitzada) *Andorra o *Andurra (amb u curta). Encara que hi ha exemples –poquíssims– d'una *r* en català que prové d'una *s* intervocàlica llatina, per exemple

el cognom Toldrà < *Tolzà* < *Tolosanus*

r doble en català prové sempre d'una r doble en llatí:

terra < *terra*

sorra < **saorra* < *saburra*

torre < *turris*

Per tant, una derivació Andorra < **Andosa* queda totalment descartada.

(c) Malgrat la seva situació actual, Andorra no va tenir un perfil massa marcat durant l'imperi romà, per no dir que per als romans devia ser com a màxim una vall perduda al fons de la muntanya. Fins i tot a l'època medieval i encara molt després era més aviat un afegit a la Seu d'Urgell. No ens hauria d'estranyar doncs que hagi tardat fins a l'any 843 per fer acte de presència (com afegit a la Seu d'Urgell!).

Al mateix temps, com ho va indicar Joan Coromines en el seu estudi sobre la toponímia d'Andorra, hi ha tota una sèrie de topònims (Ordino, Canillo etc.) que farien pensar a un substrat bascoide. Bascoide o no –i anar a pescar al diccionari d'euskera qualsevol mot que s'hi assembli és més aviat bufar al vent– sembla prou clar que Andorra no és un topònim d'origen llatí i que malauradament l'haurem d'acceptar com és sense anar a buscar-li padrins d'estirp igualment dubtosa.

Conclusions

En aquest curt text i a través de l'aventura d'Hanniba'al hem pogut constatar la diversitat ètnica, lingüística i cultural del món clàssic en què es trobaven les nostres contrades i els seus habitants. En un món en què les vies de comunicació presentaven més dificultats logístiques que en l'actualitat, al llarg dels seus 5.400 estadis de trajecte (1.100 quilòmetres actuals) Hanniba'al va entrar en relació amb pobles molt diferents del seu propi –originari del sud-est del Mediterrani– tant pel que fa als seus costums com a creences i llengües. Gràcies a les fonts literàries i arqueològiques s'ha pogut veure que la diversitat cultural de l'època contrasta fortament amb la tendència actual a la uniformització.

Aquest personatge gairebé mític s'associa amb la utilització dels elefants com a màquina de guerra. Malauradament, s'ha de separar el mite de la realitat històrica, i no podem seguir representant aquests animals amb les dimensions dels elefants gegants de l'Àfrica o de l'Índia, tal com ho voldrien algunes divulgacions. En la realitat, devien ser de dimensions considerablement més modestes i d'una utilitat real discutible en el camp de batalla.

En aquest context multicultural, els andorrans de l'època ocupaven una part molt petita de l'escaquer polític de la Segona Guerra Púnica.

Si bé sembla que existeixen indicis seriosos que els andorrans i els ceretans de l'època de la Segona Guerra Púnica van participar en un mateix horitzó cultural i tecnològic, les proves de què disposem de moment no permeten:

- ni demostrar de manera definitiva que parlessin la mateixa llengua;
- ni tampoc demostrar de manera fefaent la identificació entre andorrans i andosins.

De fet, aquesta última identificació sembla més aviat contradictòria si es consideren les pautes usuals de l'evolució lingüística.

Malauradament, un dels punts comuns entre els andosins i altres pobles de la península Ibèrica és la falta d'informacions contrastades de què puguem disposar. Com en molts altres casos, ni sabem exactament quina llengua parlaven ni coneixem amb precisió el seu horitzó cultural –que podia tenir connexions entre tres o quatre àmbits culturals totalment diferents.

Bibliografia clàssica

Avienus, *Ora maritima*.

Llargs extractes en P. Villalba, *Orígens dels països catalans (en els clàssics grecs i llatins)*, Fundació Bernat Metge - Miscel·lània, Barcelona 1984.

Polybius, *Històries*

Text original en grec clàssic i traducció anglesa disponibles en el Perseus Project. URL: *http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?lookup=Plb.+1.1.1* (última consulta 08/08/08).

Traducció anglesa: E.S. Shuckburgh, *The Histories of Polybius*, In parentheses publications, Ontario, 2002.

Plautus, *Poenulus*.

Text original al Latin Library. URL: *http://www.thelatinlibrary.com/plautus/poenulus.shtml* (última consulta 08/08/08).

Traducció anglesa de J. Burroway, Plautus The Comedies, Volume III, JHU Press, 1995.

Strabo, *Geografia*.

Text original en grec clàssic i traducció anglesa d'H.C. Hamilton disponibles en el Perseus Project. *URL: http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?lookup=Strab.+notice* (última consulta 08/08/08).

Titus Livius, *Ab Urbe Conditam*.

Text original en el Latin Library. URL: *http://www.thelatinlibrary.com/liv.html* (última consulta 08/08/08).

Traducció anglesa de C. Edmonds, disponible en el Gutenberg Project. URL: *http://www.gutenberg.org/etext/12582* (última consulta 08/08/08).

Els correus a Andorra, una història inacabada: 119-127 (2009)
Papers de Recerca Històrica volum 6 (Societat Andorrana de Ciències)
DOI: 10.2436/20.0110.03.17 ISBN: 978-99920-61-04-6

ARTICLE

Singularitats del romànic andorrà

Pere Canturri i Montanya

Papers de recerca històrica 6

Pere Canturri i Montanya
Historiador i Raonador del ciutadà, exministre d'Afers Socials i Cultura (1994-1997) i de Cultura (1997-1998)

Resums

Català

Singularitats del romànic andorrà.

El text pretén posar en relleu algunes característiques especials, de vegades úniques, que singularitzen el nostre romànic. Posem en discussió que, sense cap evidència, s'hagi dit que els corrents de l'art romànic haurien arribat a Andorra amb cert retard. Si a Boí podia haver arribat el romànic esplendorós en el moment històric corresponent, per què no a Andorra? Aquestes valls eren a més un camí natural de penetració pel Pirineu seguint l'eix de l'Arieja, la Valira i del Segre. Seria més tard quan hauria pogut perdre importància, quan el regne catalanoaragonès es consolida i arriba a fins a les hortes de Múrcia i els camins marítims prenen rellevància. Algunes de les singularitats del nostre romànic reforçarien l'opinió que Andorra hauria rebut els corrents artístics dels segles IX-XII ni més ni menys tard que les altres terres del comtat i el bisbat d'Urgell. Una altra cosa diferent seria jutjar la importància qualitativa i quantitativa del nostre romànic en comparació d'altres llocs més rics, on la magnificència i majestuositat puguin ser considerables.

Castellano

Singularidades del románico andorrano.

El texto pretende realzar algunas características especiales, a veces únicas, que singularizan nuestro románico. Ponemos en discusión que, sin ninguna evidencia, se haya dicho que las corrientes del arte románico hubiesen llegado a Andorra con cierto retraso. Si a Boí podia haber llegado el románico esplendoroso en el momento histórico correspondiente, ¿por qué no a Andorra? Estos valles eran además un camino natural de penetración por el Pirineo siguiendo el eje del Ariège, el Valira y del Segre. Sería más tarde cuando habría podido perder importancia, cuando el reino catalano-aragonés se consolida y llega hasta la huerta de Murcia y los caminos marítimos toman relevancia. Algunas de las singularidades de nuestro románico vienen a reforzar la opinión que Andorra habría recibido las corrientes artísticas de los siglos IX-XII ni más ni menos tarde que las otras tierras del condado y el obispado de Urgell. Una cosa diferente sería juzgar la importancia cualitativa y cuantitativa de nuestro románico en comparación con otros lugares más ricos, donde la magnificiencia y majestuosidad puedan ser considerables.

Français

Particularités du roman andorran.

Le but de ce texte est de mettre en exergue certaines caractéristiques spéciales de notre art roman parfois uniques qui donc le rende singulier. Il est question de discuter la vraisemblance du propos, apparemment gratuit selon lequel les courants de l'art roman auraient arrivé en Andorre plus tard qu'ailleurs. Si à Boï l'art roman le plus resplendissant a éclaté à la période historique correspondante pourquoi pas en Andorre? Ces Vallées étaient aussi une voie d´accès des Pyrénées qui suivait la route de l'Ariège, le Valira et le Segre. Il est possible que la voie des Pyrénées soit devenue un passage secondaire lorsque le royaume catalan-aragonais devient un fait réel et qu'il s'étend jusqu'aux plantations de Murcie et que le développement de nouvelles voies maritimes s'accroît. Certaines caractéristiques de notre art roman corroborent l'idée que l'Andorre aurait reçut les courants artistiques du IX-XIIème siècle en même temps que les autres territoires du contée et de l'évêché d'Urgel. Ce qui serait bien différent serait de juger l'importance qualitative et quantitative de notre art roman par rapport à d'autres endroits beaucoup plus riche où tout son splendeur et grandeur puisse être considérable.

English

Characteristic features of the Andorran Romanesque art.

The aim of this text is to highlight some of the special, and at times unique, characteristic features that singularize our Romanesque heritage. We mean to question the opinion that the arrival of the currents of Romanesque art in Andorra was somehow delayed, which is not based on any evidence. If we accept that splendorous Romanesque art arrived in Boï at a corresponding historical moment, why couldn't it arrive in Andorra? The natural path that had to be followed in order to cross the Pyrenees along the axis of Ariège, the Valira river, and the Segre river, went through the Valleys of Andorra. Their importance was diminished some time later, when the Kingdom of Catalonia and Aragon was consolidated and arrived at the gardens of Murcia, and the maritime routes acquired new importance. Some of the singularities of our Romanesque art reinforce the opinion that the artistic currents of the XI and XII centuries arrived in Andorra no sooner and no later than they arrived at the rest of the lands that belonged to the County and Bishopric of Urgell. A different issue would be evaluation of the qualitative and quantitative importance of our Romanesque heritage in comparison with other, richer, places, which could present considerable magnificence and splendour.

Nota: Les imatges en color es troben a la pàg 187

Aquest text és el resultat d'una conferència pronunciada a l'església de Santa Coloma el dia 3 de desembre de l'any 2003.

El tema, com diu l'enunciat, és posar en relleu algunes característiques especials, de vegades úniques, que singularitzen el nostre romànic.

Sense cap evidència, s'ha dit moltes vegades que els corrents de l'art romànic haurien arribat a Andorra amb cert retard. No en veiem el perquè. Si a les valls pirinenques de Boí podia haver arribat el romànic esplendorós en el moment històric corresponent, perquè no a les valls andorranes? Aquestes valls eren, a més, un camí natural de penetració pel Pirineu seguint l'eix de l'Arièja, el Valira i el Segre. És molt possible que aquest antic camí, com altres que travessaven el Pirineu, fos precisament en aquest temps que assolís més importància. És el moment de la reconquesta de les terres catalanes i de la repoblació de la plana per gent vinguda del nord dels Pirineus.

En tot cas, seria més tard quan hauria pogut perdre importància, quan precisament el regne catalanoaragonès estava consolidat i arribava fins a les hortes de Múrcia i els camins marítims prenien rellevància. És precisament llavors quan els corrents artístics canvien cap al gòtic, que en l'art d'Andorra es veu escassament representat.

Crec que precisament algunes de les singularitats del nostre romànic reforçarien l'opinió que Andorra hauria rebut els corrents artístics dels segles IX-XII, ni més tard ni menys que les altres terres del comtat i el bisbat d'Urgell.

Una altra cosa diferent seria jutjar la importància qualitativa i quantitativa del nostre romànic en comparació d'altres llocs més rics, on la magnificència i majestuositat puguin ser considerables.

Però que el nostre art tingui una representació més modesta, que estaria segurament en relació amb la pecúnia i la demografia del país, no vol dir forçosament que hagi arribat més tard.

És evident que la majestuositat de Taüll té difícil parangó, però no oblidem la magnífica mostra d'art romànic que representa el conjunt d'escultura i pintura de la Majestat de Sant Joan de Caselles. I en alguns casos, com veurem, el nostre patrimoni ofereix exemples propers als inicis del romànic ple.

L'any 1976 descobria sota l'emblanquinat de Sant Cerni de Nagol l'existència de pintura mural d'indubtable interès. La tardor de l'any següent procedíem a netejar la calç de la totalitat d'aquestes pintures. El conjunt pictòric descobert era evident que es diferenciava del romànic conegut fins aleshores, per la seva singularitat. Era una obra més primitiva i d'una etapa anterior. El seu estudi em va fer-les datar del segle XI. Aquesta datació coincidiria amb la construcció de l'església, confirmada l'any 1979, quan vam descobrir l'acta de consagració, feta l'any 1055.

Per tant, ens trobàvem davant d'unes pintures cent anys anteriors, per exemple, a les del mestre de Santa Coloma.

El reconegut historiador de l'art Ainaud de Lasarte ens va suggerir la relació que podien tenir en el temps amb les de l'església de Marmellar, situada a les muntanyes del Penedès, entre Barcelona i Tarragona. Referint-se a aquesta església Ainaud de Lasarte escrivia a la *Guia de l'Art Romànic* del Museu d'Art de Catalunya: "Que l'arquitectura de l'església era plenament romànica i que degué construir-se a mitjans del segle XI essent pintada al mateix temps, però que les pintures no tenen res de l'estil romànic pròpiament dit, ans al contrari podem assenyalar-hi una clara relació amb la tercera corrent preromànica (la popular)".

Més tard, en una visita a Nagol (en una excursió d'amics de les arts), es reiterà en l'afirmació que les pintures de Nagol, tot i ser d'estil i tema diferents, serien un cas similar a les de Marmellar.

Bé, doncs, per a nosaltres la comparació amb Marmellar en el temps és plenament assumible. Nagol hauria estat construïda i pintada al mateix temps i per tant, el conjunt pictòric com vam dir, seria preromànic. Datació refermada per Ainaud de Lasarte. Amb tot, i per no entrar en discusions estèrils, ja que hi ha qui ho qüestiona, és indubtable que són una transició al romànic ple.

A part d'algunes altres restes de pintura d'aquest temps com les de Calafell o les d´Olèrdola, els conjunts pictòrics més extensos són els ja mencionats de Marmellar i els de Nagol.

Ja en el seu moment vam publicar un estudi sobre les pintures de Nagol que globalment considero plenament vàlid, en què establia unes comparacions amb obres preromàniques, però no és aquest el tema general de l'exposició i, per tant, sols vull remarcar algunes de les singularitats d'aquest important conjunt pictòric.

Els motius representats estan presidits per *l'Agnus Dei*, situat a la clau de l'arc d'accés a l'absis. A l'intradós de l'arc triomfal hi ha quatre àngels que es dirigeixen cap a l'anyell en actitud d'adoració. Separats per unes impostes amb decoració vegetal, a la part baixa del costat nord, hi ha un sant –personatge no identificat– i, enfront, un altre acompanyat d'un insòlit àngel barbut (fig. 1). Si, com també s'ha pretès, no és un àngel, sinó una representació de Sant Joan Baptista, encara seria més singular, ja que com diu Cebrià Baraut, constituiria un cas excepcional que, a més de ser únic a Occident, és també la representació més antiga fins avui coneguda de Sant Joan Baptista alat, a semblança dels àngels. Àngel barbut o Sant Joan, com veiem la representació és única.

Al frontal de l'arc triomfal es representen dues figures amb les mans esteses en actitud d'oferir que podrien relacionar-se amb Caïm i Abel en actitud de presentar les seves ofrenes a Déu.

A l'altra banda (fig. 2) podem veure un guerrer, que representaria Sant Jordi matant la serp, etern símbol del mal. Enfront (fig. 3) hi ha una au, un àliga, que semblaria que no té cap relació amb el conjunt però que podria representar un símbol celestial que tingués un efecte neutralitzador del poder infernal de la serp. L'àliga en la tradició cristiana també pot representar Sant Joan Evangelista o simbolitzar el Crist triomfant, ressuscitat i pujat als cels. Segons el beat de Lièbana, l'àliga de l'Apocalipsi és la imatge de l'Església. Però encara hi podem trobar una altra explicació plausible.

En les il·lustracions i els textos dels beats preromànics, com per exemple de Girona o Sant Sever, es representa la lluita d'una estranya au d'Orient que es confon de vegades amb l'àliga que s'enfronta a la serp. En essència, la història ens parla d'una au que viu a Orient, no identificada amb cap nom, que posseeix una àmplia cua i que s'enfronta en lluita a mort amb la serp. El resultat és incert fins que l'au, a més del bec, fa ús de la cua com a arma contra l'ofidi i en surt finalment vencedora. Fixeu-vos en la imatge de Nagol; la cua estesa i la mirada desafiant encarant-se cap on hi ha la serp.

La història explicada és una metàfora de l'Encarnació, en què l'au és Crist i la serp el diable.

A sota es veu un sant bisbe.

La identificació d'aquests personatges es fa difícil, ja que, a diferència del romànic, no porten noms que els puguin personalitzar.

Estilísticament, ens recorden les il·lustracions dels còdex preromànics com els comentaris del beat de Lièbana sobre l'Apocalipsi o les bíblies que circulaven precisament en el temps en què es van realitzar les pintures de Nagol en llocs propers com la Seu d'Urgell, Girona o Ripoll, o amb altres còdex com l'*Abeldense* o l'*Emilianense* o la Bíblia de Saint Gal.

És conegut en l'art el terme francès *repentir*, que el *Diccionari Larousse* defineix com "Trace d'un changement apporté a un ouvre d'art durant son exécution." Doncs bé, d'aquest *arrepentiment* i amb aquest sentit dels dubtes de l'artista que han deixat traces o restes d'uns canvis fets en una obra d'art durant la seva execució, en tenim uns exemplars a les pintures de Sant Cerni. Exemples ben antics del que en obres posteriors descobriran els raigs X o els ultraviolats en obres d'artistes de renom.

Fixem-nos en el personatge de l'intradós de l'arc triomfal de l'esquerra

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

(fig. 4). Descobrim que té quatre braços. L'artista en tapà un per fer-ne un altre en diferent posició i que ens van sortir en fer-ne la neteja i la restauració. Dubta si el personatge l'ha de representar en actitud de beneir o corregint-lo en actitud d'oferir.

Al sant que s'acompanya de l'àngel barbut (fig. 5) en una primera versió l'artista va pintar-li els peus de perfil, com era molt usual en els còdexs preromànics. Després, per un penediment, li va esborrar un dels peus, cobrint-lo de morter, i el va refer de nou per representar-lo frontalment, com correspon millor a una figura vista de cara i com es farà després en la pintura romànica.

Veiem ara un altre personatge, la imatge de Sant Jordi. (fig. 6)

L'hagiografia o vida de Sant Jordi és força dubtosa i falta documentació històrica, fins a tal punt que se n'ha qüestionat l'existència real. Segons la tradició hauria nascut a la Capadòcia, a la Turquia actual. Hauria estat soldat de l'exèrcit romà i, havent-se negat a abjurar la seva fe cristiana, patí el martiri a la mateixa Capadòcia o a Palestina l'any 303, en temps de l'emperador Dioclecià.

El seu culte s'estengué ràpidament per Orient, on aviat se li atribuirien biografies inversemblants i fantasioses que hagueren de ser declarades apòcrifes en temps del papa Gelasi, al segle V. Però la llavor estava sembrada i les vides llegendàries de Sant Jordi proliferaren al llarg del segles, fins a ser anomenat megalomàrtir pels seus quantiosos martiris mai documentats.

A Occident, el culte a Sant Jordi arribà molt aviat. A França, el rei Clodoveu I, a final de l'any 400, li féu aixecar un monestir, i a Espanya, als monestirs del Bierzo era conegut al segle VII. Però és a partir de les croades que aniran a reconquerir la Terra Santa entre els anys 1095 i 1270 que el coneixement i el culte a Sant Jordi s'incrementarà considerablement.

L'any 1264, Jacobus de Voragine, dominic arquebisbe de Gènova, escriuria *La llegenda Aurea*, compendi de vides de sants. Els suposats turments que va patir Sant Jordi hi són prolíficament enumerats. Però és sobretot en aquesta obra on es recull la que serà la famosa batalla de Sant Jordi amb el drac per alliberar la princesa que li havien lliurat per apaivagar les ires de la bèstia.

La llegenda serà extensament divulgada i canviarà definitivament la imatge solitària del sant a peu, que a partir d'ara serà la del cavaller triomfant junt amb el drac i la donzella.

Als Països Catalans, el culte a Sant Jordi entrà amb la litúrgia romana des dels segles X i XI. El bisbe de Vic del 914 al 917 es deia Jordi.

El primer testimoni d'un lloc de culte a Sant Jordi a Catalunya dataria de l'any 1032, a Santa Maria de Ripoll. El segon, a l'església que hi ha a la comarca del Bages, a Gaià, anomenada Sant Jordi de Lloberes, que ja existia l'any 1053 i, al segle XI, també tenia una capella a la Seu d'Urgell.

Però tornem a Andorra. Fixem-nos que la primera capella que li fou dedicada, com he dit, fou a Ripoll l'any 1032 i la següent la de Lloberes l'any 1053. L'església de Nagol i les seves pintures daten de l'any 1055. Per tant, seria el tercer testimoni més antic del culte a Sant Jordi que coneixem a Catalunya.

Tenint en compte que la capella de Ripoll mencionada ja no existeix, que la de la Seu tampoc i que a Sant Jordi de Lloberes no hi ha cap imatge de l'època en què es construí, la imatge més antiga de Sant Jordi que hi hauria a Catalunya seria la d'Andorra. El culte a aquesta imatge seria anterior fins i tot a la primera croada i, ben entès, a *La llegenda Aurea*. Per tant, allunyada del sant cavaller, del drac i de la princesa.

Sant Jordi es representa dempeus, com se sol representar en les imatges més antigues d'Orient. Amb una mà, aguanta un escut que, quant a la forma, es correspon amb els usats fins al segle XII. És ovalat i punxegut, pintat i vorejat de metall i amb l'umbó o botó central decorat amb una creu. Els escuts solien portar una decoració distintiva del guerrer o cavaller que l'usava. Recordem que la creu serà l'emblema heràldic que al llarg dels segles s'atribuirà al sant –fins a donar nom a la creu de Sant Jordi.

Amb l'altra mà clava una llança curta, com les usades pels soldats de peu, a una serp. D'aquesta manera, matant la serp i no el drac és com se'l representava generalment abans de la difusió de la llegenda de l'alliberament de la princesa en tota la imatgeria primitiva vinguda d'Orient. Sant Jordi mata la serp, símbol del mal i del dimoni, com ho fa en les antigues representacions.

Qui n'hauria estat l'autor o els autors, ja que hi ha diferents mans que van pintar l'església de Nagol?

És possible que fossin artistes de pas, procedents del nord del Pirineu que es dirigien a Catalunya, on en aquells temps es feien una considerable quantitat d'obres importants. Sols per esmentar les més rellevants, la catedral de

Fig. 5

Fig. 6

la Seu d'Urgell es consagrava l'any 1040, la basílica de Ripoll l'any 1032, la catedral de Vic el 1038, la basílica de Cardona i el monestir de Sant Cerni de Tavèrnoles el 1040 i la catedral de Barcelona el 1058. Recordem-ho, Nagol es consagrava el 1055.

Continuem viatjant pel romànic andorrà.
L'església de Santa Coloma (fig. 7) té un dels rars campanars rodons del romànic català, encara que a Andorra no és l'únic, ja que tenim també el de Sant Vicenç d'Enclar. Prop d'aquí es conserva el d'Ars, vora la Farga de Moles i el de Gavarra, cap a Coll de Nargó, i molt més llunyà, el de Santa Maria del Bruc.
L'absis i la nau de l´ església de Santa Coloma pertanyen al preromànic. L'absis quadrat està tancat i separat de la nau per un arc ultrapassat (fig. 8), que la superposició d'arrebossats ha deixat molt pronunciat com a arc de ferradura. Aquest ha estat el motiu que ha fet que moltes vegades se li atribuís una influència de l'art àrab califal cordovès.
Crec que d'acord amb els estudis de Josep Sarrate de les esglésies de Vall Ferrera i Cardós, s'ha de considerar preromànic dins el període visigòtic.
L'arc de ferradura veritable, tant el visigòtic o preromànic com l'àrab, és un arc de circumferència de més de 180º, amb el centre situat sobre la línia d'arrencada. Això dóna un arc molt accentuat i de molta perfecció (fig. 9).
L'arc de mig punt és una arc semicircular de 180º que té el centre a la línia d'arrencada (fig. 10).
Però veiem com s'ha obtingut l'arc de ferradura de Santa Coloma i els d'altres esglésies veïnes semblants.
S'ha construït un arc de mig punt, servint-se d'un cintre més ample que els muntats de l'obertura i que s'ha recolzat generosament sobre les impostes o caps de paret.
Una vegada acabada l'obra i tret el cintre, s'omple el buit que ha quedat a les impostes entre l'extrem del cintre i el cap de paret, arrodonint el vèrtex.
Aquesta tècnica constructiva va ser utilitzada en aquesta part del Pirineu deixant-hi uns arcs de ferradura molt menys perfectes i aixafats (fig. 11).
Refermaria l'opinió que es tracta d'un arc del període visigot, emprat en les esglésies preromàniques del segle IX i X en poder-lo comparar amb altres de la mateixa època existents en les valls properes. Comparem-lo, per exemple, amb l'església visigòtica en ruïnes de Sant Llise de Virós, a la Vall Farrera (fig. 12). Podem constatar que la semblança és evident. Per tant, tot i ser l'arc de ferradura de Santa Coloma un element interessant del nostre art constructiu, en aquest cas no seria una obra singular, però sí una obra pertanyent a la primitiva església de Santa Coloma mencionada, molt especialment en l'acta de consagració de la catedral de la Seu d'Urgell l'any 839.
A Santa Coloma, crida l'atenció l'originalitat del campanar rodó, afegit al segle XII (fig. 13).
És una de les obres més emblemàtiques de l'art romànic andorrà. El campanar té quatre pisos amb finestres geminades i es cobreix amb un llosat cònic.
D'on hauria pres model aquest campanar rodó? A una dotzena de quilòmetres, Valira avall, hi ha les restes d'un monestir conegut com a Sant Cerni de Tavèrnoles (fig. 14), que ja consta en documents del segle VIII. L'any 780, el regia l'abat Fèlix, que poc després va ser nomenat bisbe d'Urgell i que va sostenir l'heretgia adopcionista, per la qual cosa va ser molt conegut dins el món cristià occidental i va fer que també es conegués aquest monestir.
Sant Cerni de Tavèrnoles posseïa nombrosos béns a Andorra, per la qual cosa, els seus monjos van exercir-hi una doble influència, espiritual i material.
Veient les restes d'aquest monestir romànic ens adonem que tenia un campanar rodó. Malauradament, ara sols existeix la planta baixa. Per tant, es podria suposar que els campanars rodons de Santa Coloma i d'Ars, pròxims al monestir, hi haguessin trobat el model.
El campanar de Santa Coloma, però, ens permet unes altres consideracions

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9, 10 i 11

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

força interessants i singulars. Sota el ràfec i en la cornisa que acaba la paret sota el teulat (fig. 15), als arcs i a les voltes de l'intradós de les finestres (fig. 16) del darrer pis hi ha suficients restes de policromia que ens permeten assegurar que l'obra original era molt diferent de la que ara veiem.
Aquestes restes, molt malmeses pel temps, eren més visibles fa una trentena d'anys, sobretot a l'intradós dels arcs dels finestrals, cosa que em va permetre llavors de proposar una reconstrucció de la decoració original que hauria de tenir aquest campanar quan va ser construït, al segle XII (fig. 17).
La imatge obtinguda és sorprenent. Hi podem trobar semblances amb les ornamentacions orientals que haurien arribat de l'imperi bizantí a través d'Itàlia. Podem constatar l'alternança de colors en les dovelles dels arcs dels finestrals, com veiem en els arcs de Sant Cerni de Tolosa, de Santa Magdalena de Velezay o del Puy de Dome.
El resultat de la reconstrucció ideal de les pintures del campanar de Santa Coloma ens farà reconsiderar l'aspecte original que tenien molts monuments pirinencs que ara es veuen amb l'obra de pedra vista i que ens satisfà, perquè s'integren en el paisatge.
Ens els haurem d'imaginar recoberts de colors vius que els feien visibles des de lluny. La funció dels campanars per als andorrans de l'edat mitjana era que fossin punts de referència, ben visibles pels fidels i els viatgers, que es veiessin de lluny com a llocs d'espiritualitat, però també complien unes funcions civils.
Hi ha constància de restes pictòriques en façanes i campanars d'altres llocs que ens confirmen que el cas de Santa Coloma no era un fet aïllat.
Hem localitzat restes importants al campanar i la nau de l'església romànica de Valldarques i són conegudes i documentades les restes de pintura vermella, encara visibles al campanar de Taüll.
De passada, voldríem ensenyar la singular manera de construcció de la coberta o llosat del campanar de Santa Coloma.

A partir d'un cercle de fusta interior que rodeja el cap de la paret, s'hi recolzen inclinats una sèrie de cabios que formen un embigat inclinat que es reuneix en un piló de fusta amb un encaix a l'entorn que forma el vèrtex del llosat (fig. 18).
És com si clavessin uns escuradents entorn de l'encaix d'un tap de xampany. La proximitat dels cabios fa innecessària l'existència de tiselles. Sobre els cabios es perllonga, inclinada, la paret del campanar, on s'assenten, encastades, les lloses superposades amb una mínima inclinació per evitar que caiguin però per escopir l'aigua de pluja i la neu. Al vèrtex on es reuneix l'embigat cònic, s'hi posa una pedra tosca com si fos un barret, per parar l'aigua de la pluja.
És un sistema força original i diferent del que s'utilitzarà per cobrir torres i campanars, en què se serviran d'encavallades i entisellats on es claven les lloses.

Anem cap a l'església de la Cortinada.
Les pintures murals conservades a l'església de Sant Martí de la Cortinada havien estat emmurades durant uns treballs d'ampliació realitzats al segle XVIII amb motiu de la construcció d'un cor. Vam descobrir-les l'any 1963. Estan localitzades en la part del presbiteri de la que fou la primitiva església romànica, transformada en una capella lateral de l'actual. Una part important va ser destruïda quan es van fer les reformes esmentades, a mitjan 1700.
A la part nord hi ha representat Sant Martí, bisbe de Tours, acompanyat d'un orant i d'un colom blanc (fig. 19). A cada costat, a l'intradós de l'arc former i dirigint-se cap a Sant Martí, hi ha dues figures oferents (fig. 20 i 21): l'una porta un calze a la mà i l'altra aguanta un canelobre. Sota Sant Martí es veu un personatge (fig. 22) assegut en un tamboret de tres peus amb una copa o calze en una mà i un ganivet o arma de tall, en l´altre. Davant té un pitxer i a terra un tros de drap. Vora el cap hi ha una au.

Fig. 15

Fig. 16

Fig. 17

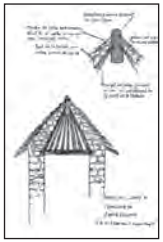

Fig. 18

Fig. 19

Fig. 20

Fig. 21

En el mur del davant hi ha un sant no identificat de bella factura. A l'altre arc former, en un costat, hi ha un personatge que sosté la palma del martiri i un arquer (fig. 23, 24) que apunta la sageta en direcció al fons de la paret, on no ha quedat res de la pintura que la devia recobrir.

Aquests personatges s'haurien de relacionar amb Sant Sebastià, que va patir el martiri assagetat. L'explicació és més versemblant si tenim en compte que antigament l'església estava dedicada a Sant Martí i a Sant Sebastià. L'escena s'acompanya d'un joglar tocant la viola.

A l'imposta veiem un animal tret d'algun bestiari. Potser un llop amb llengua trífida? (fig. 25) Els traços ràpids i segurs i l'insòlit color blau podrien incloure'l dins l'art actual.

La figura de Sant Brici (fig. 26) representa el bisbe successor de Sant Martí a la càtedra de Tours. És un sant poc conegut a Andorra i Catalunya. Això, entre d'altres coses, faria pensar en una certa influència francesa.

En el romànic es dóna el cas, algunes vegades, que en una mateixa escena o personatge es puguin representar simbologies o fets diferents que s'hi acumulen. Per exemple, als frescos de Sant Miquel d'Engolasters, la figura d'un àngel representa a la vegada l'evangelista Mateu i l'arcàngel Sant Miquel.

Doncs bé, a la Cortinada tenim una escena on s'acumulen fets diversos de la vida de Sant Martí. Al personatge assegut en un tamboret de *tres peus* (fig. 22), se li han donat interpretacions diverses, quan el més fàcil és seguir al peu de la lletra el que ens explica *La llegenda Aurea* sobre la vida de Sant Martí.

El passatge més conegut és el que ens relata que el sant un dia va veure un pobre mal vestit i mort de fred i, en mostra de pietat, partí la capa que duia i li'n donà la meitat. Encara que aquesta escena s'hagi acostumat a representar amb l'estereotip de Sant Martí a cavall, l'hagiografia del sant enlloc ens diu que anés cavalcant. Per tant, la primera interpretació que podem fer d'aquesta escena és la de Martí, quan encara no era sant, per això no va coronat, partint la capa amb una gran daga. El tros tallat es veu a terra als seu peus.

Però Martí, segons la llegenda, hauria donat una segona vegada el seu hàbit a un pobre mentre celebrava l'ofici de la missa. En trobar-se despullat va demanar que li portessin un altre hàbit. Un arxidiaca es va veure obligat a anar al mercat, on va comprar, per cinc monedes de plata, una túnica bruta i curta anomenada "penule" que, com diríem, era gairebé nul·la. I segueix la llegenda que el sant home es retirà a una vora per posar-se-la però les mànigues sols li arribaven al colze i no li baixava dels genolls. Amb tot, avança revestit així per oficiar la missa. El calze que té a la mà i el pitxer s'haurien de relacionar amb la consagració.

Però segons *La llegenda aurea*, el calze encara es podria relacionar amb un altre fet. Havent estat invitat per l'emperador Màxim i havent rebut el primer la copa, després de beure, en lloc de tornar-la a l'emperador, va preferir passar-la a un humil capellà.

I la llegenda continua dient que quan Martí es trobava dins el santuari no se servia mai de la cadira o càtedra per seure, sinó que s'asseia en un petit i rústic seient inestable, anomenat tres peus.

Però el personatge més enigmàtic de les pintures de la Cortinada és el que mira cap a Sant Martí sostenint un canelobre amb un ciri que sembla apagat o dirigint el fum o la flama cap a terra (fig. 27). Va acompanyat d'una inscripció en què es pot llegir "Aryalsu".

Erròniament, i va ser el meu cas en el moment de la descoberta, s'hi ha llegit "Arnalsus", amb una possible relació amb els nombrosos Arnau que hi havia per Catalunya al segle XII. De savis és rectificar, diuen.

Si analitzem la inscripció escrupolosament, no hi ha cap dubte en afirmar que la tercera lletra no és una "ena" sinó una "y" (fig. 27). Per tant, la lectura correcta és Aryalsu.

Fig. 22

Fig. 23

Fig. 24

Fig. 25

Fig. 26

Fig. 27

Qui és aquest personatge? Ni més ni menys, com veurem, podria ser una singularíssima representació d'un heretge: un càtar.
Vegem per què. Les pintures de la Cortinada es poden datar cap a la fi del segle XII (1180-1190). I com ja hem dit tenen una influència francesa.
El sud de França, sobretot la regió de Tolosa del Llenguadoc a la primera meitat del segle XII, estava infectat per l'heretgia albigesa i era el refugi d'un heretge famós: Henry de Lausanne. La proliferació de fidels que s'apartaven del si de l'Església i el proselitisme d'Henry de Lausanne i els seus companys preocupaven cada cop més el papa Inocenci III. Per corregir l'heretgia i controvertir les raons propagades per Henry de Lausanne, hi envià un dels homes amb més fama i un dels millors predicadors d'aquell temps: Bernat de Claravall, que més tard seria sant. Bernat de Claravall arribava a Tolosa l'any 1145. Aquí hi va trobar uns heretges albigesos als quals anomenava *aryens* o *arriens*, i que a partir de llavors els trobarem mencionats en els documents de l'època. El nom d'*aryen* esdevindrà sinònim de càtar.
Un exemple el veiem en la declaració que l'heretge Guillem de Puylaurens va fer davant el tribunal de la Inquisició. Diu que recorda que el canonge de la catedral de Tolosa, Bernat Raymond, era un heretge convertit al cristianisme i que abans havia estat un cap del catarisme al qual es donava el sobrenom d'Aryen.
Per tant, semblaria que el personatge de la Cortinada representa una sorprenent imatge d'un heretge càtar dins una església catòlica.
Però què estaria fent? Sabem que en les cerimònies religioses d'abjuració, els heretges s'havien de presentar amb un ciri apagat, cap per avall, que els era encès una vegada reconciliats amb l'Església, per donar a entendre que havien retrobat la llum de la veritat.

Continuem cap a Sant Joan de Caselles.
L'església de Caselles, amb el seu esvelt campanar, és una de les més boniques de la vall. La seva situació solitària vora el camí, al mig de l'estreta vall, al cap d'un roc que sobreploma el riu, era corprenedora. Ara l'entorn ha perdut molt del seu encant.
Una de les peces més singulars que guarda, a més del retaule, és el Crist Majestat (fig. 28). Fet amb estuc, és una de les dues imatges que existeixen a Catalunya fetes amb aquest material, i de bon tros la millor. Però diverses circumstàncies concorren encara més a fer-ne una peça excepcional.
Les imatges tallades en fusta de la Verge o el Crist podien haver-se obrat a Andorra o podien venir de fora de les Valls. En canvi, aquest Crist va estar realitzat directament i especialment per al lloc on es troba.
L'artista li donà forma emmotllant-lo, modelant la pasta tendra directament a la paret.
Això és de cabdal interès, ja que representa que un artista coneixedor d'importants escultures i de la utilització de materials poc usuals s'hauria desplaçat a aquest racó del Pirineu per crear una obra digna de qualsevol catedral. És possible que hi fos de pas i que, venint del nord dels Pirineus, baixés a les terres catalanes per fer-hi treballs més importants. Qui era? D'on venia? On anava? Són les incògnites misterioses d'aquest personatge que sabia fer estuc barrejant el guix amb una cola animal i un lligam que podia ser espart, però que en el cas de Caselles, segurament en no disposar d'aquesta fibra vegetal, va suplir per l'agulla de pi, la qual cosa va fer que l'obra fos encara més pròpia d'aquest país.
El Crist Majestat de Caselles és una peça excepcional, tant per la seva bellesa com per la mida (1,75 m, la mida natural d'un home), com pel material emprat, com he dit raríssim i per formar part d'un conjunt d'escultura i pintura poc habitual. Per a Andorra hi ha una satisfacció afegida, en trobar-se al seu lloc, *in situ*, si tenim en compte la quantitat d'obres que hi ha fora del país.
Tot i haver arribat trossejada, l'escultura desprèn una gran Majestat. I ens podem preguntar: per què es va trossejar?
L'Església catòlica, tot i mantenir els fonaments inamovibles de la fe, ha anat canviant la litúrgia. Amb el pas del temps, els temples, els retaules i les imatges van anar adoptant formes estètiques canviants. La representació dels sants, dels missatges bíblics o evangèlics es féu d'acord amb els nous corrents artístics o les modes noves. Així, les noves escultures i els retaules van passar a ocupar el lloc dels anteriors que es destruïren, s'adaptaren o es relegaren a l'oblit.
Des de les més altes jerarquies se suggeria o s'imposava l'adaptació de les representacions iconogràfiques, dels sants al gust de l'època.

Fig. 28

Fig. 29

El romànic amb el pas del temps es va veure com un art primitiu i barroer, que era necessari canviar, i així sorgiren ordres i disposicions que manaven que es retiressin del culte les representacions religioses d'aquell corrent artístic. En tenim una mostra quan per una disposició del bisbe d'Urgell del 28 de juny de 1818 es manava que a la capella de les Bons "de la cruz se retire el crucifijo, siendo preferible que la cruz sola represente al que murió en ella, a que se tenga una efigie monstruosa de Jesucristo, más que para causar devoción, a propósito para inspirar horror o acaso desprecio".

El Crist de Caselles, als ulls del bisbe, es devia veure igual de lleig que el de les Bons, i una ordre semblant el va manar retirar de la creu. La diferència fou que desclavar el de fusta de les Bons i retirar-lo per deixar-ne la creu sola era relativament fàcil. En canvi, no ho era tant el de Sant Joan de Caselles. El Crist Majestat, massís, formava un sol cos amb la creu i la paret. Per això el van haver de treure a trossos.

La gent de Canillo, a còpia d'anys d'adreçar-li les seves oracions per demanar-li tota classe de miracles, amb una barreja de superstició, màgia i devoció, no ho devien acceptar gaire de bon grat. Qui seria el primer capaç de donar un cop de martell a la imatge? No devia ser fàcil. Per això, van procedir a una cerimònia realment sorprenent. Arrencaren el Crist a trossos, segurament respectant-ne al màxim possible el cap, les mans i els peus, i en lloc de llençar-los, van obrir una fossa vora l'altar i els hi van enterrar. Com qui enterra un mort. Però aquí ve la singularitat del cas: per deixar constància com es fa en qualsevol enterrament, al damunt hi van posar una làpida mortuòria (fig. 29) amb la simbologia que identificava l'enterrat.

Aquesta és la sorprenent explicació del panell de fusta pintat que es pot veure ara al peu del retaule vora l'altar i que abans estava sobre la sepultura.

Sobre un fons gris verdós que voldria imitar pedra hi ha escrites les paraules llatines *Memento moris*, que s'han d'interpretar com "recordar que has de morir", en referència que sota hi ha algú enterrat i que allò és una làpida sepulcral. A la làpida hi ha, pintada al centre, una calavera coronada, símbol que l'enterrat és un rei, el Rei de Reis, i rodejant-la hi ha la palma del màrtir, símbol de la passió i la crucifixió de Jesucrist; la dalla, símbol de la mort, i la pala, símbol de l'enterrament.

A la paret es van encalar les pintures i les restes de la creu i amb el temps, l'enterrament de la majestat s'oblidà. I així també el significat dels símbols de la làpida pintada vora l'altar. No fou fins a dos-cents o tres-cents anys més tard que amb les obres de restauració de l'església es descobririen els trossos de la imatge, i tot ha tingut una explicació. Per una extremada reverència, els veïns de Canillo enterraven el Crist sense adonar-se que enterraven un veritable tresor.

Hem vist algunes singularitats del nostre patrimoni romànic. De ben segur que en queden d'altres. Tanmateix, espero que les exposades aportin uns elements que facin més interessant el patrimoni monumental d'Andorra.

Els correus a Andorra, una història inacabada: 128-135 (2009)
Papers de Recerca Històrica volum 6 (Societat Andorrana de Ciències)
DOI: 10.2436/20.0110.03.18 ISBN: 978-99920-61-04-6

ARTICLE

El catarisme a les valls d'Andorra[1]

Carles Gascón Chopo

Papers de recerca històrica 6

Carles Gascón i Chopo
Historiador i tècnic al Consell Comarcal de l'Alt Urgell
cgascon@ccau.cat

Resums

Català

El catarisme a les valls d'Andorra.
La presència del catarisme a les valls d'Andorra sempre ha resultat una qüestió força problemàtica. La major part dels especialistes que han tractat la incidència d'aquest moviment a Catalunya han acceptat, d'una manera més o menys tàcita, la presència de càtars a les Valls durant el segle XIII, però a l'hora d'aprofundir en aquest camí s'han trobat amb l'entrebanc de la manca d'evidències documentals.

Castellano

El catarismo en los valles de Andorra.
La presencia del catarismo en los valles de Andorra siempre ha resultado una cuestión bastante problemática. La mayor parte de los especialistas que han tratado la incidencia de este movimento en Cataluña han aceptado, de una manera más o menos tácita, la presencia de cátaros en los Valles durante el siglo XIII, pero en el momento de profundizar por este camino se han encontrado con el tope de la falta de evidencias documentales.

Français

Le catharisme dans les Vallées d'Andorre.
La présence du catharisme dans les vallées d'Andorre demeure un sujet fort problématique. La plupart des chercheurs qui ont traité l'incidence de ce mouvement en Catalogne ont accepté de façon plus ou moins implicite, la présence de cathares dans les vallées d'Andorre au XIIIème siècle, mais lorsqu'il a fallu approfondir cette voie ils se sont aperçus qu'ils avaient franchi la limite des évidences documentaires.

English

The catharism in the Valleys of Andorra.
The presence of the catharism in the valleys of Andorra has always been a problematic issue. The major part of the specialists that have dealt with the incidence of this movement in Catalonia have more or less tacitly accepted the presence of cathars in these valleys during the XIII century, but a deeper analysis of these facts is compromised by the lack of documentary evidence.

La presència del catarisme a les valls d'Andorra sempre ha resultat una qüestió força problemàtica. La major part dels especialistes que han tractat la incidència d'aquest moviment a Catalunya han acceptat, d'una manera més o menys tàcita, la presència de càtars a les Valls durant el segle XIII, però a l'hora d'aprofundir en aquest camí, s'han trobat amb el topall de la manca d'evidències documentals.

L'historiador Jordi Ventura, el principal especialista en l'estudi del catarisme a Catalunya, ja esmentava en un dels seus primers treballs la presència de càtars a Andorra, que explicava a partir de la protecció atorgada pels comtes de Foix, així com per l'existència d'una certa quantitat de noms vinculats a Andorra en les fonts inquisitorials,[2] dades que extreu d'antics esments bibliogràfics vinculats a la documentació de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell.[3] Ventura relaciona aquesta presència amb un pes hipotètic de la indústria tèxtil a les Valls durant el segle XIII, "*su industria preferida*" [la dels càtars], una afirmació prou explícita sobre el seu coneixement real de la història d'Andorra que, això no obstant, no ens ha d'ocultar les seves aportacions cabdals en la caracterització del catarisme català.[4] En un altre apartat del seu article, Ventura exposa la presència d'un exiliat andorrà entre les comunitats càtares refugiades a Itàlia, segons un testimoni recollit l'any 1274.[5]

Amb tot, l'aportació més coneguda sobre la qüestió del catarisme a Andorra fou cosa del pare Cebrià Baraut, qui l'any 1977 publicava un article sobre la fortalesa de la Bastida de Ponts, situada a la riba dreta de la Valira, en un indret que actualment queda davant de la població de la Farga de Moles.[6] A partir del buidatge del document conegut com a *Memorial dels danys donats per lo comte de Foyx y bescomte de Castellbò a l'igl*ésia d'Urgell (en endavant, *Memorial dels danys*), Baraut presenta la construcció d'aquest castell com una acció il·legal, ja que l'indret era un alou de la mitra, erigit per tal "*d'impedir* [...] *l'accés i la captura d'heretges en territori andorrà*",[7] segons recull d'una manera força lacònica un dels greuges d'aquest extens document.

Prop de vint anys després, el pare Cebrià Baraut tornaria a tractar el tema del catarisme a Andorra d'una manera més explícita, en un article que tractava de la incidència d'aquest moviment herètic a la diòcesi d'Urgell.[8] En aquesta ocasió, Baraut relacionava la difusió del catarisme a les Valls amb l'actitud obstruccionista dels successius comtes de Foix, simpatitzants amb l'heretgia, tal com quedaria demostrat amb la construcció de la fortalesa de la Bastida de Ponts. Ara bé, la introducció del catarisme seria degut, segons les seves teories, a l'existència de col·lectius particularment exposats a les prèdiques dels bons homes, com serien els paraires, segons ja havia exposat Ventura anteriorment, i els pastors, d'acord amb les tesis sostingudes per en Mathias Delcor amb relació amb la veïna Cerdanya,[9] amb aportacions arribades de nombrosos exiliats, acollits per la "tradicional hospitalitat andorrana". Finalment, i sense deixar el fil argumental de les tesis de Baraut, la manca d'esments de la qüestió religiosa en el primer Pariatge seria una prova de la desaparició de l'heretgia de les Valls cap al final de la dècada de 1270.[10]

Per la seva part, determinats especialistes francesos sobre el catarisme, particularment Jean Duvernoy i Anne Brenon, han fet notar les relacions de Pèire Autié, membre d'una família d'Ax molt pròxima al catarisme, amb les comunitats andorranes, en qualitat de notari d'Acs,[11] per més que aquestes relacions tindrien lloc, com veurem més endavant, en un moment en què encara no havia renunciat a la vida professional per anar a la recerca dels darrers bons homes a Itàlia.

Les diverses –i escasses– aportacions a la qüestió del catarisme andorrà ens dibuixen un panorama esfilagarsat, poc definit, en què sembla probable l'existència d'algun tipus de vincle entre les Valls i els bons homes, però sense cap mena de concreció, provocat principalment per determinats veïnatges militants, especialment pel que fa als comtes de Foix, que haurien permès i fins i tot fomentat l'establiment de càtars al país. A partir de les dades que ens aporta la historiografia, i tenint en compte que recullen pràcticament tots els esments documentals coneguts, ¿seria possible concretar una mica més el paper que tingué Andorra en la difusió del catarisme al vessant sud dels Pirineus?

Entre els bisbes i els vescomtes

L'any 1133, amb la compra dels drets del comte d'Urgell a les valls d'Andorra, la mitra urgellenca assolia una clara situació de domini sobre uns territoris que reforçarien les seves capacitats temporals però que, a llarg termini, implicarien una sèrie de conflictes de difícil resolució. A diferència d'altres realitats que predominaven en els territoris veïns, les comunitats andorranes havien experimentat una evolució que les havia preservat dels processos de senyorialització,[12] cosa que mantindria les velles parròquies sota el control d'aquestes comunitats veïnals, les quals, entre altres peculiaritats, conservaven un patronat col·lectiu sobre els seus temples. Això significa que controlaven el producte de les rendes eclesiàstiques de les respectives parròquies, amb la inclusió de delmes i primícies, així com els mecanismes de cooptació del clergat entre les elits locals, tal com succeïa des de l'alta edat mitjana.[13]

Esperonat per la seva situació de domini i imbuït de l'esperit reformista que, en nom de la llibertat eclesiàstica, condemnava qualsevol indici de tutel·la laica en els afers de l'Església, el bisbe Bernat Roger establia amb els andorrans una concòrdia, l'any 1163, que marcaria l'inici d'una sèrie de maniobres promogudes per la mitra urgellenca encaminades a erosionar aquest patronat col·lectiu sobre els temples andorrans,[14] segons un procés progressiu que culminaria a la segona meitat del segle XIII, amb l'apropiació de la totalitat del delme i l'assignació d'una proporció, fixa i força minvada, per al manteniment dels capellans.[15] Tot aquest procés que, segons el testimoni dels parroquians d'Encamp de començament del segle XIV, empobrí a la llarga les esglésies i retallà el nombre de clergues,[16] estigué farcit de tensions des de pràcticament el començament. La concòrdia de 1163 ja parla de conflicte entre les parts.[17] De fet, l'establiment d'una segona concòrdia l'any 1176, en uns termes similars a la primera i mantenint la referència a un llarg conflicte que havia enfrontat el bisbe i els canonges de la Seu d'Urgell contra els andorrans, ens parla de la persistència i l'arrelament d'aquestes tensions.[18]

Les diferències dels andorrans amb l'Església esperonaren la intervenció dels vescomtes de Castellbò, ansiosos de pressionar els seus adversaris urgellencs des del flanc andorrà, de manera que l'any 1171 el bisbe es queixava del suport donat pel vescomte Ramon II als andorrans en la seva negativa d'atendre les peticions econòmiques del bisbat.[19] Aquesta instrumentalització del conflicte per part del vescomte Ramon implica una nova percepció de la casa de Castellbò com a alternativa al poder episcopal a Andorra, percepció que no pogué passar desapercebuda a ulls dels andorrans i que s'intensificaria quan, a través del casament del vescomte Arnau i d'Arnaldeta de Caboet l'any 1185, els Castellbò assumirien les antigues prerrogatives dels Caboet a les Valls, sempre com a vassalls del bisbe de la Seu, si bé les seves contínues agressions contra l'església d'Urgell acabarien per matisar a la pràctica aquest teòric paper subordinat.[20] Amb tot, la puixança d'Arnau de Castellbò com a veritable àrbitre de la política en terres de l'Urgellet a partir de final del segle XII, generaria també

recels entre els mateixos andorrans, que, abans d'acabar el segle, ja mantenien un contenciós amb el nou senyor a causa de les arbitrarietats feudals que volia imposar a Andorra al marge dels antics costums.[21] Com a successors dels Castellbò, els comtes de Foix continuaren aquesta dura política coercitiva sobre els andorrans, que atemptava contra els drets episcopals i, sobretot, contra les antigues llibertats i prerrogatives andorranes. Tot i que a curt termini els bisbes es veieren perjudicats per la ingerència dels Foix-Castellbò, a la llarga es beneficiarien de la nova situació creada amb la signatura dels Pariatges, que deixava enrere els antics drets i obligacions d'origen públic i els convertia en veritables senyors feudals, amb l'única obligació d'entendre's amb els seus nous socis en el govern de les valls.[22] Però si els futurs coprínceps serien els principals beneficiats de la signatura dels Pariatges, de moment, la conflictiva dinàmica generada per la competència entre tots dos senyors pel domini de les Valls aportaria un cert marge de maniobra que els permetria donar el seu suport a un o altre bàndol en lluita quan la situació així ho afavoria, tal com hem vist en la conjura dels andorrans amb Ramon II de Castellbò contra el bisbe l'any 1171 o amb l'ajuda andorrana al bisbe de la Seu en la lluita contra Arnau de Castellbò, valorada en més de cinquanta mil sous.[23] Aquesta situació obriria les portes a l'existència de seguidors de cadascun dels poders en lluita al si de la societat andorrana, d'acord amb l'existència certa de solidaritats internes en tots els àmbits.[24]

Càtars a Castellbò

Des de final del segle XII, i sota l'atenta protecció dels vescomtes, la vila de Castellbò, principal nucli urbà del vescomtat que ja actuava com a refugi de dissidents, com ho demostra l'estada del famós trobador Guillem de Berguedà, perseguit per la justícia reial en temps del vescomte Ramon II, anava en camí de convertir-se en una pròspera vila de la mà dels mateixos vescomtes, que no dubtaren a impulsar una veritable guerra comercial amb el mercat de la Seu d'Urgell per tal d'aconseguir els rèdits de l'activitat comercial a la capçalera de l'antic comtat.[25] D'aquesta manera, Castellbò esdevenia, sempre en competència amb el mercat de la Seu, un referent econòmic i comercial d'una àrea d'influència considerable, que també incorporava les valls d'Andorra i, a través del prestigi dels vescomtes sobre la noblesa del país, es convertia en un veritable nucli de la dissidència contra el poder reial i del seu aliat, el bisbe d'Urgell, al Pirineu occidental català.[26] Malgrat això, i malgrat la imatge que ens ha fet arribar sovint la historiografia, la relació de la vila de Castellbò amb el catarisme, si més no documentalment, és relativament tardana.

El catarisme és el nom que aplica la historiografia a un moviment dissident, multiforme, de naturalesa religiosa, que es desprèn d'una de les nombroses tendències derivades de l'evangelisme radical que, a partir de 1140 aproximadament, comença a fer-se notar per la seva crítica contra l'esperit acomodatici de la jerarquia catòlica, la depravació moral del clergat i l'acumulació de temporalitats a mans d'entitats eclesiàstiques. Identificats per primera vegada a l'àrea renana, aquests càtars primerencs es presentaven com a predicadors itinerants, practicants d'un model de vida evangèlic que proclamava la pobresa voluntària i la condemna de l'ostentació de la jerarquia catòlica,[27] si bé un dels seus principals trets distintius era la creença en un doble principi de la creació, que varia en la seva formulació i el seu abast segons la implantació regional i el moment històric.[28]

La introducció de la dissidència càtara a Catalunya es produí a través de les grans rutes comercials que unien les principals capitals occitanes, on havia arrelat amb fermesa a partir de mitjan segle XII, amb les ciutats de la Catalunya nova, recentment conquerida a l'Islam.[29] Aquesta difusió primerenca per terres catalanes fou obra de predicadors itinerants que trobaven el seu públic en viles i castells, i predicaven davant de reduïts auditoris extrets de tots els estaments, els quals, a canvi de les seves prèdiques, els oferien aliments, allotjament, protecció i ajuda per continuar el camí.[30] Aquest component itinerant, característic dels inicis del catarisme català, mantindria una forta vitalitat malgrat la seva relativa expansió pel país. Recordem que el diaca càtar Pere de Corona, present al concili herètic de Pieussa l'any 1226, no semblava que tingués, a diferència dels seus homòlegs occitans, un referent urbà fix per al seu càrrec: són diversos els documents que el presenten com a "diaconum haereticorum de Catalonia" i que testimoniegen la seva itinerància seguint els camins que unien la Cerdanya i Lleida entre 1226 i 1233, i fins i tot més enllà, fins a les muntanyes de Prades.[31]

Tot i que allà on el catarisme tenia més facilitat per arrelar era entre les comunitats amb qüestions obertes amb l'Església, els primers testimonis de la presència càtara a la vila vescomtal són relativament tardans. Cap a 1220 el vescomte Arnau de Castellbò impulsaria l'establiment a la vila de Castellbò d'un diaca càtar, Guilhem Clergue,[32] procedent de l'entorn cortesà de la casa de Foix,[33] el qual fou vist en una prèdica a Castellbò, davant del mateix vescomte i de diversos nobles pallaresos i cerdans, cap a 1224.[34] D'aquesta manera, l'acció d'Arnau de Castellbò, darrere la qual s'endevina la voluntat del vescomte de reforçar els vincles interns del gran partit anticlerical que liderava enfront del poder temporal de l'església d'Urgell, va implicar una evolució significativa en la sedentarització del

catarisme a Catalunya, que comportà, a banda de la designació d'un diaca per a Castellbò, l'obertura d'almenys una casa càtara a la vila.[35]

Aquesta realitat posaria en contacte amb l'heretgia tots aquells que acudien a la vila vescomtal, en ocasions ja ben predisposats a escoltar els sermons d'aquells que predicaven contra les temporalitats de l'Església catòlica, a causa de les tensions suscitades per la seva gestió per part del bisbe i el capítol d'Urgell a les terres altes del comtat. En aquest sentit, i pel que fa als andorrans, cal recordar que l'any 1237, en el context de la inquisició dirigida per l'arquebisbe electe de Tarragona, Guillem de Montgrí, contra els heretges de la vila de Castellbò, era reclamat a Roger de Foix un pròfug anomenat Joan de la Vall d'Andorra, el qual hauria estat designat per preparar les negociacions de pau entre el vescomte i el bisbe d'Urgell i que les hauria abandonat sense permís i, tal com sembla, contra el parer del prelat tarragoní.[36] Darrere d'aquesta dada observem la difícil posició dels andorrans en el context de les lluites de l'alt país d'Urgell, i també la seva facilitat de caure en la sospita davant de la menor aproximació als comtes de Foix, cosa que, en temps de la repressió inquisitorial contra el catarisme no deixava de comportar riscos.

La Bastida de Ponts i la qüestió dels heretges andorrans

Malgrat totes les hipòtesis apuntades en apartats anteriors sobre la possible predisposició de determinats elements de la societat andorrana del segle XIII a favor de la dissidència religiosa, l'únic esment explícit de la presència d'heretges a l'interior de les Valls figura, com ja hem comentat més amunt, al Memorial dels danys. Aquest document, redactat entre els anys 1239 i 1241 per ordre del bisbe Ponç de Vilamur, que volia justificar davant de l'arquebisbe de Tarragona el procés d'excomunió engegat contra el comte de Foix,[37] recull la notícia que Roger Bernat II i el seu fill, el futur Roger IV, manaren edificar una bastida o fortificació a l'entrada de les Valls, en un territori alodial de l'església d'Urgell situat a l'indret de Ponts, a l'actual Farga de Moles, des d'on els homes del comte carregaven de lleudes els transeünts i impedien l'entrada dels homes del bisbe per capturar heretges.[38]

Entre els nombrosos interrogants que obre aquest breu esment hi ha la qüestió de la datació. La cronologia del document ens permet determinar que la construcció de la Bastida de Ponts és anterior a 1241, i l'autoria atribuïda al comte de Foix i al seu fill ens situa més enllà de la mort del vescomte Arnau de Castellbò, és a dir, després de 1226. Podem afinar una mica més? L'absència de la figura d'Ermessenda de Castellbò ens podria fer pensar en una data posterior a la seva mort, esdevinguda l'any 1230, tot i que aquesta possibilitat no és gens segura, ja que la vescomtessa és absent de la totalitat d'aquest extens document, i aquest fet podria obeir perfectament al seu paper subordinat, sempre al costat del seu marit, en el govern dels afers del vescomtat a la mort del seu pare.[39] D'altra banda, cal recordar que ja l'any 1228 és esmentada per primera vegada una altra bastida dins dels dominis vescomtals, erigida poc abans per Roger Bernat II i Ermessenda amb la mateixa vocació d'entorpir el trànsit entre la seu episcopal i, en aquest cas, la vall de la Vansa: estem parlant de la Bastida d'Hortons, situada a tres quilòmetres al sud de la Seu d'Urgell.[40] Tot plegat és indicatiu d'un desplegament estratègic que buscava l'encerclament de la ciutat episcopal mitjançant la construcció d'una sèrie de petites fortificacions que, en el cas de la Bastida de Ponts, tindria, entre altres efectes, la conversió d'Andorra en una zona relativament segura per als heretges. Ara bé, què hem d'entendre quan el bisbe d'Urgell parla d'heretges andorrans? Tret d'algun cas força particular, del qual parlarem més endavant, els esments als andorrans són realment molt escassos en la documentació inquisitorial i, malgrat totes les seves particularitats, no semblen més predisposats a l'heretgia que altres comunitats veïnes. Allò que marca la diferència és, precisament, la pressió de bisbes i comtes sobre les Valls pel control del territori i de les seves comunitats i, com a conseqüència, tal com hem comentat, una certa segmentació del teixit social andorrà en parcialitats favorables a cadascuna de les dues opcions, d'acord amb una complicada xarxa d'interessos creuats que tenien com a teló de fons el creixement de l'economia ramadera, la saturació de les pastures i la necessitat d'assegurar-se la protecció dels senyors veïns per garantir la sortida dels ramats andorrans pels camins de la transhumància.[41]

Ja hem vist que un Joan de la Vall d'Andorra era reclamat l'any 1237 per l'arquebisbe de Tarragona amb motiu de les seves relacions amb el comte de Foix. Serien homes com aquest els que perseguia el bisbe de la Seu d'Urgell? Homes la seva relació dels quals amb el bàndol comtal feia sospitosos als ulls de l'església urgellenca? És cert que des de molt temps enrere, l'Església havia aprofitat la seva situació de privilegi en el camp espiritual per imposar la seva voluntat. La capacitat dels prelats d'aplicar penes canòniques va multiplicar al llarg del segle XII l'ús i l'abús de l'excomunió per castigar els enemics polítics i per defendre les temporalitats,[42] tal com havia passat dins del bisbat d'Urgell amb l'excomunió l'any 1201 de Ramon de Josa, pel fet d'haver lluitat dins del bàndol d'Arnau de Castellbò,[43] o amb el procés iniciat pel bisbe Ponç de Vilamur el 1237 per excomunicar Roger Bernat II.[44] En el cas de les valls d'Andorra, com ja hem explicat, una part de les tensions contra l'Església era provocada per la qüestió del control dels

delmes, cosa que podia aportar –en el supòsit que calgués– una coartada religiosa a les condemnes episcopals contra els partidaris dels comtes de Foix.

Ara bé, això no vol dir que a Andorra no hi hagués oients de la prèdica dels bons homes –tal vegada d'aquells establerts a la propera vila de Castellbò, veritable referent urbà del bàndol foixenc a Andorra– disposats a qüestionar les temporalitats de l'Església i armats amb arguments renovats per discutir-les, però cal remarcar, tenint en compte les paraules de l'historiador Jean-Louis Biget, que "pour bien comprendre la question des partages entre hérésie et orthodoxie dans un même milieu, il faudrait analyser le jeu complexe des conflits ancestraux, des rivalités de pouvoir, des concurrences seigneuriales (notamment entre laïcs et ecclesiastiques), la genèse et les bornes des autonomies urbaines et villageoises, leurs acteurs, victimes ou bénéficiaires, bref, tout un environnement précis, susceptible de justifier des choix religieux opposés",[45] idea que ja hem adoptat anteriorment en analitzar la naturalesa del possible bisbat herètic de la Val d'Aran, un territori amb problemàtiques similars a les d'Andorra pel que fa a les diferències de les comunitats locals amb una jerarquia eclesiàstica externa a la vall.[46]

Quant a l'actitud dins del bàndol episcopal a l'hora de qualificar d'heretges els dissidents, cal tenir en compte, els problemes que tenia la jerarquia catòlica catalana a l'hora d'identificar, delimitar i avaluar el fenomen herètic, tal com posa de manifest la nodrida correspondència rebuda a precs dels prelats catalans per conèixer la naturalesa i la gradació de l'heretgia i saber com tractar els heretges capturats.[47] Precisament, una d'aquestes cartes és tramesa pel jurista dominic Ramon de Penyafort al bisbe urgellenc abans de 1238.[48] En aquest sentit, la manca de regulació de la persecució dels heretges durant els primers anys del funcionament de la Inquisició a la Corona d'Aragó obre la porta a la discrecionalitat de cada prelat a l'hora de determinar qui és un heretge i qui no ho és. En el cas d'Andorra, el bisbe podria haver aprofitat aquesta qüestió per llençar una condemna àmplia sobre tots aquells sospitosos de connivència amb els comtes de Foix dins de les Valls, gràcies a una interpretació generosa –i políticament interessada– de la realitat herètica.

I per acabar, cal recordar que el Memorial dels danys s'havia redactat per justificar el procés d'excomunió promogut pel bisbe Ponç de Vilamur contra el comte de Foix. En el cas de la construcció de la Bastida de Ponts, calia remarcar la protecció comtal sobre enemics de l'Església. A tot això, es podria objectar la invenció d'aquesta acusació per tal de donar més força als arguments del bisbe, però cal que recordem que és l'únic esment en tot aquest extens document al suport donat als heretges: si hagués calgut interpolar-hi una dada falsa per tal de presentar Roger Bernat com a fautor d'heretges, ¿no hauria estat més fàcil parlar de la presència dels heretges a la vila de Castellbò, molt més notòria que no pas a les valls d'Andorra?

La protecció dels comtes de Foix

Tornant a la lletra del Memorial dels danys, la queixa del bisbe Ponç al voltant de l'erecció de la Bastida de Ponts acusa directament el comte Roger Bernat II i el seu fill Roger de protegir els heretges d'Andorra, una acusació molt greu que per força havia de tenir conseqüències, o almenys així ho esperava el bisbe. Ara bé, quin grau de fiabilitat podia tenir aquesta acusació tan oportuna per als interessos del prelat urgellenc?

El cert és que la família comtal de Foix fou, de tots els grans llinatges occitans, la més pròxima al catarisme, des del moment en què es manifesten els primers testimonis de la seva implantació a l'Arieja, fins ja entrat el segle XIV. Alguns dels seus membres més notoris acabarien convertint-se en bons homes i bones dones i fins i tot en màrtirs de la causa. Per la seva part, tots els titulars del comtat de Foix del segle XIII destaquen no tan sols per la protecció activa del catarisme, sinó també per la presència de la dissidència al seu entorn immediat, familiar i cortesà.[49] Fins i tot existeix un testimoni que afirma que el comte Roger Bernat III, signatari dels Pariatges d'Andorra, hauria mort consolat per Pèire Autié, un dels darrers perfectes de l'Arieja, al seu castell de Tarascó l'any 1302.[50]

En determinades ocasions, i en relació amb els afers andorrans, apareixen al costat dels comtes una sèrie de funcionaris de confiança de l'administració comtal, vinculats amb determinades famílies del Sabartès molt pròximes a l'heretgia. Aquest seria el cas del ja esmentat Pèire Autié, notari d'Acs, i ben conegut pel seu intent de reimplantar el catarisme a l'Arieja després d'un viatge a Itàlia a la recerca dels perfectes occitans a l'exili, que figura com a redactor de l'acord entre els homes d'Andorra i el comte Roger Bernat III, establert l'any 1275 probablement a Tarascó, segons el qual eren cedits al comte els drets relatius a l'administració de la justícia a Andorra a canvi de renunciar al mal ús de la cugúcia.[51] Aquest document, subscrit per cinquanta-quatre caps de casa de les sis parròquies andorranes, és significatiu a l'hora d'establir la relació entre els homes d'Andorra i determinades famílies funcionarials del Sabartès, significades per la seva vinculació amb l'heretgia. Un altre cas similar és el d'Arnau Sicre, notari de Tarascó, membre també d'una família propera al catarisme i pare d'aquell Arnau Sicre, que a sou del bisbe de Pàmies uns anys més tard, s'introduiria al grup del perfecte Guilhem Belibaste amb l'aval de les seves

referències familiars, i l'entregaria a la Inquisició.[52] Aquest Arnau Sicre pare apareix, l'any 1299, com a procurador de Roger Bernat III en un conflicte provocat per l'exigència del bisbe Guillem de Montcada d'obtenir l'homenatge dels andorrans segons els antics costums.[53] Autié i Sicre són representants d'una classe de notables originaris de l'alta Arieja, fills de famílies amb antics lligams amb el catarisme i propers al govern i a l'administració comtal, que incrementaven la influència comtal i la feien més propera a les comunitats locals, teixint una xarxa de fidelitats que conservava el record i la fidelitat al catarisme, malgrat el seu gran retrocés durant el darrer terç del segle XIII. A aquests noms, la historiadora Anne Brenon hi afegeix altres famílies com els Sartre de Foix i els Baiard de Tarascó,[54] un dels quals, Guilhem Baiard, també el trobem com a escrivent precisament en la venda de la Bastida de Ponts l'any 1289.[55]

L´íntima connexió del comte Roger Bernat III i tot el seu entorn notarial amb el catarisme és l'expressió d'una realitat que arrela força enrere, en uns temps en què l'heretgia mantenia tota la seva vitalitat i no era una opció durament perseguida per la Inquisició. Ja hem comentat que la família comtal havia estat vinculada amb el catarisme des dels temps de Ramon Roger, i que tant ell com els seus successors van protegir-lo activament, fins allà on van poder. Prova d'això és el fet que els dominis comtals de Foix restessin força al marge de l'acció inquisitorial fins a començament del segle XIV.[56] En aquest sentit, cal recordar que l'erecció de la Bastida de Ponts, entre els anys 1226 i 1241, coincideix amb un període en què la situació del catarisme es degrada ràpidament: el 1229 acaba la croada al Llenguadoc amb la victòria del bàndol reial; el 1232 s'introdueix el tribunal de la Inquisició a la Corona d'Aragó; l'any següent s'estableix a Tolosa; el 1237 se celebra un gran procés inquisitorial a Castellbò, amb desenes de condemnats… I mentre passa tot això, una modesta fortificació a l'entrada de les valls d'Andorra, paradoxalment feudatàries de l'Església, impedeix l'entrada als perseguidors dels heretges en un territori estratègicament situat entre el vescomtat de Castellbò i el comtat de Foix, al cor del qual s'aplega la resistència des de 1232, en un castell anomenat Montsegur. Tot plegat ens semblaria una estratègia ideada pels comtes de Foix per crear un passadís segur per als heretges que circulen entre tots dos vessants del Pirineu, en un moment en què el poder polític i eclesiàstic han iniciat una dura ofensiva conjunta que amenaça més seriosament que mai la supervivència de l'església càtara i que culmina amb la Inquisició de Guilhem Arnau i Étienne de Saint-Thibéry al comtat de Foix, iniciada l'any 1241 i bruscament interrompuda per la massacre d'Avinhonet l'any 1242.[57]

Precisament, la resposta reial a aquesta massacre fou el setge i la captura de la fortalesa de Montsegur l'any 1244, i la desarticulació de l'Església càtara que s'hi refugiava. Amb tot, després de la caiguda de Montsegur, l'Església càtara de Tolosa es tornaria a reconstituir i sobreviuria durant uns anys, sempre en precari i en la clandestinitat més absoluta, a l'alta Arieja, fins que el darrer bisbe tolosà establert a Occitània, Arnau Roger, es veié obligat a fugir cap al nord d'Itàlia.[58] La protecció dels comtes de Foix seria crucial per a la viabilitat d'aquest darrer nucli de dissidents,[59] i aquesta realitat planteja el veritable paper de la Bastida de Ponts al vessant oposat: ¿simple fortificació construïda seguint la lògica d'encerclar els dominis de l'Església o peça fonamental a l'hora de crear un darrer reducte càtar a cavall dels dos vessants del Pirineu?

Dissidents andorrans fora d'Andorra

A principi de l'any 1278, Pèire de Beuvilla, un heretge d'Avinhonet fugit al nord d'Itàlia cap el 1240 i capturat de retorn a Occitània, era interrogat per la Inquisició de Tolosa. El testimoni de Pèire és força revelador de la força de l'exili occità al nord d'Itàlia, on la Inquisició encara trigaria temps a amenaçar el catarisme d'una forma efectiva, gràcies a les nombroses complicitats a les populoses ciutats del nord. Durant el seu llarg exili, Pèire de Beuvilla havia entrat en contacte amb exiliats occitans a les ciutats de Cremona, Piacenza, Pavia o Alessandria.[60] Cap el 1262, mentre vivia a Piacenza, va coincidir amb diversos exiliats occitans i catalans, entre els quals destaquem un tal "Raymundus Boerii hereticus, qui fuit de Andorra".[61] En un altre moment de la seva deposició, el mateix Pèire de Beuvilla explica que cap a 1251 havia vist en "Raymundum Boerii", aquest cop sense especificar-ne la procedència, en una casa on acollien i escoltaven les prèdiques dels heretges, situada en un nucli occità que no identifiquem, anomenat Berrelas. En aquesta casa Ramon Boer feia de vaquer, abans de fugir cap a la Llombardia.[62] Sembla que podríem identificar aquest Ramon Boer amb un "Raymundi de Andorra", que esmenta un altre deposant, Raimon Baussà, el qual havia declarat quatre anys abans que Pèire de Beuvilla davant de la Inquisició tolosana, i que recordava haver vist a aquest Ramon d'Andorra establert en una casa a Guardia Lombardi, a la Campània, sempre darrere les passes de la jerarquia occitana, amb qui mantindria estretes relacions. Això era cap el 1264.[63] Segons tots aquests esments, Ramon Boer hauria sortit d'Andorra, com a molt tard, cap a començament de la dècada de 1250 i, després d'una estada a Occitània, continuaria el seu exili cap al nord d'Itàlia, on ja el trobem establert l'any 1262, sempre pròxim a la jerarquia catalana i occitana a l'exili; recordem

que aquell mateix any és documentada la presència del darrer diaca càtar català conegut, Felip Català, a Pavia,[64] i que el bisbe càtar de Tolosa ja és present a la Llombardia des de començament de la dècada de 1250.[65]

A banda del cas de Ramon Boer, existeixen altres testimonis que vinculen al catarisme diversos personatges que figuren als documents com a "andorrans" que es troben fora d'Andorra. En la deposició de Bernat de Vilanova, pronunciada davant la Inquisició de Tolosa a començament de 1280, es menciona la presència d'un "P. Andorrani", cap a Montauriol, prop de Carcassona, vers el 1251, el qual hauria adorat els heretges i n'hauria escoltat les seves prèdiques. En parlar d'aquest personatge, el testimoni especifica que aleshores vivia a Verdun, a l'Arieja, molt a prop d'Andorra, i que en el moment de pronunciar la seva declaració vivia a Carcassona.[66] També a l'alta Arieja es menciona un "Andorra [andorrà?] de Castelloverduno", que acudia a la prèdica dels heretges a Montsegur entre 1234 i 1239 aproximadament,[67] i que podria identificar-se amb aquell "Michael Andorra", també de Castelverdun, que acollia tres heretges l'any 1238, motiu pel qual havia estat denunciat a la Inquisició.[68] Per acabar amb aquests possibles andorrans –malauradament, no podem saber si aquest cognom és indicatiu de la procedència dels individus o és un simple apel·latiu heretat–, trobem un "Arnaldum Andorrani de Ax" que cap a 1301 es trobava a casa dels germans Autié escoltant la prèdica de Pèire Autié, ja retornat del nord d'Itàlia com a perfecte càtar.[69]

Conclusió

Malgrat les dificultats imposades per l'escassedat d'esments documentals al voltant de la penetració del catarisme a les valls d'Andorra, dificultats que, d'altra banda, no fan res més que reproduir la realitat catalana sobre el tema, el catarisme andorrà fou un fenomen estretament vinculat a les ambicions oposades dels bisbes de la Seu i els vescomtes de Castellbò i els seus successors, els comtes de Foix, sobre aquell territori. En aquest sentit, l'existència d'un moviment dissident a les Valls, possiblement a partir de la dècada de 1220, seria l'expressió d'una certa segmentació de la societat andorrana en funció de la seva vinculació a cadascun dels dos bàndols en lluita. Precisament, el fet que un d'aquests dos bàndols es definís per l'adhesió al bisbe de la Seu introdueix una variable religiosa en les diferències internes de la societat andorrana i afavoreix una ràpida identificació –clarament interessada des del partit episcopal– entre la dissidència política i la dissidència religiosa. Per l'altre cantó, la presència estable de càtars a la vila de Castellbò durant la dècada de 1220 afavoriria l'accés a una estructura eclesiàstica i a un discurs religiós alternatiu per a tots aquells que veien amenaçada la seva salvació eterna a causa de les amenaces de la jerarquia catòlica urgellenca.

Aquesta situació, més o menys induïda pel vescomte Arnau de Castellbò a través de la seva crida a l'establiment de la jerarquia càtara a la vila de Castellbò, s'intensificaria a partir de l'accés dels comtes de Foix al capdavant del vescomtat, a partir de 1226, mitjançant la creació d'una barrera física que protegia els heretges d'Andorra i el desplegament d'un cos funcionarial format per membres de famílies reconegudes de l'alta Arieja, molt pròximes al catarisme. Possiblement aquesta realitat afavoriria la conversió d'Andorra en un territori relativament segur per als dissidents, mentre a Catalunya i a Occitània el catarisme només podia sobreviure en la més absoluta clandestinitat. De tota manera, l'estrenyiment del setge inquisitorial obligaria els darrers jerarques càtars a exiliar-se al nord d'Itàlia a partir de mitjan segle XIII i, coincidint amb això, trobem la figura d'un càtar andorrà, Ramon Boer, també camí de l'exili, darrere dels darrers representants de l'església càtara de Tolosa, de la qual depenia la catalana. Aquesta circumstància ens fa pensar que, en els anys immediatament posteriors a la caiguda de Montsegur, les valls d'Andorra, junt amb l'alta Arieja, haurien tingut un paper molt important com a refugi de les darreres comunitats càtares organitzades del conjunt occitano-català.

Ara bé, aquesta realitat, més que el fruit d'una estratègia planificada pels comtes de Foix amb vista a crear una mena de santuari per al catarisme al Pirineu axial, seria l'efecte col·lateral d'una política orientada a fer d'Andorra una dependència foixenca, objectiu que només s'assoliria parcialment amb la signatura dels Pariatges. Aquests Pariatges, establerts entre els anys 1278 i 1288, consolidarien un règim de cosenyoria amb els bisbes d'Urgell, perfectament institucionalitzat, el qual, a la pràctica, hauria de desactivar les dissensions internes de la societat andorrana, i per tant, les bases socials de la dissidència religiosa a les Valls. Amb tot, és cert que continuem trobant alguns andorrans residents a l'Arieja que, encara a començament del segle XIV, es troben vinculats al catarisme a través de possibles lligams de clientelisme amb les famílies ariegeses més pròximes al catarisme, tal com seria el cas de la presència d'aquell "Arnaldum Andorrani de Ax" a casa dels Autié l'any 1301, però aquests casos ja són residuals, més lligats a fidelitats clientelars que a una realitat de tensions internes dins de la societat andorrana, tal com hauria succeït al segle XIII.

1 Abreviatures emprades: BN = Bibliothèque Nationale de Paris.
2 J. VENTURA "El catarismo en Cataluña" *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 28 (1959-1960), p. 119.
3 L'historiador parla de la coneguda obra de Joaquim Miret i Sans *Investigación histórica sobre el vizcondado de Castellbó*, publicada l'any 1900, així com de l'*Origen histórich de la república d'Andorra*, de J. Masferrer Arjuimbau, publicada cinc anys abans que l'anterior. Vegeu J. VENTURA *op. cit.*, p. 119.
4 Una bona relació de les aportacions de Jordi Ventura la podem trobar a F. SABATÉ "Un précurseur des études sur le catharisme en Catalogne: Jordi Ventura i Subirats (1932-1999)", *Heresis*, 34, (2001), p. 131-145.
5 J. VENTURA *op. cit.*, p. 126-127.
6 C. BARAUT "La Bastida de Pont. Un castell fronterer entre l'Urgellet i Andorra". *Quaderns d'Estudis Andorrans*, 2 (1977), p. 33-42.
7 Ibídem, p. 34.
8 C. BARAUT "La presència i la repressió del catarisme al bisbat d'Urgell (segles XII-XIII)". *Urgellia*, 12 (1994-1995), p. 487-524.
9 Vegeu M. DELCOR "La société cathare en Cerdagne: nobles et bergers du XIIe au XIIIe siècle". *Bulletin de littérature ecclésiastique*, 5 (1980), p. 17-49.
10 C. BARAUT "La presència i la repressió del catarisme… *cit. supra*, p. 499-501.
11 Vegeu J. DUVERNOY "Le droit de cugutia et le paréage d'Andorre". *Heresis*, 18 (1991), p. 1-10; A. BRENON *Le dernier des cathares*, París 2006, p. 41-44.
12 R. VIADER *L'Andorre du IXe au XIVe siècle. Montagne, féodalité et communautés*, Toulouse, 2003, p. 281.
13 Ibídem, p. 292-296.
14 Ibídem, p. 186-187.
15 Ibídem, p. 176.
16 S. VELA "Visites pastorals a la diòcesi d'Urgell. L'exemple de les valls d'Andorra (1312-1314)". *Annals de l'Institut d'Estudis Andorrans*, 1990, p. 87.
17 C. BARAUT *Cartulari de la vall d'Andorra. Segles IX-XII*, Andorra 1988, doc. 61.
18 Ibídem, doc. 76.
19 Ibídem, doc. 73.
20 R. VIADER *op. cit.*, p. 123-124.
21 C. BARAUT *Cartulari… cit. supra*, doc. 88.
22 R. VIADER *op. cit.*, p. 129-130.
23 B. MARQUÈS "Els documents del fons Caboet-Castellbò de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell (1095-1251)". *Quaderns d'Estudis Andorrans*, 8 (2006-2008), doc. 35, p. 49.
24 R. VIADER *op. cit.*, p. 281.
25 Ja l'any 1171 el vescomte Ramon II de Castellbò és acusat pel bisbe d´Urgell d'impedir tant als homes de la seva jurisdicció com a altres el lliure accés al mercat de la Seu, acusacions que ell mateix llença contra el bisbe d'Urgell, vegeu C. BARAUT, *Cartulari…*, *cit. supra*, doc. 73.
26 R. VIADER *op. cit.*, p. 222.
27 P. JIMÉNEZ "El catarismo: nuevas perspectivas sobre sus orígenes y su implantación en la Cristiandad occidental". *Clío & Crimen*, vol. I, Durango 2004, p. 150.
28 P. JIMÉNEZ *Les catharismes*. Rennes 2008, p. 75-88.
29 C. GASCÓN "La Carta de Niquinta y la 'Ecclesia Aranensis': una reflexión sobre los orígenes del catarismo en Cataluña". *Espacio, Tiempo y Forma*. Serie III, vol. 21, Madrid 2008, p. 147-150.
30 Segons es desprèn dels decrets antiherètics dels reis Alfons el Cast (1194) i Pere el Catòlic (1198). Vegeu C. BARAUT "Els inicis de la inquisició a Catalunya i les seves actuacions al bisbat d'Urgell (segles XII-XIII)". *Urgellia*, vol. 13 (1996-1997), docs. 1 i 2.
31 Totes aquestes referències es localitzen a les deposicions de Ramon Joan d'Abia, pronunciada l'any 1238, i d'Arnau de Bretós, de l'any 1244, segons són recollides al Fonds Doat de la Bibliothèque Nationale de París, vol. XXIII, fols. 260r-273v i vol. XXIV, fols. 182r-193r, respectivament.
32 L'impuls donat per Arnau de Castellbò a l'establiment dels càtars a Castellbò es podria haver produït l'any 1221, en el decurs d'una visita del vescomte al célebre diaca càtar Guilabert de Castres. Vegeu BN, París, Fonds Doat, vol. XXIV, fol. 241v.
33 A. BRENON *Le choix hérétique*. Cahors 2006, p. 196.
34 BN, París, Fonds Doat, vol. XXIV, fol. 184r-v.
35 Ibídem.
36 C. BARAUT "La presència i la repressió del catarisme… *cit. supra*, doc. 1.
37 Vegeu C. GASCÓN " El saqueig de la catedral de la Seu d'Urgell a finals del segle XII, segons la versió d'Antoni Fiter i Rossell". *Quaderns d'Estudis Andorrans*, núm. 8 (2006-2008), p. 84.
38 El text exacte és el següent: "*Item conquerimur quod fecerunt [Roger Bernat II i el seu fill] munitionem super ecclesiam de Pontibus injuste, que est alodium nostrum in introitu vallis Andorre, et auferunt transeuntibus inde leudas et alia que volunt, nec etiam volunt dare nobis potestatem, nec homines sui permiserunt nos introire ad hereticos capiendos*", vegeu B. MARQUÈS "Els documents del fons Caboet-Castellbò de l'Arxiu Capitular d'Urgell (1095-1251). *Quaderns d'Estudis Andorrans*, núm. 8 (2006-2008), doc. 35, p. 50.
39 De fet, en tots els actes jurídics vinculats al vescomtat de Castellbò entre 1226 i 1230, període en què Ermessenda fou vescomtessa titular, sempre figura al costat del seu espòs i, normalment, esmentada en segon terme, i en algun cas, fins i tot s'estalvien d'esmentar-la. Vegeu H.-F. DELABORDE *Layettes du Trésor des Chartes*, vol. V, París 1909, nº 317, 321, 322 i 336.
40 C. BAUDON DE MONY *Rélations politiques des comtes de Foix avec la Catalogne jusqu'au commencement du XIVe siècle, vol. I*, París 1896, p. 154.
41 R. VIADER *op. cit.*, p. 188-189.
42 F. SABATÉ "La feudalització de la societat catalana". *El temps i l'espai del feudalisme*, Lleida 2004, p. 367.
43 C. GASCÓN (en premsa) "Els senyors de Josa i la documentació de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell anterior a 1300". *Urgellia*, vol. 17, doc. 1.
44 C. BAUDON DE MONY *op. cit.*, vol. I, p. 167-171.
45 J.-L. BIGET "Réflexions sur «l'hérésie» dans le Midi de la France au Moyen Âge". *Heresis*, núm 36-37 (2002), p. 66.
46 Vegeu C. GASCÓN "La Carta de Niquinta y la «Ecclesia Aranensis»: una reflexión sobre los orígenes del catarismo en Cataluña". *Espacio, Tiempo y Forma*. Serie III, núm. 21 (2008), p. 139-158.
47 Vegeu C. BARAUT "Els inicis de la Inquisició a Catalunya… *cit. supra*, docs. 5, 6, 7 i 8.
48 Ibídem, doc. 7.
49 Vegeu A. BRENON *Le dernier des cathares*. Pèire Autier, París 2006, p. 24-27.
50 El testimoni en qüestió, pronunciat per una creient interrogada pel bisbe de Pàmies l'any 1322, ha creat una certa polèmica sobre la seva versemblança. Amb tot, sembla del tot possible la voluntat del comte, avalada pels seus precedents familiars –només cal pensar en Arnau i Ermessenda de Castellbò– de morir consolat a títol privat i, junt amb l'eucaristia oferta pel capellà catòlic, com una doble garantia per assolir el més enllà. Vegeu A. BRENON *op. cit.*, p. 160-171.
51 C. BARAUT *Cartulari… cit. supra*, doc. 124.
52 A. BRENON *op. cit.*, p. 52.
53 C. BARAUT *Cartulari… cit. supra*, doc. 139.
54 A. BRENON *op. cit.*, p. 52.
55 Ibídem, doc. 136.
56 A. BRENON "Outre-Pyrénées: l'exil des pauvres". *Le choix hérétique*, Cahors 2006, p. 234.
57 M. ROQUEBERT *Histoire des Cathares*, París, 1999, p. 351-353; A. BRENON *Le dernier des cathares… cit. supra*, p. 29.
58 A. CAZENAVE "Les cathares en Catalogne et dans le Sabarthès d'après les registres de l'Inquisition". *Bulletin Philologique et Historique* (1969), p. 419-421.
59 A. BRENON *op. cit.*, p. 23.
60 BN París, Fonds Doat, vol. XXV, fol. 298r-331v; vol. XXVI, fol. 1r-2v.
61 BN París, Fonds Doat, vol. XXV, fol. 302r.
62 BN París, Fonds Doat, vol. XXV, fol. 317r.
63 BN París, Fonds Doat, vol. XXV, fol. 142r-v.
64 BN París, Fonds Doat, vol. XXV, fol. 303v-304r.
65 J. DUVERNOY (ed.) *Régistre de l'Inquisition de Toulouse (1273-1280)*, p. 14 [en línia], *http://jean.duvernoy.free.fr/text/pdf/Parnaclatin.pdf* [consulta: 16 juliol 2009].
66 BN París, Fonds Doat, vol. XXVI, fol. 76v-77r.
67 BN París, Fonds Doat, vol. XXII, fol. 215v.
68 BN París, Fonds Doat, vol. XXIV, fol. 255v.
69 BN París, Ms Latin 4269, fol. 4r.

Els correus a Andorra, una història inacabada: 136-146 (2009)
Papers de Recerca Històrica volum 6 (Societat Andorrana de Ciències)
DOI: 10.2436/20.0110.03.19 ISBN: 978-99920-61-04-6

ARTICLE

Breu esbós d'un projecte sobre l'Andorra moderna

Lars Martin Pohle i Andersen

Papers de recerca històrica 6

Lars Martin Pohle i Andersen
Llicenciat en història i etnologia
larsmartinpohle@gmail.com

Resums

Català

Breu esbós d'un projecte sobre l'Andorra moderna.

La història social de l'època moderna encara guarda un munt d'informacions fascinants. L'article esbossa alguns dels elements d'un projecte sobre la història social de l'Andorra moderna. L'objectiu és aproximar-nos a persones i famílies concretes i descriure elements de la vida quotidiana que no sempre es troben inclosos en les obres sobre la política, l'economia, la (proto)indústria i aquells esdeveniments que se solen considerar els més importants per al país. Per al projecte, la informació s'extreu d'una àmplia varietat de fons i d'actes judicials (civils i penals), administratives, notarials, parroquials, polítiques i privades. Se n'extreu la informació que més s'adiu amb els objectius formulats i s'afegeix a la ja trobada i distribuïda en diversos capítols temàtics. Tanmateix, i molts historiadors ho deuen haver experimentat, el contingut ric i sorprenent d'un sol document o la inesperada reiteració d'informacions diferents de les previstes poden fer canviar els plans d'un projecte.

Castellano

Breve esbozo de un proyecto sobre la Andorra moderna.

La historia social de la época moderna aún guarda un montón de informaciones fascinantes. El presente artículo esboza algunos de los elementos de un proyecto sobre la historia social de la Andorra moderna. El objectivo es aproximarnos a personas y famílias concretas y describir elementos de la vida cotidiana los cuales no siempre se encuentran incluidos en las obras sobre la política, la economía, la (proto)industria y aquellos acontecimientos que se suelen considerar los más importantes para el país. Para el proyecto, la información se extrae de una amplia variedad de fondos y de actas judiciales (civiles y penales), administrativas, notariales, parroquiales, políticas y privadas. Se extrae la información que más conviene a los objectivos formulados y se añade a la ya encontrada y distribuida en diversos capítulos temáticos. Sin embargo, lo que no pocos historiadores deben haber experimentado, el contenido rico y sorprendente de un solo documento o la inesperada reiteración de informaciones diferentes de las previstas pueden hacer cambiar los planes de un proyecto.

Français

Brève ébauche d'un projet sur l'Andorre moderne.

L'histoire de la société de l'époque moderne cache de nos jours bien d'informations fascinantes. Cet article ébauche à peine quelques éléments d'un projet à propos de l'histoire de la société de l'Andorre moderne. Le but est de nous rapprocher aux citoyens, à des familles précises et donc de pouvoir décrire des éléments de la vie quotidienne, dont certains n'apparaissent pas dans les œuvres de politique, d'économie et de (proto) industrie, et les événements qui d'habitude sont compris parmi les plus importants pour le pays . Pour mener à bien ce projet on extrait les données de fonds étanches et d'actes judiciaires (civiles et pénales), administratives, notariales paroissiales, politiques et privés. Lorsque l'information qui mieux convient pour atteindre les objectifs formulés est dégagée elle est rajoutée à celle qui existe déjà et qui est présentée par thèmes. Cependant, beaucoup d'historiens ont pu constater que, parfois le contenu riche et surprenant d'un seul document ou la répétition inattendue d'informations différentes à celles qui étaient prévues peuvent changer le schéma initial d'un projet.

English

Short draft of a project about modern Andorra.

The social history of the modern epoch still harbours a lot of fascinating information. The present article establishes some of the elements of a project on social history of modern Andorra. The aim is approaching concrete persons and families and describing the elements of everyday life which are not always included in the investigations dedicated to politics, economy, (proto) industry and the events that are usually considered especially important for the country. The information for the project is extracted from a broad variety of sources and judicial acts (civil and penal alike), administrative and notary, political and private, proceeding from different parishes. These sources helped us obtain the information which fully corresponded to the previously formulated objectives and which was added to the results of the previous study distributed accordingly in thematic chapters. Notwithstanding, the rich and surprising content of a single document or the unexpected reiteration of information different from the previewed can make us change the plans for the project.

Introducció

És ben sabut que a Andorra tenim la sort de gaudir d'un Arxiu Nacional molt ric. És cert que hi ha llacunes, que han desaparegut documents i que algunes èpoques i àmbits de la vida dels andorrans d'abans gaudeixen de poca base documental. Tanmateix, podem estar molts contents amb els rics continguts de l'Arxiu, ja que hi trobem la base documental d'una gran quantitat d'estudis que augmenten considerablement els nostres coneixements del passat. Les publicacions dels últims anys –tant en forma d'articles com de monografies– en són mostres.[1] Al mateix temps, però, és innegable que encara hi ha temes que mereixen més atenció.

Així, la història social de l'època moderna encara guarda un munt d'informacions fascinants. Aquest article esbossa alguns dels elements d'un projecte sobre la història social de l'Andorra moderna. L'objectiu és aproximar-nos a persones i famílies concretes i descriure elements de la vida quotidiana que no sempre es troben inclosos en les obres sobre la política, l'economia, la (proto)indústria i aquells esdeveniments que se solen considerar els més importants per al país.

Els diferents objectius –tots igualment vàlids– fan servir els documents històrics de diferents maneres. Per a aquest projecte, la informació s'extreu d'una àmplia varietat de fons i d'actes judicials (civils i penals), administratives, notarials, parroquials, polítiques i privades. Se n'extreu la informació que més s'adiu amb els objectius formulats i s'afegeix a la ja trobada i distribuïda en diversos capítols temàtics. Tanmateix, i molts historiadors ho deuen haver experimentat, el contingut ric i sorprenent d'un sol document o la inesperada reiteració d'informacions diferents de les previstes poden fer canviar els plans d'un projecte.

En l'escrit s'ofereixen uns exemples de la informació que ens permeten entrar en un nivell personal per, d'aquesta manera, aprendre més sobre aspectes socials –en un sentit ampli– de l'època moderna. Certament, és molt complicat elaborar unes veritables biografies de la gent dels segles XVI i XVII. De fet, hem d'admetre que hi ha persones de les quals no arribarem mai a saber res. Moltes altres persones sí que entren en la nostra mirada però ho fan fugaçment, per després desaparèixer per sempre –desaparèixer per a nosaltres, és clar–; és possible que tinguessin una vida llarga i feliç junt amb els seus.

Per bé que el nombre d'actes escrites conservades sigui molt elevat, el seu contingut reflecteix les necessitats d'aquella època però no la curiositat de nosaltres, al segle XXI. A més, les informacions desitjades solen trobar-se espargides en múltiples categories de fons. La conseqüència és que tenim ben poca informació sistemàtica de moltes persones i de molts temes. Tanmateix, si s'aconsegueix trobar dades que descriguin un cert tema, aquest s'ajuntarà amb d'altres i en resultarà en una visió general i bastant extensa de la gent, vida i societat d'abans.

En aquest context val la pena destacar que la societat andorrana moderna contenia trets tant d'estabilitat, estructures establertes i costums antics com també de dinamisme, conflictes i incerteses. La rica i variada informació dels arxius ho reflecteix àmpliament –però no sempre sistemàticament–, al mateix temps que ens permet reconstruir una gran varietat de facetes de la vida d'abans. En aquest projecte s'intentarà fer servir informacions de persones i sobre persones concretes com a punts de partida i de referència per tal d'aconseguir conèixer l´Andorra i els andorrans dels segles XVI i XVII. Les pàgines següents són exemples breus que esbossen alguns elements de la metodologia i dels objectius.

Breument sobre sis generacions de la família Forest (s. XVI-XVII)

El meu interès per la família Forest de Canillo va començar fa uns quants anys, quan feia una recerca sobre la delinqüència a Andorra els anys 1600-1640. Quan vaig tenir la gran sort de poder publicar els resultats de la recerca, vaig decidir que la persona Catherina Foresta (ca. 1552 - post 1621) havia de ser el centre del pròleg.[2] D'ella va ser possible trobar una sèrie d'informacions dins les fonts judicials que eren tan riques que representaven una magnífica manera d'introduir els temes del mencionat estudi.

Tot i que l'estudi tractava la delinqüència, en realitat no interessa si Catherina era delinqüent o no, o si era culpable o no dels delictes que se li imputaven. La justícia d'aquells anys tenia la tasca de prendre tals decisions i eren els seus cohabitants qui s'hi relacionaven que en tenien la seva opinió i la jutjaven socialment. A banda del fet que Catherina segurament tenia una vida bastant dura (per a no poca gent del segle XXI és complicat de captar en totes les seves dimensions), la informació que tenim sobre ella ens permet aproximar-nos a diversos aspectes de la societat moderna i ens possibilita formular algunes generalitzacions, tot tenint en compte el risc inherent associat a aquest exercici. És això que interessava més que les preguntes sobre la possible culpabilitat seva en els processos judicials.

Posterior a la publicació del llibre, vaig tenir la sort de trobar més informació en relació amb Catherina i la seva família. Aquesta informació no es limita a les fonts judicials penals utilitzades per a la recerca –en si mateixes són extraordinàriament riques– sinó que tracta temes que pertanyen a l'esfera civil. La informació és molt variada i es refereix a naixements, batejos, capítols matrimonials, llistes de confessats, compres, vendes, lloguers, testaments, política, conflictes i delictes. A més, trobem membres dels Forest dins actes d'altres persones, per exemple en qualitat de testimonis, àrbitres, padrins, actors civils, acusadors i acusats.

El que aprenem sobre la família Forest –i sobre molts dels seus cohabitants– no es limita, però, als temes que constitueixen la *raîson d'etre* directa de les actes. Hi trobem moltes més dades que, en conjunt, augmenten considerablement els nostres coneixements sobre les persones, la seva vida i la societat en què vivien. Aquí, però, solament és possible esbossarne alguns elements. Tanmateix, juntament amb l'apartat sobre Catherina Boria i Canalilla i els comentaris intercalats es poden presentar alguns dels objectius formulats per al projecte.

Els orígens andorrans dels Forest encara no s'han pogut establir amb certesa. Sabem que Guillem Forest va viure a la primera meitat del segle XVI. El seu pare probablement també es deia Guillem però no ho sabem amb certesa. L'esposa de Guillem júnior es deia Joana i sabem que l'any 1565 ella era vídua. A partir d'aquest matrimoni, els nostres coneixements augmenten considerablement.

No sabem si Joana i Guillem van tenir filles, però sabem que van tenir com a mínim tres fills: Jalme, l'hereu, Joan i Pere. Aquest últim era conegut com a Malagarba. Jalme va morir l'any 1565 i Joan dotze anys després (1577). D'aquests dos germans sortien les dues branques de les quals ens ocupem principalment. De les seves vides, en sabem diverses coses. Entre d'altres, sabem que estaven implicats en diversos assumptes judicials de tal manera que a través dels tres germans ens apropem al tema de la conflictivitat entre els habitants i les autoritats.

La dona de Joan, segon fill de Joana i Guillem, no la coneixem. Sabem, però, que va tenir un fill que duia el mateix nom que el seu pare i que era conegut com a Joan Forest i Sabater. Es va casar l'any 1571 amb Peyrona Casala. Junts van tenir dues filles: Maria, nascuda l'any 1578, i Joana, nascuda l'any 1582. Joana es va casar l'any 1611 amb Joan Naudi. Sembla que Joan Sabater i Peyrona es van casar relativament joves. Quan ell va quedar vidu, es va tornar a casar amb Magdalena i van tenir els fills Isidre (batejat l'any 1606) i Pere (batejat l'any 1610).

Seria molt interessant saber-ne més sobre l'edat a l'hora de contraure el primer matrimoni. En les actes, per exemple els capítols matrimonials, hi trobem tant joves, que encara no han arribat als 20 anys, com majors d'edat (25 anys). El que sí que sabem és que no pocs van casar-se una segona vegada havent quedat vidu(e)s. Això significa que una certa quantitat de persones tenien germanastres, padrastres i madrastres. Això en principi no representa cap problema però significa, entre d'altres, que era necessari dur a terme les estipulacions adequades per a les situacions que el futur podia presentar. Les fonts notarials contenen testaments i molts documents que tenen a veure amb els arranjaments dels béns i que permeten veure les diverses configuracions de famílies. D'aquesta manera també ajuden a reconstruir relacions de parentiu i ens deixen veure els factors econòmics, materials i patrimonials de les cases.

El germà gran de Joan es deia Jalme i era, per tant, el primer fill de Joana i Guillem. Es va casar amb Jalmina Babota, que aleshores es coneixia com a àlies Foresta. Sabem que van tenir cinc fills: Miquel, Jaume Forest àlies Babot, Catherina la Foresta, Maria la Frayressa i Falipa. Poca cosa sabem dels dos primers. De fet, de Miquel solament sabem que era el fill gran però de la seva biografia, encara no en tenim dades. Probablement va morir no gaire vell, perquè quan el seu germà Jaume va morir l'any 1597 –possiblement de mort violenta–, Catherina va ser formalment l'hereva de la casa de Forest.

De Maria, en sabem poques coses i en tenim unes informacions indirectes suggeridores sobre la seva persona. El seu destí va ser trist perquè va ser assassinada per la seva pròpia família. Va tenir un fill fora del matrimoni amb el vicari Esteve Valzois. La seva família no solament va desaprovar aquest escàndol sinó que desaprovava generalment el seu estil de vida. No sabem si Maria fou considerada prostituta, però la seva família –els germans Catherina i Jaume i la seva mare– la considerava una vergonya per a l'honor, la fama i la reputació de la família. Consegüentment, primer van

intentar convèncer-la de canviar la seva conducta i després van intentar apartar-la de les Valls però no van tenir èxit. Finalment, van aconseguir el verí –principalment d'arsènic–, que li van posar al brou un dia per sopar, i l'endemà era morta.

Aquest cas –aquest assassinat– no solament ens introdueix al tema de l'honor, de la fama i de la reputació, que tenien tant una forma com un contingut diferents que al segle XXI, sinó que també ens fa reflexionar –encara que més especulativament– sobre la individualitat i les opcions de configurar la vida segons les preferències individuals. En particular ens preguntem quines diferències hi havia entre els homes i les dones en aquest aspecte.

La germana gran de Maria, i néta de Joana i Guillem, es deia Catherina. Creiem que va néixer al voltant de l'any 1552. Va tenir dos marits. L'any 1568 es va casar amb Miquel Pales d'Andorra, que consegüentment va dur el cognom de la seva dona. Junts van tenir cinc fills: Mateua (1571), Juan Batista (1576), Miquel (1578), Joan Andreu (1580) i Peyrona (1582). Miquel Pales va morir pocs anys després del naixement de Peyrona i la vídua Catherina es va casar amb Bernat Torres, el qual rebia l'afegit d'àlies Forest. Bernat va morir abans de l'any 1600 –probablement l'any 1593– i va deixar Catherina vídua durant força anys, perquè no es va tornar a casar i sabem que era viva l'any 1621. Van tenir tres fills: Nicolau (nascut l'any 1590), Margarida (1592) i Bernat (1593).[3]

A través de Catherina aprenem extraordinàriament moltes coses sobre la societat i els valors d'abans. Va ser acusada dues vegades d'haver robat; com en molts casos de robatoris d'aquella època, havia robat comestible. Quan vivia com a hereva i cap de casa, la seva casa era hostal i per tant un punt de trobada. En general, tenia una xarxa social bastant àmplia i, entre altres, coneixia el batlle personalment.

Sobre el seu caràcter i la seva personalitat només en podem fer hipòtesis i interpretacions subjectives. No sabem si era una dona normal i corrent –un terme que, per cert, primer s'haurà de definir i omplir de contingut perquè realment tingui sentit– o bé si era una dona venjativa sense escrúpols. Recordem que va consentir l'assassinat de la seva pròpia germana. A més, va ser acusada de bruixa i metzinera en tres ocasions (1604, 1608 i 1621). Va ser empresonada, interrogada i torturada. Però no va confessar, i tampoc no es tenien proves suficients per penjar-la. Només se'n tenien indicis. Va ser desterrada de les Valls, va tornar i va continuar la vida a Canillo. No sabem com la gent la va tractar, si la va evitar o si havia passat prou temps i es preferia anar fent com si no hagués passat res. De totes maneres, els judicis contra ella són molt rics i ofereixen una excel·lent mirada a la societat, a la gent i a la seva manera de pensar i de raonar.[4]

La filla gran de Catherina, Matheua Foresta, va contraure matrimoni amb Hieronim Torres i junts van tenir el fill, Bernat (Torres i Forest) a final del segle XVI. Bernat es va casar amb Joana i sabem que van tenir dos fills: Catherina (casada amb Joan Ortell) i Bernat (casat amb Catherina). Sembla que Hieronim va morir poc després del naixement del seu fill Bernat. Matheua va contraure matrimoni una segona vegada, amb Joan Armany, que havia nascut al voltant del 1569. Van tenir el fill, Esteve, batejat l'any 1600. Esteve es va casar amb Joana Andreua l'any 1637, però quatre anys abans havia tingut un altre fill fora del matrimoni amb Petronilla Riba.

De les informacions que tenim sobre Matheua destaquen les tristes, ja que Joan Armany era un home molt agressiu. Els relats sobre les agressions i els patiments són impactants. La dona vivia amb la seva sogra –i ella era cap de casa de Forest– però a Joan se li havia ficat al cap que ell havia de regir la casa. A casa Armany tenia com a mínim un germà i una germana més grans, de manera que no n´era l'hereu. El fet que Joan era un més entre altres germans a la casa paterna i que una dona regia la casa on vivia la seva dona, ho trobava clarament frustrant. A partir de la seva manera d'expressar-se dóna fins i tot la sensació que ho trobava insultant. A casa Armany no podia canviar res, de manera que la seva dona era qui rebia –literalment– tota la seva ràbia.

A banda del fet que altres persones –fins i tot altres homes– no comprenien ni les agressions ni les seves pretensions, ens preguntem fins a quin punt els homes tenien o sentien una necessitat de ser cap de casa i fins a quin punt no acceptaven el lideratge d'una dona. A més, ens preguntem fins a quin punt era una qüestió d'orgull o de vanitat personal i fins a quin punt la societat estava caracteritzada per aquest tipus de sexisme. Sabem per altres fonts que algunes dones feien negocis, portaven la casa, eren tutores de menors i coneixien i defensaven els seus drets. Encara no sabem, però, si aquelles dones i si aquells casos de violència domèstica que hem trobat representen una minoria i unes excepcions o si representen la punta d'un iceberg molt més gran.

A pesar de la brevetat de l'apartat, s'ha pogut entreveure que és possible fer servir una família com a punt de referència per tal d'extreure un munt d'informacions. És perfectament possible afegir-n'hi moltes més, per exemple a través de l'arbre genealògic –el qual a hores d'ara ja és bastant extens– que ens deixa entrar en el tema de les xarxes socials; els Forest tenien, entre d'altres, relacions amb els Visiat, Torres, Casal, Armany i Rossell. No és possible reconstruir íntegrament les seves vides ni elaborar biografies extenses. Tanmateix, les diverses seccions dels arxius contenen tanta informació que en podem aprendre sorprenentment molt i així, el

conjunt d'informacions omple considerablement la nostra imatge de l'Andorra moderna.
L'apartat següent també n'és exemple.

Catherina Boria i Canalilla

La Catherina, veïna de la vila d'Andorra, la trobem en diversos assumptes judicials diferents al llarg de vint anys, dels quals només mencionarem els més destacats. Evidentment estava implicada en altres molts assumptes al llarg de la seva vida –probablement tan bons com no tant–però el que tenim a la nostra disposició actualment són aquells assumptes que, per una raó o una altra, acabarem amb l'elaboració d'un document de caràcter judicial.
La trobem per primera vegada l'any 1590, en un procés penal que la tenia com a acusada. El procés és ben peculiar i n'hi ha pocs d'aquest tipus dins la documentació judicial moderna. Aprenem sobre el contingut de l'acusació en una carta destinada al jutge. Catherina, hi llegim, té "malícia notable" contra Catherina Montanya i família i que "inspirada per lo esperit maligne de fabricar i cantar una i moltes vegades en presència de moltes persones unes cobles o cançó directament contra de dit [Andreu] Busquets i de son llinatge, parentela i descendència". Les víctimes eren "persones molt honrades i eclesiàstiques" i s'entén fàcilment que "dites cobles i amb les paraules d'aquelles per ésser molt perjudicials a la honra de dit Busquets i dels seus".
S'havia requerit al batlle que investigués l'assumpte i que Catherina fos detinguda. Encara que seria posada en llibertat sota fiança, es requeria a la justícia, al batlle, que actués. En efecte, Catherina fou detinguda i manllevada. Interessant és que una altra carta al jutge defensava els interessos de Catherina. En general, s'hi troben poques actuacions a favor o en defensa de l'acusat. La part que acusava –persona particular o el fiscal– ho tenia generalment molt menys complicat. Això era a causa del fet que la justícia estava ben preparada amb recursos i procediments per dur a terme molts i variats processos judicials. Al mateix temps, no existia la presumpció d'innocència tal com la coneixem avui dia (això, però, no significa que un acusat fos considerat culpable a priori). En la carta llegim que Catherina estava detinguda a l'hora de fer la carta i es demanava que fos alliberada sota fiança. Això es va acceptar i la fiança es va fixar en 30 lliures.
La implicació de la justícia, però, aparentment no va afectar gaire la Catherina. La justícia va iniciar la tasca de recollir testimoniatges per tal d'elaborar el que es deia una enquesta. L'enquesta era el plec d'informacions que formava el gros d'allò que els veguers tenien a la seva disposició quan havien de pronunciar sentència. Recordem que només els veguers tenien l'autoritat de pronunciar sentències en matèria penal. Mentre s'estava duent a terme aquesta tasca, aleshores Catherina "tornava a cantar". Com a conseqüència, en una carta dirigida al jutge, ara la part afectada no solament requeria captura sinó també càstig.
Trobar cartes destinades al jutge o als veguers en casos penals no ocorre freqüentment. Normalment és l'enquesta que conté les diverses parts del judici. A vegades s'hi fan referència als escrits realitzats per part dels implicats però aquests no sempre es conserven. A més, les actes realitzades per l'interès de l'acusat són generalment molt escasses. El fet de deixar Catherina lliure sota fiança no era gens anormal, ans al contrari. Precisament per això és interessant que algú va prendre la iniciativa d'elaborar una carta per al jutge per a la seva defensa. Potser era el seu germà qui va intervenir. Era vicari i el trobem en molts assumptes civils al llarg de la segona part del segle XVI, però aquest tema l'haurem de comentar en una altra ocasió.
La part acusadora, però, va prendre la iniciativa una altra vegada amb una nova carta. Va constatar que "la pena de la injúria és arbitrària". En aquest cas, s'hi diu, una possible pena era assotar-la, i una persona –un criminal– mereixedora de pena corporal no hauria de ser alliberada de la presó. De fet, es recomana que hauria de ser castigada precisament amb pena corporal i no amb pena pecuniària. Amb aquests arguments es va escollir a propòsit presentar Catherina i les seves injúries com un assumpte greu.
Quan observem la pràctica judicial penal de l'època moderna constatem que molts casos cloïen amb pena pecuniària i ben pocs amb assots. Aquells que sí que tenien assots com a pena normalment pertanyien a l'àmbit de la moralitat. A més, aquelles persones acusades que havien estat detingudes normalment eren alliberades poc després sota fiança. Així, en aquest cas, la part acusadora clarament optava per una mà dura i no pas la benevolença.
Cartes com aquestes són fascinants. Els innombrables documents judicials ens permeten elaborar una extensa descripció de l'estructura i dels funcionaments de la justícia civil i penal. Les cartes mencionades, però, provenen de fora del sistema judicial, estrictament parlant. Ens permeten aproximar-nos a les maneres de pensar, de raonar i d'opinar sobre la justícia. Així obtenim coneixença dels valors i dels béns que es volien protegir –l'honra, per exemple– i, per tant, qui, què i com es volia castigar.
Tristament no tenim més informació del cas i no sabem com es va cloure. Tanmateix, si es van seguir les tendències punitives, és probable que fos

imposada una pena pecuniària –una multa–, tal com se solia fer en la majoria dels casos penals d'aquella època. Però això no és més que una hipòtesi. De totes maneres, Catherina havia mostrat una creativitat fora del normal amb les seves cançons – encara que fossin injurioses.

En un breu paràgraf també hem de mencionar la implicació de Catherina en un altre assumpte penal i també aquesta vegada com a acusada. Mentre que la gran majoria dels casos de violència física tractaven incidents entre homes, Catherina pertany a aquest petit grup de dones que s'esmenten en documents judicials per haver comès aquesta transgressió. L'any 1602 la trobem com a acusada "perquè dóna de punyades" a na Joana Baura d'Andorra. Aquells "colps de punys" a la Joana "li feu sagnar lo nas". No hem trobat altres actes sobre el cas. Potser apareix algun dia la denúncia, testimoniatges o potser la visura, si se'n va fer. També és possible que les actes que se'n van elaborar ja no es conservin.

Es feien Corts una o dues vegades l'any, i llavors era el temps per tractar i cloure els casos penals. Ja que els assumptes penals podien arribar a ser força extensos, se'n feien resums que es coneixen com a mostres. En aquest cas, el que tenim és precisament només la mostra contra Catherina. Tanmateix, no s'hi ha apuntat cap veredicte ni sentència tal com se solia fer. Aquesta constatació ens introdueix en el fascinant tema del funcionament de la justícia criminal.

Es podria pensar que l'absència d'anotacions que es referien a veredicte i/o sentència fos un error judicial, un desperfecte o, com a mínim, una excepció. Tanmateix, quan observem la pràctica judicial penal, no solament a Andorra sinó a l'àmbit europeu occidental de l'època moderna, constatem la tendència generalitzada que molts casos aparentment no es cloïen amb cap decisió formal –ni absolució, ni anul·lació, ni veredicte, ni sentència– a pesar del fet que aparentment havien estat oberts de manera correcta, d'acord amb els procediments que regien en les respectives jurisdiccions. Es parla, doncs, de casos que desapareixen. En lloc, però, de considerar-ho una anomalia –que no quadra en els esquemes de la justícia dels nostres temps–, s'hauria d'intentar entendre aquesta pràctica.

L'explicació de les desaparicions –així la interpretació que en fem– rau en el fet que la funció principal de la justícia penal no era la de castigar. Molt més es volia processar que no pas castigar. L'acte de processar era en si un objectiu. La finalitat era la d'imposar la justícia en la vida i en les ments de la població. Tota la població havia de saber que la societat i la convivència contenia una dimensió judicial tant per advertir i castigar els (potencials) delinqüents com també per posar els recursos de la justícia (civil i penal) a disposició de la població perquè no es prenguessin la llei pel seu compte.

La justícia no solament estava ben organitzada sinó que també tenia un fiscal a la seva disposició. La conseqüència és que era relativament fàcil obrir un cas, també per als particulars. Tanmateix, això no significa que l'acusat era per se ni a priori culpable. Significava que la justícia volia que l'assumpte fos tractat dins l'espai judicial formal i que els implicats es trobessin sotmesos a la voluntat dels veguers i del jutge. Dit això, però, a més de la desaparició de molts casos, una altra tendència generalitzada a escala europea és també que moltes sentències eren bastant benèvoles i que s'imposaven multes inferiors a les quantitats que els codis, les ordinacions o les ordenances estipulaven (a l'Andorra moderna també n'hi havia, d'ordinacions criminals).

Així, mentre (encara) no tenim informació sobre el cas –l'agressió per part de Catherina–, és interessant perquè conté informacions sobre la pràctica judicial d'aquella època i que podem inserir el cas dins un marc molt més ampli en el qual la justícia s'estava desenvolupant i en alguns aspectes era molt diferent de la del segle XXI.

Després d'aquests comentaris d'un caire més aviat teòric, tornem a temes molt més personals de la Catherina, perquè l'any 1604 sembla que va patir un avortament espontani. La causa, deia ella, era una topada amb Joan Cosi. Les relacions entre les famílies Canalill i Cosi eren molt tenses i tenien un rerefons molt desagradable. Un parell d'anys abans, el germà de Catherina, Esteve, va violar la filla de Joan, Francesca, de només 10 anys. Esteve va ser castigat a remar a les galeres del rei d'Espanya durant deu anys per la seva detestable malifeta (casos tan greus no s´obliden). Per bé que la família Canalill no sempre estava unida en concòrdia, sembla que sí que tenia aversions conjuntes en contra de la família Cosi.

Uns dies abans del carnestoltes del 1604, Francesca caminava cap a casa des de la font de Tovira amb una panera de draps que acabava de rentar. Al camí de la Call va trobar Miquel Canalill –germà de Catherina–, qui, sense adreçar-li cap paraula prèvia, li va tirar la panera al terra, de manera que Francesca hagué de tornar a la font per rentar els draps una altra vegada.

Aleshores la nit de Carnestoltes del 1604 va ocórrer l'incident que a primera vista podria semblar banal però que en realitat era complex i tenia diverses repercussions. Francesca va anar de casa seva a la casa de la seva tia Joana Colada perquè li donés "dos o tres buscalles de llenya que no teníem per cremar". El seu pare era a la casa Colada junt amb altre veïns. Al carrer de davant de la casa, Francesca va trobar els germans Miquel i Catherina Canalill que anaven disfressats. Miquel la va fer caure a terra, a la neu, i li va donar cops de puny. Aleshores, Joan va sentir els crits i els

plors de la seva filla i va sortir al carrer. Va seguir els dos Canalills i quan els va aconseguir, va prendre el penart que Miquel portava i li va donar "algunes coltellades", amb les paraules del fiscal que va denunciar l'incident.

Després de l'agressió de Joan, Miquel va trobar Pere lo Gascó al carrer. Pere, un altre gendre de Joana Colada, estava a casa seva junt amb molta altra gent del veïnat "que preníem nostres passatemps". Quan va sentir els crits, va anar a la finestra per veure què passava. Va veure la Francesca, qui li va explicar què acabava d'ocórrer. Aleshores va baixar al carrer i poc després va trobar Miquel. Aquell li va dir "fareu-me testimoni com hi ha sang" però Pere, segons la seva pròpia versió, li va respondre "si savi és, ves-te'n a casa".

En aquest punt, un assumpte per a la justícia era naturalment les agressions contra Francesca i Miquel respectivament. Però la justícia també havia d'ocupar-se de les paraules que Pere lo Gascó va adreçar a Miquel. El que ens poden semblar unes paraules destinades a calmar la situació, podrien contenir unes dimensions més serioses. Un factor clau eren les paraules exactes i quina informació en tindrien els testimonis. La justícia va interrogar Gabriel Moles, que estava a cal Gascó aquella nit junt amb un mínim de cinc homes més (allà "ballàvem i menàvem nostres bolicies" amb les paraules de Joan Moles). La justícia expressava amb molta claredat la seva preocupació quan se li va preguntar si va sentir que Miquel Canalill digués a Gascó que volia "anar a donar raó a la justícia" i que aquell va respondre "valne més que callases, que ja et tenen prou de tema".

Els testimonis, però, no van deixar clar quines havien estat les paraules de Gascó. De totes maneres, bàsic en aquesta part del cas és que s'havia produït un incident probablement criminal i la justícia no volia ni podia acceptar que els ciutadans –aquí Pere lo Gascó– prenguessin les decisions sobre si la justícia s´hi hauria d´implicar o no. De fet, un article dins les ordinacions penals –el petit codi penal d'aquella època– obligava sota pena els ciutadans a informar la justícia sobre els (possibles) delictes i delinqüents. Lògicament, la justícia no podia tolerar que els ciutadans intentessin tapar o amagar els incidents (potencialment) delictius.

Però l'incident contenia encara una altra dimensió transcendent per a la justícia. A causa de la violació de Francesca i del subsegüent desterrament del violador Esteve, hi havia una certa tensió en la comunitat i tant els veïns de la vila d'Andorra com la justícia havien d´haver-ho sabut perfectament. Quina importància –i interès– la comunitat hi atorgava no ho podem saber, però no poca gent devia conèixer el tema i el perquè. Potser era per això que Pere lo Gascó va dir que "... ja et tenen prou de tema"?

Sabem que es van firmar treves entre Joan i Andreu, el pare d'Esteve, i sabem que van tornar a topar el mes de juliol del mateix any 1604 durant una festa a la plaça pública. Per bé que la causa era totalment aliena a la violació, el tema de les treves hi sorgia, i devia haver estat evident, tant per a ells com per a les persones presents, quina tensió hi regnava i quin era el rerefons. I una de les preocupacions importants per a la justícia era precisament el control de les rancúnies, dels odis i dels desitjos de venjança. Aquesta era la dimensió de la qual la justícia havia d'ocupar-se.

Quan hi havia tensions prolongades entre particulars, grups o famílies, la justícia hi havia d'intervenir. En casos d'agressions físiques puntuals, es faria un procés judicial ordinari i el tema s'havia acabat, en principi. Però en els casos de conflictes, rancúnies i tensions duradors ja no es tractava de trobar una solució d'un sol incident sinó d'una fórmula que pogués reconciliar les dues parts. Si no es controlava a temps, la situació podria intensificar-se i acabar amb agressions violentes greus. Aleshores la justícia hi intervenia i imposava el que es deia pau i treva.

Una pau i treva –normalment tenia una durada de sis mesos– era un acord entre les dues parts i entre les parts i la justícia. Així, l'eventual ruptura de l'acord no només representaria una transgressió punible en si mateixa sinó un acte de desobediència contra l'autoritat. Consegüentment el transgressor havia de pagar una quantitat tant a l'altra part com a la justícia. De fet era una forma d'arbitratge que avui dia torna a tenir una certa importància en la vida judicial.

Així doncs, la justícia tenia diverses raons per prendre´s l'incident de carnestoltes molt seriosament. Però el mes següent, s'hi va afegir un altre tema. Va començar amb el testimoni de la vídua Orient Canalill, àlies Balle, tia de Catherina i també veïna de la vila d'Andorra. Va explicar que a la nit entre carnestoltes i el primer dia de la quaresma, quan estava dormint al seu llit, "tocà a la porta una filla de na Catherina Canalilla" i la nena li va demanar que vingués amb ella. Quan van arribar al lloc, Catherina li va explicar què havia passat i la seva preocupació. Va explicar a la seva tia que caminant cap a casa amb el seu germà –ella li deia Michelo– van trobar Joan Cosi. Aquell "se arronsà a nosaltres" i a ella va dir "bagassa, que a tu volia" i altres paraules les quals, va explicar, "serien llargues de contar". Al·legava que Joan la va ferir al braç i a la cuixa. A Orient, mirant les ferides, li va semblar "com si una barsa ho hagués fet". A causa de l'incident, Catherina tenia por "que no malmeta lo que aporto". Aparentment, doncs, Catherina sabia que Orient tenia experiència a tractar i cuidar dones embarassades. Abans de tornar-se'n a casa, Orient li va donar "coral picat, l'ambre i palma amb un poc de brou".

Al segon dia de quaresma, el marit de Catherina, Guillem Boria, va preguntar a Orient si volia donar una mica més de brou a la seva dona. Hi va anar tot i que "estava prou de mala gana". Quan hi va arribar, Catherina li va dir plorant "ja n'he fet saltar lo que bé hi aportava". El seu marit ho havia guardat dins un drap i Orient va testificar que "jo... mirí a dit drap i viu dins d'ell una gleva de sang com los quatre dits i gairebé no es coneixia si era sang o no sinó que apareixia que en fos i tampoc jo... no poria pas dir si era criatura o no", i va continuar amb una frase que mostra la seva experiència i el fet que avortaments espontanis (i provocats?) no eren gens desconeguts en aquella època, "sinó per la experiència d'altres que n'he vist, m'ho semblava".

Matiana Solana també va veure les suposades ferides de Catherina la nit de Carnestoltes. Dos o tres dies després, Guillem Boria també va demanar a ella que vingués a casa seva perquè es preocupava per la salut de la seva dona. Un cop arribada, Catherina li va dir "bé en sé que jo ne hauré fet saltar lo que hi estava". Matiana va veure un drap tacat de sang a terra. En canvi no va veure cap criatura ni senyal, de tal de manera que no va donar gaire importància a la sang "lo qual és ordinària a son temps a les dones".

Tal com és evident –però ben difícil de trobar expressat dins la documentació escrita–, les dones disposaven de coneixements sobre els múltiples aspectes d'un embaràs. Segurament, algunes en tenien més que d'altres, per experiència pròpia o per haver-ho après d'alguna de les dones més grans de la família. Com en el cas del testimoniatge d'Orient, hem d'acceptar de només disposar d'unes poques informacions espargides entre els múltiples assumptes judicials.

També és extremament difícil saber alguna cosa sobre els sentiments dels pares i en particular d'una dona embarassada que ha perdut el fill. Sembla, però, que Catherina estava afectada. Al voltant de "mitja quaresma", Catherina va enviar la seva filla (del mateix nom) a cercar Catherina Balle, del mateix lloc del Pui. Quan aquella va arribar, Catherina Boria li va preguntar si volia cols. La senyora Balle va dir que no, "que ja en tenia per aquella nit". Tanmateix, va continuar preguntant tantes vegades que finalment va acceptar anar a l'hort a cercar-ne. Quan estaven allà "dita Boria se posà a esgarrapar amb les ungles en terra en un extrem de dit hort i me digué plorant 'Catherina, mira assi' i jo hi mirí i no hi viu res sinó terra i pedres i no sabia lo que es volia dir".

Havent llegit els testimonis sobre l'incident la nit de Carnestoltes, el representant de la família Canalill va demanar formalment que Joan Cosi fos detingut, processat i castigat. Tal com ens podem imaginar, la seva versió no concordava amb la versió de Francesca i del seu pare. Miquel i Catherina haurien caminat tranquil·lament "sense anujar a ningú" quan, sense cap preavís, Joan els hauria agredit amb punyalades i a ella, cops de peu quan estava a terra. A causa de l'agressió i del "gran espant", Catherina "se gastà i mal parí dins un dia o dos".

Les al·legacions de la part acusadora van tenir resposta. En un escrit firmat per "Juhan Cosi en causa pròpia", però redactat per una altra persona, i destinat al jutge, es negava que hagués agredit Catherina "ni tal ànsia ha tingut". S'admetia, però, que Joan s'havia absentat de les Valls. En alguns casos, absentar-se es considerava un indici de culpabilitat. En aquest cas, ho havia fet per "tenir respecte a la justícia" i també per no ser detingut en la presó "i per no patir injustament per les presons los treballs que amb elles se pateixen". S'afegeix una consideració més general sobre l'ús de la presó: "no que és de justícia que ningun home sie pres que primer no li hagin feta la enquesta i aquella ben verificada". Potser es pot dir d'aquella manera: l'empresonament solament seria acceptable si la investigació per part dels batlles (l'enquesta) i els subsegüents interrogatoris proporcionessin clars indicis de culpabilitat. Recordem que a l'Andorra moderna no es feia servir la presó com a càstig judicial en el nostre sentit sinó bàsicament només com a detenció (com en el cas de Catherina a dalt a causa de les seves cançons) i, algunes vegades, com a mitjà del manteniment de l'ordre públic.

Lògicament, Joan tenia ganes de tornar a casa "per haver de nodrir i alimentar a sa muller i família per haver de viure de sa pobre brassa". Per aquestes raons demanava al jutge ("home de tant bona justícia") que mirés "la sua innocència i pobresa i necessitat té en sa casa" i que avalués la culpa que pogués tenir "de les quals... no entén tenir-ne algunes". Si la part acusadora expressés més càrrecs en contra d'ell, es demanava al jutge que tingués en compte "sa necessitat", és a dir les seves responsabilitats familiars.

Ambdós escrits foren acceptats pel jutge i així formaven part de tot el dossier del cas (per bé que els actes físicament no s'hi troben adjuntats). Amb tota probabilitat es van firmar –o potser confirmar– treves entre les dues parts, ja que un altre judici pocs mesos més tard –amb Joan Cosi i Andreu Canalill com a protagonistes– hi fan referència. En tot cas, l'acusació contra Joan s'havia fet d'una manera formal i, per tant, havia de ser considerada durant les corts tres mesos després de l'inici del cas. En canvi, no hem trobat cap denúncia de l'agressió contra Francesca. En les corts, Joan, doncs, es va trobar "inculpat d'haver donades algunes punyalades" a Catherina i a Miquel. Fou alliberat sense càstig, és a dir que el veredicte fou "gratis". Es considerava que "de les quals coses no se'n ha hagut

plena prova" ja que no hi havia testimonis a les agressions contra Miquel i Catherina. A més, si s'havia firmat pau i treva entre les dues parts, no calia castigar una de les dues parts. Això, però, és una interpretació nostra.

La pròxima vegada que trobem Catherina és l'any 1608. La veritat, però, és que no sabem de què anava l'assumpte. Solament disposem de les formalitats inicials del procés després de les quals l'enregistrament s'acaba sobtadament. Veiem que estava detinguda –"capta et detenta"–, raó per la qual la naturalesa de l'assumpte devia haver tingut una certa importància. El que hi llegim és que "a mi me diuen Catherina Canalilla àlies Boria, sóc natural de la vila d'Andorra, sóc casada amb Guillem Boria en lo lloc del Pui d'Andorra, a mi m'ha presa lo batlle Joan Ricart d'Andorra". Aquesta resposta era estàndard en els processos penals i no hi ha indici de la causa de la seva detenció. És possible que subsegüentment s'hagués obtingut informació que assenyalava a la irrellevància de l'interrogatori i –per tant– a la innocència de Catherina. També és possible que s´enregistrés l'interrogatori dins un altre document.

Aquest interrogatori s'havia iniciat enmig d'un cas totalment distint contra Hieronima Ajerna. Ja que el cas contra Hieronima no contenia cap referència a Catherina, no sabem en què consistien les sospites –fonamentades o no– en contra seva. Si el procés va continuar en un altre document, esperem que l'acta es descobreixi algun dia. Mentrestant solament podem constatar que hi havia un interès judicial d'interrogar-la. Al mateix temps recordem que l'any 1608 hi va haver uns quants processos contra (suposades) bruixes i hem d'admetre la possibilitat que ella en fou sospitosa. Catherina, certament era una dona de caràcter. Això –evidentment– no la fa culpable de res en si mateix. Però podria atreure l'atenció dels cohabitants i de les autoritats i recordem les denúncies contra ella esmentades més amunt. També recordem que les primeres dues dècades del segle XVII era una època en el qual regia una certa alarma social a causa del fenomen de la bruixeria. Fos quina fos la causa de la seva detenció i l'eventual subsegüent veredicte i/o sentència en aquest assumpte, la seva vida probablement no es va alterar per aquesta causa ja que la trobem en altres assumptes judicials posteriors.

El primer d'aquests judicis el va iniciar ella mateixa l'any 1609 i estava dirigit contra el seu propi germà, Esteve. Recordem que l'any 1602 Esteve va violar la nena Francesca Cosina, crim pel qual fou condemnat a remar les galeres reials durant deu anys. Va tornar a Andorra abans de la fi d'aquest període i sembla que cercava els mitjans per poder establir-se i començar de nou. Insòlitament no sembla haver-ho fet en col·laboració amb la seva família sinó directament en contra de la seva germana. Tant el pare com l'avi dels tres germans (el tercer es deia Miquel) s'havien mort i, segons els testimonis, Catherina era l'hereva. En concret, també era l'hereva d'un terreny anomenat "lo peu de la costa d'ancorses" i els dos testimonis que consten en el fragment de l'acta consultada no havien constatat mai que ningú ho denunciés. Ara, doncs, Esteve al·legava precisament algun dret sobre aquest terreny.

A quin dret Esteve es referia, no ho sabem. Potser reclamava la seva part del que havia deixat el seu pare sense, però, consultar-ho a la seva germana i arribar a un acord amb ella. Potser considerava que ell com a fill tenia alguna preferència abans que Catherina. En tot cas, quan Catherina havia sembrat el terreny i ja hi havia "bona ferraja i ben amatat", aleshores Esteve ho va llaurar i va tornar a sembrar-hi. Ja que evidentment no van poder arribar a un acord entre ells –tampoc no sabem si ho van intentar–, aleshores Catherina va acudir a la justícia. Amb tota probabilitat va dirigir-se a un dels dos batlles perquè iniciés el procediment el primer pas del qual solia ser la presa de testimonis.

Catherina va fer la denúncia quan les corts de l'any 1609 s'estaven iniciant. Pocs dies després, la denúncia fou resumida i va prendre la forma d'una mostra. Aquest procediment era la norma des de feia més d'un segle en matèria penal perquè els veguers a través de les mostres poguessin fer-se una primera aproximació als casos que s'havien de tractar i després es poguessin consultar de manera fàcil. La mostra es dirigia contra el seu germà Esteve i –hi llegim primer– perquè "rixà amb son germà Miquel". Després d'aquest breu resum, aprenem més coses sobre les topades intrafamiliars. Llegim que Catherina havia fet una instància (en la pràctica una instància és idèntica a una denúncia) contra el mateix Esteve el resultat de la qual va ser un manament del veguer. No sabem en què consistia el manament, però quan el notari l'hi volia notificar, Esteve va injuriar la seva germana "dient-li bagassa i li volgué pegar amb un bastó". Sortosament algunes persones presents ho van poder evitar. A més –llegim en la mostra– Esteve havia llaurada una terra propietat de Catherina "essent ja sembrada i nat lo blat". La mostra no porta cap anotació de veredicte ni de sentència, tal com ho hem vist més amunt en un altre cas. Aquesta absència, però, no era deguda a l'arribada d'un acord amigable entre els germans. Al contrari, al mes de febrer de l'any següent Catherina va iniciar un altre procés contra el seu germà de caràcter plenament penal i amb un contingut encara més violent.

En la seva denúncia, Catherina va explicar que havia sortit de casa al matí, entre les vuit i les nou, amb una somera carregada de llenya en companyia d'una filla seva. La llenya la volia vendre per comprar pa per a la casa. A

la vila d'Andorra, entre la casa que Joan Cosi estava fent i l'era de la Tomissona, va trobar Esteve que menava una bèstia carregada de farina. Quan s'estaven passant, Esteve va donar una empenta a la somera de la seva germana i va dir: "digues vellaca, no t'apartaràs tu quan jo passo per un lloc?". Ella va contestar lacònicament "cert, bé m'apartaria per una bizarra piessa".

No devia haver estat la primera vegada que Esteve veia que el seus intents d'establir un domini masclista sobre la seva germana topaven amb una dona amb força seguretat que se sustentava en els seus drets. Esteve, en lloc de deixar-ho estar i ocupar-se dels seus assumptes, va actuar tal com ho feien els homes que intenten establir la seva identitat a través del domini sobre una altra persona: les agressions. Una veïna, Catherina Colada, va poder advertir Catherina a temps, de manera que les pedres que Esteve li va començar a tirar no la van tocar. La veïna i unes altres dones que eren testimonis del patètic espectacle d'Esteve la van cridar perquè s'amagués a l'entrada de la casa de la Colada. D'allà Catherina va dir algunes paraules injurioses contra el seu germà però, va explicar a la justícia, "no li diguí cosa que no fos veritat".

Aleshores tots dos van continuar el seu camí. Però quan Catherina estava entre Andorra i les "Caldes", a un pas que es diu les Ametlletes, fou colpejada sobtadament des del darrere amb el peu d'esgranadores "amb animo acordat de matar-me". Li va donar tres o quatre cops al darrere del cap els quals la feren caure a terra. Catherina li va dir "a germà, què me has morta" i ell, amb un escarni, va respondre: "què t'he morta, Déu té perdó". Aleshores va continuar donant bastonades a tot el cos de la seva germana. A l'hora de la denúncia, Catherina creia que li costaria la vida i demanava la mort del seu germà "pus aqueix era son danyat intent". Demanar la mort de l´agressor s'aproximava més a una frase feta que representava els sentiments de la víctima, que no pas una demanda formal. Catherina va continuar la denúncia dient "que mon dit germà sie pres i capturat si fer-se podrà i sie punit i castigat segons los mèrits del delicte abastaran".

El batlle va acceptar la demanda d'administrar justícia d'acord amb les seves competències, és a dir de detenir Esteve perquè pogués ser processat davant dels veguers. Recordem que el batlle no podia pronunciar sentències en matèria penal; sols els veguers tenien aquesta competència. El primer pas, però, consistia en la visura, la inspecció, de les nafres de Catherina per tal de fonamentar la seva denúncia. El batlle, el notari i els tres testimonis li van veure signes de tres o quatre bastonades a la part posterior del cap. Pel que feia a les altres bastonades, "per no haver-hi sang i ésser ja estopades [stropades], no les hi visuraren per les hores".

No sabem si es van elaborar més actes judicials arran de l'agressió comesa per Esteve. Tampoc no sabem quantes esposes, germanes, sogres, àvies o filles van patir agressions semblants. Recordem, però, que abans hem mencionat els maltractaments que Matheua Foresta va patir per les mans del seu marit. La poca informació del tema –o bé perquè hi havia poques agressions o bé perquè no arribaven a la coneixença de la justícia–fa encara més interessant saber la reacció judicial d'aquest cas. La denúncia formal i formalitzada formava part del conjunt de les actes que es feien servir durant les corts del mes de novembre del 1610. Com en la majoria dels casos penals, es va elaborar un resum del cas –una mostra– i hi llegim: "mostra contra Esteve Canalill... perquè invadí de bastonades a Catherina Boria i Canalilla i la deix per morta a les ametlletes i ja altra vegada ans la havia injuriada de paraules". El lector haurà de decidir si la pena imposada era adequada o no: fou una multa d'un ducat, pràcticament la multa més baixa possible en aquella època.

Conclusió

El meu projecte sobre la història social de l'Andorra moderna conté capítols que descriuen els diversos àmbits i èpoques de la vida i de la convivència. En els apartats precedents he intentat presentar unes persones i les moltes coses que podem aprendre sobre elles i a través d'elles. Algunes vegades entenem millor un tema mitjançant una persona. Altres vegades entenem millor una persona amb els coneixements sobre el tema en qüestió.

Moltes de les informacions no les trobem ajuntades sistemàticament en un sol grup de fonts sinó espargides entre diverses fonts de naturalesa diversa. Però amb paciència i una certa tenacitat és possible obtenir bona coneixença dels temes del nostre interès. Paral·lelament, podem tenir la sort de trobar informacions que es refereixen a la mateixa persona i/o família.

Els temes esmentats en el text es refereixen a assumptes que tenen la seva importància i que contenen diverses dimensions. Els maltractaments i la violència domèstica ens apropen al tema del masclisme i fins a quin punt aquest reflectia trets culturals, de la mateixa manera que ens preguntem pel tema de la posició de la dona en la societat. Les dones implicades en les esferes dels negocis i de l'economia –ambdós en sentit ampli– ens introdueixen al tema de les dones emprenedores –*women agency*– que administraven activament els seus recursos i així configuraven la seva pròpia vida.

Els correus a Andorra, una història inacabada: 147-154 (2009)
Papers de Recerca Històrica volum 6 (Societat Andorrana de Ciències)
DOI: 10.2436/20.0110.03.20 ISBN: 978-99920-61-04-6

El rei rus d'Andorra: fantasies i fets

Dr. Alexander Kaffka (Moscou, Rússia).[1]

Papers de recerca històrica 6

Alexander Kaffka
Doctor en ciències polítiques i membre de la Unió de Periodistes de la Federació Russa
alexander.kaffka@gmail.com

Resums

Català

El rei rus d'Andorra: fantasies i fets.

La història de Borís Skossyreff, que va ser proclamat monarca d'Andorra l'any 1934, ens pot semblar una aventura romàntica. Tanmateix, poc s'ha fet fins ara per distingir entre la ficció i la realitat. L'objectiu d'aquest article és dibuixar una línia clara entre els fets provats i les suposicions. Tot i que no es tracta d'una aproximació a l'estudi biogràfic complet de Borís Skossyreff, l'autor manté l'esperança que aquest article (basat en la recerca arxivística efectuada en països diferents) ajudarà a establir la informació confirmada i a definir els contorns de les àrees pendents d'investigació, que requeriran més recerca en el futur.

Castellano

El rey ruso de Andorra: fantasías y hechos.

La historia de Boris Skossyreff, que fue proclamado monarca de Andorra en el año 1934, nos puede parecer una aventura romántica. Sin embargo, poco se ha hecho hasta ahora para distinguir entre la ficción y la realidad. El objetivo de este artículo es dibujar una línea clara entre los hechos probados y las suposiciones. Aunque no se trata de una aproximación al estudio biográfico completo de Boris Skossyreff, el autor mantiene la esperanza de que este artículo (basado en la investigación archivística efectuada en diferentes países) ayudará a establecer la información confirmada y a definir los contornos de las áreas pendientes de investigación, que requerirán más investigación en el futuro.

Français

Le roi russe d'Andorre: de simples fantaisies et des faits réels.

L'histoire de Boris Skossyreff, qui fut proclamé roi d'Andorre en 1934 peut nous paraître une aventure romantique. Cependant peu a été fait jusqu'à présent pour distinguer entre la fiction et la réalité. L'objectif de cet article est de dessiner une ligne précise entre les faits prouvés et les suppositions. Bien qu'il ne s'agisse pas d'une approche à l'étude biographique complète de Boris Skossyreff, l'auteur nourrit l'espoir que cette approche (basée sur des recherches archivistiques effectuées dans d'autres pays) aidera à établir l'information confirmée ainsi qu'elle nous permettra de mieux cerner les contours des domaines de recherches qui doivent être développés dans l'avenir.

English

The Russian king of Andorra: fantasies and facts.

The story of Boris Skossyreff, who was proclaimed as monarch of Andorra in 1934, sounds like a romantic adventure. However, little has been done so far to distinguish between the fiction and the reality. The purpose of this article is to draw a clear line between the proved facts and assumptions. While this is not an effort of a comprehensive biographical study of life of Boris Skossyreff, the author hopes that the article (based on archival research done in several countries) will help to establish the confirmed information, and to outline the lacunae, which will require more research in the future.

Nota: La traducció al català de l'article original en anglès és a càrrec d'Alexandra Grebennikova

La història de Borís Skossyreff, que va ser proclamat monarca d'Andorra l'any 1934, ens pot semblar una aventura romàntica. Tanmateix, poc s'ha fet fins ara per distingir entre la ficció i la realitat. L'objectiu d'aquest article és dibuixar una línia clara entre els fets provats i les suposicions. Tot i que no es tracta d'una aproximació a l'estudi biogràfic complet de Borís Skossyreff, l'autor manté l'esperança que aquest article (basat en la recerca arxivística efectuada en països diferents (Andorra, França, Alemanya, Gran Bretanya, Països Baixos, Espanya, Rússia, EUA) ajudarà a establir la informació confirmada, i definir els contorns de les àrees pendents d'investigació, que requeriran més recerca en el futur.

Borís Skossyreff abans de l'aventura andorrana

El passat de Borís Skossyreff està envoltat de llegendes, moltes de les quals inventades per ell mateix. Formaven part de la seva "campanya de relacions públiques", la qual tingué, de fet, un èxit considerable. Sovint parlava dels forts lligams amb la reialesa russa i europea, que representaven una de les raons de les seves pretensions reialistes. Per exemple, mencionava la relació d'amistat que havia mantingut en la seva joventut amb el príncep de Gal·les. A les seves entrevistes de premsa, Borís afirmava haver passat els seus anys de formació en dos de les més selectes institucions educatives d'Europa: Lycee Louis Le Grand de París (l'escola internat més antiga i més prestigiosa de França, de la qual foren alumnes diversos presidents francesos), i la Magdalen College de la Universitat d'Oxford. Sens dubte, el fet d'haver estudiat en aquestes institucions podria haver-nos ofert l'explicació de les connexions amb l'alta societat que tenia Skossyreff.

Tanmateix, amb l'ajuda dels arxivistes de la Universitat d'Oxford hem establert que Skossyreff mai no hi havia estudiat. El Lycee Louis Le Grand de París tampoc no confirmà el fet que n'hagués estat alumne. Resta indeterminat a quines escoles realment havia estudiat, tot i que el coneixement excel·lent d'idiomes europeus que tenia Skossyreff i les seves maneres cavalleresques van ser corroborats pels seus contemporanis. El cognom Skossyreff no es troba a la llista de les famílies aristocràtiques més importants de Rússia, però és probable que hagi pertangut a una família de la petita noblesa, ja que serví com a oficial durant la Primera Guerra Mundial.

Un altre fet que jo volia confirmar sobre Borís Skossyreff és el seu al·legat/suposat/ servei a la cort reial dels Països Baixos. Quan als anys 1930 Skossyreff estava a Catalunya i Andorra, s'anomenava "Comte d'Orange", dient que aquest títol li fou concedit per la reina Wilhelmina de Països Baixos pel seu servei a la seva cort. Primer de tot, aquest títol semblava fals, ja que l'ús del nom "Orange" (Oranje en holandès) en un títol és un privilegi exclusiu de la família reial, per la qual raó no pogué ser concedit a cap altra persona. La recerca a l'arxiu de la Casa Reial aquesta informació fou confirmada: segons els rècords oficials, Skossyreff mai no serví a la cort reial. Així fou revelada una altra dada imprecisa sobre Borís Skossyreff.

A més a més, la recerca als Països Baixos revelà una informació totalment contrària. No tan sols no havia servit la reina holandesa, sinó que l'any 1924 Skossyreff aparegué a la llista de "revolucionaris estrangers importants" (vooraanstaande buitenlandsche revolutionairen), redactada pels Serveis Centrals d'Intel·ligència dels Països Baixos (Centrale Inlichtingendienst). En aquest document, Skossyreff fou titllat d'"estafador internacional".

És veritat, però, que Skossyreff de fet posseïa la nacionalitat holandesa. Entre els documents més interessants trobats a Holanda compta l'original del seu passaport núm. 85154, expedit l'any 1923 pel consolat dels Països Baixos a Dijon, França. El passaport ajuda a confirmar la data i lloc de naixement d'Skossyreff: 12 de gener de 1896 a Wilna (actualment Vilnius, Lituània, però anteriorment part de l'imperi rus). Hi consta també el seu suposat títol de baró: "Monsieur le Baron Borís d'Skossyreff". El lloc de naixement d'Skossyreff als afores de l'Imperi Rus pot fer suposar que la seva família procedia de la noblesa provincial. Tanmateix, el títol de baró era molt poc freqüent a Rússia, i probablement era fals.

Al passaport hi ha la firma i la fotografia de Borís Skossyreff – la més antiga que coneixem–. A la fotografia veiem un home jove de bona presència, que porta una corbata de llaç de moda, un kepi de quadres i el seu típic monocle

–un detall sempre present a les seves fotografies de més endavant–. El passaport també fa menció a la professió d'Skossyreff: "periodista".
El passaport holandès d'Skossyreff també representa una font de registres dels seus viatges, ja que hi consten diversos segells d'entrada incloent-hi els de les autoritats espanyoles i andorranes.
Entre d'altres documents trobats a Holanda, hi consta la targeta de visita d'Skossyreff. Diu "Kapt. B. v. Skossyreff, den Haag". La targeta ens confirma el seu rang militar rus de capità, però amb prou feines pot ser considerada una prova documental. Als arxius russos no vaig poder trobar cap evidència sobre Skossyreff. Això pot ser a causa que una part de la documentació tsarista russa (abans del 1917) no va sobreviure els anys de la revolució.
En aquest aspecte, la part britànica de la investigació arxivista va resultar força profitosa. Amb l'ajuda dels arxivistes del Foreign and Commonwealth Office (l'Oficina dels Afers Estrangers i de la Mancomunitat) del Regne Unit vaig poder establir que Skossyreff va servir a la unitat de l'exèrcit britànic adjunta a l'exèrcit rus durant la Primera Guerra Mundial. El document britànic, datat el 1924, parla del certificat que descriu els serveis d'Skossyreff, expedit pel comandant Oliver Locker-Lampson, i adreçat a Joseph Noulens.[2]
Oliver Locker-Lampson (1880-1954) va ser membre del parlament britànic (conservador) durant uns anys, i és una figura històrica digna de tota confiança. Tenia lligams estrets amb Rússia: coneixia el tsar rus Nicolau II, i fins i tot va formar part del famós complot contra Gregori Rasputin l'any 1916.[3] Durant la Primera Guerra Mundial el comandant Locker-Lampson va ser el cap de l'Esquadró Blindat RNAS[4]–unitat militar britànica, la qual va ser enviada per ajudar Rússia en la seva lluita contra Alemanya–. Aquesta era la unitat militar de què formava part Borís Skossyreff, probablement com a traductor militar.
Així doncs, el servei d'Skossyreff a la unitat militar de RNAS britànica a Rússia l'any 1918 es pot considerar confirmat. El fet de formar part d'una unitat de l'exèrcit britànic, pot ser la raó per la qual Skossyreff no es troba mencionat a les fonts russes.
Després d'emigrar, la vida d'Skossyreff als anys 1920 a Europa no va ser precisament pròspera. Existeixen nombrosos informes de la policia sobre estafes amb xecs, i fins i tot un article de diari sobre una estafa relacionada amb un rellotge d'or, en els quals es fa referència a Borís Skossyreff.[5] Aquesta podria ser, en part, la raó per la qual Skossyreff apareixia a la llista de la policia secreta holandesa com un estafador, però no explica perquè es considerava un dels "revolucionaris". És probable que als anys 1920 Skossyreff es trobés en una situació financera desesperada, com molts altres emigrants, i estava buscant algun tipus de feina. Això explica per què l'any 1924 va demanar ajuda a Locker-Lampson.
Locker-Lampson respongué expedint un certificat sobre els serveis prestats per Skossyreff a les forces aliades durant la guerra, el qual pot haver obert algunes portes i noves perspectives per a ell. A causa del passat militar d'Skossyreff i el seu bon coneixement d'idiomes, és lògic suposar que aquestes perspectives de treball per a ell possiblement inclourien algunes missions especials en el camp dels serveis secrets. Aquestes missions secretes de vegades són mencionades en connexió amb Skossyreff , i la varietat del seu suposat contingut arriba a dimensions fantàstiques (des de ser un agent secret britànic, passant per nazi alemany o espia de Stalin), però no està confirmada documentalment de cap manera.
En la meva opinió, encara que les agències especials –amb tota probabilitat, britàniques– puguin haver utilitzat els serveis d'Skossyreff en algunes ocasions, no és creïble que fos un agent secret a temps total. Si no és així és difícil explicar els problemes financers d'Skossyreff i, en particular, les estafes amb xecs, les quals el van lliurar a mans de les autoritats policíaques d'Europa. Per altra banda, els informes demostren que cada vegada que Skossyreff tenia problemes va poder sortir-se'n amb una relativa facilitat. Això es podria deure a alguna mena de suport tàcit per part d'uns individus o organitzacions amb influència, com per exemple els serveis secrets, però només són suposicions.
Sembla que Skossyreff i Locker-Lampson van estar en contacte durant la dècada dels 1920. És probable que també el vagin mantenir durant els anys 1930. Tenint en compte que Oliver Locker-Lampson era proper als cercles britànics de poder, la família reial i l'elit, sembla que les al·lusions a uns amics britànics d'alt nivell que féu Skossyreff més endavant foren basades, si més no parcialment, en la realitat.
En algunes fonts es fa referència al viatge d'Skossyreff a l'Amèrica del Sud, on suposadament va perfeccionar el seu coneixement del castellà. Als documents d'arxiu de 1932, hi apareix mencionada una companyia comercial creada per Skossyreff. L'empresa portava el nom de "Borís d'Skossyreff; import – export, representació". A la capçalera apareixia l'adreça comercial a Santa Marta, Colòmbia. En la meva opinió, amb aquest document no n`hi ha prou per concloure que Skossyreff viatgés a l'Amèrica del Sud. Al seu passaport tampoc no hi consta cap segell d'Amèrica del Sud.

Vida privada

És força important trobar l'evidència documental dels fets relacionats amb la vida privada d'Skossyreff, ja que les seves companyes sentimentals jugaren un paper significatiu en la seva biografia. Generalment es creu que el dia 21 de març de 1931, a França, Skossyreff es va casar amb la ciutadana

francesa Marie-Louise Parat (o Parat de Gassier), tot i que els serveis municipals de Aix-en-Provence o de Saint-Cannat no em van poder confirmar la celebració d'aquest matrimoni.

El casament no va impedir que Skossyreff tingués afers extramatrimonials. Als arxius britànics de l'any 1932 he trobat mencionada la companya sentimental anglesa d'Skossyreff, la Sra. Phyllis Heard (nascuda Ewart-Smith), però aparentment aquest afer, que tingué lloc a Cannes, no va durar gaire. Phyllis (o Polly) no era la dona amb qui Skossyreff estava quan va venir a Andorra.

Als voltants del mateix any Skossyreff conegué una altra dona –una americana divorciada, Florence Marmon–. Alguns testimonis l'anomenaven "la milionària americana", a causa de les seves suposades riqueses, i feien menció del seu capital privat com a la font més probable del finançament del projecte d'Skossyreff a Andorra. Això podria ser veritable fins a un cert punt. Segons la informació que vaig trobar als diaris americans de l'època sobre la Sra. Marmon, ella podia haver posseït uns mitjans econòmics substancials. Florence Marmon realment fou exesposa de Howard C. Marmon (1876-1943), propietari de Marmon Motor Car Company de Indianapolis, fabricant d'una famosa marca de cotxes americans. Tot i que feia molts anys que s'havien divorciat (probablement als voltants del 1914), Howard Marmon estava pagant una pensió generosa a la seva exesposa.

Conclusions

Heus aquí el resum dels resultats de la meva recerca de documentació sobre el passat d'Skossyreff.

Confirmats:

—La data i lloc de naixement d'Skossyreff, la seva nacionalitat;

—Servei a l'exèrcit britànic durant la Primera Guerra Mundial, connexions amb l'elit britànica;

—Constància documental de frau;

—Relació amb Florence Marmon, exesposa d'un fabricant de cotxes americà.

Descartats:

—Estudis a la universitat d'Oxford;

—Títol aristocràtic de comte d'Orange;

—Servei a la cort holandesa.

El projecte andorrà

Permeteu-me que citi tot seguit la breu línia temporal de l'aventura més brillant d'Skossyreff –la seva proclamació com a monarca d'Andorra–. La majoria de les dates del calendari i totes les cites procedeixen del comunicat confidencial britànic preservat a l'arxiu de l'Oficina dels Afers Estrangers i de la Mancomunitat del Regne Unit. Aquest comunicat, datat el 28 de juliol de l'any 1934, estava adreçat al ministre d'afers estrangers John Simon.[6]

17 de maig de 1934:

> Skossyreff "va presentar a les autoritats andorranes una declaració raonada dels seus drets al tron".

22 de maig:

> Una ordre d'expulsió d'Skossyreff va ser signada pels "veguers episcopal i francès". Al comunicat consta que Skossyreff va marxar a Torredembarra, tot i que és més probable que la seva destinació fos la Seu d'Urgell.

6-7 de juliol:

> Skossyreff va proposar repetidament al Consell General de les Valls el seu programa de reformes i modernització de l'economia andorrana, basat en el règim d'exempció d'impostos i promoció del turisme i dels esports. Una part del seu programa va ser la seva proclamació com a monarca, basada en l'aprovació de Jean d'Orléans, Duc de Guisa (el qual fou l'únic veritable hereu dels comtes de Foix, segons el punt de vista d'Skossyreff) (no confirmat).

8-10 de juliol:

> Es creu que el Consell General de les Valls va ratificar dues vegades la decisió d'aprovar el programa d'Skossyreff i de proclamar-lo monarca (el príncep) sota el nom del Borís I d'Andorra: el 8 i el 10 de juliol, ambdues vegades quasi unànimement, amb un vot en contra sobre els 24. El 9 de juliol la monarquia fou proclamada, la Constitució reial (pel text complet, vegeu Annex) fou adoptada, i el Govern Provisional fou aprovat (no confirmat). La nova bandera andorrana fou adoptada.

12 de juliol:

> Skossyreff va emetre una proclamació declarant la guerra al Bisbe d'Urgell. Aparentment aquesta va ser la reacció a la posició antiSkossyreff que mantenia el Bisbe, segons es presentava a la premsa.

20 de juliol:

> Skossyreff va ser arrestat a la Seu d'Urgell pels guàrdies civils catalans i conduït a Barcelona. La raó del seu arrest "va ser manifestada com la conseqüència de l'incompliment de l'ordre d'expulsió emesa contra ell el 8 de desembre de l'any 1933". Altres fonts mencionen que fou arrestat a Andorra i conduït a Barcelona d'acord amb La Ley de Vagos y Maleantes.[7] Si realment va ser capturat pels guàrdies civils catalans a Andorra (o sigui, al territori estranger), hauria estat arrestat il·legalment!

23 de juliol:

> Skossyreff va ser conduït a Madrid i "va ser entrevistat a la caserna central de Madrid per uns periodistes, als quals va traçar la història de la dinastia andorrana, amb referències documentals, des dels seus inicis fins al seu últim representant, el Duc de Guisa. Quan li van preguntar si ell mateix era descendent del Duc, Skossyreff, tanmateix, amb una certa vacil·lació va admetre que no, i que malgrat la seva dissertació històrica, els seus drets al tron no estaven basats en un dret històric, sinó més aviat en els principis de cavalleria i en la necessitat de protegir els habitants espanyols d'Andorra de l'explotació que patien per part de França". Skossyreff va romandre a la presó Modelo a Madrid, i poc després va ser expulsat a Portugal.

La relació dels esdeveniments presentada en l'esmentat comunicat dels serveis secrets britànics no era del tot correcta. Tanmateix, és un dels pocs documents oficials que he pogut trobar. La documentació sobre els esdeveniments del mes de juliol de l'any 1934 és escassa. Naturalment, existeixen una quantitat considerable d'articles de la premsa europea i americana de l'època sobre el tema. Els articles de vegades posen a la nostra disposició il·lustracions fotogràfiques interessants, però pel que fa als fets, ofereixen molt poca informació, i en molts casos, són incomplets i contradictoris.

Com que la majoria de les fonts parlen de dues sessions del Consell General de les Valls –els dies 8 i 10 de juliol– en què es va ratificar la proclamació de Borís I com a monarca amb una majoria aclaparadora (23:1), jo esperava trobar alguna prova documental al llibre oficial d'actes del Consell General al Arxiu Nacional d'Andorra. Amb l'ajuda dels col·laboradors andorrans, vam examinar el llibre d'actes original, però no vam trobar cap menció d'aquella votació. Tampoc no vam trobar cap altra menció d'Skossyreff als documents oficials. A l'Arxiu andorrà no vam poder trobar ni la Constitució[8] d'Skossyreff ni els "butlletins reials" que suposadament publicava. Només disposem de fragments dels periòdics catalans, francesos i espanyols.

També esperava trobar alguna mena de documentació a Espanya. L'arrest d'Skossyreff i el judici posterior van ser àmpliament seguits per la premsa, així que jo suposava que els documents originals dels procediments legals estaven guardats als arxius estatals de l'Estat espanyol. Imagineu-vos la meva decepció quan, després de demanar permís d'accés a aquests documents, vaig rebre la resposta del Archivo General del Ministerio del Interior i de Dirección General de la Policia y de la Guardia Civil, en la qual constava que la cerca d'aquests documents als arxius corresponents no havia donat cap resultat.

Possiblement els documents històrics o objectes relacionats amb aquells esdeveniments de l'any 1934 encara es preserven en algunes biblioteques, col·leccions privades o cases a Andorra. Crec que seria important assegurar que aquests documents únics es posessin a l'abast del públic general i dels historiadors, i que fossin recollits en algun moment en forma d'exposició històrica.

Conclusions

Confirmats:

— Esdeveniments de maig – juliol de 1934, incloent-hi les declaracions d'Skossyreff fetes a Andorra;
— La declaració de guerra al bisbe d'Urgell feta per Skossyreff;
— Arrest d'Skossyreff i els seu trasllat a Barcelona/Madrid.

Pendents de confirmació:

— Decisions exactes preses pel Consell General de les Valls;
— Originals de la Constitució i "butlletins reials";
— Els procediments relatius al judici d'Skossyreff.

La vida d'Skossyreff després d'Andorra

Segons els diaris, el 31 d'octubre de 1934 a Madrid Skossyreff va ser sentenciat a un any de presó. "Tot i portant la granota blava com tots els presoners espanyols, i amb el seu etern monocle a l'ull dret, Borís d'Skossyreff, … pretendent al tron d'Andorra, preservava una gran part de la seva dignitat reial i distinció…" (*The New York Times*[9]). Tot i així, pel fet d'haver passat ja alguns mesos a la presó, va ser expulsat d'Espanya. Tal com esmentàvem anteriorment, els papers oficials que detallaven el procés judicial d'Skossyreff no van poder ser localitzats als arxius espanyols, i probablement foren perduts durant la Guerra Civil. Després del judici Skossyreff va ser enviat a Portugal, on va passar uns mesos. Florence Marmon, que actuava com a companya i secretària d'Skossyreff en el decurs de l'aventura andorrana, va tornar als Estats Units el novembre de 1934, al bord del vaixell Exochorda. Sembla que mai més es van tornar a trobar.

Disposem d'alguns documents relatius a l'estada d'Skossyreff a Portugal, per exemple la seva carta datada el 25 de febrer de 1935, escrita en paper amb la capçalera d'un hotel de Lisboa. Aquesta carta escrita a mà en francès, amb una fotografia inclosa, estava adreçada al ministre de l'exterior dels Països Baixos i tractava de l'expedició d'un nou passaport. Segons els resultats de recerca feta pels investigadors de Portugal, Skossyreff es va quedar a la ciutat d'Olhão fins l'any 1935. Els meus col·legues portuguesos van localitzar el Passaporte de Viajante, datat el 29 d'octubre de 1935, amb el qual Skossyreff va sortir de Portugal al final de l'any 1935, per tornar amb la seva

esposa oficial a Saint-Cannat, França. Al mes de maig de 1936 van tornar a Portugal i possiblement un altre cop a Espanya, però a causa del començament de la Guerra Civil van tornar a França.

Segons la informació oficial que vaig rebre de França, el 9 de febrer Skossyreff va ser arrestat, i fou expedida l'ordre de la seva expulsió. Com que no tenia el passaport en regla, va ser enviat al camp d'internament per a estrangers Rieucros, a prop de Mende (Lozère). El 25 d'abril va rebre l'ordre d'abandonar el territori francès en el termini de 3 dies. El 7 d'octubre de 1939 fou enviat al camp de concentració Vernet (a Le Vernet, Ariège), als Pirineus francesos. El camp de concentració estava destinat als "estrangers indesitjables". En el seu llibre de memòries sobre França en temps de guerra, publicat l'any 1960 a Moscou, un metge rus, professor A. N. Rubakin, que també va ser presoner a Vernet, recorda la trobada amb Borís Skossyreff al camp de concentració.[10]

La informació oficialment confirmada sobre Skossyreff només arriba fins al moment de la seva estada a Vernet. No obstant això, als anys 1950 i 1960 hi van haver publicacions a la premsa portuguesa i alemanya sobre Skossyreff, les quals ens donen algunes informacions referents a la seva vida després de la guerra.

L'any 1958 l'amic portuguès d'Skossyreff, Dr. Francisco Fernandes Lopes, d'Olhão, va publicar algunes cartes,[11] que segons ell, havia rebut d'Skossyreff i la seva dona Marie-Louise. Les cartes estaven escrites a Boppard –una ciutat alemanya a Rhineland, a prop de Koblenz–. Segons Skossyreff i la seva dona, a l'octubre de 1942 Skossyreff va ser alliberat del camp de concentració de Vernet pels alemanys, enviat a la Unió Soviètica després de la guerra, empresonat a Sibèria, posat en llibertat al cap d'uns anys, i finalment retornat a Alemanya de l'Oest –on es va instal·lar amb la seva dona i va viure la vida tranquil·la d'un "100% petit rentier"–. Les interpretacions que fa Skossyreff de la seva pròpia biografia sovint ens enganyen: aquesta mateixa versió d'esdeveniments no està confirmada per les fonts oficials, i planteja molts dubtes. Per exemple, si Skossyreff realment va ser arrestat pels serveis de seguretat de Stalin i enviat a un dels camps de concentració soviètics a Sibèria, sembla improbable que hagués pogut tornar a Alemanya de l'Oest després de complir la seva sentència.

No obstant això, tot i que no tenim informació confirmada sobre la vida d'Skossyreff després de la guerra, sembla que fins a la seva mort a l'any 1989 va viure a Boppard, on va ser trobada la tomba (amb tota evidència) d'Skossyreff. També he trobat persones que viuen a l'Europa de l'Oest que em van dir que eren parents de Borís Skossyreff, i vaig comprovar en part aquesta versió dels fets, sota condició de mantenir secreta la seva identitat.

Conclusions

Confirmats:

—Judici a Madrid; expulsió a Portugal;

—Retorn amb l'esposa oficial a França;

—Detenció en dos camps de concentració francesos.

Pendents de confirmació:

—Servei a Bundeswehr;

—Detenció a la Unió Soviètica.

Observacions sobre el retrat d'Skossyreff

Després d'haver passat un temps considerable fent recerca i buscant proves de fets objectius sobre Borís Skossyreff, voldria dir unes paraules sobre el seu retrat psicològic. Com acostuma passar en el camp de recerca històrica, els fets de la vida d'una persona han de ser vistos en un context cultural i psicològic més ample, amb un fons d'esdeveniments històrics d'escala més gran.

Els periodistes sovint arriben a extrems a l'hora de retratar Borís Skossyreff. De vegades és representat com a misteriós i carismàtic agent à-la James Bond, i la seva missió andorrana com a part d'algun complot secret internacional. En altres casos, Skossyreff se subestima i se li assigna un paper de personatge d'opereta en l'aventura andorrana. Les dues aproximacions es poden entendre per l'absència d'informació objectiva. La veritat, com sempre, es troba en un lloc entremig.

Sens dubte, és fàcil descriure a Skossyreff com a aventurer i mentider. Tanmateix, hem de situar les seves activitats en el context de la ferotge situació històrica de la Primera Guerra Mundial, la Revolució Russa de 1917, i l'emigració. Skossyreff ho perdé tot a la Revolució, i emigrà. Ni tan sols tenia un passaport. Un jove d'uns vint anys es va trobar lluny de la seva família i de la pàtria, isolat del seu estil de vida anterior, i sense mitjans econòmics. El seu servei militar probablement representava l'única experiència laboral que tenia, així que les seves opcions per trobar feina a l'Europa de l'Oest eren molt limitades. L'únic avantatge que posseïa Skossyreff era el seu bon coneixement d'idiomes. En combinació amb la formació militar, aquesta raó suggeria que els serveis secrets eren pràcticament l'única opció. Al mateix temps, hi havia centenars de milers d'altres russos fugits de la revolució, molts dels quals tenien l'experiència similar a la d'Skossyreff, i també buscaven feina en el mateix àmbit.

Tanmateix, Skossyreff era un jove oficial procedent d'una família noble, amb bones maneres i bona presència. Volia seguir formant part de l'alta societat, a la qual pertanyia a Rússia, però a Europa això fou, per a ell, problemàtic.

En tot cas, però, Skossyreff era definitivament atractiu per a les dones i fins i tot carismàtic. Sabem que va tenir històries d'amor amb dones riques de classe alta. També és possible que en aquestes relacions, Skossyreff sentia que no estava en igualtat de condicions, i patia un complex d'inferioritat profundament arrelat. Des del punt de vista psicològic, això ofereix l'explicació de les mentides d'Skossyreff sobre si mateix. És obvi que barrejava les fantasies amb els fets reals, i probablement en un moment donat fins i tot va començar a creure les seves pròpies paraules sobre les connexions amb la reialesa europea.

La pretensió d'Skossyreff de viure la vida d'una persona pertanyent a l'alta societat, en absència d'uns mitjans financers reals, només podia resultar en una dependència econòmica de les seves companyes sentimentals, o portar a la criminalitat ocasional com per exemple frau amb xecs. Sabem que Skossyreff va intentar trobar una feina digna a través del seu amic britànic i membre del parlament Oliver Locker-Lampson. Si va treballar per als serveis secrets, les seves missions amb tota probabilitat eren poc freqüents, i la seva posició financera mai no va ser estable. Aquesta inestabilitat probablement explica el perquè del seu matrimoni: sabem que la seva esposa gaudia d'una còmoda situació financera i tenia uns quants anys més que Skossyreff.

Molts altres homes haurien viscut una vida tranquil·la i poc pretensiosa en una situació semblant. Tanmateix, Skossyreff definitivament era una persona que no podia reconciliar-se amb el seu destí. Busca la possibilitat de restablir la seva posició en el món. La seva insatisfacció amb la posició dependent en la qual es trobava probablement va desembocar en la cerca activa de les noves possibilitats, i finalment va bastir el camí per a la seva estratègia andorrana.

Skossyreff resideix a la Riviera francesa, i coneix bé Mònaco. Quan arriba a conèixer Andorra, desenvolupa un pla de la seva transformació a un paradís fiscal benestant semblant a Mònaco. Estudia la història d'Andorra i s'assabenta de la situació de controvèrsia relativa als drets de coprincep francès a Andorra i els reialistes a França (Jean III, duc de Guisa), i aprofita l'oportunitat que ha trobat. Pot semblar una aventura poc comuna des del punt de vista d'avui en dia, però hem de recordar el context històric: els canvis polítics estaven ocorrent pertot Europa des de Rússia fins a Catalunya, i res no semblava impossible –fins i tot el pla polític més arriscat podia tenir èxit.

Un altre aspecte psicològic dels qual hem de prendre nota és l'origen d'Skossyreff com a exoficial de la Rússia tsarista. Probablement el va marcar profundament l'execució brutal de la família reial russa (per cert, seguida pel fet que l'any 1931 el rei Alfons XIII ha d'abandonar Espanya). Milers d'oficials russos estaven preparats per lluitar per la restauració dels Romanov a Rússia, però als anys 1930 ja s'havia perdut tota l'esperança. Mentre la restauració de la monarquia a Rússia era impossible, una nova dinastia "russa" al mig d'Europa podia ser vista com una alternativa atractiva per a molts russos. Aquells russos podrien contribuir al seu desenvolupament tant amb diners com amb coneixement.

Finalment, Skossyreff va fer realitat el seu pla. Encara que el regnat d'Skossyreff va durar molt poc, sembla que havia estat legítim –ja que va ser destronat per la intervenció d'una força externa (espanyola)–. La declaració de guerra d'Skossyreff al bisbe d'Urgell en resposta a les paraules "insultants" del Bisbe necessita una recerca més detallada basada en els documents. Indiscutiblement era un gest poc pragmàtic i fins i tot romàntic d'Skossyreff i no pas un gest d'estafador deshonest.

L'episodi d'Skossyreff sovint és ignorat a la història d'Andorra. Probablement va haver-hi raons polítiques i psicològiques. Tanmateix és important desfer-se dels tabús. La monarquia d'Skossyreff no va ser un incident sense rastre. Per exemple, va deixar la primera Constitució d'Andorra, la qual donava igualtat de drets als seus habitants. Les idees del desenvolupament d'Andorra, basat en l'economia lliure d'impostos i promoció de turisme, també van ser previstes per Skossyreff molts anys abans que es posessin en pràctica. De totes maneres, és sabut que el Consell General va votar i aprovar el pla d'Skossyreff dues vegades –quasi unànimement–. Crec que Borís Skossyreff era sincer en els seus intents d'introduir millores a Andorra, i en el seu afecte per al poble andorrà.

Pot haver-hi interpretacions i avaluacions diferents d'aquesta persona. La meva pròpia recerca només representa una petita part d'informació històrica que pot ser recollida, però el meu objectiu és iniciar un treball més extens. Les opinions diferents sobre Skossyreff sempre haurien de ser basades en fets, i hem de tenir accés als documents. A les meves entrevistes recents amb la premsa andorrana vaig proposar la idea de l'acumulació de la documentació d'Skossyreff en una exposició o museu. La seva història és tan única que provocarà molt interès entre els habitants d'Andorra i els visitants. Esperem que una descripció objectiva de l'episodi d'Skossyreff aparegui en el futur.

ANNEX

Constitució monàrquica andorrana de Borís I (1934)

Principat d'Andorra

El govern provisional al poble andorrà:

Sa Molt Serena Altesa Borís I, príncep de les Valls d'Andorra, lloctinent de Sa Majestat el rei de França, defensor de la Fe, ha pres d'acord amb nosaltres la disposició següent:

Article únic: Fer públic a l'Assemblea el projecte de la Constitució del Principat i dels decrets-lleis que seran presentats per a l'aprovació del Molt Il·lustre Consell General de les Valls d'Andorra, en la seva primera sessió constituent.

CONSTITUCIÓ DE L'ESTAT LLIURE D'ANDORRA.

Art.1. El Consell General es transforma en Parlament.

Art.2. Sa Altesa el príncep presentarà el govern al Parlament.

Art.3. El govern serà compost de tres ministres.

Art.4. Sa Altesa el príncep s'encarregarà de la formació de l'exèrcit nacional i de la representació del Principat a l'estranger.

Art.5. Sa Altesa el príncep serà delegat permanent d'Andorra a la Societat de Nacions.

Art.6. La importància de les carteres ministerials del Principat, tindran el següent ordre:

A) Presidència i Justícia.

B) Hisenda (Política, Instrucció Pública, Cultura i Higiene).

Art.7. Els ministres seran escollits fora del Parlament i els diputats no podran, sense decret especial i extraordinari firmat per Sa Altesa el príncep, exercir càrrecs en el govern.

Art.8. El president del consell de ministres, ministre de Justícia del Principat, serà andorrà.

Art.9. Els ministres d'Hisenda i de l'Interior podran ser estrangers.

Art.10. El govern serà responsable davant el Parlament, el qual, mitjançant votació, podrà retirar-li la seva confiança.

Art.11. El Parlament del Principat necessitarà com a mínim quinze vots per destituir el govern.

Art.12. Una vegada destituït el consell de ministres del Principat, Sa Altesa el príncep formarà un altre govern.

Art.13. Els ministres presentaran al Parlament els projectes de Llei.

Art.14. Les lleis seran aprovades o refusades pel Parlament.

Art.15. Després de la deguda aprovació dels projectes de llei, correspondrà a Sa Altesa el príncep el dret absolut de promulgació de la llei.

Art.16. El veto de Sa Altesa el príncep tindrà per efecte la modificació de la llei del govern del Principat.

Art.17. El projecte de llei modificat en el sentit de l'article 16 de la present refusat pel Parlament:

A) Donarà lloc al vot de confiança del govern.

B) Deixarà a Sa Altesa el príncep el dret de dissoldre el Parlament.

PROJECTE DE DECRET-LLEI

Primer. La llibertat política i religiosa és absoluta.

Segon. De conformitat amb l'article sisè del decret signat per Sa Altesa el príncep, queden amnistiats tots els delinqüents socials.

Tercer. Es declara il·legal la prohibició de periòdics i com a conseqüència es poden imprimir o entrar lliurement al Principat, i sense cap mena de censura, periòdics i impresos de tota mena.

Quart. Es declara il·legal tota expropiació de béns.

Cinquè. Els andorrans no podran ser expulsats del Principat.

Sisè. Les expulsions d'estrangers no podran ser decretades sense condemna prèvia i efectiva a presó.

Setè. El ministre de Justícia elaborarà un projecte de llei sobre la reorganització de Justícia.

NB: Aquest text es troba a Internet, a la pàgina web catalana *http://ca.wikisource.org*, però no va ser verificat per cap font arxivística.

1 Dr. Kaffka és doctor en ciències polítiques per l'Acadèmia de Ciències de Rússia, i és membre de la Unió de Periodistes de la Federació Russa. Ha contribuït amb aquest article a *Papers de recerca històrica*. Originàriament l'article va ser escrit en anglès.

2 Joseph Noulens (1864-1944) fou un polític francès, ambaixador de França a Rússia l'any 1917.

3 Locker-Lampson va testificar, l'any 1934, al judici de Yousupoff/MGM a Londres: "Jo no tan sols coneixia Rasputin personalment, sinó que […] de fet vaig ser convidat a assassinar Rasputin".

4 La Royal Naval Air Service o RNAS va ser el braç aeri de la marina reial britànica fins al final de la Primera Guerra Mundial.

5 Het Vaderland, 16.08.1923.

6 John Allsebrook Simon, primer vescomte Simon (1873 – 1954), polític i estadista britànic, secretari d'Afers Estrangers els anys 1931-1935.

7 La Ley de Vagos y Maleantes fue una ley del código penal español de 4 de agosto de 1933, referente al tratamiento de vagabundos, nómadas, proxenetas. (*Nota del traductor:* Al text original, aquesta nota apareix escrita en castellà.)

8 El text de la Constitució, el qual es troba a l'annex, es pot consultar a Internet, però no va ser comprovat per les fonts dels arxius.

9 "Andorran Pretender Fights Internment", *The New York Times*, November 1, 1934.

10 A. Rubakin (Moscou, 1960): Рубакин А. В водовороте событий. Воспоминания о пребывании во Франции в 1939-1943 гг. М., Изд-во социально-экономической литературы 1960 г. 270 стр.

11 *Diário de Lisboa*, 16.06.1958.

Els correus a Andorra, una història inacabada: 155-160 (2009)
Papers de Recerca Històrica volum 6 (Societat Andorrana de Ciències)
DOI: 10.2436/20.0110.03.21 ISBN: 978-99920-61-04-6

The Russian King of Andorra: Fantasies and Facts

by Dr. Alexander KAFFKA (Moscow, Russia)
E-mail: *alexander.kaffka@gmail.com*

PREFACE

The story of Boris Skossyreff, who was proclaimed as monarch of Andorra in 1934, sounds like a romantic adventure. However, little has been done so far to distinguish between the fiction and the reality. The purpose of this article is to draw a clear line between the proved facts and assumptions. While this is not an effort of a comprehensive biographical study of life of Boris Skossyreff, the author hopes that the article (based on archival research done in several countries - Andorra, France, Germany, Great Britain, Netherlands, Spain, Russia, USA) will help to establish the confirmed information, and to outline the lacunae, which will require more research in the future.

1. BORIS SKOSSYREFF BEFORE THE ANDORRAN ADVENTURE

Boris Skossyreff's past is surrounded by legends, many of which he initiated himself. They were a part of his "PR campaign", which was, in fact, quite successful. He often spoke about close ties with the Russian and European royals, which was one of reasons of his royalist pretensions. For instance, he mentioned his youth friendship with Prince of Wales. In his press interviews, Boris told he spent his early years in the two of Europe's most elitist educational institutions: Lycee Louis Le Grand in Paris (the oldest and most prestigious boarding school in France, attended by several French presidents), and the Oxford University's Magdalen College. Indeed, study in those institutions could have explained Skossyreff's high-society connections.

However, with the kind help of the archivists from the Oxford University we have established Skossyreff never was a student there. The lyceum in Paris neither confirmed him being a pupil of the Louis Le Grand. Which educational institutions he actually attended remains unknown, though Skossyreff's excellent command of European languages and his gentleman's manners are testified by contemporaries. The Skossyreff surname is not in the list of Russian top aristocratic families, but it is probable he was from a petite noblesse family, as he served during WWI as an officer.

Another fact I wanted to check about Boris Skossyreff was his alleged service to the Netherlands royal court. When in 1930-s Skossyreff was in Catalonia and Andorra, he called himself "Count of Orange", telling this title was granted to him by Queen Wilhelmina of Netherlands for his service to her court. First of all, this title appeared false, because using the name "Orange" (Oranje in Dutch) in a title is a privilege only of the royal family, so it could not be given to any other person. After research at the archive of the Royal House this information was confirmed: according to official records, Skossyreff never served at the royal court. Thus, another inaccuracy about Boris Skossyreff was revealed.

More then that, the research in Netherlands revealed quite the contrary information. Not only he did not serve to the Dutch Queen, but in 1924 Skossyreff appeared in the list of "prominent foreign revolutionaries" (vooraanstaande buitenlandsche revolutionairen), prepared by the Netherlands' Central Intelligence Service (Centrale Inlichtingendienst). Skossyreff was called "international swindler" in that document.

It is true, however, that Skossyreff indeed possessed a Dutch citizenship. Among the most interesting documents found in Holland is his original passport № 85154, issued in 1923 by the Consulate of the Netherlands in Dijon, France. The passport helps to confirm Skossyreff's date and place of birth: January 12, 1896, Wilna (now Vilnius, Lithuania, but previously a part of the Russian Empire). It also shows his alleged title of a baron: "Monsieur le Baron Boris de Skossyreff". Skossyreff's birthplace at the outskirts of Russian Empire proves that his family could be from provincial nobility. However, a baron was quite a rare title in Russia, and probably was false.

The passport has a signature and a photograph of Boris Skossyreff - the earliest one that is known. On the photo we see a good-looking young man, wearing a trendy bow-tie, a checked kepi, and his typical monocle – a feature always present on his later photographs. The passport also mentions Skossyreff's profession as "journalist".

The Dutch passport of Skossyreff is also a source of factology regarding his travels, because of several entry stamps, including those by Spanish and Andorran authorities.

Among other documents found in Holland is Skossyreff's visiting card. It reads "Kapt. B. v. Skossyreff, den Haag". This testifies about his Russian military rank of captain, but hardly can be considered as a documental proof. In the Russian archives I was unable to find any evidence about Skossyreff. This may be due to the fact that significant part of Russian tsarist documentation (before 1917) did not survive during the revolutionary years.

In this regard, the British part of archive investigation was quite fruitful. With the help from the archivists of Foreign and Commonwealth Office of United Kingdom I was able to establish that Skossyreff served at the British army unit attached to the Russian army during World War I. The British document dated 1924 tells about a certificate about Skossyreff's services, issued by Commander Oliver Locker-Lampson, and addressed to Joseph Noulens .

Oliver Locker-Lampson (1880-1954) was a member of British parliament (conservative) for several years, and a trustworthy historical figure. He had close ties with Russia: he was acquainted with Russian tsar Nicholas II, and was even involved in the famous plot against Grigory Rasputin in 1916 . During the WWI Commander Locker-Lampson was the head of RNAS Armou-

red Squadron – a British military unit, which was sent to help Russia in the fight against Germany. That was the armed unit to which Boris Skossyreff was attached, probably in the capacity of a military translator.

Thus, Skossyreff's service in the British RNAS armoured unit in Russia in 1918 may be considered proved. As he was actually attached to the British army unit, it may explain the absence of Skossyreff's records in the Russian sources.

After his emigration, Skossyreff's life in 1920-s in Europe was not full of prosperity. There exist numerous police reports about cheque fraud and even a newspaper article about a swindle of gold watch, related to Boris Skossyreff . This may be partially the reason why Skossyreff appeared on the Dutch intelligence list as a swindler, but does not explain why he was considered one of "revolutionaries". It is probable that in the 1920-s Skossyreff found himself in a desperate financial situation, as many other émigrés, and was seeking for some kind of employment. That explains why in 1924 he turned to Locker-Lampson for support.

Locker-Lampson responded by issuing his certificate about Skossyreff's services to the allied forces during the war, which might have opened some doors and new perspectives for him. Because of Skossyreff's military background and good command of foreign languages, it is logical to presume that such job perspectives for him could possibly include some special missions in the intelligence sphere. These secret missions are sometimes mentioned in connection to Skossyreff , and vary in quite a fantastic range (from being a British secret agent to German Nazi, or to a Stalin's spy), but this is not confirmed documentarily in any way.

In my opinion, while the special agencies – most probably, the British ones – could have used Skossyreff's services occasionally, it is not plausible that he was a full-size secret agent. Otherwise it s hard to explain Skossyreff's financial hardships and, especially, the swindles such as cheque fraud, which brought him into the hands of police authorities in Europe. On the other hand, the records show that every time Skossyreff got in trouble he managed to get away with relative ease. This could be due to some undercover support from influential individuals or organization, such as intelligence service, but this is only a guess.

It appears that Skossyreff and Locker-Lampson remained in touch throughout 1920-s. It is quite probable they preserved their contact during the 1930-s as well. As Oliver Locker-Lampson indeed was close to the British ruling circles, the royals, and elite, it appears that Skossyreff's later assertions about his high-level British friends were not completely groundless.

In some sources there are referrals to Skossyreff's travel to South America, where he allegedly mastered his Spanish language. In the archival documents of 1932 I found a mention of a trade company organized by Skossyreff. The company was called "Boris de Skossyreff; import – export, representation". The letterhead mentioned company's address in Santa Marta, Colombia. In my opinion, this document is not enough to prove that Skossyreff in fact travelled to South America. His passport does not bear any South American marks either.

Private life

It is rather important to prove the facts related to Skossyreff's private life, because his female partners played a significant role in his biography. It is generally believed that on March 21, 1931, in France Skossyreff married Frenchwoman Marie-Louise Parat (or Parat de Gassier), though I could not receive a marriage confirmation from the municipalities of Aix-en-Provence or Saint-Cannat.

The marriage did not preclude Skossyreff from extramarital affairs. In the British archive files of 1932 I have found notice about Skossyreff's English girlfriend, Mrs. Phyllis Heard (nee Ewart-Smith), but apparently this affair in Cannes did not last long. Phyllis (or Polly) was not the woman who remained with Skossyreff during the Andorran adventure.

About the same year Skossyreff met another woman – an American divorcée Florence Marmon. Some accounts called her "American millionairess", because of her alleged wealth, and pointed at her private capital as the most probable source of financing for the Skossyreff's project in Andorra. That may be true to some extent. According to the information about Mrs. Marmon, which I found in the American newspapers of the period, she might have possessed substantial financial means. Florence Marmon indeed was the former wife of Howard C. Marmon (1876-1943), owner of Marmon Motor Car Company of Indianapolis, manufacturer of well-known American cars. Though they divorced many years ago – probably around 1914, Howard Marmon was paying a generous allowance to his former wife.

Conclusions:

Below I have summarized the results of research into documentation about the Skossyreff's past.

Confirmed:

— Skossyreff's date and place of birth, nationality;
— Service during WWI in the British armed unit, connections in the British elite;
— Criminal records of fraud;
— Relationship with Florence Marmon, former wife of a U.S.A. car manufacturer.

Denied:

— Education at Oxford University;
— Aristocratic title of count of Orange;
— Services to the Dutch court.

2. THE ANDORRA PROJECT

Let me quote below a brief timeline of Skosyreff's brightest adventure – proclamation as Andorran monarch. The majority of calendar dates and all quotations are taken from a British confidential despatch preserved in the archive of Foreign and Commonwealth Office of UK. This despatch dated July 28, 1934, was addressed to foreign minister John Simon .

May 17, 1934: Skossyreff "presented to the Andorran authorities a reasoned statement of his claim to the throne".

May 22: An order of expulsion of Skossyreff was signed "by Spanish episcopal and French vegueres ". The dispatch says Skossyreff left for Torredembarra, but more probably for La Seu d'Urgell.

July 6-7: Skossyreff repeatedly proposed to Consell General de les Valls his program of reforms and modernization for Andorran economy, based on tax-free regime and promotion of tourism and sports. A part of his programme was installation of himself as a monarch, based on alleged approval from Jean d'Orléans, Duke of Guise (who was the only true inheritor of the Counts of Foix, according to Skossyreff's view) (unconfirmed).

July 8-10: It is believed that Consell General de les Valls twice ratified the decision to approve Skossyreff's program and to proclaim him as monarch (el príncep) under the name of Boris I of Andorra: on 8th and 10th of July, both times almost unanimously with a single dissenting voice out of 24. On 9th of July the monarchy was proclaimed, the royal Constitution (see Annex for full text) was adopted, and Provisional Government was approved (unconfirmed). The new Andorran flag was adopted.

July 12: Skossyreff issued a proclamation declaring war on the Bishop of Urgell. Apparently this was a reaction to Bishop's anti-Skossyreff position presented in the press.

July 20: Skossyreff was arrested at La Seu d'Urgell by Catalan civil guards and transported to Barcelona. The reason of his arrest "was stated to be the breach of an order of expulsion, which had been pronounced against him on 8th December, 1933". Other sources mention he was arrested in Andorra and taken to Barcelona in accordance with La Ley de Vagos y Maleantes . If he indeed was captured by Catalan civil guards in Andorra (i.e. on foreign territory), it makes his arrest illegitimate!

July 23: Skossyreff was transported to Madrid and "was interviewed at the central police station at Madrid by a number of journalists, to whom he traced the history of the Andorran dynasty, with documentary reference, from the earliest times to its termination with the Duke of Guise. Asked whether he himself descended from the Duke, Skossyreff, however, admitted with some hesitation that he did not, and that, in spite of his historical exposition, his claim to the throne was based not on historic rights, but rather on the "principles of chivalry" and on the need of protecting the Spanish inhabitants of Andorra from exploitation for the benefit of France". Skossyreff was kept in Modelo prison in Madrid and after some time expelled to Portugal.

The account of events, presented in the above-quoted British intelligence dispatch, had some inaccuracies. However, it is one of the few official documents, which I could find. The overall documentation of the July 1934 events is disappointingly scarce. Naturally, there exist considerable amount of newspaper articles from the European and American press of the period. The articles sometimes provide interesting photographic illustrations, but in terms of factual information they are not especially informative, and in some cases incomplete and contradictory.

As most of sources tell about two sessions of Consell General de les Valls –on July 8 and 10– both of which ratified the proclamation of Boris I as monarch with an overwhelming majority (23:1), I expected to find some documental proof in the in the official book of records of Consell General in the Andorran National Archive. With the help of Andorran colleagues, we examined the original book of records, but have found no mentions of that voting. Neither we found any other mentions about Skossyreff in the official records. In the Andorran archive we could neither find the Skossyreff's Consitution or "royal bulletins" which he was believed to publish. Only clippings from Catalan, French, Spanish newspapers about Skossyreff are available.

I was also hoping to find some documentation in Spain. The Skossyreff arrest and subsequent trial were widely covered in the press, so I believed the original records of the legal proceedings were kept in the Spanish state archives. To my disappointment, in response to my inquiries about access to the documents I received official response from Archivo General del Ministerio del Interior and from Direccion General de la Policia y de la Guardia Civil, stating the archival searches in those archives brought negative results.

Perhaps historic documents or artefacts related to those events of 1934 are still preserved in some libraries, private collections, or homes in Andorra. I believe it would important to make those unique documents known to general public and historians, and possibly assemble them at some point in the form of a historic exposition.

Conclusions:

Confirmed:

—Events in May-July 1934, including Skossyreff's presentations in Andorra;
—Skossyreff's declaration of war upon Bishop of Urgel;
—Arrest of Skossyreff and transfer to Barcelona/Madrid.

Pending:

—Actual decisions of Consell General de les Valls;
—Originals of Constitution and royal bulletins;
—Proceedings of the Skossyreff trial.

3. SKOSSYREFF'S LIFE AFTER ANDORRA

According to the newspaper accounts, on October 31 1934 in Madrid Skossyreff was sentenced to one year. "Although wearing the blue overalls issued to all Spanish prisoners, and with his ever-present monocle in his right eye, Boris de Skossyreff, … pretender to the throne of Andorra, preserved much of his royal dignity and air of distinction…" (The New York Times). However, because he already spent several months in jail, he was expelled from Spain. As I mentioned above, the official papers with detail of Skossyreff trial were not found in the Spanish archives, and probably were lost during the Civil War. After the trial Skossyreff was sent to Portugal, where he spent several months. Florence Marmon, who acted as a partner and secretary of Skossyreff during the Andorra adventure, returned to USA in November 1934, on board of liner "Exochorda". Apparently, they have never met again.

Some documents are available regarding Skossyreff's stay in Portugal, for instance his letter of February 25 1935, written on stationery of a Lisbon's hotel. This hand-written letter in French, with a photograph attached to it, was addressed to the minister of foreign affairs of Netherlands regarding issue of a new passport. According to the research done by colleagues in Portugal, Skossyreff stayed in the town of Olhão until 1935. The Portuguese colleagues found the Passaporte de Viajante dated October 29 1935, which permitted Skossyreff to leave Portugal in the end of 1935, when he went to his official wife in Saint-Cannat, France. In May 1936 they returned to Portugal and possibly to Spain again, but because of the outbreak of Civil War they came back to France.

According to official information I received from France, on February 9 Skossyreff was arrested, and an order was issued for his expulsion. However, because he did not have proper passport, he was sent to the Rieucros internment camp for foreigners near Mende (Lozère). On April 25 he received an order to leave the French territory within 3 days. On October 7 1939 he was sent to the Vernet concentration camp (in Le Vernet, Ariège) in the French Pyrenees. The concentration camp was used for keeping "undesirable foreigners". In his book of memoirs about the wartime France published in 1960 in Moscow, a Russian doctor professor A.N.Rubakin, who was also prisoner at Vernet, recollects his meeting with Boris Skossyreff at the camp .

Officially confirmed information about Skossyreff terminates at the time of his stay at Vernet. However, in 1950-s and 1960-s there were newspaper publications in Portugal and Germany regarding Skossyreff, which shed some light on his life after the war.

In 1958 Skossyreff's Portuguese friend Dr. Francisco Fernandes Lopes from Olhão published some letters , which he said he received from Skossyreff and his wife Marie-Louise. The letters were from Boppard – a German town in Rhineland, near Koblenz. According to Skossyreff and his wife, in October 1942 Skossyreff was released from the Vernet camp by the Germans, sent to Soviet Union after the war, imprisoned in Siberia, released after several years, and finally returned to West Germany – where he settled with his wife and led a quiet life of a "100% petit rentier". Skossyreff's own interpretations of his biography are often misleading: this particular version of events is not confirmed from official sources, and raises many doubts. For example, if Skossyreff indeed was arrested by Stalin's security service and sent to one of the Soviet camps in Siberia, it seems improbable that he was able to return to West Germany after serving his sentence.

Nevertheless, while we do not have confirmed information about Skossyreff's activities after the war, it seems that until his death in 1989 he lived in Boppard, where Skossyreff's (apparently) grave was found. I have also found people living in Western Europe, who told me they are relatives of Boris Skossyreff, and partly confirmed this version of events, on condition of keeping privacy.

Conclusions:

Confirmed:

— Trial in Madrid; expulsion to Portugal;
— Return to official wife in France;
— Detention in two French concentration camps.

Pending:

— Service for Bundeswehr;
— Detention in Soviet Union.

4. REMARKS ON THE PORTRAIT OF SKOSSYREFF

After spending considerable time researching and proving objective facts about Boris Skossyreff, I wanted to say a few words about his psychological portrait. As always in historic research, the facts of an individual life should be seen in a broader cultural and psychological context, and against the background of large-scale historic events.

Journalists often run to extremes when depicting Boris Skossyreff. He is sometimes represented as a mysterious and charismatic agent à-la James Bond, and his Andorran mission being is a part of some secret international plot. Alternatively, Skossyreff is underestimated as an operetta character in the Andorran adventure. Both approaches are understandable, in the absence of objective information. The truth, as always, lies somewhere in-between.

Indeed, it is easy to depict Skossyreff as an adventurer and liar. However, we should place his activities in the context of fierce historical situation of WWI, Russian revolution of 1917, and emigration. Skossyreff lost everything in the revolution and emigrated. He did not even have a passport. A young man in his early twenties found himself away from his family and home country, cut off from his environment, with no financial means. His military service was pro-

bably the only work experience he had, so his options for finding a job in Western Europe were very limited. The only advantage, which Skossyreff possessed, was good command of foreign languages. Combined with a military training, it suggested that the intelligence service was almost the only choice. At the same time there were hundreds of thousands of other Russians who fled from the revolution, many of whom had a similar background as Skossyreff, who were also seeking employment at the same market.

At the same time, Skossyreff was a good-mannered and good-looking young officer from a noble family. He wanted to remain with "high society", to which he belonged in Russia, but this was problematic for him in Europe. Nevertheless, Skossyreff was obviously attractive to women and even charismatic. We know about his affairs with rich upper-class women. It is also possible to imagine that in these relationships Skossyreff was feeling he was not equal, and suffered from a deeply rooted inferiority complex. From a psychological viewpoint, it explains Skossyreff's lies about himself. Obviously he mixed fantasies with facts, and probably at some point even started to believe in his own words about royal connections all over Europe.

Skossyreff's pretension to lead a life of a high-society person, with no real material means, could only result in his financial dependence on his female partners, or lead to his occasional criminal deeds such as cheque fraud. As we know Skossyreff tried to find proper employment through his British friend and Member of Parliament Oliver Locker-Lampson. If he was employed by special agency, his missions were probably infrequent, and his financial position was never stable. This instability probably was the reason of his marriage: as we know, his wife was well-off and considerably older then Skossyreff.

Many other men would have led a quiet unpretentious life in such a situation. However, Skossyreff was obviously a type who could not reconcile himself to his fate. He seeks a possibility to regain his position in the world. Dissatisfaction of his dependent position probably resulted in active search for new possibilities, and eventually led to his Andorran plan.

Skossyreff resides in French Riviera, and knows well Monaco. When he learns about Andorra, he develops his plan to transform it into a flourishing tax heaven like Monaco. He studies the history of Andorra and learns about the controversial situation with the French co-princep's rights in Andorra, the royalists in France (Jean III, Duke of Guise), and seizes the opportunity, which he finds. It may be seen very adventurous from a modern standpoint, but we should remember the historical context: political changes were happening all over Europe from Russia to Catalonia, and nothing seemed impossible – even the most risky political plan could succeed.

Another psychological aspect, which should be noted, is Skossyreff's origin of former tsarist officer. He probably suffered from brutal execution of the Russian royal family (by the way, in 1931 followed the departure of king Alfonso XIII from Spain). Thousands of Russian officers were ready to fight for restoration of the Romanovs in Russia, but in the 1930-s it was already hopeless. While monarchy in Russia was impossible, a new "Russian" dynasty in the middle of Europe could be seen as an attractive alternative for many Russians. Those Russians could contribute both finances and knowledge into its development.

Finally, Skossyreff managed to realize his plan. Though Skossyreff's reign was very brief, it appears to be legitimate – as his rule was overthrown by the intervention of an external (Spanish) force. Skossyreff's declaration of war upon the Bishop of Urgel in response to Bishop's "insulting" words needs further research based on documents. However, that was obviously quite an unpragmatical and even romantic gesture of Skossyreff - not a gesture of a dishonest swindler.

Often the Skossyreff episode is ignored in the history of Andorra. Probably there were political and psychological reasons for that. It is important, however, that we must not have taboos. The Skossyreff's monarchy was not an incident, which passed without any trace. For example, it has left the first Andorra's Constitution, which granted equal liberal rights to the people. The ideas of Andorra's development, based on tax-free economy and promotion of tourism, were also foreseen by Skossyreff many years before they were actually implemented. After all, Consell General is known to have voted and approved Skossyreff's plan twice – almost unanimously. I believe Boris Skossyreff was sincere in his attempts to introduce improvements in Andorra, and in his affection towards Andorran people.

There may be different approaches to this person, and different evaluations. My own research is only a small piece of historical information, which can be collected, but my aim is to initiate a bigger work. The different opinions about Skossyreff should always be founded on facts, and people must have access to documents. In my recent interviews in Andorran press I proposed the idea of accumulation of Skossyreff's documentation and artefacts under the roof of an exhibition or museum. His story is so unique that it will raise much interest among people in Andorra and its visitors. Hopefully, an objective account of Skossyreff episode will follow in the future.

© Alexander KAFFKA, 2008

Els correus a Andorra, una història inacabada: 160-164 (2009)
Papers de Recerca Històrica volum 6 (Societat Andorrana de Ciències)
DOI: 10.2436/20.0110.03.22 ISBN: 978-99920-61-04-6

ARTICLE

Florence Marmon - la dona al costat de Borís Skossyreff

Gerhard Lang-Valchs

Papers de recerca històrica 6

Gerhard Lang-Valchs
Historiador, teòleg i professor
langvalchs@iservices.com

Resums

Català

Florence Marmon - la dona al costat de Borís Skossyreff.

El desembre del 1933 apareix a les Valls d'Andorra Borís Skossyreff, emigrant rus que mig any més tard s'autoproclamaria Rei d'Andorra. Acostuma a anar acompanyat per Florence Marmon; que li feia de secretària. Qui era aquesta senyora i quin paper desenvolupa realment? Si a la primera part de la pregunta és relativament fàcil de respondre, més complicat és respondre a la segona.

Castellano

Florence Marmon - la mujer al lado de Boris Skossyreff.

En diciembre de 1933 aparece en los Valles de Andorra Boris Skossyreff, emigrante ruso que medio año más tarde se autoproclamaría Rey de Andorra. Acostumbra a ir acompañado por Florence Marmon; que le hacía de secretaria. ¿Quién era esta señora y qué papel desempeña realmente? Si a la primera parte de la pregunta es relativamente fácil de responder, más complicado es responder a la segunda.

Français

Florence Marmon. La femme qui était aux cotés de Boris Skossyreff.

En décembre 1933 apparaît dans les Vallées d'Andorre Boris Skossyreff, un émigrant russe qui six mois plus tard serait autoproclamé Roi d'Andorre. D'habitude il était accompagné de Florence Marmon qui apparemment était sa secrétaire. Qui était cette femme? Quel rôle jouait-elle vraiment? Si à la première question il est relativement facile de répondre, bien plus compliquée est de répondre à la deuxième.

English

Florence Marmon – the woman by the side of Boris Skossyreff.

In December 1933 the Russian emigrant Boris Skossyreff, who half a year later will proclaim himself King of Andorra, visits the Valleys of Andorra for the first time. He is accompanied by his secretary Florence Marmon. Who was this woman, and which was her real role? While it is relatively easy to find an answer to the first part of this question, the second part of it is more complicated.

A mitjan desembre del 1933 apareix a les Valls d'Andorra, no per primera vegada, Borís Skossyreff, un emigrant rus que mig any més tard s'autoproclamaria rei d'Andorra. Com a molt tard a partir del mes de gener acostumava a anar acompanyat en públic durant el temps que duraria la seva "aventura andorrana" per Florence Marmon. Ella li feia el paper de secretària. Qui era aquesta senyora i quin paper desenvolupava realment? Si a la primera part de la pregunta és relativament fàcil de respondre, més complicat és respondre a la segona.

Florence Marmon no era la muller de Skossyreff sinó una de les múltiples amistançades que va tenir al llarg de la seva vida d'estafador. Skossyreff es va casar el 21 de març de 1931 a Ais-de-Provença amb Marie Louise Parat,[1] una brodadora que havia nascut a Marsella a qui havia conegut durant les curtes estades a Niça i Marsella entre 1923 i 1925. Era un matrimoni de conveniència que va fixar el seu domicili a Sant Canat, vora d'Ais-de-Provença (departament Bouches de Rhône), a França. Borís es va casar amb ella pensant que això li facilitaria l'obtenció d'un permís de residència, un passaport o inclús la nacionalitat francesa.[2] Com tants altres emigrants russos d'aquell temps ja no tenia passaport vàlid i com apàtrida era molt difícil aconseguir-ne un. Per escapar-se de l'expulsió de territori francès[3] es va traslladar el 1931 a Palma de Mallorca on deia fer classes d'idiomes.

Florence Moore Myres va nèixer l'1 de gener de 1881 a San Francisco.[4] Seguint la tradició americana porta como a segon nom el cognom de la seva mare abans de casar-se, Sally Wilshire Moore. El seu pare Warren era de San Francisco mentre que la seva mare havia nascut a Ohio. Tenien una casa en propietat a San Francisco que l'any 1900 arrossegava encara una hipoteca. Vivia amb ells una tia anciana i una noia de servei. En aquestes dates el pare de Florence ja havia mort i la seva vídua va haver de cuidar i mantenir no solament a la tia i a Florence sinó també al seu germà que havia nascut el 1884, que es deia igual que el seu pare i que encara anava a l'escola. No sabem gaire més sobre la situació familiar. Però podem deduïr que el pare devia morir a començaments dels 90 perquè a mitjans

de la dècada la família llogava habitacions a universitaris per a millorar el pressupost familiar.

Un dels universitaris que es van instal·lar allà va ser Howard Carpenter Marmon, nascut el 24 de maig de 1876 a Richmond (Indiana). Tant el seu pare, Daniel Marmon, com la seva mare, Elizabeth Carpenter, havien nascut a Ohio. Daniel Marmon era cofundador i copropietari de la companyia Nordyke and Marmon, fundada el 1851 que s'havia especialitzat en la producció de rodes de molí. El 1870 va traslladar la fàbrica a Indianàpolis i la va convertir en una de les capdevanteres del sector de la maquinària per a molins. Al seu fill Howard el va enviar a Berkeley per a que hi estudiés enginyeria. Va començar la carrera el 1895 i la va acabar el 1898. A partir de llavors es va dedicar junt amb el seu germà Walter[5] plenament a la fàbrica apostant per la nova tecnologia automobilística.

Durant els dos primers cursos acadèmics de la seva carrera Howard Marmon s'allotjava a la casa dels Myres, 2626 Durant Avenue, així que no és difícil endevinar com va conèixer a la seva futura muller. No sabem quan va començar el festeig però està clar que no va finalitzar quan Howard va canviar d'allotjament ni quan va acabar els estudis i es va mudar a Indianàpolis per a dedicar-se a la fàbrica. El maig del 1901 Howard i Florence se van casar a San Francisco, probablement el dia 6 [6] instal·lant-se després a Indianàpolis on ell va seguir treballant en el disseny i la construcció de cotxes. Dos anys més tard va nèixer la seva única filla, Caroline, que portarà igual que el seu pare com a segon nom el de Carpenter en memòria de la seva àvia. Mentre que Florence es dedicava a la família i a la vida social, el seu marit i el seu cunyat van treballar dur i quan el 1909 es va morir el seu pare havien aconseguit convertir l'empresa en una de les fàbriques automobilístiques més conegudes i punteres del país.[7] Mentre l'empresa anava cada cop millor el matrimoni anava fent aigües. El 8 de setembre del 1910 el divorci oficial va posar punt i final a la seva relació.[8]

Un any més tard, el 14 de juny del 1911, Howard Marmon contrau el segon matrimoni amb Martha Martindale Foster.[9] La questió de la custòdia de la filla va a ser un problema durant varis anys i una font de desavinences i litigis.[10]

Amb el que li pagava l'exmarit Florence podia viure còmodament. Després de la majoria d'edat de Caroline va viatjar amb la filla durant uns anys per tot el món. Caroline havia tingut una excel·lent educació i parlava, a part de la llengua materna, francès, espanyol, italià i alemany. Els viatges li oferien l'oportunitat de perfeccionar els seus coneixements. Sembla ser que a començaments dels anys 30 Caroline es va cansar de tant viatge, va assentar el cap i es va quedar a Indianàpolis amb el seu pare. Allà coneixeria al seu futur marit, Nicholas Tchkotua (1905-1984), un príncep georgià, amb el que es casaria el 1934 i que triomfaria més tard com a escriptor amb la novela *Timeless*, publicada el 1949.

Quan Caroline es va quedar als Estats Units Florence va continuar amb els seus viatges que la van portar sobre tot per Europa. A la capital d'Àustria, a casa d'uns amics, uns coneguts d'ells li van parlar de l'illa de Mallorca[11] i la van convèncer d'anar-se-n'hi amb ells. Allà va conèixer a Skossyreff. Quan el van expulsar de l'illa el desembre del 1933 ella el va seguir a Andorra on ell va intentar barrejar-se en els assumptes polítics del petit país, el que li va valdre l'expulsió de les Valls. Després d'un breu "exili" a la Seu d'Urgell es va acabar l'aventura andorrana amb la detenció de Borís i el seu ingrés a presó. Florence va tornar a Palma i dos mesos més tard als Estats Units.

De tornada a la seva pàtria Florence s'allotja primer a casa del seu germà Warren i després es busca una caseta a prop. El naixement de la seva primera néta Tamara (26.11.1935) i el fet de què la seva filla i el gendre no la deixessin de costat segurament la va ajudar a recuperar-se. Ni tan sols després de la mort del seu exmarit el 1943 va viure amb la filla però sí sempre a la vora d'ella fins que ella es va traslladar amb la seva família a Mèxic després de la Segona Guerra Mundial. Florence els va seguir cap allà. Quan ells, no obstant i això, van decidir el 1954 fixar el seu domicili definitivament a Suïssa, entre altres raons pels estudis dels seus fills, Florence es va quedar a Mèxic. No va deixar de visitar-los regularment. Als seus més de 80 anys va emprendre el seu darrer viatge a Europa del que ja no tornaria a casa seva. Va morir a la clínica Bois-Soleil de Lausana (Suïssa)[12] el 8 d'octubre del 1963 i va ser enterrada en el panteó de la família de la seva filla als afores de la ciutat.

Fins aquí gairebé no ens hem referit a allò que va passar a Mallorca i Andorra. No resulta fàcil comprendre i encara menys explicar com aquesta dona aparentment assenyada i equilibrada arriba a envoltar-se de persones de dubtosa reputació, arriba a estar implicada en acusacions bastant compromeses i finalment a "coprotagonitzar" el que molts anomenarien comèdia o opereta andorrana. Anem a mirar una mica més de prop el que li va ocórrer després de l'arribada a les Illes Balears i intentem dilucidar una mica el seu episodi amb Borís Skossyreff.

Des de final de l'any 1930 Skossyreff es trobava primer a Catalunya i després a les Illes Balears fugint del seu arrest per la policia francesa. Es guanyava la vida com podia. Ell diu ser professor d'idiomes però és dubtós que realment donés classes de francès o anglès.[13] S'allotja en cases del centre de la ciutat de Palma de Mallorca, no viu a El Terreno, el centre del turisme. De tant en tant deixa l'illa per passar algun temps a Catalunya i a Andorra, a vegades

acompanyat per alguna fulana. Quan està a l'illa es dedica a conèixer a gent influent, intenta introduir-se a l'alta societat i participar en la vida social: assisteix a reunions, festes i saraus que organitzen tant els estrangers com gent de l'illa.[14] Entre la colònia anglesa solia usar durant cert temps també el mal nom de "Captain Rollo".[15] Pretén cridar l'atenció de la colònia anglesa amb projectes com la "Paladins League"[16] i es dedica pel que sembla a l'estraperlo de drogues com no solament comenten periòdics de l'illa.[17] I sembla que no deixa escapar cap ocasió que pugués desembocar en una aventura amorosa.

Probablement al llarg de l'any 1932 Florence Marmon arriba en un dels seus viatges per Europa a Àustria. A la capital, a casa d'uns bons amics, coneix a Carola von Rothenthal i el seu germà, el comte Leopold Antoni de Respaldiza. El seu pare, el comte Alfons de Respaldiza havia servit a la marina imperial austríaca[18] i s'havia casat amb la comtessa austríaca Francesca Carolina de Haugwitz (28.12.1870-1945). La seva filla Carola s'havia casat amb Heinrich von Rothenthal[19] però el matrimoni va acabar tres anys més tard amb el divorci. La custòdia del fill en comú li va ser adjudicada al pare per deficiència mental de la mare.

Aquests amics li van parlar de la bellesa de l'illa, del turisme incipient allà i d'El Terreno,[20] de la bona vida i de l'ambient internacional dominat per anglesos i amb la participació d'algun que altre americà i alemany. Deien que s'anaven a comprar una caseta allà a preus en aquell moment ridículs i animen a Florence a anar-hi també. I ella els acompanya creient que eren bona gent i persones de fiar.

Un cop a Mallorca, a principis del 1933, Florence es llença la primera amb la compra d'una casa i la parella austríaca s'allotja allà. A partir d'aquest moment els suposats amics austríacs la van implicar en assumptes tèrbols sense que ella se n'adonés. Aprofitant-se de la seva hospitalitat, casa seva els servia de tapadora per les seves activitats i atreia a altra gent de mala mena. No pocs dels hostes més o menys habituals van ser expulsats de l'illa.[21] Es parla de crims comuns, de drogues i fins i tot d'espionatge.

I per súmmum sembla que la parella austríaca hi havia anat també en qualitat d'agents alemanys a l'illa. Això es desprén d'un dossier del cònsol francès. Hi havien anat amb un cotxe de matrícula alemanya i amb l'encàrrec de comprar un terreny a la costa no a nom seu però sí a compte del govern alemany. Aquest terreny hauria de servir per a la construcció d'un port. Que es tractés d'un port esportiu és dubtós ja que, segons les indagacions fetes pel diplomàtic francés, havia d'estar preparat per a vaixells de considerable calat.[22]

Allà es creuen els camins de Borís i Florence al llarg del 1933.[23] Skossyreff es convertirà en hoste regular de casa seva, amic i amant. Consegueix enganyar Florence, que, acostumada a moure's en les capes altes de la societat, cedeix a l'encant, els bons modos del rus i no s'adona de les seves intencions enganyadores i d'estafador. I ell aprofita l'oportunitat, li fa creure que està perdudament enamorat d'ella. I quan, com a molt tard a partir de la tardor del 1933, es va veient que és molt possible que vagin a fer fora a Borís de l'illa prepara la seva sortida cap a Andorra que seria el niu d'amor i el paradís per a ells dos.

Així que quan Skossyreff és expulsat de l'illa (i d'Espanya) el 3 de desembre del 1933 agafa un vaixell cap a Barcelona.[24] I ella el segueix. Posat per la policia en la disjuntiva de deixar Espanya per la frontera francesa o portuguesa es decideix per l'andorrana on el seu passaport holandès caducat no havia cridat l'atenció en ocasions anteriors.[25]

Un cop a Andorra s'instal·len a l'hotel Parrilla d'Escaldes. En els mesos següents madura un pla en el què Boris implica activament a Florence. S'encaparra en oferir-se com a candidat al no existent (encara) tron d'Andorra, com ell mateix dirà més tard, com a lloctinent del Duc de Guisa.[26] A Florence la fa passar de secretària i li promet que serà la reina. En vista dels contactes que té Borís allà i les relacions que manté amb algunes persones importants començant pel propi amo de l'hotel sembla que ella s'empassa l'ham i realment s'ho creu.

Després d'un primer intent de presentar-se oficialment com alternativa política per a Andorra el març, el segon intent del mes de maig[27] li val l'expulsió d'Andorra. Ara s'instal·la amb Florence a l'hotel Mundial de la Seu d'Urgell. Des d'allà segueix amb nova empenta i amb més ressó a la premsa espanyola i estrangera la seva campanya difamatòria contra les autoritats francesa i episcopal. Paral·lelament es promociona com (futur) representant suprem de les Valls i finalment s'autoproclama príncep d'Andorra. Acaba aquest episodi amb la seva detenció per la Guàrdia Civil, la posterior conducció a Barcelona, el seu procés i l'ingrés a la presó Modelo de Madrid.

Florence, profundament decepcionada i psíquicament enfonsada torna a Mallorca on no aconsegueix alliberar-se dels fantasmes del darrer any. Avisat el seu exmarit de la greu situació psíquica envia a la seva muller Martha a Palma per a convèncer a Florence de tornar als Estats Units. El 19 d'octubre les dues finalment embarquen a Palma.[28] El darrer dia del mateix mes arriben a bord de l'Exochorda a Nova York.[29]

Després de tants anys és difícil reconstruir detalladament el que realment va passar a Mallorca i quin paper va jugar a Andorra. Florence es va deixar enganyar pels austríacs. Per introduir-se en la societat i l'ambient d'El Terreno i per a conèixer a gent va començar a organitzar festes i saraus pels que la

parella li va recomanar que invités amics i vells coneguts seus. I molts dels que van assistir a les festes en les que segons es rumorejava no faltava ni l'alcohol ni les drogues[30] no eren precisament la classe de gent que ella solia tractar. I no queda molt clar si van ser els austríacs o altres pressumptes amics els qui, segons explicava Florence a un periodista[31] la van timar i es van endur 17.000 pessetes.

Amb l'arribada de Skossyreff va ser definitivament desbordada per les circumstàncies. Es va enamorar d'ell o al menys va començar a creure's els seus cants de sirena i va començar a perdre el cap per ell. Se'l va creure i el va seguir. La seva ceguesa va arribar a tal extrem que al final ja no era mestressa de la situació.

Florence era una dona de bon veure que sabia estar i representar, sabia comportar-se també en l'alta societat i solia mantenir-se en segon pla, no necessitava ni li agradava la publicitat ni la premsa.[32] El seu cognom era conegut[33] i encara que no amagava que estava divorciada del seu marit se li suposaven contactes amb empresaris i altra gent important i influent als Estats Units.

A Skossyreff li venia com anell al dit. Amb aquestes credencials suggeria a la gent andorrana un aparent sens fí de possibilitats per al futur: contactes i inversions importants per part de gent solvent. Tot això junt amb la suposada procedència noble de Borís podia semblar una sòlida garantia per a la seriositat de les ofertes que feia Skossyreff. Era l'ham ideal per a posar als andorrans sobre la pista d'unes somniades possibilitats il·limitades a l'americana.

Florence Marmon no exercia ni a Mallorca ni a Andorra un paper actiu. A l'illa li prenien el pèl, a les Valls Skossyreff la manejava a plaer. Mentre que ell es feia passar per un cosí del duc de Guisa ostentant el fals títol de baró d'Orange i pretenia el tron d'Andorra a ella li va posar al cap que seria reina d'Andorra en cas que els sortís bé el seu pla.

Mentre el seu suposat amor està present ella no s'adona de l'engany sentimental i encara menys de l'estafa. Només quan, després de la seva detenció, els seus somnis d'arribar a ser reina s'esvaeixen, s'adona de que ha caigut en la xarxa d'un vil estafador. L'havia seguit tant cegament que no va anar al casament de la seva única filla, que mentre s'havia casat amb un veritable príncep,[34] i cau en una forta depresió.

És difícil dir perquè Florence va caure en les xarxes de dos (o tres) estafadors seguits i perquè es va lliurar – si donem crèdit al que diuen alguns periòdics – a l'alcohol i inclús a les drogues. Va ser la ingenuïtat i l'innocència d'una persona que mai havia tingut contacte amb gent de dubtosa reputació i males intencions? O va descobrir el secret encant de la vida fàcil i del deixar fer en lliurar-se a l'amor boig i als altres vicis? L'autor, després d'haver estudiat aquest cas i altres en la vida de Skossyreff, s'inclina decididament per la tesi de la ingenuïtat i creu haver trobat indicis i raons suficients per poder restar credibilitat als rumors, sense confirmar, sobre la seva suposada mala vida.

Notes

1. Marie Louise Skossyreff va morir el 2 de juliol del 1965 a Boppard, Alemanya; tenia aleshores uns deu anys més que el seu marit.

2. Milers de russos emigrats a diferents països de l'Europa occidental durant o després de la Revolució d'Octubre estaven en una situació difícil i sovint desesperada. Com que s'havien quedat sense passaport i sense pàtria, ja que la nova Rússia no els reconeixia com ciutadans seus i no els expedia cap document identificatiu, vivien en uns llimbs legals. Per paliar la situació la Societat de Nacions va idear el 1923, a proposta del conegut norueg (Asmund) Nansen, entre altres mesures l'anomenat passaport. Skossyreff va intentar des del primer moment fer-se'n un. Ho va aconseguir a Holanda el 1923, però només tenia validesa per un any i no se li va renovar.

3. El 1925 es va pronunciar per primera vegada una ordre d'expulsió de França contra ell. Sense passaport, no obstant i això, cap país l'acollia així que havia de tornar infringint d'aquesta forma l'ordre d'expulsió, lo que li valdria l'ingrés a presó, un cercle viciós difícil de trencar.

4. En molts llocs d'internet dedicats a temes genealògics i inclús en documents oficials solen figurar dates equivocades. No he pogut trobar la seva partida de naixement ni la sol·licitud ni la llicència de casament (Application for marriage license y License to marry) que confirmarien clarissimament el que he dit. Tanmateix, desvetllen també els detalls del cens nacional americà de l'any 1900 [Twelfth Census of The United States, Schedule no.1, Population, Califòrnia, Alameda County, Oakland Township, Berkeley City] la veritable data de naixement. Més tard ella es va fer passar per més jove així que en el seu passaport figura a partir dels anys 20 la data de 1886, data que després també apareix en la seva partida de defunció. En diferents llistes de passatgers figuren també altres dates quan es refereixen, sens dubte, a ella, sent la de 1885 segurament una simple errada de transcripció. Part de les dades següents es veuen en l'esmentat cens.

5. Daniel i Elizabeth Marmon van tenir quatre fills: Walter (25.8.1872 – 29.9.1940), Mary (11.12.1873–4.7.1874), Howard (24.5.1876 –4.4.1943) i Caroline (24.6.1878–26.1917).

6. Els empleats del registre civil corresponent van demanar a l'autor d'aquestes línies que, per favor, s'abstingués de demanar el certificat de matrimoni perquè suposaria per a ells una recerca d'entre un i cinc anys (!), ja que els fons corresponents estan sense classificar. El preu de 3$ per la (recerca i) còpia no els compensaria. Però, per sort, hi ha altres fonts. El periòdic The Oakland Tribune publica en la seva edició del 6 de maig del 1901 a l'apartat de "Licensed to marry" els noms i cognoms dels dos i quatre dies més tard, a la lluna de mel, s'allotgen com marit i muller a l'hotel Palace de San Francisco (The San Francisco Call, 10.5.1901, Palace Hotel Arrivals), un dels millors hotels de la ciutat. En aquest punt cal tornar un moment a la questió de la data de naixement de Florence. Si ella hagués nascut realment el 1886 no s'hauria pogut casar el 1901 perquè només hauria tingut 15 anys.

7. Indianapolis Star, 16 de març del 1980, Sec. 5, pàg. 2-3 i The Marmon Book of Facts en Indiana Historical Society, M 0592 i OM 0270 "MARMON MOTOR CAR CO. RECORDS, 1917–1953 (BULK 1924–1933)".

8. Marion County Clerk's Office, Microfilm Archives Department, Book 61, pàg. 526, 15 de juny del 1911, Application for marriage license Howard Marmon and Martha Foster.

9. Martha Foster i Howard no van tenir fills. Ella havia sigut una buena o inclús la millor amiga de Florence. Es comenta en la família que per això mai s'esmentava el seu nom. En algunes fonts se li atribueix la maternitat de Caroline al segon matrimoni.

10. Poc després de contraure el segon matrimoni el germà de Howard, Walter C. Marmon reb la custòdia de Caroline [Indianàpolis Star del 20.10.1911]. Dos anys més tard, però, Florence torna a recuperar-la al comprometre's a viure (fins a la majoria d'edat de la nena) a Indianàpolis [Oakland Tribune, 5 de juny de 1913].

11. Majorca Sun, 3.9.1933, pàg. 3.

12. Registre Civil de Lausana, defuncions, microfilm 875/08, INH 49, foli 49.

13. En moltes ocasions es feia passar per reporter d'algun periòdic. Tanmateix no es troba en cap lloc cap article que ell hagués redactat. I a pesar de que parlava alemany, francès, anglès, castellà i naturalment rus, és dubtós que realment impartís seriosament classes d'idiomes.

14. Vegeu-ne els repetits esments al Palma Post i Majorca Sun al llarg de l'any 1933.

15. National Archives, Kew, 1935 Skossyreff, Baron de, alias Boris Count of Orange alias Rollo, Capt: Portuguese enquiry respecting L1821/1821/405 (file).

16. Daily Palma Post del 13 de juny del 1933

17. The Majorca Sun del 3 de septiembre del 1933, Pariser Tageblatt (periòdic alemany de l'exili) núm. 226 del 26.7.1934.

18. El seu rang era Linienschiffsleutnant, alferes de navili, corresponent amb el rang de capità.

19. Heinrich von Rothenthal (03.06.1896 - 13.12.1980) tenia el títol nobiliari de Freiherr (difícilment traduïble). No ha estat possible obtenir més informació sobre la situació familiar.

20. Vegeu JOHN K. WALTON "Paradise Lost and Found in El Terreno, Palma de Mallorca, from the 1920's to the 1950's". JOHN K. WALTON History of tourism: representation, identity and conflict. Cleveland 2005, pàg. 179-194.

21. Vegeu els articles ja esmentats.

22. Per estrany que sembli a primera vista, tant Hitler com Mussolini havien posat els ulls en les Illes Balears. Mussolini va instal·lar allà a Franco a principi de la Guerra Civil un centre d'escolta i de formació de personal per al seu incipient servei secret i de transmissions. I quan els intents alemanys d'aconseguir un port per abastir els seus submarins allà van fracassar, Hitler va demanar el 1940 a Franco que li lliurés una de les Canàries per al mateix propòsit.

23. Possiblement a la mateixa època, cosa que no seria estranya en ell, potser abans, Skossyreff sembla haver tingut també un embolic amorós amb Carola von Rothenthal. Això es desprén de la biografía d'Eberhard von Zwehl: Der Mann in Jalta. Hitlers geheimer Auftrag an Boris von Skossyreff, Starnberg, 1982. Queda pendent la verificació definitiva d'aquest episodi sobre el què, segons ell, també es va publicar alguna cosa a la premsa mallorquina. L'autor (encara) no ha pogut trobar res al seu entorn. Skossyreff era indubtablement molt faldiller. Els fets i fins i tot els noms i cognoms dels seus affaires més "duradors" [- que són els únics que explica -] els he pogut verificar al menys en part com en aquest cas, amb una sola excepció que em fa pensar que en aquest camp no va haver de dir mentides.

24. En cap dels documents relatius a la seva expulsió s'anomena una raó concreta per aquesta mesura.

25. Skossyreff havia aconsegut el 1925 en el consolat holandès de Dijon un passaport que expirava el 1929. A més allà li havien expedit una mena de salvoconduit del que es podia servir més lliurement. Vegeu El Periòdic d'Andorra, 16.4.2008.

26. Si algú podia reinvindicar el (encara inexistent) tron d'Andorra era el duc de Guisa, perquè era "el més legitimat" entre els aspirants al (ja no existent) tron de França. I com rei de França seria també copríncep d'Andorra.

27. LDD, núm. 1 i 2 del 20.3.1934 i núm. 17 del 16.5.

28. Chicago Tribune del 29.10.1934.

29. New York Times de l'01.11.1934.

30 A pesar del que insinuen alguns periòdics és dubtós si ella va arribar a consumir alcohol (en excés) i drogues.

31. Majorca Sun, del 3 de setembre del 1933.

32. Per cert, no es troba cap foto d'ella als periòdics de l'època.

33. Des de feia anys que es podia trobar la publicitat dels cotxes Marmon als periòdics espanyols.

34. Caroline es casa el 21.6. 1934 a Hollywood. Vegeu, per exemple, Chicago Tribune del 22.6.1933.

Els correus a Andorra, una història inacabada: 165-169 (2009)
Papers de Recerca Històrica volum 6 (Societat Andorrana de Ciències)
DOI: 10.2436/20.0110.03.23 ISBN: 978-99920-61-04-6

Papers de recerca històrica 6

Unes reflexions sobre la historiografia andorrana al voltant dels "Andorrans als camps de concentració nazis" de Roser Porta i Jorge Cebrián[1]

Arnau Gonzàlez i Vilalta

Arnau Gonzàlez i Vilalta
Professor al Departament d´Història Moderna i Contemporània UAB)
arnaugvilalta@gmail.com

Resums

Català

Unes reflexions sobre la historiografia andorrana al voltant dels "Andorrans als camps de concentració nazis", de Roser Porta i Jorge Cebrián.

Una radiografia crítica de la historiografia d'un o sobre un país sempre és complicada i complexa. En el cas d'Andorra, els paràmetres que serien vàlids per a la majoria de països del món esdevenen totalment relatius. Sembla que la mida importa en la historiografia. No és el mateix el gros de les publicacions generades per l'Alemanya dels vuitanta milions d'habitants, l'extraordinària fascinació que genera el feixisme italià liderat per Mussolini o el Japó dels Meiji… Tots aquests països, amb França, la Gran Bretanya i alguns altres, esdevenen centres d'atracció per a investigadors del tot el món que aspiren a poder explicar aquell episodi de la història d'un país que, en moltes ocasions, no és ni el seu. Des d'una visió exterior crec que cal potenciar vies exteriors per a la recerca històrica sobre la història andorrana, estimular els estudiants d'història de les universitats catalanes, franceses i espanyoles perquè s'interessin per matèries pròpiament andorranes o parcialment, i cal difondre'n les publicacions, autoexigint-se més i millor treball.

Castellano

Unas reflexiones sobre la historiografía andorrana entorno a los "Andorranos en los campos de concentración nazis", de Roser Porta y Jorge Cebrián.

Una radiografía crítica de la historiografía de un o sobre un país siempre es complicada y compleja. En el caso de Andorra los parámetros que serían válidos para la mayoría de países del mundo se vuelven totalmente relativos. Parece que la medida importa en la historiografía. No es el mismo grosor de las publicaciones generadas por la Alemania de los ochenta millones de habitantes, la extraordinaria fascinación que genera el fascismo italiano liderado por Mussolini o el Japón de los Meiji… Todos estos países, con Francia, Gran Bretaña y algunos otros, pasan a ser centros de atracción pera investigadores de todo el mundo que aspiran a poder explicar aquel episodio de la historia de un país que, en muchas ocasiones, no es ni suyo. Desde una visión exterior creo que es necesario potenciar vías exteriores para la investigación histórica sobre la historia andorrana, estimular a los estudiantes de historia de las universidades catalanas, francesas y españolas para que se interesen por materias propiamente andorranas o parcialmente, y es necesario difundir las publicaciones, autoexigiéndose más y mejor trabajo.

Français

Quelques réflexions sur l'historiographie andorrane à propos de "Les andorrans dans les camps de concentration nazis" par Roser Porta et Jorge Cebrián.

Une radiographie critique de l'historiographie d'un ou sur un pays est toujours compliquée et ardue. En ce qui concerne l'Andorre les paramètres qui seraient valables pour la majorité des pays du monde deviennent tout à fait relatifs. A ce qu'il paraît dans le domaine de l'historiographie le volume est important. La quantité d' articles sur l'Andorre est fort mince par rapport à celle issue de l'Allemagne des quatre- vingt millions d'habitants ou de la fascination extraordinaire que produit le fascisme italien à la tête de Mussolini ou du Japon des Meiji… Tous ces pays ainsi que la France, le Royaume- Unis et bien d'autres deviennent des centres d'intérêt pour les chercheurs du monde entier dont leur but est d'expliquer l'histoire d'un pays qui, pour la plupart, n'est pas le leur. Je crois que hors nos contrées il faut affermir des voies extérieures d'étude en ce qui concerne la recherche historique sur l'histoire de l'Andorre et de même il faut stimuler les étudiants des universités catalanes, françaises et espagnoles afin qu'ils s' intéressent aux matières complètement ou partiellement andorranes, mais surtout il est nécessaire de répandre ce qui a été déjà publier. Un travail plus intense et plus acharné est requis.

English

Some thoughts on Andorran historiography inspired by "Andorrans in Nazi concentration camps" by Roser Porta and Jorge Cebrián.

A critical x-ray of the historiography of a country is always complicated and complex. In case of Andorra the parameters which would be valid for most countries in the world become very relative. It seems that in terms of historiography, size really matters. We do not dispose of publications as thick as the ones generated in Germany, with its 80-million population, of extraordinary fascination inspired by the Italian fascism headed by Mussolini or by the Meiji Japan… All these countries, together with France, Great Britain and some others, become centres of attraction for researchers who come from the whole world trying to explain an episode in the history of a country which is, in many cases, not even theirs. From a detached point of view, I consider that it is necessary to improve alternative ways of historical research on Andorran history, stimulating students from Catalan, French and Spanish universities to get interested in Andorran objects of study. It is also necessary to improve the distribution of published works, at the same time demanding more and better work from ourselves.

Radiografiar amb visió crítica la situació de la historiografia d'un o sobre un país sempre és complicat i complex. En el cas d'Andorra, tanmateix, els paràmetres que serien vàlids per a la majoria de països del món, o d'Europa si més no, perden el seu valor per esdevenir totalment relatius. I és que sembla que en això de la historiografia la mida sí que importa. No és el mateix el gros de les publicacions generades per l'Alemanya dels vuitanta milions d'habitants, per la superpotència única que són els Estats Units d'Amèrica, l'extraordinària fascinació que genera el feixisme italià liderat per Mussolini o el Japó dels Meiji. Tots aquests països, amb França, la Gran Bretanya i alguns altres, esdevenen centres d'atracció per a investigadors de tot el món que aspiren a poder explicar aquell episodi de la història d'un país que, en moltes ocasions, no és ni el seu. Està ple d'hispanòfils britànics o nord-americans, fins i tot hi ha alguns casos de catalanòfils anglosaxons o alemanys, que intenten veure les qüestions ibèriques des d'una perspectiva totalment aliena i, a vegades, mancada d'un coneixement real dels fets.

A Andorra, tots aquests fenòmens no passen, i si ho fan, l'excepcionalitat esdevé més que única. No trobem una àmplia bibliografia andorrana escrita per autors aliens al mateix país dels Pirineus. De fet, no trobem ni una àmplia bibliografia històrica, del període medieval, modern o contemporani, escrita per ningú. Andorrans o no andorrans, la història d'Andorra està encara per escriure, encara per començar a superar les obres bàsiques per atacar les múltiples temàtiques que haurien de ser objecte de reflexió. La història d'Andorra no ha trobat encara qui la situï en la historiografia peninsular, continental i mundial. Andorra no existeix en la història de Catalunya, d'Espanya, de França ni d'Europa. No hi és, no per manca de possibilitats, sinó per la impossibilitat d'aportar investigacions suggeridores i comparades que n'exaltin la singularitat, tret essencial de la trajectòria històrica de les Valls.

Certament, això succeeix en un món com el de la comunitat acadèmica, on la presència de realitats menors, si més no territorialment parlant, o sense estatus d'Estat, és més que complicada. Catalunya, per exemple, no existeix pràcticament en els debats de la historiografia europea, ni quan es parla d'Espanya. I no deu ser per la falta de títols i estudis de diversa naturalesa i direcció. En aquest cas, la historiografia catalana és marginada i oblidada, en primer lloc, per l'espanyola, que, al seu torn, fa de corretja transmissora a la resta d'Europa. Per tant, a qualitat i quantitat de producció científica com és el cas català, cal afegir-hi un plus de difusió internacional, traducció o algun mitjà d'impacte en la resta d'historiadors i investigadors. Aquests dos fenòmens, quantitat-qualitat i difusió, són el que manquen de manera quasi bé absoluta en la producció de recerques històriques andorranes.

Qui coneix la història d'Andorra? Qui ha llegit un llibre de temàtica andorrana? Quin historiador que no sigui andorrà s'interessarà per alguna cosa que provingui d'aquell petit Estat dels Pirineus? Quants llibres andorrans podem comprar en una llibreria de Barcelona, Montpeller o Madrid? I quants en podem consultar en les biblioteques universitàries?

Els andorrans als camps de concentració nazis

Tots aquests interrogants volen tenir una mena de resposta en el llibre que amb el títol *Andorrans als camps de concentració nazis. Aspectes d'Andorra durant la Segona Guerra Mundial* han publicat els periodistes Roser Porta i Jorge Cebrián aquest any 2009. El llibre, producte de diverses recerques periodístiques anteriors dels dos autors, esdevé el paradigma de les problemàtiques i les mancances de la producció historiogràfica sobre Andorra.

I és que entenent i acceptant que l'interès pugui ser menor, que la quantitat dels estudis pugui ser i hagi de ser modesta, no és balder plantejar-ne alguns elements per reflexionar. D'aquesta manera, l'obra de Porta i Cebrián esdevé un exemple clar d'alguns dels valors que, a cada banda de la balança, es gronxen. Així, és extraordinàriament positiu que es comencin a publicar estudis que situen els andorrans i Andorra en el si de la història europea contemporània. De fet, per a qui no ho sàpiga, Andorra va existir *històricament parlant* durant els segles XIX i XX, i sembla que encara segueix existint avui en dia. Era imprescindible, per tant, trencar les muralles i donar el tret de sortida. En aquesta direcció, l'estudi de la presència de diferents ciutadans andorrans als camps de concentració nazis esdevé una obra iniciàtica del

que hauria de ser el comú denominador de tot estudi sobre Andorra. Buscar a fora per analitzar el de dins, i cercar a dins per comparar-ho amb els de més enllà de les fronteres a nord i sud dels Pirineus. Investigar sobre aquest petit país, aquest reduït Estat, no pot convertir-se en un exercici d'història comarcal ni, encara menys, en un de xovinisme microestatal. Buscar quins andorrans varen patir els horrors dels camps de concentració del III Reich nazi és important, en tant que fa un pas que sembla dir: Andorra hi era, Andorra no restava al marge de tot, ha participat en la història europea.

Per tant, aquesta és, sense cap mena de dubte, la principal virtut de l'obra. No obstant això sigui així, Porta i Cebrián són víctimes de certs errors propis i aliens que no deixen de ser hereus d'una tradició que caldria trencar. En primer lloc, hi ha un element aliè als autors que és de primera magnitud i que ha de respondre a l'interrogant següent: per a qui escriuen aquesta obra? Per al públic andorrà? Només per a ell? Pregunto això, sobretot, per un element axiomàtic i elemental: quina difusió tindrà l'obra més enllà de les fronteres andorranes?

És evident que si els 84.484 habitants del Principat que el cens de l'any 2008 deia tenir el país compressin l'obra seria tot un fenomen editorial. I, perquè no dir-ho, també ho seria si l'1% d'aquesta xifra ho fes. Però això no succeirà. I aquí és on hi ha l'error de percepció i que cal canviar. No pot ser que una obra com aquesta la publiqui, com a empresa editorial, el Govern d'Andorra. O, des d'un altre punt de vista, no pot ser que aquesta obra, com d'altres, restin tancades a les dos o tres llibreries privades o públiques del país dels Pirineus. Cal fer un esforç en un doble sentit: o es busquen editorials catalanes amb qui coeditar o s'estableixen contractes de col·laboració amb distribuïdores de l'àmbit cultural català. L´una o l'altra. Un llibre com aquest no pot *morir* a Andorra. Per servir d'alguna cosa ha de sortir, com a mínim, al mercat cultural català, que, per molt denostat que sigui, arriba a unes xifres gens menyspreables que s'aproximen als deu milions de compradors potencials. Cal poder comprar de manera habitual allò que es publiqui a Andorra o sobre Andorra a Barcelona, Palma de Mallorca o València. I ja no parlem de Madrid o París (llocs on potser s'exigiria una traducció que ja ens portaria a un altre nivell).

Per altra banda, l'obra de Porta i Cebrián crec que cau en un altre factor que caldria tenir en compte per a futures obres i línies d'investigació: la perspectiva comparada. Una arma de doble tall en l'obra. Per una banda, els autors ens demostren, com ja hem reclamat alguns, que la història andorrana cal anar-la a cercar als arxius internacionals. En aquest sentit, els *Andorrans als camps de concentració nazis* aporta una sèrie de documents extrets dels arxius francesos i nord-americans d'inqüestionable valor. Segurament, hi manca una recerca (si més no hi és ressenyada) als fons de la Delegació Permanent francesa als Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals a Perpinyà. Cal tenir present que els documents no arriben en la seva totalitat a la Vegueria Francesa i que resten en un fons riquíssim a Nantes (CADN) i que no són idèntics als que són enviats a la capital del Rosselló. De la mateixa manera que el prefecte i delegat permanent no informarà ni remetrà tota la documentació arribada de París al veguer. Per altra banda, m'ha sorprès la no-recerca en els National Archives (NA) britànics, al barri de Kew, a Londres. Tanmateix en aquest aspecte, al marge d'aquestes consideracions, no hi ha res més a dir. La recerca ha estat àmplia i prou rica en materials.

L'altra cara de la moneda, i aquest era el factor que crec que s'oblida, és el de la història comparada i que ha d'esdevenir clau en investigar sobre Andorra. És a dir, en quin grau és significativa la xifra d'andorrans que foren empresonats i que moriren a les *fàbriques de la mort* de Hitler? Comparat amb les víctimes de San Marino, de Liechtenstein o de Luxemburg, és molt o és poc? És el cas andorrà un fet fora de la mitjana, per sobre, per sota? Per tant, els andorrans foren tractats com els ciutadans d'altres petits estats independents de l'Europa de la II Guerra Mundial? Faig aquestes preguntes perquè és de transcendental importància començar a parlar d'Andorra en aquesta direcció. La de la història comparada i compartida. Comparada amb altres realitats similars dins de la diferència existent en el panorama europeu, i compartida per l'excepcionalitat política i institucional andorrana, com a mínim, fins a la Constitució de 1993. Cal fer un esforç i, ja que la producció és reduïda, pensar imaginativament en algunes direccions de naturalesa internacional. És imprescindible començar a pensar a realitzar estudis comparatius amb tots aquests microestats. Estudis, per exemple, que ens puguin explicar el tractament dels ciutadans andorrans, monegascos o sanmarinencs als camps d'extermini nazis. Estudis que analitzin de manera comparativa la relació d'Andorra amb el franquisme, de Mònaco amb la França de Vichy o de San Marino amb el feixisme italià. Com varen sobreviure a la influència política dels règims totalitaris i feixistes del període 1922-1945 com a estats independents o semisobirans? Cal estudiar les semblances i les diferències en l'evolució política, econòmica i social d'aquests països. En què s'aproximen i en què no.

S'haurien de potenciar col·laboracions entre investigadors d'aquests països, en una necessitat general que no és cap altra que la imprescindible urgència d'atreure els historiadors, si més no catalans, cap a Andorra. Un fet que, com hem dit, ha d'implicar la introducció de la història d'Andorra en els àmbits de recerca de les universitats catalanes, com a mínim. Unes recerques que

han de provocar estudis en més direccions, com ara les relacions, del tot desconegudes, entre Andorra i els principals estats que participen de la seva història contemporània, és a dir, Espanya i França (i encara hi afegiríem Portugal si mirem el present actual). I què n'hem de dir, de les relacions amb Catalunya? Cal explorar tots els arxius i començar a publicar.

Algunes realitats

Com bé diuen Porta i Cebrián, sense insistir-hi en excés, com sí que hem fet d'altres, els arxius són una de les claus, potser una de les set claus, per posar una xifra. En aquest aspecte, la història d'Andorra és excepcionalment rica. La realitat institucional del Principat, o més ben dit del Coprincipat, a mig camí de França, d'Espanya, de Catalunya i del Vaticà, el doten d'una riquesa documental increïble. Les fonts franceses són tan detallades que ens permetrien radiografiar la trajectòria vital del país de manera individualitzada fins al *boom* turístic i immigratori de la segona meitat del segle XX. Tres quarts del mateix ens permetrien els fons del copríncep episcopal, el bisbe d'Urgell. Un arxiu tancat als autors d'aquesta obra, i a d'altres com a mi mateix, però obert discriminadament i a discreció per a d'altres. Un fet incomprensible que l'administració andorrana i el mateix bisbat d'Urgell haurien de procurar solucionar pel bé del coneixement de la història del país. Cal poder estudiar el paper dels coprínceps episcopals, de la mateixa manera que els seus *superiors* eclesiàstics han permès consultar els arxius del Vaticà, antigament anomenats *Secrets* (ASV). Aquest element esdevé clau i definitiu.

Quan els historiadors cada cop podem accedir a més fons documentals arreu del món no té cap explicació que sigui més senzill embarcar-se en un avió per anar a Washington, Londres, Nantes o Roma que fer un viatge en cotxe a la Seu d'Urgell, on la porta restarà tancada.

Per tant, els arxius estrangers i internacionals han de situar-se al centre de l'interès de la historiografia referent a Andorra. De la mateixa manera que també ho ha de fer de manera immediata l'estudi de la visió que la premsa internacional ha transmès dels esdeveniments històrics que s'han anat desenvolupant al país des del segle XIX. Quan les hemeroteques digitals estan florint a la xarxa com bolets no hi ha excusa per no atacar-les i, fins i tot, per realitzar publicacions en diferents idiomes com l'anglès, el francès, el castellà o l'alemany. Cal potenciar l'anàlisi de la visió d'Andorra de la premsa i de capçaleres com *The Times* o *The Observer* de Londres, *The New York Times* de Nova York, *Chicago Tribune* de Chicago, *Le Figaro* de París, *ABC* de Madrid o *La Vanguardia* de Barcelona, per esmentar alguns diaris digitalitzats de manera completa a Internet. Cal treballar-los per enriquir els estudis en curs i per iniciar-ne d'altres per descobrir l'impacte dels esdeveniments de les Valls a l'opinió pública mundial, per comparar-los amb d'altres realitats i per conèixer com es veia i es veu Andorra a la resta del planeta.

En un sentit invers, cal començar a posar a la xarxa recursos documentals andorrans que permetin a l'historiador exterior interessar-se per tot allò andorrà. Cal penjar a la xarxa tota *Andorra Agrícola*, *El Periòdic d'Andorra* o les publicacions dels andorrans residents a Barcelona i Bèziers els anys vint i trenta del segle passat. Cal incentivar. Si algú se'n sent atret ja serà una altra cosa, però és indubtable que la possibilitat obre nous camins. Qui hagués dit fa anys que des de casa a Andorra la Vella o Barcelona podríem buscar què deien de la revolució andorrana de 1933 a la premsa d'Austràlia, de Chicago, d'Estònia o de Viena.

En aquesta direcció, cal completar la col·laboració de la Societat Andorrana de Ciències amb l'Institut d'Estudis Catalans i acabar de fer accessibles tots els números dels *Papers de recerca històrica*, que es poden consultar parcialment des de fa poc a la web de la institució catalana.

Algunes altres realitats

És evident que la producció històrica sobre Andorra necessita la implicació de més investigadors, vinguin d'on vinguin. Tanmateix, a més d'això, cal fer un esforç per treballar amb rigorositat i amb una certa visió crítica. En aquest aspecte, l'obra de Roser Porta i Jorge Cebrián pateix alguns problemes propis, suposo de la manca d'experiència en el camp de l'assaig històric. En aquest sentit, al marge d'algunes qüestions de simple presentació (grans espais blancs en llocs que creen confusió), situació certament incòmoda d'algunes reproduccions de documents i d'apartats excessivament curts, el llibre està mancat d'una contextualització sobre la història dels camps de concentració de l'Alemanya nazi. No ens expliquen, com sí que fan, i força bé, situant Andorra en el context de 1939-1945, quina era la diferent tipologia del món concentracionari: camps de treball, de concentració, d'extermini, etc. Com tampoc no ens presenten cap mapa de la situació geogràfica dels camps per on passaren els andorrans a França, Àustria i Alemanya: qüestions que haurien millorat molt l'obra.

Per tant, aquest estudi que, per altra banda, esdevé inicial i en la línia dels que es feren a Catalunya els anys setanta del segle XX, és a dir, situant uns fonaments en qüestions de rellevància diversa però com a pilars d'una biblioteca futura major. Una obra que necessitaria una revisió i ampliació en la seva contextualització, però que en molt millora d'altres títols apareguts a Andorra els darrers temps.

I és que la manca d'obres no pot implicar la manca de rigorositat, d'exactitud i d'una certa cura a l'hora d'editar. Precisament en aquesta sèrie de

temàtiques que podrien esdevenir els pilars d'una mínima base historiogràfica contemporània (segle XX, concretament), ens trobem dos títols que no haurien d'haver-se publicat en el format que finalment van tenir. Estic parlant de l'obra d'Amparo Soriano *Andorra durant la Guerra Civil Espanyola* (Andorra la Vella, Consell General, 2006, guanyadora del premi Principat d'Andorra 2005). Una obra molt interessant en el plantejament però amb una llarga llista de problemàtiques en l'execució final: manca de tractament adequat dels documents, inexistència de precisió en els termes i el context històric, alhora que hi falta un rumb concret. Una obra que hauria necessitat una àmplia revisió des del punt de vista estilístic i científic. De la mateixa manera que l'obra d'Antoni Morell *52 dies d'ocupació? Agost-octubre 1933 a Andorra* (Lleida, Pagès Editors, 2008, accèssit en la Nit Literària Andorrana 2007). Un llibre que resulta d'una evident acumulació de documentació però sense un fil conductor coherent. Fet que provoca una dispersió considerable que resta acompanyada d'una difícil confecció organitzativa que no deixa de complicar-ne la lectura.

Cites, aquestes dos darreres, que faig per plantejar la qüestió de la rigorositat. És preferible tenir llibres publicats a tenir-ne menys però de prestigi?, obres que esdevinguin referents i clàssics? Certament, en una situació com la d'Andorra, potser la resposta no és tan evident. És totalment lícit voler tenir quelcom de la pròpia història explicat i posat negre sobre blanc, mantenir una certa vida cultural del país i poder fer ressenyes de les investigacions. Però potser el camí és un altre.

Conclusions

Des d'una visió exterior (catalana), però interior després de dos anys d'investigacions sobre Andorra, crec que el diagnòstic és prou clar. Cal potenciar vies exteriors per a la recerca històrica sobre la història andorrana. Cal fer tot el que es pugui per estimular els estudiants d'història de les universitats catalanes, franceses i espanyoles perquè s'interessin per matèries pròpiament andorranes o parcialment. Cal fer tot allò que es pugui per difondre les publicacions i autoexigint-se més i millor treball. En definitiva, cal intentar-ho; una altra cosa en serà el resultat. I que consti que assumeixo la part d'autocrítica que resulti de la lectura de les meves obres. És a dir, que sóc conscient que és molt més senzill escriure aquest decàleg de propostes que no portar-les a terme.

Nota

1. A. Gonzàlez i Vilalta (Barcelona, 1980) fou guardonat amb la beca d'investigació històrica Cebrià Baraut i Obiols l'any 2007 (prorrogada el 2008). Resultat de la qual serà l'obra publicada amb el títol *La cruïlla andorrana de 1933. La revolució de la modernitat.* Valls: Cossetània Edicions-Fundació Julià Reig, 2009. Per al currículum complet vegeu el seu bloc: *www.arnaugonzalezvilalta.blogspot.com*

Noves aportacions als gravats rupestres d'Andorra i de l'Alt Urgell

Jordi Casamajor i Esteban

NOTA
Totes les fotografies han estat realitzades i són propietat de l'autor d'aquest article.
La fotografia número 12 és de David Gàlvez.

Foto 1- Gravats de Meritxell

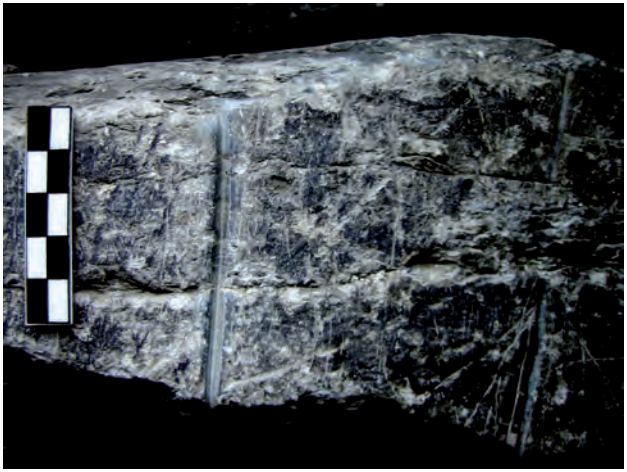

Foto 2- Gravats de la Cortinada

Foto 3- Gravats de l'Espeluga

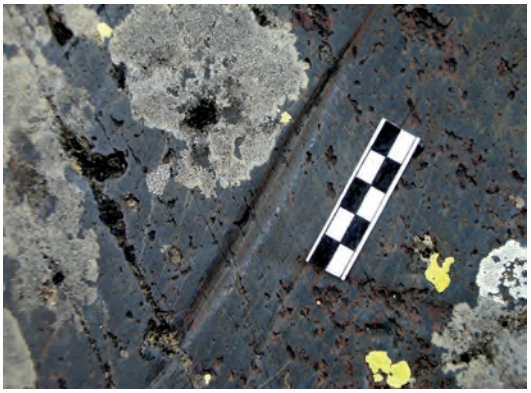

Foto 4- Detall dels gravats de l'Espeluga

Foto 5- Gravats de la Borda del Cadena

Foto 6- Gravats de les Comes

Foto 7- Cassoletes de les Comes

Foto 8- Cassoletes de les Comes 2

Foto 9- Gravats del solà d'Arcavell, detall

Foto 10- Gravats del solà d'Arcavell

Foto 11- Pedra dels Sacrificis del Llobinar

Foto 12- Cista de la Feixa del Moro de Juberri amb l'autor d'aquest article.

Foto 13- Gravats del Serrat de Sant Cerni de Nagol

Foto 14- Llossa

Foto 15- Gravat de Canòlich

Foto 16- Gravat d'Aixirivall

Foto 17- Gravats de Serra Plana

Foto 18- Gravats de Mossers 1

Foto 19- Estel de Mossers 2

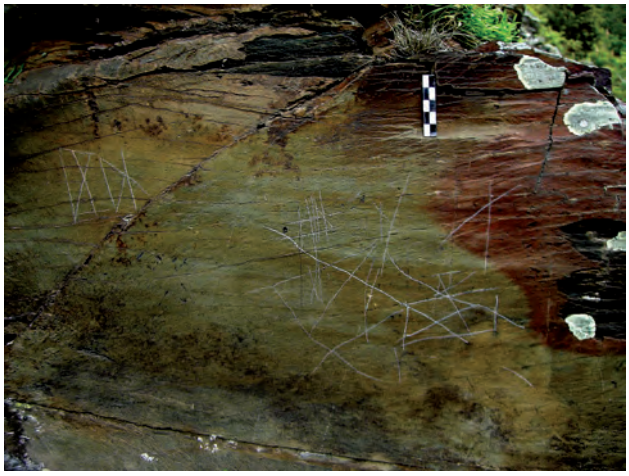

Foto 20- Gravats de Mossers 3

Foto 21- Gravats del Roc del Barrerol

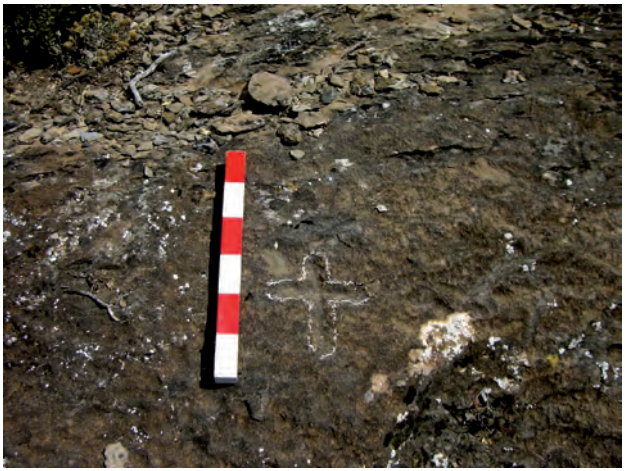

Foto 22- Creu de terme del Roc del Barrerol

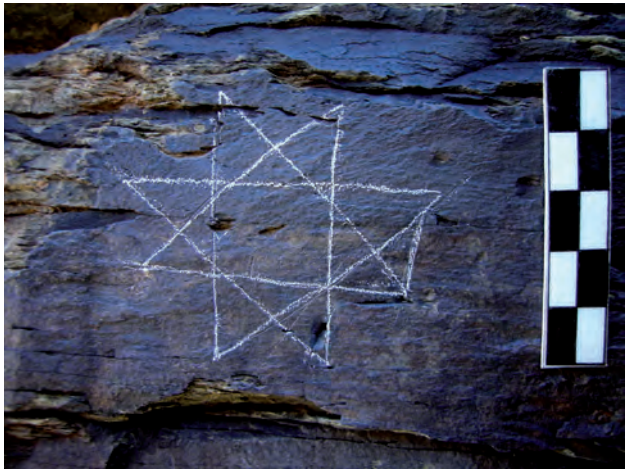

Foto 23- Estel de Sant Esteve de Juberri 1

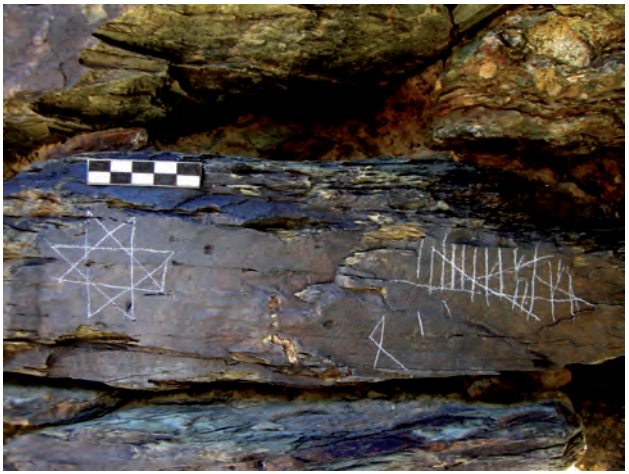

Foto 24- Estel de Sant Esteve de Juberri 2

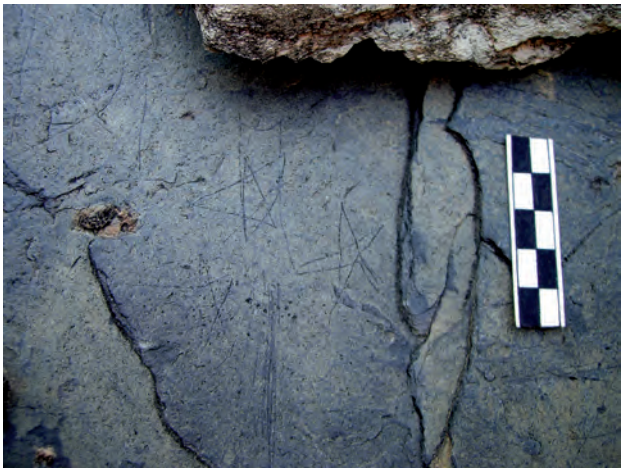

Foto 25 –Estels de Sant Mateu del Pui d'Olivesa

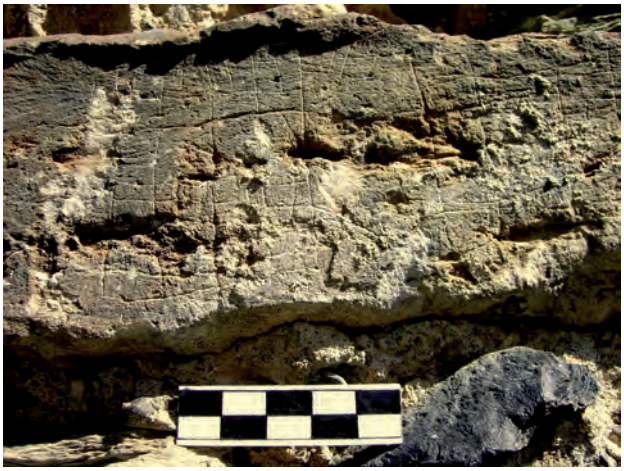

Foto 26- Gravats de Sant Martí de la Cortinada

Foto 27- Creu de Sant Martí de la Cortinada

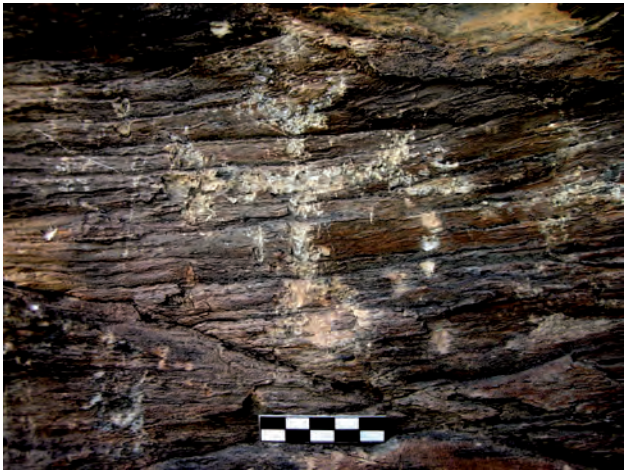

Foto 28- Creus de Faucellers

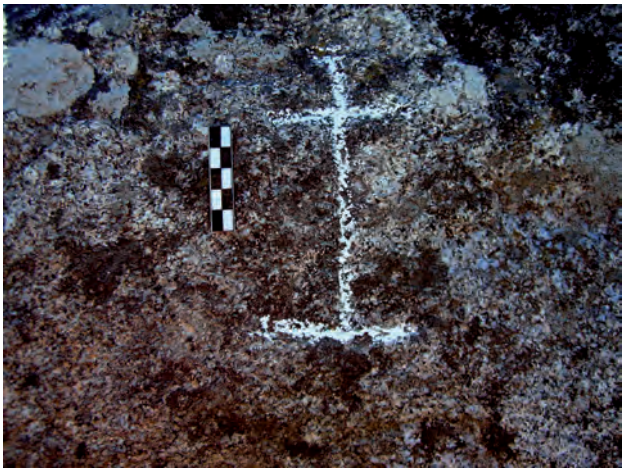

Foto 29- Creus de la Roca de la Salve

Foto 30- Creu del camí d'Aixàs

Foto 31- Creus del camí de Manyat

Foto 32- Creu de Coll Jovell

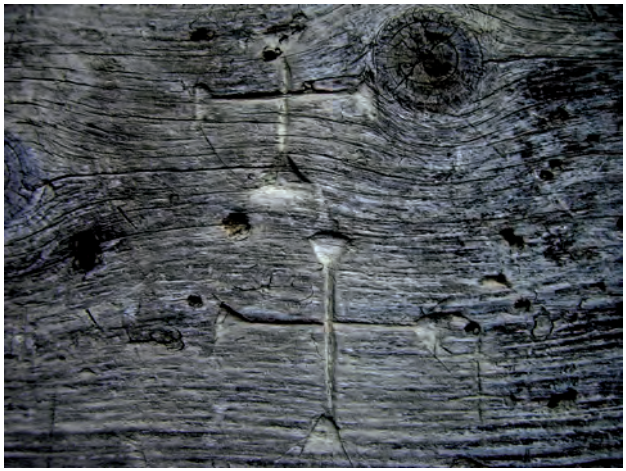

Foto 33- Creus de les Bordes del Castella

Foto 34- Gravats de les Bordes de Beixalís

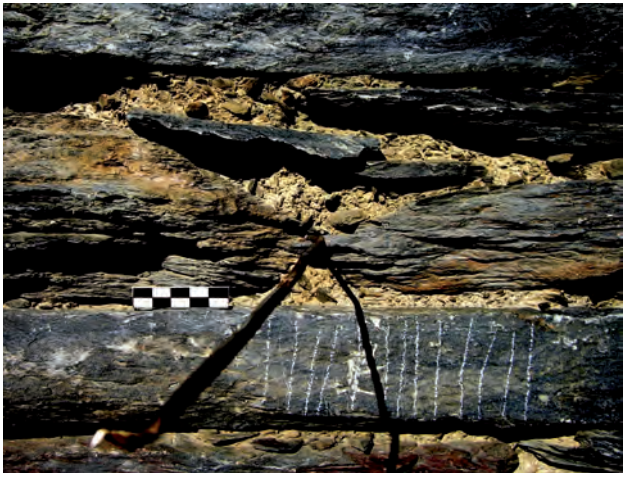

Foto 35- Rellotge de sol a l'era de cal Naudí

Foto 36- Creu de terme del cap dels basers de Molleres. Bosc de la Costassa

Foto 37- Creu de terme de la Bor

Foto 38- Gravats de la vall de Castellbò

Foto 39- Gravats de Mas n'Olives

Foto 40- Gravats de Sornàs

Foto -41- Gravats de Civís 1

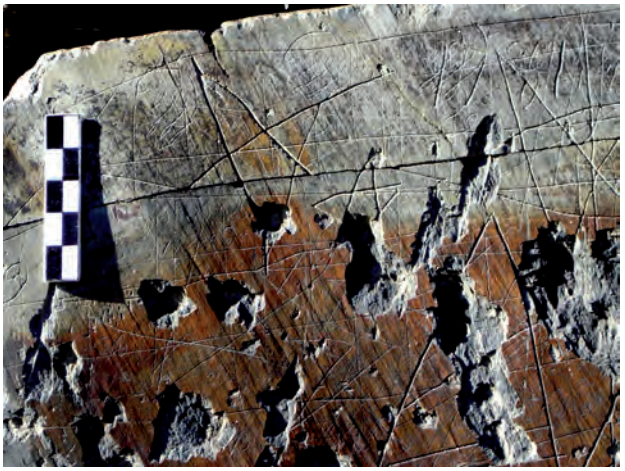

Foto 42- Gravats de Civís 2. Detall

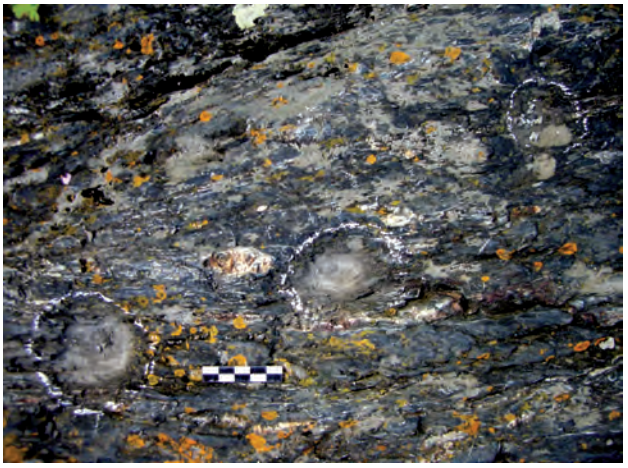

Foto 43- Gravats d'Os de Civís

Foto 44- Gravats de la Borda de cal Soldat

Foto 45- Gravats de Cortvassill

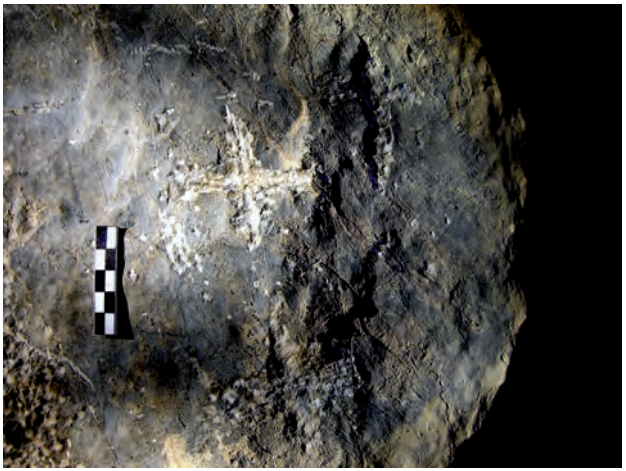

Foto 46- Creus de Sorri

Foto 47- Gravats de la cova de Casa Vella

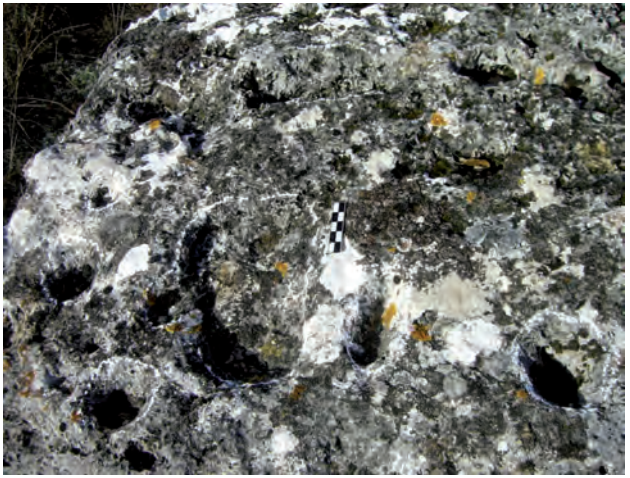

Foto 48- Gravats de Coll de Nargó

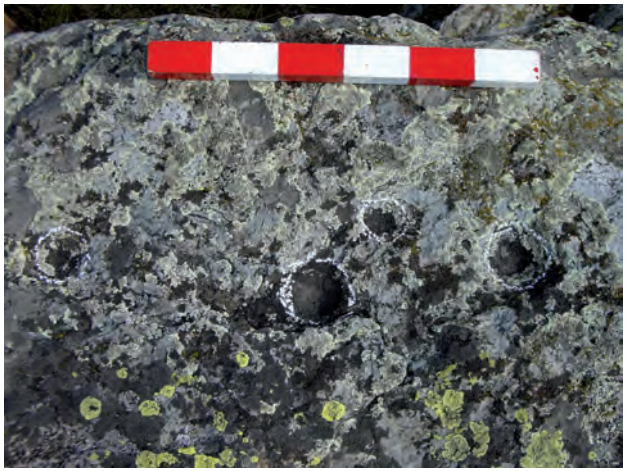

Foto 49- Gravats del dolmen de Turbiàs

Foto 50- Dolmen de Turbiàs

Foto 51- Cabana del Moro d'Avellanet

Foto 52- Gravats als basers d'Avellanet

Foto 53- Cassoleta de la Farga de Moles

Foto 54- Gravats de Sant Julià dels Garrics

Foto 55- Gravats de Sant Genís de Torà de Tost

Foto 56- Creu del calvari de la catedral de Santa Maria d'Urgell

Foto 57- Creu del calvari de Ges

Foto 58- Creus de Sant Salvador d'Adraén

Otto Bickel i la seva iniciativa postal de 1893

Un altre episodi de la història postal andorrana

Gerhard Lang-Valchs

"…who resided in San Marino between 1891 and 1894, diffusing knowledge and promoting the collection of the Republic's postal values through the multi-lingual monthly San Marino-Philatelist and his original illustrated envelopes."

Els andosins en el context cultural de la Segona Guerra Púnica

Èric Jover i Comas, Alan Ward i Koeck, Alan Ward i Leach

Distribució geogràfica de les zones d'influència romana i cartaginesa a principis de la Segona Guerra Púnica

Probable trajecte d'Hanniba'al i el seu exèrcit a l'any 218 aC

Mapa geopolític de la península itàlica a principis de la Segona Guerra Púnica

Singularitats del romànic andorrà

Pere Canturri i Montanya

Foto 1- Sant Cerni de Nagol. Sant acompanyat d'un àngel barbut

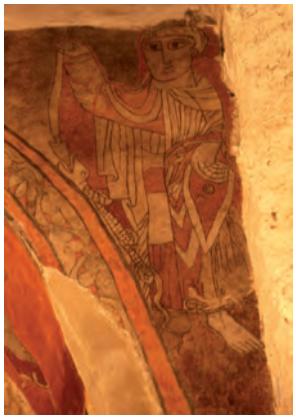

Foto 2- Sant Cerni de Nagol. Sant Jordi matant la serp del mal

Foto 3-Sant Cerni de Nagol. Àliga

Foto 4- Sant Cerni de Nagol. Personatge de l'arc triomfal de l'esquerra anb quatre braços

Foto 5- Sant Cerni de Nagol. Sant amb els peus de perfil i de front

Foto 6- Sant Cerni de Nagol. Imatge Sant Jordi

Foto 7-Santa Coloma. Absis quadrat i campanar rodó

Foto 8- Santa Coloma. Arc de ferradura que separa l'absis de la nau

Foto 9,10,11- Dibuix dels tipus d'arcs

Foto 12- Arcades de Sant Llise de Virós, a la Vall Farrera

Foto 13-Santa Coloma amb el campanar rodó afegit al segle XII

Foto 14- Sant Cerni de Tavèrnoles

Foto 15- Pintures del campanar de Santa Coloma

Foto 16-Santa Coloma, voltes de l'intradós de les finestres

Foto 17- Santa Coloma, dibuix de corda, reconstrucció de la decoració original

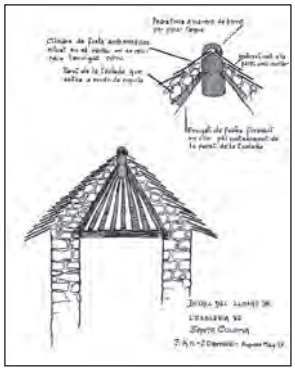

Foto 18- Detall del llosat de l'església de Santa Coloma (PAN - Pere Canturri, maig 1979)

Foto 19- Sant Martí de la Cortinada. Pintura de Sant Martí de Tours

Foto 20- Murals de la Cortinada, arc former nord banda dreta. Oferent amb calze

Foto 21- Pintura mural de Sant Martí de la Cortinada. Oferent amb canelobre

Foto 22- Sant Martí de la Cortinada. Imatge asseguda en un tamboret de tres potes

Foto 23- Sant Martí de la Cortinada. Imatge amb la palma del martiri

Foto 24- Sant Martí de la Cortinada. Arquer (agost, 1995)

Foto 25- Murals de la Cortinada, imposta de l'arc triomfal banda sud. Bestiari

Foto 26- Murals de la Cortinada. Sant Brici, successor de Sant Martí a Tours

Foto 27-La inscripció "Aryalsy" podria ser una representació d'un càtar

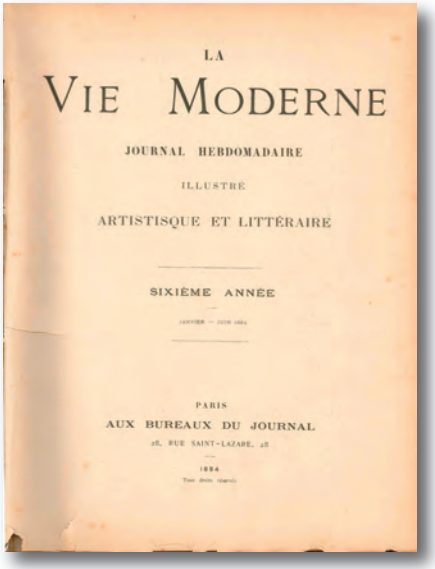
Foto 28- Sant Joan de Caselles. Crist Majestat

Foto 29- Sant Joan de Caselles. Memento de l'enterrament del Crist Majestat

Fons Casimir Arajol i Farràs

LA VIE MODERNE 1884

LA
VIE MODERNE
JOURNAL HEBDOMADAIRE
ILLUSTRÉ
ARTISTISQUE ET LITTÉRAIRE
SIXIÈME ANNÉE
PARIS
AUX BUREAUX DU JOURNAL
28, RUE SAINT-LAZARE, 28
1884

LA VIE MODERNE
JOURNAL HEBDOMADAIRE ILLUSTRÉ

LA VIE MODERNE
SEUL RÉCIT VÉRIDIQUE ET HISTORIQUE
DE LA GUERRE DE 1884 ENTRE LA RÉPUBLIQUE D'ANDORRE ET LE DUCHÉ DE BOSOST

LA VIE MODERNE

SPORT

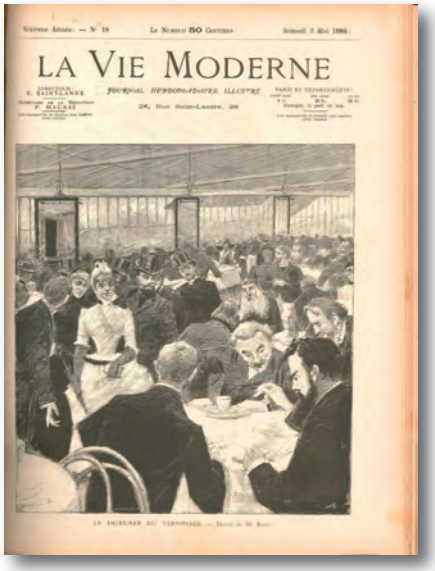
LA VIE MODERNE

JOURNAL HEBDOMADAIRE ILLUSTRÉ

SEUL RÉCIT VÉRIDIQUE ET HISTORIQUE

DE LA GUERRE DE 1866 ENTRE LA RÉPUBLIQUE D'ANDORRE ET LE DUCHÉ DE BOSSOT

LA VIE MODERNE

SEUL RÉCIT VÉRIDIQUE ET HISTORIQUE

DE LA GUERRE DE 1866 ENTRE LA RÉPUBLIQUE D'ANDORRE ET LE DUCHÉ DE BOSSOT

MUSIQUE

Fons Josep Casal i Casal

L'ARIÈGE 23-4-1914

DURCH ALLE WELT 1930

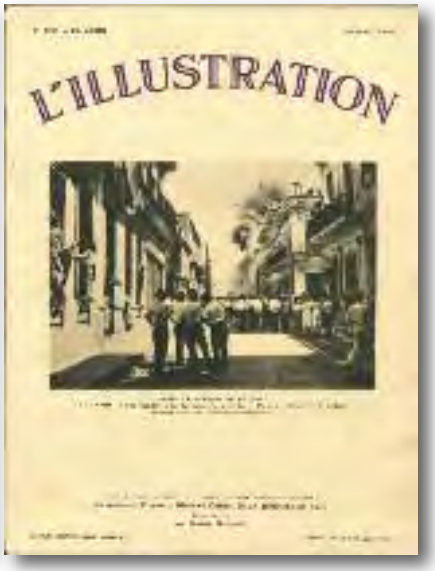

ESTAMPA 10-9-1929

L'ILLUSTRATION 26-8-1933

L'ILLUSTRATION 9-9-1933

LE PATRIOTE ILLUSTRÉ 12-8-1934

LE PATRIOTE ILLUSTRÉ 12-2-1939

SEGELL LA POSTE

Papers de Recerca Històrica

Normes de presentació d'articles

1- Els treballs que es presentin a *Papers de Recerca Històrica* han d'ésser inèdits i no estar pendents de publicació.

2- Els originals s'han de presentar en dos suports:
• Paper. Els articles, en format DIN A4, aproximadament 15 fulls, per una sola cara, a un espai i amb lletra Times New Roman, cos 12. Les ressenyes poden ésser més breus.
• Disquet. El tractament de text preferent és Word o similar. L'etiqueta del disquet ha d'incloure el/s nom/s de l'autor/s, el títol de l'article i el programa amb què s'ha editat.

3- Il·lustracions. Preferiblement originals, en suport digital sempre fàcil de reproduir. Si són imatges digitalitzades, han de trametre's en arxius dels formats següents: JPG, TIFF o EPS.

4- L'article s'acompanya d'un breu resum (unes 100 paraules) en català (per part de l'autor), castellà i francès (pot fer-ho l'autor).

5- Les notes i les referències bibliogràfiques dels articles, breus, se situen a peu de pàgina. Hauran d'estar justificades al llarg del text i numerades.

6- Les referències bibliogràfiques dels llibres utilitzats han de citar-se segons els criteris que es dedueixen d'aquest exemple (normes ISO 600):
a) llibres: Cognoms, Nom: *Títol* (en cursiva). Lloc d'edició. Editorial o entitat editora, any.
Exemple: Giménez, J.; Girondo, L. *Càlcul a l'escola. Reflexions i propostes*. Barcelona. Graó, 1990. Col·lecció Guix, núm. 13
b) pel que fa a les referències d'articles publicats en revistes:
- article d'una revista: Cognoms, Nom: «Títol del capítol en cometes» A: Títol. Núm. Any. Pàgines.
Exemple: Frega, A.: «Noves tecnologies en l'educació musical» a EUFONIA. Didàctica de la música, núm. 4, 1996, pàg. 7-20.
- els capítols de llibres i/o d'obres de varis volums: Autor: «Títol de l'article». A: Cognoms, Nom: Títol (en cursiva). Lloc d'edició. Editorial o entitat editora, any.
Exemple: Trauth, E.: «Noves tecnologies en l'educació musical» A: A. Kents (ed.): *Enciclopèdia de l'educació*. Barcelona, núm. 25 (supl. 7), 1998, pàg. 93-114.
c) Fotografies: indicació de l'autor, l'any i la procedència.
d) Documents d'arxiu: nom de l'arxiu complet (indicant-hi si és necessari l'abreviatura posterior. Referència de la sèrie documental (en cursiva). Volum, capsa, lligall, altra referència.
Els articles es poden fer arribar a la Societat Andorrana de Ciències (secció d'Història). Centre Cultural La Llacuna, carrer Mossén Cinto Verdaguer, 4, AD 500 Andorra la Vella, o a l'adreça electrònica *sac@andorra.ad*. Consell de redacció de PRH.

Nota
La traducció dels resums en francès és a càrrec de Carolina Fantova. La traducció dels resums en anglès és a càrrec d'Alexandra Grebennikova, excepte el de l'article Èric Jover, Alan Ward K., i Alan Ward L., que és a càrrec dels mateixos autors.